FERD 2563
(FKB 202-186)

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

VI. B. 9.

202- 186

2.5.63.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PRIMALJSTVO

ZA

PRIMALJE.

Digitized by Google

Digitized by Google

ŠESTDESET UČENJAH

IZ

PRIMALJSTVA

ZA PRIMALJE

NAPISAO

ANTE KUZMANIĆ

C. K. DOSLUŽNI PROFESOR PRIMALJSTVA

.....

DILO

s'jednim malim Ričnikom likarskoga nazivlja i narodnih ričih, uz prevod na jeziku italijanskom i nimačkom, i sa 37 slikah umetnutih radi boljeg izjasnenja.

U ZADRU

ŠPIRO ARTALE

Knjig. tisk. izd.

U ZAGREBU kod ALBRECHTA I FIEDLERA

U PANČEVU kod BRAĆE JOVANOVIĆA

1875.

Digitized by Google

Svojina izdavatelja

Digitized by Google

PRESVITLOMU GOSPODINU

MIHOVILU MILKOVIĆU

NAUČITELJU LIKARSTVA I VIDARSTVA

C. K. NAMISTNIČKOMU VIĆNIKU

ZDRAVSTVENOMU IZVISTITELJU POKRAJINSKOMU

UPRAVITELJU PRIMALJSKE NASTAVE

ZADARSKE

IZVÈRSNOMU LJUBITELJU

NAUKA I PROSVITE

ANTE KUZMANIĆ

OVO DILO

IZ POŠTOVANJA

POSVEĆUJE.

Digitized by Google

Digitized by Google

PRIDGOVOR.

Kao profesor primaljstva ja već odavna namislih sastaviti na našemu hèrvatskom jeziku jednu knjigu za naše primalje, a ima već više godinah da sam to u dilo izveo, pa evo ga ṣtopèrv ove godine na vidiku, o trošku gosp. Špire Artale, *knjigara i vlastnika jedne tiskarnice u ovom gradu.*

Ova knjiga razdiljena je u šestdeset ućenjah ilivam predavanjah nauka, to poglavitih pravilah ove umitnosti, koliko moguće u kratko prema umnoj snagi učenicah; a pri kraju stoji tumačenje mnogih ričih i znanstvenih nazivah, što može služiti osobito našim likarima, koji bi bili voljni poznati kako je to; a za primalje ima tu i nikoliko člančićah, to toliko da još po koju znanstvenu žicu razaberu, te da se radije i razložitije uče. — Ovi nauk ja nikomu nenamećem, nego ga samo pridlažem kao jedno moje mnenje.

Po raznom uvirenju likarah, koji su pisali o primaljstvu, nisu im knjige jednako priredjene, niti im je nauk gdigdi u jednakom obliku; ali se oni

Digitized by Google

svi u glavnomu slažu, jer je ovo plod vištine mnogih starih zaslužnih likarah, oblašću likarskih sborovah potvèrdjene. Iz više takovih knjigah italijanskih ja sam cèrpio što god mi se učinilo da je najpriličnije, te sam ovo, i što mi iz tudjega nauka na pameti bijaše ponašio velikim duhovnim naporom njìreć u te tudjinštine, i to pod starost, te sam podpuno uvižbao kako nikada, da je prevodjenje baš borenje, najskoli u ovoj struki. Odkad je Adam na zemlji nastao ovo je u nas pèrva knjiga ovake vèrste; što spominjuć nije mi ni na ponos ni na diku, nego mislim da mi je na obranu. Koji hoće da dandanas hèrvatski piše o kojoj struki likarskoj, taj mora puno ričih tvoriti s' nestašluka ogojka za to u nas. Kod tolike mučnoće ohrabrilo me je uhvanje, da će ovo moje dilo našemu obćinstvu od koristi biti. Nika pak vèrtnja nepridvidjena i neiskazana osvaja svistna pisca istom mu što znamenito i obsežno pèrvi put na svitlo izidje: to se Paracelsov Arkej (Archeus) *uzmućuje; a častni likari naši, pravi moji u ovom poslu prosudnici dobrohotni, ovu će zagonetku lako odgonenuti. Ako je štogod neprikladno, ili se s' hèrvatskom skladnjom nesudara, bilo bi najviše s' toga, što bolestna starost nedade mi da nanovo moj rukopis pomnjivo pregledam. Nego nikoji poglaviti likari, našemu jeziku višti, i nikoji izvèrsni književnici naši, izvidiše ovo moje dilo, vèrlo ga ociniše, i nagovoriše gori spomenutoga vlastnika tiskarnice da ga izda na svit.*

Digitized by Google

Nije prilika da ovde navedem i razvedem sve razloge i uzroke, s' kojih sam štošta tako, ili onako preveo, ili načinio; dugo bi to izašlo; nego ću jedva koju napomenuti.

Likari usvojiše, u glavnomu, jedno isto nazivlje, koga sam se dèržao na koliko se tiče primaljstva, osim što sam gdikoju prominu kao pod nagon uveo, a bez povride izvornoga znamenovanja, od čega i po tudjinskim knjigama likarskim primerah ima.

U anatomiji, to u znanosti, koja sve dilove čovičjega tila po obliku, i po sastavini njihovoj opisuje, ima nazivah potekavših iz uvidjenja pronalazačah pri paranju mèrtvacah, te su nikoje dilove ili diliće nazvali po njihovom izgleđu na što u naravi naličnu; po čemu, na primer, u moždancima ima: cèrv gornji, *i* cèrv dolnji, lastavičnje gnjizdo, *i tako dalje; u moždanima:* vodovod, morskoga konja noga, *itd.; medju rodilima:* trubljice, *itd.; i baš s' istoga uvidjenja jedan od najvećih dilovah tila, koji osobito na primaljstvo spada, i često se u njemu spominje, narečen je* umivaonica, *ili* midenica, *po italijanski* bacino, *ili* catino, *ili pak* pelvi, *što oni dil na taj súd naliči. Meni se učinilo da bi to ime naški veselo, ako ne posmišno, navlastito u opisu, zvučilo, te sam se usudio izmisliti ga imenom* krug, *jer sam u više likarskih knjigah vidio, da se taj* bacino *sa* cerchia *ili* corona *prispodablja. Istina, jedni naši tamo kažu za to* zdilica; *ali ovo italijanski znači* scodellino, *ne*

Digitized by Google

bacino; *a kad bi se ovo primilo, to bi se po primaljskoj razdilbi svakako imalo nazvati i* zdila, *što bi u opisu glasilo ovako:* zdila odivena; prolaz čeda kroz zdilu; zdila gèrbava; gušteri zdile, ili zdilni. *itd. I po italijanski se svagda kaže* bacino, *kao bolje nego istoznačne riči* catino *i* pelvi.

Na stotine ima italijanskih izrekah i prirekah, što je vèrlo mučno naški prilično protumačiti; na priliku: movimento di rotazione della testa; distretto superiore del piccolo bacino, *itd.; koje zadnje protumačio sam sa* ulaz ište maloga kruga, *a ono pèrvo, sa* zaokret glave. *U primaljstvu ima nazivah, koji se u govornom, ili u književnom jeziku drugčije razumi du; na pr.* epoche della gravidanza; periodi del parto, *itd., što sam naznačio sa* dobe, *ne sa* doba; *jer se ovo, sridnjega roda, govori u nas u množini, a tamo u jednini, nesklonivo. Po sebi se razumi, da svaka znanost, svaka umitnost, zanat svaki ima svoje osobite riči, izreke i prireke.*

Svi složeni i jednoviti pridavnici (aggettivi) *uz samostavnike* (sostantivi), *jesu znanstveni nazivi, kojima se u kratko što naznačuje; na priliku:* nošenje trubljično (gravidanza tubale); čelno-zatiljačna promira (diametro-occipito-frontale), *itd., što sam drugim prilicnim ričima na svomu mistu razbistrio, a pri pridavanju nauka može se obširnije protumačiti, i lako razabrati gledajuć. Vidi se,*

Digitized by Google

gdi i italijanski likari moradoše puno ričih, kakvih u italijanskim ričnicima neima, tvoriti radi sastavljenja potribitih nazivah; od čega primeri jesu: tubale, peritoneale, mentoniero, coccigeo, pubico, iliaco, *itd.; nego* parto manuale — rodjaj ručni; parto istrumentale — rodjaj orudjski, *što sam na jedno misto kao naziv naveo, dèržim da naški nepriliči, te sam u* Tumačenju *drugčije to isporavio.*

Po anatomičkoj razdilbi jedno su lombi (križi), *a drugo je* osso sacro (križnica), *te bi valjalo da je pridavni dokončaj za ovu zadnju na pr.* križnični, *a za one* križni; *nego radi lakšega izgovora, u misto na pr.* križnično-kukov zglob *napisano je* križno-kukov zglob; *a mislim da* križnici (nervi sacri) *pristoji, ako bi se na pr.* križni živci (nervi lombali) križci *nazvali. S' istog razloga stoji* stidni, sidni, *itd., u misto* stidnični, sidični, *što se onako skraćeno ipak nemože za što drugo uzeti. Ima i gdikoja izreka na način likarski, koja bi se mogla učiniti neprikladna; na pr.* cavità del ventre — šupljina tèrbuha; *ali se ovako kaže neka je ona i puna utrobah. — Značenje riči* uda (membra) *u množini, nije još u nas ustanovljeno: po likarskoj znanosti* uda *su samo* ruke, noge *i* plodila, *to dilovi, koji kao da iz tila vire. Nego sam vidio, gdi je ime* anatomia *ponašeno sa* razudba, *a najposli sa* razudbarstvo *(italijanski* smembramento), *što uprav znači razrizba ili razsičba udah iliti udovah.*

Digitized by Google

Medju slikama u ovu knjigu umetnutim ona pod br. 6, prikazuje čelno-zatiljačnu i obradko-zatiljačnu promiru onako; ali se to i drugčije, kako sam naznačio, pridočuje; a slika je ta umetnuta, što druge slične pri ruci nije bilo. Ona pak pod br. 13, nije posve dobro načinjena, jer po naznačenom položaju obraz imao bi stati koso.

U dužnosti mi je spomenuti da sam ričih uzeo iz Ričnika ličničkoga nazivlja, *na svitlo izdana od likara Ivana Dežmana; u kojem dilašcu ima i onih, što sam ja pèrvi naveo u mojim likarskim sastavcima priko* "Zore Dalmatinske„ *i* "Pravdonoše„ *proglašenim.*

Kao znanstveni pomoćnik u ovoj se knjizi naznačuje likar: po novomu Pravilniku svi likari, koji kao takovi budu na sveučilištima začašćeni, biće i vidari i primalji; a koji su po staromu pravilniku dandanas vidari te i primalji, već su s' likarima izjednačeni.

Jest potribito da učenice primaljstva umidu štiti, jer se nauk na rič lako zaboravlja. Pismene i poštene primalje smatraju se kod prosvićenih narodah kao izvèrsne ženske glave, poštovanja dostojne; a iz ove se knjige čisto poznaje da je to pravo. Sokrat najslavniji mudroslovac gèrčki dičiaše se materom svojom, što ona bijaše primalja.

U Zadru, miseca Prosinca 1874.

Prof. **Ante Kuzmanić.**

Digitized by Google

OZNAKE UČENJAH.

O značenju primaljstva i o primaljama . . str. 1
Uvod . . . . . „ 3
O krugu . . . . . „ 6
O razdiljenju i promirenju kruga . . . . . „ 12
O materici, materičnicima i stidu . . . . „ 17
O misečinama i oplodnji . . . . . „ 22
O nošenju . . . . . „ 26
O prominama što nošenje u ženi proizvodi . „ 29
O ljudskomu jaju . . . . . „ 33
O začetku, čedcetu i čedu . . . . . „ 37
O stavu, položaju i životu čeda u materici . „ 41
O znacima jednovitoga materičnoga nošenja . „ 46
O složenomu nošenju . . . . . „ 49
O zamèršenomu i krivomu nošenju . . . . „ 52
O izvanmateričnomu nošenju . . . . . „ 55
O primaljskom izvidjanju . . . . . „ 57
O bolestima prisobnicah . . . . . „ 62
O izvali, priklonu i odklonu materice . . . „ 65
O nagibu materice . . . . . „ 71
O načinu kako prisobnice imadu živiti . . . „ 74
O rodjaju uobće, i o uslovima pod kojima se rodjaj naravski izvèršiti može . . . . . „ 77
O izmetnuću . . . . . „ 79
O rodjaju nedospilomu i predospilomu . . . „ 84
O uzrocima naravnoga rodjaja . . . . . „ 88
O pojavima naravnoga rodjaja . . . . . „ 90
O rodjaju na zatiljak . . . . . „ 94
O rodjaju na obraz . . . . . „ 103
O rodjaju na noge, na kolina, na stražnjicu . „ 107
O izvidjanju rodilje i o pripravama za rodjaj „ 114
O nastojanju oko rodilje . . . . . „ 118
O sporomu i naglomu rodjaju . . . . . „ 127
O nikojim poteškoćama, koje mogu zakasniti rodjaj . . . . . „ 130

Digitized by Google

O naravnim poslidicama rodjaja . . . . . *str. 134*
O prigodnim poslidicama rodjaja . . . . . „ *138*
O nastojanju oko porodilje . . . . . „ *141*
O nastojanju oko zdrava novorodjenčeta . . „ *145*
O ličenju bolestna novorodjenčeta . . . . „ *150*
O dojenju . . . . . „ *154*
O dojilji . . . . . „ *158*
O nastojanju oko dojčeta . . . . . „ *162*
O nenaravnomu rodjaju . . . . . „ *165*
O betezima kruga . . . . . „ *167*
O izvidjanju betegah kruga . . . . . „ *172*
O primaljskom dilovanju zbog velike ili male uzine kruga . . . . . „ *178*
O betezima i bolestima rodilah i stida . . . „ *181*
O kèrvotoku iz materice . . . . . „ *185*
O proderu materice . . . . . „ *191*
O bolestima, koje mogu zamèrsiti rodjaj . . „ *194*
O betezima i bolestima, koje raskrupnavaju ili nagèrdjuju tilo čedinje . . . . . „ *197*
O pridstavi bliznacah, o hèrdjavoj pridstavi čeda, i o propadu koga dila njegova pri rodjaju „ *201*
O primaljskim ručnim dilovanjima uobće . . „ *207*
O ispravi, o podvèrnuću glave, i o ispravi stražnjice . . . . . „ *212*
O okretu i izvučenju čeda za noge . . . . „ *216*
O okretu za noge zbog pridstave ramena . . „ *225*
O zaustavi i o zboju glave . . . . . „ *234*
O umitnomu ránomu rodjaju . . . . . „ *237*
O izvučenju posteljice zbog mlohavosti materice, ili zbog kèrvotoka iz materice . . . „ *240*
O izvratu materice . . . . . „ *245*
O predebeloj posteljici, o slizavoj ili tanušnoj pupkovini, o neredovnom gerčenju materice, i o posteljici, koja je nenaravno za maticu prionula . . . . . „ *248*
O nastojanju primalje kad bi koja prisobnica ili rodilja umèrla . . . . . „ *252*
Tumačenje poglavitih ričih i nazivah u ovoj knjizi upotribljenih . . . . . „ *255*

Digitized by Google

PÈRVO UČENJE.

O značenju primaljstva i o primaljama.

Primaljstvo jest ona struka likarstva, iz koje se uči kako da se rodiljama pri naravnomu i pri nenaravnomu rodjaju pomaže.

Kad je do naravnoga i lakoga rodjaja vèršenje primaljstva povereno je ženskim glavama, koje se po tomu *primalje* nazivaju.

Naumiti i izvèršiti, to su dva protivna kraja. Ženska glava, koja hoće da pristane u primaljstvo, ima iz duše promišljati na golemu znamenitost ove umitnosti, i na odgovornost, koja je s' istom sljubljena: ima dakle ispitati sebe i svist svoju da li je vèrsna za to; donosi li joj ćud i snaga kipovna da se na ovo stanje oda; smi li na sebe primiti teške dužnosti, koje isto nameće; jer nije to za zvačiju pamet, i za svačije oči. Ova knjiga čisto dokazuje mučnoću nauka ovoga.

Ženske glave, koje žele postati primalje, mogu pribaviti sebi potribitu vištinu slušajuć nauk koga javnoga učitelja primaljstva, i pod rukom njegovom u kojoj rodjaonici vižbajuć se. Osim toga

Digitized by Google

imadu one pomnjivo i često proučivati knjigu o primaljstvu; jer se nauk ustmeni, to jest nauk na rič, lako pozaboravlja. Riči se različu, a pisma ostaju!

Ženske glave izučivši ovi nauk imadu opažati i na um uzimati sve što im se pri vèršenju svoje umitnosti pridočiva, a nje tiče se, i dobro pamtiti to, da znadu višto vladati se svaki put kad bi im se u naprid takovo što ukazalo.

Ženska glava mužata, ili nemužata, koja bi se na ovu umitnost odala, ima biti mlada, to od dvadeset do trideset godinah; jer kao takova lakše se može naučiti; ima ona biti i zdrava i jaka, da može odolivati trudu, što ovo stanje njoj mameće; a da su joj ruke prikladne; pèrsti vèrlo ćutljivi; da je dvodesnica, to da se i desnom i livom rukom jednako služiti može; da je pametna, bogostrašna, poštena u svačemu, milostivna, trudoljubiva, ustèrpljiva, sèrčana, liporičasta, dragoćudna, lipo odivena.

Primaljama u zakon je, osim ostalih im dužnostih, vištački usvitovati prisobnice kako da zdravlje svoje sačuvaju; po zakonima ovoga nauka ne samo pomagati rodiljama, nego i porodiljama, i novorodjenčadi; pridvidjati prigode, u kojima likarska pomoć jest potrtbita, ter, da bi se pogibelj na vrime odvratila, odmah dati pozvati likara istom bi se potriba ukazala; oprezno vladati se kad zbog pridstojeće pogibelji nebi se moglo čekati na njega; pri ruci mu biti, poslušati ga kada što naredi, ili kada što diluje.

Digitized by Google

DRUGO UČENJE.

U v o d.

Jest potribito da učenice primaljstva najprije poznaju sastav iliti načinbu tilesnu u koliko se ona odnosi na ovu umitnost; navlastito da poznaju dolnji dil trupa iliti sridine tila u samoj kosti, izvanjštinu i unutrinu tèrbuha, i nada sve rodila.

Izvanjština se tèrbuha imenuje *potèrbušina,* to tèrbušni zastor, koji se sastoji iz kože i iz nikojih plosnih gušterah s'njim sljubljenih.

Potèrbušina dili se na više predilah, koji se imenuju: *nadtèrbušina, podtèrbušina, žličica, taštebočine, prepone.*

Nadtèrbušina jest gornji predil potèrbušine, koji se izmedju taštebočinah od pupka do žličice prostire.

Podtèrbušina jest dolnji predil potèrbušine, koji se izmedju taštebočinah od pupka do nadstida prostire.

Taštebočine su dvi, jedna s'desna, a jedna s'liva, koje čine strane potèrbušine od vitih rebarah do preponah.

Žličica stoji povèrh nadtèrbušine, a ispod opèrsnice.

Prepone su dvi, jedna s'desna, a jedna s'liva pored nadstida, izmedju bedarah i taštebočinah.

Za potèrbušinom, to u tèrbuhu, stoje utrobe ove:

Digitized by Google

Želudac gori za nadtèrbušinom, koji je za to, da prima i svariva jiće i piće, i da jih iz sebe u criva istiskuje.

Criva počimlju od želudca, a dospivaju na kraju gužnjaka, to jest na prohodu. Criva su za to, da primaju hranu iz želudca, i da iz nje izsisavaju što je pićno, a ostalo da iz sebe izgone.

Jetra stoji ispod desnih vitih rebarah za gornjim dilom desne taštebočine, i poništo za nadtèrbušinom. Jetra je za to, da iz sebe izlučuje žuč, koja hranu podkripljuje, te čini da se ova lakše svariva.

Slizena stoji ispod livih vitnih rebarah za gornjim dilom live taštebočine, i poništo za nadtèrbušinom; kao da je za to, da i ona hranu podkripljuje.

Plena iliti *pelenica,* jest kao jedan zastorak povèrh crivah.

Opornjak jest jedna presomitka tèrbušnice, koja dèrži criva na okupu.

Tèrbušnica, to tèrbušna opna, prekriva svu šupljinu tèrbuha, i mal' ne sa svima tèrbušnim utrobama sljubljuje se.

Mihur mokraćni stoji doli za dolnjim dilom podtèrbušine: u njega je gèrlo, a kroz ovo civčica, kroz koju mokraća curi.

Bubrizi stoje ostrag sa strane, jedan s' desna, a drugi s' liva. Iz jednoga i iz drugoga se bubriga pruža po jedna civčica, koja se u mihur (mokraćni) stiče. Te se dvi civčice *mokraćnici* zovu, što mokraća iz bubrigah izlučujuća se kroza njih curi, i u mihur utiče.

Materica stoji u malomu krugu medju mihurom i gužnjakom; ovi je za njom, a oni je prid njom.

Digitized by Google

Materičnici jesu pripaštine materice, koje se imenuju ovako: *trubljice Falopieve, široke veze materice, okrugle veze materice, jajišta*, i *jaža*, o kojima je rič napose u ovoj knjizi.

Ošit jest jedan gušter širok i tanak, koji šupljinu tèrbuha od šupljine pèrsijuh razlučuje.

Jest potribito poznati i koštane dilove, to *hèrbtenicu, lubanju, kosti vratne, pèrsište, kosti ručne i nožne*, a nada sve *krug*.

Izvanjštine glave jesu: *lubanja* i *obraz* sa dvi *vilice*.

U vratu ima sedam kostijuh, koje se *kralježci* imenuju, jedan na drugi naloženi.

Pèrsište jest sastavljeno od dvanajst kralježakah ostrag, a od dvadeset i četiri rebra okolokolo, to dvanajst s' desna, a dvanajst s' liva; medju kojima je sprid *opèrsnica*, od dva, tri li komada sastavljena; povèrh pèrsišta sprid, od opèrsniee do jednoga i do drugoga ramena ima po jedna kost, *ključac* nazvata; imaju i dvi *lopatice* ostrag, jedna s' desna, a jedna s' liva, a po sridi hèrbtenica, kao jedan stup, to oni joj dil, koji se pruža od vrata do križah. U pèrsištu stoji pluća, i sèrce.

Ručne kosti jesu: *pèrstice, pripèrstice*, i *zapèrstice*; nad ovim zadnjim *dolnji lakat* sa dva gnjata; nad ovima *gornji lakat* s' jednim gnjatom; nad ovim rame, to s' desna i s' liva.

Nožne kosti jesu: *pèrstice, pripèrstice* i *zapèrstice;* nad ovim zadnjim dva gnjata od golenih; nad ovima kolino; pri ovomu sprid *kolinica*; nad kolinom gnjat, *stegno* nazvat.

Za tèrbuhom doli, stoji *križnica*; nad križnicom *križi*, to pet hèrbteničnih kralježakah.

Hèrbtenica se pruža od lubanje do križnice,

Digitized by Google

TREĆE UČENJE.

O Krugu.

Krug jest nika kruna koštana stojeća medju zadnjim križnim kralježkom i dva stegna.

Slika 1.

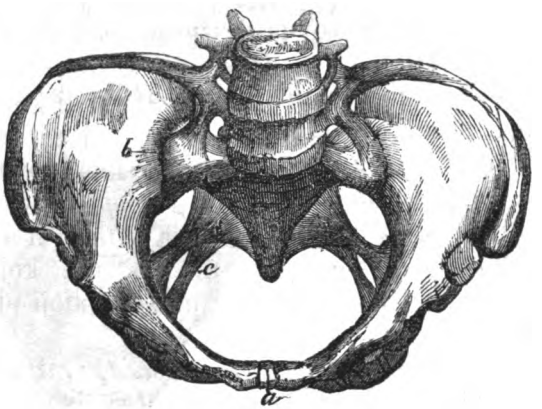

b. desni križno-kukov zglob. — *a.* stidni zglob. — *c.* desne križno-sidne veze.

Tilo od vèrh glave do zadnjega križnoga kralježka kad uspravo stoji naslonište mu je krug, a ovomu, kad je sve tilo uspravno, nasloništa su dva stegna.

Krug naminjen je navlastito za to, da uzdèrži rodila, osobito matericu kad je čedom brimenita; on je prolazište čedu pri rodjaju; nikoja se criva

Digitized by Google

na njega naslanjaju, i nikoji se gušteri njega prihvataju s' dvora i iznutra.

Načinba kruga ima se pregledati ne samo u samoj kosti, nego i u odivenom stanju, to s' njegovim mekim pripaštinama, koje ga s' dvora i iznutra okružuju. Ovo dvostruko pregledanje kruga jest potribito za poznati položaj, pravac, sastav i oblik njegov; za promiriti širinu i dubljinu njegovu, i ociniti promine, što mesni dilovi u obliku i prostranosti njegovoj izvode.

Daj da sad potanko pregledamo sastav kruga u samoj kosti.

Krug nije cilokup, nego je sastavljen od četiri kosti, koje se zovu: *križnica, tèrtica,* i *bezimienice* (dvi),

Križnica čini veći dil stražnje strane kruga; jest trokutna; ozgor se zglaba sa zadnjim križnim kralježkom, ozdol s' tèrticom, s' desna s' desnim, a s' liva s' livim kukom.

Slika 2.

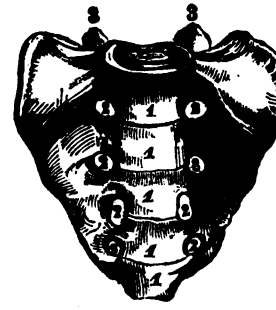

1. 1. itd. kralježci križnice. — 2, 2. itd. rupice križnice. — 3. 3. itd. rožnjici križnice.

Križnica ima dvi strane, to vanjsku i unutrašnju; jedan kraj gornji, a jedan dolnji: ovi se *vèršika križniee,* a oni se *temelj križniçe* imenuje; jedan okrajak s' desna, a jedan okrajak s' liva.

Vanjska strana križnice jest izbočita, i po sridi uzdugulj hrapava; po njoj osam deset li rupieah, dvi a dvi naporedo, kroz koje prolaze *stražnje*

Digitized by Google

grane križnikah (živacah križnice). Pri gornjemu kraju ove strane ostrag dva su rožnjika, to *rožnjici križnice*, koji se sa sličnim zadnjega hèrbteničnog kralježka sklapaju.

Unutrašnja strana križnice jest jamasta i gladka; po njoj onoliko rupicah, i u onakom redu kako po vanjskoj strani, kroz koje prolaze *pridnje grane križnikah*. Izmedju ovih unutrašnjih rupicah imaju kao nike brazgotine napriko; znaci to da se križnica ispèrva sastojaše iz više komadah, pak se jedan s' drugim spojiše. I ovi se komadi kralježci zovu.

Temelj križnice jest debel, sprid nakvečen kako i zadnji kralježak hèrbtenični s' kojim se zglaba; a nakvečina se ta *križno-hèrbtenični rát* imenuje.

Okrajci križnice, to desni i livi, jesu ozgor široki a ozdo tanki; na svakomu po jedna strančica uhu nalična, koja se s' drugom takovom strančicom kuka zglaba; te dva zgloba s' toga postaju; jedan je *desni križno-kukov* zglob, a drugi je *livi križno-kukov zglob*.

Križnica jest skroz šuplja po sridi, to od temelja do vèršike joj, a vanjske i unutrašnje rupice joj u tu se šupljinu stiču.

Tèrtica je kost malena jednom repiću nalična, gibka; od tri, četiri, pet li komadićah sastavljena; sprid skučena (to prama unutrašnjosti kruga) kako i vèršika križnice, s' kojom je zglobljena; dolnji joj kraj, koji se *vèršika tèrtice* imenuje, drugša je račvašt; na gornjem joj kraju dva perca, koja se *rožnjici tèrtice* imenuju.

Bezimenice su dvi, jedna s' desna, a jedna s' liva; jedna drugoj slične i jednake; sprid medju sobom sklopljene; oblika su tako neredovna, da

Digitized by Google

se nemogu s' ničim prispodobiti; čine pridnju i pohočnu (s' desna i s' liva). i poništo stražnju stranu kruga.

Slika 5.

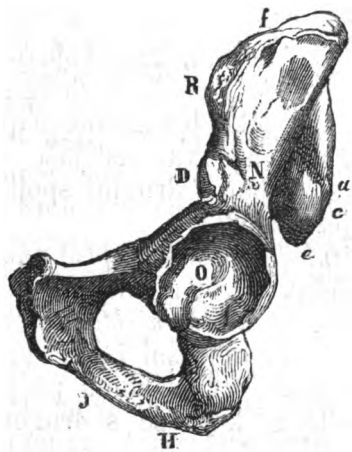

N. vanjska strana bezimenice. — *B.* pridnjo-gornji kukov tèrn. — *D.* pridnoj-dolnji kukev tèrn. — *f. a. c. e.* kukov greben. — *O.* čašica. — *J.* stidni podgranak. — *H.* sidna kvèrga.

U pèrvoj dobi života svaka je bezimenica sastavljena od tri kosti, koje pak čvèrsto zajedno srastu u jamici. što se *čašica* imenuje (jedna pri desnoj, a jedna pri livoj bezimenici u sridi sprid). Jedna čašica jest uložina, gdi puce stegna stoji, a tako i druga.

Poradi bistrijega nauka svaka se bezimenica razlučuje na tri kosti, nazvane *kuk*, *sidica* i *sttdnica*, to na ona tri komada, od kojih je svaka bezimenica sastavljena kako je poviše spomenuto.

Kuk (desni i livi) nadvišuje sve ostale kosti kruga, i jest najvèća kost kruga, prilike kao pleće.

Digitized by Google

U kuka imaju dvi strane, jedna vanjska, a jedna unutrašnja, i tri okrajka: *gornji, pridnji,* i *stražnij.*

Vanjska je strana kuka gdigdi jamasta i hrapava; a *unutrašnja strana* dili se na stranu gornju veću i na dolnju manju: to jih jedna oštèrljasta pruja razdvaja, i čini dolnji okrajak gornje strane.

Gornja unutrašnja strana kuka jest gladka, a buduć jamasta, to se *kukova jama* imenuje; a gornji joj je okrajak greben, a dolnji je spomenuta pruja ošterljasta, to samo stranom. Pri kraju kukove jame ostrag ima jedna hèrskava strančica, nalična onoj na okrajku križnice, koje se zajedno zglabaju kako je kazano gori.

Dolnji je dil unutrašnje strane kuka gladak, odprilike trokutan; sprid se s' pridnjim okrajkom kuka i sa sidicom zamèršuje.

Gornji kukov okrajak najduži je, debel, izbočit. neravan; krajevi su mu drugčije skučeni, odprilike hako krajevi slova *S.* te se po svemu tomu *greben* zove; pridnji kraj se *pridnjo-gornji kukov tèrn*, a stražnji, *stražnjo-gornji kukov tèrn* zove.

Pridnji kukov okrajak pruža se od ispod pridnjo-gornjega kukova tèrna do čašice; pri njemu dva žlibića, a medju njima čvorić, *pridnjo-dolnji kukov tèrn* nazvat.

Stražnji kukov okrajak jest vèrlo neredovan; dolnji mu se kraj *stražnjo-dolnji kukov tèrn* imenuje, odakle se dolnjim okrajkom dolnje strane kuka do sidnoga tèrna tako narečena *velika sidna pregnutina* pruža.

Sidice su dvi, jedna s' desna a jedna s' liva; u svake trup iliti sridina, dvi strane, to vanjska i unutrašnja, i dva kraja, gornji i dolnji. Gornji se kraj sidice u čašici zamèršuje s' dolnjim dilom

Digitized by Google

kuka, i sa zagrankom stidnice; a dolnji kraj sidice jest kvèrgast, te se po tomu *sidna kvèrga* zove, iz koje se uzgor pruža jedna grana kratka, *uzhodna sidna grana* nazvata.

Unutrašnja je strana sidice pomalo nakoso; pri njoj kao rogulj, što se *sidni tèrn* imenuje.

Sidice su tako prozvate, što podnose težinu tila kad se sidi.

Stidnice su dvi, jedna s' desna, a druga s' liva; u svake sridina; dvi strane, to vanjska i unutrašnja; dva okrajka, to gornji i dolnji, i dvi grane kao račve, jedna gornja, a jedna dolnja; ova se *nizhodni stidni podgranak*, a ona se *stidni zagranak* imenuje; ovi se pruža položke do u čašicu; a oni se koso nizimice spušća do uzhodne grane sidne, s' kojom se zamèršuje.

Medju stidnim zagrankom i podgrankom ima šupljina, koja se *obla rupa* imenuje.

Sridina se jedne stidnice spaja sa sridinom druge, a taj se spoj *stidni zglob* zove.

Dolnji okrajak stidnice (jedne i druge) jest na obluk, te se *stidni svod* imenuje.

Stidnice su tako prozvate, što su nad stidom.

Stidni zglob jest hèrskav, a na spoj, i svoje osobite veze ima. Križno-kukovi zglobi jesu hèrskavi, a na sklop; i imadu svoje osobite veze, *križno-kukove*, i *križno-sidne veze* narečene; ove se prihvaćaju okrajakah križnice i tèrtice, a ozdol sidnoga tèrna i sidne kvèrge, te se s' toga ovako zovu; a one se vanjske strane križnice prihvaćaju. Te veze zglobe kruga pričvèršćuju.

Digitized by Google

ČETVÈRTO UČENJE.

O razdiljenju i promirenju kruga.

Oštèrljasta pruja pri prijašnjem učenju naznačena, koja unutrašnju stranu desnoga i livoga kuka razdvaja, stiče se s' gornjim okrajkom stidnicah, i s' okrajkom nakvečenoga temelja križnice, ter to biva kao jedan peliš, ili kao jedna kružna pruja, koja se *bezimena pruja* imenuje. Ova pruja jest medjašnica, koja nam pridočuje dva poglavita dila kruga, to gornji poviše nje, koji se *veliki krug*, a dolnji niže nje, koji se *mali krug* imenuje. Ova ista medjašnica čini i gornje zijatno maloga kruga, koje se inače *ulazište maloga kruga* imenuje.

Veliki je krug dakle nad prujom bezimenom; nije sa sve četiri strane koštan, jer je sprid poviše rečene pruje podtèrbušina; nego bokovi su mu koštani, to kukove jame, i stražnja strana, to zadnji kralježak.

Mali je krug sa sve četiri strane koštan, osim gdikoje šupljine već naprid spomenute; pridnja strana su mu stidnice i poništo sidice, stražnja su mu strana križnica i tèrtica i poništo kukovi, a bokovi su mu dolnji dil desne i live unutrašnje strane kukovah, i poništo sidice.

Veliki se krug malo kad spominje, a mali često,

Digitized by Google

jer je to ždrilo, kroz koje čedo u vrime rodjaja prolazi; pače se mali krug obično samo *krug* naziva, a od velikoga se razlikuje samo onda, kad je do naznačenja česove razlike znanstvene.

Krug, to mali, dili se na tri dila, to na *ulazište, na izlazište* i na *šupljinu.*

Naznačena bezimena pruja okružna čini ulazište kruga, a dolnji okrajak stidnicah, sidicah, križno-sidnih vezah, i vèršika tèrtice čine *izlazište kruga*; a *šupljina-kruga* biva vas prostor izmedju ulazišta i izlazišta.

Jest potribito potanko poznati širinu ulazišta, izlazišta i šupljine kruga, da se umom shvati kako donošče može proći kroza nj, to prema širini tila svoga, i šta bi više manje smetalo prolazku njegovu.

Širina i dubljina kruga u ženske glave dorasle naznačuju se promirama, to sa četiri promire širine ulazišta, i sa četiri promire širine izlazišta, to nasukriž; zatim sa četiri promire dubljine šupljine kruga, to od ulazišta do izlazišta.

Četiri promire širine ulazišta kruga imenuju se ovako: *križno-stidna* (inače *upravna* ili *pridnjo-stražnja), poprična*, i *kose* dvi.

Križno-stidna promira ulazišta kruga obično jest četiri palca dugačka, to od sride križno-hèrbteničnoga ràta pravce do vèrha stidnoga zgloba.

Poprična promira ulazišta kruga jest pet palacah dugačka; to od sride dolnjega okrajka jedne, do sride dolnjega okrajka druge kukove jame.

Kose promire ulazišta kruga su dvi: jedna je četiri palca i pol dugačka, to od boka live ča-

Digitized by Google

šice do desnoga križno-kukova zgloba; a druga je takodjer četiri palca i pol dugačka, to od boka desne čašice do livoga križno-kukova zgloba.

Slika 4.

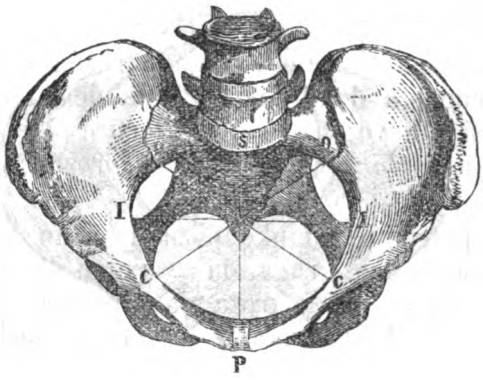

Promire ulazišta kruga: *S.P.* križno-stidna. — *1. 1.* poprična — *O. C.* — *O. C.* kose promire.

Četiri promire širine izlazišta kruga imenuju se ovako; *stidno-tertična*, *poprična*, i *kose* dvi.

Stidno-tertična promira izlazista kruga jest četiri palca dugačka, to od vèrha stidnoga svoda do vèršike tertice; ali s' gibljivosti tèrtice ova se duljina može protegnuti do tri četvèrti palca više.

Poprična promira izlazišta kruga jest četiri palca dugačka, to od jedne do druge sidne kvèrge.

Kose promire izlazišta kruga su dvi, jedna je četiri palca dugačka, to od dolnjega okrajka live križno-sidne veze, do sride dolnjega okrajka desnoga stidnoga podgranka, a druga je takodjer četiri palca dugačka, to od dolnjega okrajka de-

Digitized by Google

sne križno-stidne veze, do sride dolnjega okrajka livoga stidnoga podgranka; nego se duljina ovih kosih promirah izlazišta kruga može protegnuti poništo više s' gibljivosti križno-stidnih vezah.

Slika 5.

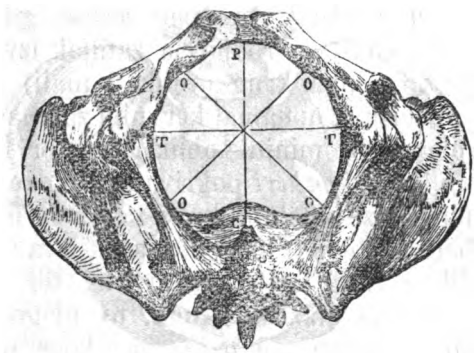

Promire izlazišta kruga: *C. P.* stidno-tèrtična. *T. T.* poprična — *O. O.* — *O. O.* — kose promire.

Četiri promire dubljine kruga imenuju se ovako: *Pridnja promira, stražnja promira*, i *pobočne* dvi.

Pridnja promira dubljine kruga jest polac i pol dugačka, to od vèrha stidnoga zgloba do vèrha stidnoga svoda, to koliko je stidni zglob dug.

Stražnja promira dubljine kruga jest četiri-pet palacah dugačka, to od temelja križnice ciko u dubke do vèršike tèrtice.

Pobočne promire dubljine kruga su dvi, jedna je tri palca i pol dugačka, to, s' desna, od ulazišta do kraja stidne kvèrge; a druga je, s' liva, takodjer tri palca i pol dugačka, to od ulazišta do kraja stidne kvèrge.

Digitized by Google

Zbog skučenosti križnice šupljina kruga (maloga) na pravac jest šira nego ulazište i izlazište, a napriko použa od njih, budući su pobočine kruga pomalo napokos.

Mali krug tako izgleda, da ulazište i izlazište nisu u istomu pravcu jedno prama drugomu, o čemu je govor pri *dvadeset i šestomn učenju*, gdi se opisuje način kako se rodjaj na zatiljak izvèršuje.

U živoga je kipa krug (veliki i mali) odiven kožom, gušterima, opnama, kèrvnim žilama, i živcima; koje sve prominjuje oblik i prostor njegov. *Unutrašnji kukovi gušteri* pokrivaju kukove jame; niki gušteri silaze s'dolnjih kralježakah do unutrašnjega obèrtca stegna, to s' desna i s' liva; mnoge kèrvne žile i živci prate guštere te, ter sve to zapačava strane ulazišta kruga, to njegovu poprièčnu širinu jedno pol palca, a i kose promire za jednu četvèrt palca skraćuje; dakle u žive ženske glave dorasle te promire su mal' ne sve jednake; to je svaka (osim križno-stidne) odprilike četiri palca i četvèrt palca dugačka. to odprilike kolik' promire izlazišta kruga.

U muške je glave krug visočiji, hrapaviji i deblji; ulazište i šuplijna krnga jesu uži, stidni zglob kraći; ostali zglobi kruga čvèršći: tèrtica manje gibka nego li u ženske glave.

Digitized by Google

PETO UČENJE.

O materici, materičnicima i stidu.

Materica naliči na jednu krušku, ili na tikvicu pomalo plosnu. Materica stoji u krugu medju mihurom (mokraćnim) i gužnjakom; ovi je ostrag, a oni je naprid; jest šuplja; dva i pol do tri palca dugačka, najviše dva palca široka, od prilike jedan palac debela.

Tkanina iliti sastavina materice jest gusta, čvèrsta, žilasta, vèrlo zamèršeno ispričana.

U materice povèršine dvi, pridnja i stražnja; obe su pomalo pupčaste, ali više stražnja nego pridnja.

Materica se razlučuje na tri dila, to na gornji širi, *materično dno* nazvan; na dolnji uži, *materično gèrlo* nazvan; i na sridnji, *materični trup* iliti *materična sridina* nazvan, koja je medju dnom i gèrlom materičnim.

Materica tako stoji, da joj je dno uzgor, pomalo obèrnuto naprid s' desna, a gèrlo nizdol, pomalo obèrnuto nazad s' liva; dakle ona stoji pomalo koso.

Materično dno jest pupčasto; materično gèrlo jest bubuljasto, prošupljeno, dugačko jedan palac; polovica ga viri u jaži, to više nazad nego naprid.

Pri dolnjemu kraju materičnoga gèrla, to pri onomu, koji viri u jaži, ima po sridi kao puklina

Digitized by Google

napriko, *vanjsko materično zijalce* nazvana; u koga su dvi usnice, jedna pridnja, a druga stražnja; ova je manja i kraća od one.

Pri gornjemu kraju materičnoga gèrla ima druga puklina, *unutrašnje materično zijalce* nazvana.

U materice imaju dva okrajka, desni i livi.

Šupljina materice jest vèrlo malena prema njezinoj debljini; jest trokutna, jednom sluzavicom (sluzavom opnom) obastèrta.

Pri dnu materice imaju dvi rupice, jedna s' desna, a jedna s'liva, koje se s' tako narečenim trubljicama Falopievim stiču.

Dil jedan tèrbušnice zaodiva matericu do gèrla joj. Ovi dil tèrbušnice tako je čvèrsto s'matericom sljubljen, da se čini, da je on prava navlaka njezina.

Materica ima svoje veze s' desna i s'liva, *široke veze* nazvane; i još ima druge, *okrugle veze* nazvane.

Široke veze materične jesu dvi presomitke tèrbušnice, koje kao dvi široke plase hvataju se okrajakah materice i kruga, te je pridèržuju. Materica i ove veze čine jedan ošit, koji šupljinu kruga na dva dila razlučuje, to na pridnji, gdi je mihur, i na stražnji, gdi je gužnjak.

Okrugle veze materične pružaju se s' materice od ispod početka trubljicah Falopievih do viticah preponskih, i kroz ove silaze do gornje strane bedarah.

Materica jest stajalište čeda u vrime nošenja. Čedo u materici reste, zori, iz nje hranu prima dok ga iz sebe neizrene.

Digitized by Google

Materičnici, iliti materične pripaštine, jesu: *trubljice Falopieve*, *jajišta*, *jaža*, i pridspomenute *veze*.

Trubljice Falopiere (tako nazvane što naliče na sviralo, trublja nazvano) jesu dvi civčice, jedna s' desna, a jedna s' liva; početak im u gori spomenutim rupicama pri dnu materičnom; tu im je zijalce, a odatle pružaju se četiri do pet pèrstijuh (upriko) medju širokim vezama materičnim duž gornjega okrajka ovih. Te trubljice jesu vèrio tanke pri dnu materičnom, a pošire do sride im; dalje od sride jesu tanje, pa opet pošire do drugoga im kraja, koji je šupalj kako i početak im, a resat, naličan livku, te se *trubljični šator* zove; koji je naprosto, kao da se lelija u krugu: jedną resa, od ostalih mu resah rumenija, hvata se jajišta.

Trubljice Falopieve jesu za to, da plodilo iliti sime u matericu ustèrknuto kroz jednu, ili kroz drugu predje na jedno, ili na drugo jajište, pa da jajce njim oplodjeno odlipivši se od jajišta istim putem predje u matericu da se u njoj razvija. Nego se ovi prelaz plodila drugša nezbiva ako se jajce samo od sebe od jajišta odlipi i kroz trubljicu u matericu sklizne se, te ga plodilo u njoj susriti i oplodi. A može se dogoditi i to, da plodilo susriti jajce u trubljici, te ga onde oplodi. (Vidi *petnajsto učenje*).

Jajišta su dva, jedno s' desna, a jedno s' liva. Svako jajište jest naoblo, bilkasto, naličnо jednoj bobici punoj puhičicah; misto im medju širokim vezama materičnim, koje jih podèržuju, i kojih se svojim vezicama hvataju.

Materica, trubljice Falopieve, i jajišta, jesu

Digitized by Google

prava rodila, dilovi to ženskoga kipa, koji sa sudilovanjem plodilah naminjeni su za preporadjanje.

Jaža jest kao jedna široka civ s' materičnim gèrlom, i sa stidom iznutra sljubljena; misto joj medju mihurom i gužnjakom, za koje prianja; ostrag visočija; obično pet palacah dugačka, a jedan palac široka; uža u divicah; u vrime nošenja uduljuje se; hvraskavom opnom pokrita, te se može razjaziti dotle, da glava i trup donoščeta kroza nju proći mogu. Povèrh te hvraskave opne druga je opna sluzavica, čvèrsta, žilava, podeblja, koja se može gèrčiti. Po jažnim hvraskama ima šupljinicah, iz kojih se nika slina luči, koja ovlažuje jažu, te neda da se sraste; a jaža s'ove sline biva i ćutljivija. Dolnji kraj jaže, koji se iznutra sa stidom sljubljuje *zijalce jaže* imenuje se.

Jaža je za puteno sdruženje, za prolaz misečinah, i za prolaz čeda kad ga materica iz sebe istiskuje.

Stid izgléda kao jedna puklina, koja se od nadstida do podstida pruža uzdugulj. Kad se stid razdèrlji, to uu se vide pripaštine: *pritvori pritvorci, sikilj, zijalce mokraćne civčice, divična opna* (u divicah) *mèrtasti čvorići, zijalce jaže,* i *žlibić poput ladjice.*

Pritvori, jedan s'desna, a jedan s'liva, jesu strane stida; iznutra su gladki; ozdol deblji; izvanka runjavi (u ženske glave dorasle), unutrašnja im je povèršina rumenija u divicah, nego li u mužaticah; sljubljeni su medju sobom pod nadstidom i pri podstidu; sljubljenje pod nadstidom se *pridnja stidna sljubnica,* a ono pri podstidu *stražnja stidna sljubnica* imenuje.

Digitized by Google

Pritvorci pružaju se od vèrha stidnoga svoda do sride zijalca jaže; jesu vèrlo ćutljivi; po boji i po krupnini naliče jednom uhoriću; u novorodjene ženske dičadi nedorasle drugša izvirivaju iz stida.

Sikilj jest maleno udašce, muškomu udu slično, i može se nadizati kako i ovo; misto mu ispod pridnje sljubnice stidne; na njemu glavić; ima dva korenčića, koji se prihvaćaju stidnih podgranakah; viri jedno pol palca; cèrljenkast. Sikilj jest sido putenosti.

Zijalce mokraćne civčice stoji ciko pod sikiljem; malušnom čvoriću naličnо.

Divična opna jest branica opnena pri zjialcu jaže u divicah; nije sva u naokolo cila; oblika vèrlo nestanovita; više manje šuplja onde, kuda se misečine cide; lako predèrljiva; nerazložito se dèrži da je ona pečat divičanstva; jer je u gdikojih čistih divicah neima.

Mèrtasti čvorići, ovako narečeni, što naliče listu od mèrte, kao da su ostatci od divične opne; jesu naduveni, cèrljenkasti, oblika vèrlo nestanovita; njih ima drugša dva, drugša tri, četiri, pet li.

Zijalce jaže stoji medju pritvorcima, poniže zijalca mokraćne civčice.

Žlibić poput ladjice jest mali svijutak za stražnjom stidnom sljubnicom.

Nadstid, inače *stidni humić*, stoji medju preponama, povèrh stidnicah; jest pupčast, u odraslih ženskih glavah runjav.

Podstid jest mesan prostorčić, to od stražnje stidne sljubnice do prohoda; posrid njega ima uzduž jedna čvèrsta pruja kožna, *podstidni prutak* narečena.

Digitized by Google

ŠESTO UČENJE.

O misečinama i oplodnji.

Pod imenom *misečinah* razumi se jedno kèrvno čišćenje iz materice, koje nastaje u vrime zadivojčenja, i do četèrdeset i pete, ili do pedesete godine života ženskih glavah obično po jedan put na misec navraća se.

Pod našim podnebjem misečine se pèrvi put ukazuju izmedju četèrnajste i šestnajste godine života divojačkoga, a u gradjanskih divojakah, koje prijatno živu, igraju, i u silnom žaru mladosti razdragivaju se štijuć nike knjige zabavne, još prije nego li u onih, koje kako divojke naseoske prosto i trizno živu.

Misečine jesu znak plodnosti, to, da je ženska glava, kojoj dolaze, vèrsne zazbabniti.

Misečine se iznajprije s' osobitim znamenima očituju: divojci sise jedraju; tilo joj se zaokružuje; glas joj osobito zvuči; biva stidna; dèrži na se; pretilinasta joj tkanina podtèrbušine debljá; nadstid i pritvori joj postaju čvèršći i izbuljeniji.

Kada materica stane dilovati, navlastito kad se misečine ukazuju, ona sve tilo uzbudjuje bilo zdravo, ili bolestno. Jest opažano kod pitomih narodah, da mnoge divojke, kojima se misečine

Digitized by Google

pojavljuju, postanu tugovite, zlovoljne, nehajne, blagim klapnjama predadu se, drugša proplaču, ter svoju zlovolju za koji čas tim od sebe odtisnu. Obično pak biva ovo, da ženske glave svaki put kad im se misečine navrate, jesu više manje podložne, jedne nikoj derhtavici, a druge tugi, ili mlohavosti, ili sèržbi, te jih i najmanja šuškarija podražuje, ili sèrdi.

Ako se misečine u nevrime sustave, to se po raznoj ćudi razne bolesti zametnu, osobito pak ona bolest, što se *materesina* imenuje; a učeni ljudi, koji znadu šta se ženskim glavama više manje zbog misečinah zbiva, vèrlo uljudno s'njima postupaju, jer one nisu ni malo krive kad im takovo što onda dodje, nego su sažaljenja dostojne.

Pokle se misečine pèrvi put ukažu, obično se kroz trideset godinah uz svoje dobe navraćaju. Pèrve misečine jesu ponajviše neredovne; njima pridnjači bol, i bilocur; ali se bèrzo zatim urede, te u zdravih ženskićah obično dva, tri li dana svaki misec ranije nadolaze.

Misečine obično četiri, pet li danah, drugša sedam, osam li danah, a drugša samo jedan dan traju. Koliko se kèrvi svakom misečinom gubi, to se neda proračunati; jer ovi gubitak jest vèrlo nestanovit; ali u sridnju ruku uzamši, gubi se četiri, pet li unačah kèrvi. Mlade ženske glave, koje živu u raskoštvu, i one, koje u teplim zemljama stanuju, obično se više peru. Ova kèrv lize iz kèrvnih žilicah materične sluzavice, i opne jažne; u zdravih ženskićah malo se razlikuje od kèrvi, koja se iz ruke pusti.

Doba prestanka misečinah jest manje nestanovita od pèrvoga pojava njihova. Isti oni uzroci,

Digitized by Google

koji ránu, ili poznu doraslost ustanovljuju, raniji ili pozniji prestanak misečinah takodjer ustanovljuju.

Dolazak misečinah jest znak, kao što je gori spomenuto, da je ženska glava vèrsna materom postati; nego je bilo ženah, koje su imale poroda, a nisu se nikad prale; a naprotiv, bilo je nerodušah i pored redovnih misečinah.

Misečine se obično sustave zbog koje bolesti; obično neima jih dok je žena zbabna, i dok doji; a ako se uz ovo vrime očituju, jesu vèrlo slabe.

Bilocur, ili misečine neredovne, koje se drugša kroz više godinah očituju, svagda pridtiču svoj prestanak. Doba naravnoga prestanka misečinah jest doisto pogibeljna; to se ženske glave veoma načimaju pod starije svoje godine, te jih lako popane ili materesina, ili kèrvotok iz materice, ili pogana čvorina, i zatim živa rana materice, od kojih mukah mnoge umiru; ali ako ovu dobu bez bolesti predju, dugo godinah poživu, pače duboku starost obično dožive.

Preporadjanje jest najčudnovitiji pojav žive naravi. Jesu za to potribita počela toliko s' muške, koliko sa ženske strane. Počelo, što ga ženska glava nadaje, jest u obliku jajca u jajištu; a počelo, što ga muška glava nadaje, jest plodilo iliti sime, što se u jajima, koja stoje u mošnjama, pravi, a vèrlo su jajištima nalična. Sjedinjenje muškoga i ženskoga počela ustanovljuje oplodnju.

Kada sime koje jajce oplodi, ovo se dilo imenuje *začeće*. Da se začeće dogodi jest potribito da sime s'kojim jajcem u dodir dodje (vidi *peto učenje*).

Digitized by Google

Oplodnja najlakše se može dogoditi malo posli prestanka koje misečine; jer je onda materično zijalce još otvoreno, te sime može krozanj u matericu unići.

Stanje žene pokle se jajce u njoj oplodi, imenuje se *nošenje.*

Digitized by Google

SEDMO UČENJE.

O nošenju.

Nošenje započimlje od začeća, a svèršuje se s' rodjajem.

Ako se oplodjeno jajce iliti začetak (kašnje, čedce, čedo) uzdèrži i razvija u materici, ovo se *naravno nošenje,* ili *materično nošenje* imenuje.

Ako se začetak nahodi i razvija vanka materice, ovo se *nenaravno nošenje,* ili *izvanmaterično nošenje* imenuje.

Ako se začetak nahodi i razvija u jednoj, ili u drugoj trubljici Falopievoj, ovo se *trubljično nošenje* imenuje.

Ako se začetak nahodi i razvija gdigod medju tèrbušnicom, ovo se *tèrbušnično nošenje* imenuje.

Ako se samo jedan začetak razvija, ovo se *jednovito nošenje* imenuje.

Ako se dva, tri, četiri li začetka u isto doba razvijaju, ovo se *dvojno,* ili *trojno,* ili *četvorno nošenje,* ili skupa *složeno nošenje* imenuje.

Ako uz začetak ima česova izrodina, ili samotvorina, ili oteklina, ili priraslica u materici, ili u komu materičniku; ili ako u materici ima osobite vode, ili kèrvi, ili ajera, ovo se *zamèršeno nošenje* imenuje.

Ako u materici neima čeda, nego ima u njoj česova tvorina, ovo se *krivo nošenje* imenuje.

Digitized by Google

Nošenje traje devet sunčanih, ili deset mesečnih misecih, to, oko četèrdeset nediljah danah, ili dvista i sedamdeset, ili dvista i osamdeset danah.

Nošenje dili se u četiri dobe: pèrva je doba od začeća do petoga miseca nošenja; — druga, od petoga do osmoga miseca, uz koju najpoglavitiji znak nošenja jest to, što čedo samo sobom gamozi, iliti miče se; — treća, od osmoga do svèršetka devetoga miseca nošenja, to kad se pèrstom (kažiputom) metnutim u jažu poznaje da je glava čeda pri materičnom zijalcu (kao što obično biva); — četvèrta doba nošenja biva kad žena radja. Nego se ovo razdiljenje dobah nošenja nemože uzeti za pouzdano; jer čedo drugša stane micati se prije, ili kašnje; a glava mu svagda nije pri materičnomu zijalcu, ili se ona nemože opipati uz rečenu dobu, a rodjaj prerano, ili kasno nastati može, a misečine svagda za nošenja neprestaju; dakle za ustanoviti dobe nošenja ima se gledati i na druge znake osim gori navedenih, koji postaju s' prominah, što materica u vrime nošenja podnosi (vidi slideće učenje).

Naravno se nošenje obično pri svèršetku devetoga sunčanoga miseca svèršuje, a još i prije. ako je do složenoga nošenja, osim pèrvoga nošenja, koje jedno petnajst danah prije izmaka devetoga miseca svèršuje se.

Zamèršeno nošenje obično traje koliko i jednovito nošenje; a ako se prije svèrši, to je do bolesti, u kojoj se prisobnica nahodi.

Što se izvanmateričnoga nošenja tiče jest opažano, da se ovo nošenje izmedju četvèrtoga i petoga miseca obično zavèršuje. Nego ima pri-

Digitized by Google

merah da je izvanmaterično nošenje duže trajalo, najskoli tèrbušnično nošenje. Jest opažano i ovo, da oteklina s' ovoga nošenja dugo može ostati iza preminuća čeda; šta više, dogodilo se, da je koja žena medjutim opet zazbabnila, i potom rodila čedo, koje se za onim pèrvenčetom u materici razvilo, te jedni likari to nošenje neprestanim nazvaše.

Začetak život uživa od časa kad stane razvijati se, te postane čedce, i zatim čedo, koje život svoj očituje mičuć se.

Da čedo vanka materice živiti može jest potribito da su mu utrobe i ostali dilovi tako čvèrsti, da su vèrsni vèršiti životno dilovanje, te se po tomu kaže da je čedo *vèrsno živiti* vanka utrobe materine. Čedo može tu vèrsnoću imati ako je barem šest misecih navèršilo u materici, a po sebi se razumi da je čedo sve to vèrsnije živiti vanka materice, koliko se više k' svèršetku naravne svoje dozrelosti približilo; jer što dulje u materici pribiva, to i veću vèrsnoću za živovanje postiže.

Digitized by Google

OSMO UČENJE.

O prominama što nošenje u ženi proizvodi.

Promine što nošenje u ženi proizvodi, zbivaju se u materici, u drugim utrobama, i u čedu.

Od početka do svèršetka nošenja materica sve više i više jedrá prema jedranju čeda. Pèrvih misecih nošenja jedranje materice slabo biva, a zadnjih se toliko uvećava, da je ona, o svèršetku nošenja jedno četèrnajst palacah dugačka, to od vanjskoga zijalca joj pravce do vèrha dna joj, a jedno devet palacah pravce nasukriž široka.

I oblik se materice prominjuje u nošenju; jer kad je prazna ona je poplosnata, a kad je puna iliti čedom brimenita, ona je okrugla, a najposli obla.

Najpoglavitije se promine zbivaju u materičnom gèrlu, i u vanjskom materičnom zijalcu. Vanjsko materično zijalce jest popričnо u materice prazne, a u pune jest okruglo, s' ovom pak razlikom, da ako je žena pèrvi put zbabna, ovo žijalce jest stisnuto a gèrlo okolo njega vèrlo gladko, ali ako je prije zbabna bila, gèrlo jest neravno, a zijalce manje stisnuto, a usnice su ovoga u vrime nošenja jedna s' drugom isporedjene.

Od šestoga miseca nošenja pa u naprid materično se gèrlo sve više skraćuje i omekšava, a vanjsko se zijalce pomalo proširuje, a unutraš-

Digitized by Google

nje materično zijalce samo se onda proširuje, kada žena radja.

I položaj se materice za nošenja prominjuje. Za pèrva tri miseca nošenja sva se materica još u malomu krugu nahodi, a dno joj je obèrnuto na desno pomalo nazad, to najviše zbog zapačanja gužnjaka, koji s' live strane kruga stoji.

U četvèrtom misecu nošenja materica se počinje penjati poviše ulazišta kruga, a pri svèršetku ovoga miseca dno joj je dva pèrsta upriko više ulazišta.

U petom misecu nošenja materično se dno nahodi jedan pèrst niže pupka.

O svèršetku šestoga miseca nošenja materično se dno nahodi jedan pèrst više pupka.

O svèršetku sedmoga miseca nošenja materično se dno nahodi tri pèrsta više pupka.

O svèršetku osmoga miseca nošenja materično se dno nahodi četiri, pet li pèrstijuh više pupka.

Napokon, u pèrvoj polovini devetoga miseca nošenja materica se još pomalo penje, a u drugoj polovini istoga miseca pomalo slegne se, to što se čedo slegne zbog otančanja dolnje strane materične.

Posli začeća misečine obično prestanu. Ako je zadnja misečina sustavila se, na jedan primer govoreć, na 10 listopada, to imadu se natrag na odbitak u račun uzeti tri miseca i sedam danah; dakle svèršetak nošenju bio bi na 17 došastog sèrpnja.

Dok se materica penje dno joj se naprid s' desna naginje, te joj gèrlo nazad s' liva stoji.

Što materica više jedrá, to i teža biva s' napridujućega jedranja čeda, i s' većega priticanja sluzevah k' njoj, te je manje pomična.

Digitized by Google

I u materičnoj se tkanini znamenitih prominah zbiva; jer materica gubi svoju naravnu bilinu, i mekša postaje; kèrvne žile i živci joj se vèrlo razvijaju, a debljina dna i sridine joj uvećava se; od sedmoga miseca pa u naprid dolnja joj strana toliko otančava, da je ova o svèršetku nošenja tanka kolik' koža.

Pri svèršetku nošenja odnošaji materice jesu ovi: jaža, mihur i potèrbušina stoje prid njom; gužnjak, ostala criva, i hèrbtenica stoje za njom; pobočnine kruga, nikoje debele kèrvne žile, bočni i unutrašnji kukovi gušteri, gdikoja crivna petlja (osobito s' liva), i taštebočine isprika su joj.

Ćutljivost materice, navlastito gèrla joj, u vrime nošenja jest veća.

Pridnavedene promine zbog nošenja nemogu bivati a da se drugih prominah nezbiva po utrobama i udima u blizu i podalje od materice stojećim. Jer materica penjuć se, to joj se i široke veze otežu a okrugle rastežu, jajišta naginju, trubljice Falopieve poispravljaju, jaža se produljuje (osobito o svèršetku nošenja), te se više sluzine iz ove izlučuje, te stid i pripaštine mu omekšaju i omlitave. Zbog penjanja materice i mihur se više ulazišta kruga uzdiže, te se mokraćna civčica za stidnim svodom ispravi, a zijalce joj (u prisobnicah svagda naduveno) unutra uvuče se. Materica čedom brimenita naslanjajuć se na ulazište kruga pritiskuje kèrvne žile, koje se sa svojim ograncima pružaju do kraja noguh, te ove drugša nateku. Materica čedom brimenita odmičuć tèrbušne utrobe prouzrokuje tèrbobolju, zatvor tila, zaduhu podižuć ošit; priko načina proteže potèrbušinu (blizu svèršetka nošenja), naj-

Digitized by Google

skoli ozdol, a tako i guštere tèrbušne, te pupak bude isbuljeniji; zglobi kruga od navale sluzevah omeknu, poništo se razglobe, te u vrime rodjaja budu više manje pomični; sise, iliti dojke, koje se smatraju kao jedna pripaština rodilah, nabreknu.

Sise su dvi, jedna s' desna, a jedna s' liva, pri pridnjoj strani pèrsišta; jesu žlizdovite, kožom pokrite, obilatom pretilinastom tkaninom šupljikastom obkružene; jedna je bradavica pri jednoj, a jedna pri drugoj, to kod sride im; u naokolo bradavicah ima kolombar cèrljenkast, ili zagasit. ili sucèrnkast. Sise u vrime nošenja budu naduvene; mlika iz sebe izlučuju; onda bradavice budu jedrije, a kolombari isbuljeni, zagasiti.

Digitized by Google

DEVETO UČENJE.

O ljudskomu jaju.

Začetak postaje od začeća, a kad začetak poodraste postaje *čedce*, a kad čedce više ojedri i doraste postaje *čedo*.

Pripaštine začetka, čedceta, i čeda jesu: *posteljica*, *pupkovina*, nika *voda surutkava*, i *opne* u koje je čedo s' njegovim pripaštinama obvito. Opne čine jedan obvoj, što se *vodenjak* imenuje, u čemu stoji čedo i pripaštine mu kako pile u ljusci, te se to *ljudsko jaje* imenuje.

Tri opne obkružuju čedo (začetak i čedce) i ostale pripaštine mu; koje se opne jedna druge širom okolokolo dodivaju: jedna je vanjska, to ona, koja se sljubljuje s' unutrašnjom povèršinom materice; druga je unutrašnja, to ona, koja je u dodiru s' čedom, i s' vodom; a treća je sridnja, to ona, koja je medju opnom vanjskom i unutrašnjom, ter tako te tri opne čine jedan mihur.

Vanjska se opna *Hunterova opna* imenuje; koja u vrime nošenja sve više i više istančava, a najposli kao da je nestane.

Unutrašnja se opna *ovčina* imenuje, što naliči koži ovčjoj; jest pretanka i prozirna; prostire se i po posteljici, i obvija se oko sve pupkovine.

Sridnja se opna *pramenica* imenuje, (što ima po

Digitized by Google

njoj kao pretanušno pramenje) prostire se i po posteljici, a oko sve pupkovine kako i ovčina obvija se.

Pridspomenuta voda surutkava jest tako nazečena *ovčinska voda*, (što je ovčina iz sebe izlučuje) u kojoj čedo pliva; jest bistra, gusta, u pèrvini od nošenja tek prozirna, a mastna, pri svèršetku nošenja od vode pitke pogušća; drugša jest skroz bistra, ili zelenkasta, ili mličasta, ili pak mutna; osobito nekako vonja. Kolikoća ove vode jest vèrlo nestanovita: pèrvih misecih nošenja ima je puno prema debljini čedceta; pri svèršetku nošenja obično ima je petnajst do dvadeset unacah.

Voda ovčinska jest za to, da čedu ruke, noge, pèrsti jedan za drugi neprirastu; što bi se lako moglo dogoditi prije nego se koža po njima načini; — da čedo slobodnije u materici stoji, te da se lakše razvija, miče, i prikladno namisti, što nebi moglo biti kad bi materica bila uzanj priljubljena; — da zaklanja čedo od udarca; da ga pri rodjaju sačuva od žestine gèrčenja materice, i prolazak da mu olakša; jer kad se materica gèrči, to ona oklopi obvojak, u komu je čedo i voda, koja ga prekriva, te ga se nedodiva; a obvojak iliti vodenjak pod pritiskanjem materice ozdol nadimlje se, te se načini kao jedna kesa, koja materično zijalce istija proširuje; a kad se ova prodre, onda se voda iz nje izlije, te pokvasi jažu i stid, i potom ovi budu mekši, te se lakše razjazuju dok se čedo kroza njih protiskuje.

Posteljica jest jedna spugava cèrljenkasta gruda nalična pogači, naminjena za to, da se prisobničina kèrv, koja se iz materice u nju cidi, u njoj gotovi, i u pićni sok kèrvni pretvara. Ne-

Digitized by Google

broj pretanušnih modrih žiličicah, koje se po posteljici razgranjuju i isprekèršćuju, ovu priugotovljenu kèrv izsisavaju, i u zajedičnu svoju debelu žilu modru nose, a ova je iz posteljice kroz pupkovinu nosi u čedo. Ova se debela žila, *pupkova modra žila* imenuje.

Posteljica jest jedan palac debela u sridini, a od ove do okrajka sve to tanja; širine nestanovite; obično šest-osam palacah široka nasukriž; osamnajst do dvadeset i četiri palca obično obsiže u naokolo; u nje dvi povèršine, jedna vanjska, a jedna unutrašnja; ova je obèrnuta čedu, a ona materici, za koju prianja. Vanjska povèršina posteljice sastoji se iz više grumenah okruglastih, koji su slabom šupljikastom tkaninom jedan za drugi prilipljeni. Unutrašnja je strana posteljice pramenicom i ovčinom obastèrta; pri njoj, obično kod sride, jedan je kraj pupkovine, a deblji se ogranci pupkove modre žile pružaju po njoj. Temeljito se može reći da je posteljica malne sva ispletena nebrojenim grančicama kèrvnih žilah, to najviše grančicama *pupkovih kuçavicah.*

U pèrvini od nošenja posteljice neima: pèrvi joj zasnutak prozene stopèrv izmedju dvadesetoga i tridesetoga dana posli začeća, i odtada tako se bèrzo ona raskrupa, da je o svèršetku trećega miseca nošenja veća od čedceta. Posteljica drugša je za materično dno, drugša za materičnu sridinu, a drugša za dolnju stranu materičnu, te i za unutrašnje zijalce materično prilipljena.

Pupkovina, to pupkova uzica, jest pomalo zavojita; ona sjedinjnje čedo s' posteljicom. Pupkovina do treće nedilje danah iza začeća jest vèrlo

Digitized by Google

tanka; malo se zatim opaža po njojtanušnih civčicah; za nošenja sve se više produljuje, i prema debljini čeda sve više debljá; od trećega miseca pa u naprid ona se očevidno sastoji iz dvi žile kucavice, iz jedne modre žile, iz tkanine šupljikaste, koja u sebi ima niku klijevinu, i iz obvojka od pramenice i od ovčine postavšega.

Pupkove kucavice niču iz kukovih kucavicah unutrašnjih, izlaze iz pupka, prolaze kroz pupkovinu, i iz nje u posteljicu ulaze, gdi se u neizbrojene ogrančiće razdiljuju. Iz krajevah ovih ogrančićah izniču modre žiličice, koje se stiču u jednu debelu modru žilu, to u pupkovu, koja se kroz pupkovinu uz dvi pupkove kucavice do u jetru čedinju pruža.

Debljina i duljina pupkovine nije stanovita: o svèršťku nošenja obično je osamnajst-dvadeset palacah dugačka, a debela kolik' pèrst mali.

Pupkovina jest za to, da kroz svoje kucavice nosi kèrv iz čeda u posteljicu, a kroz modru svoju žilu da je vraća iz posteljice u čedo.

Digitized by Google

DESETO UČENJE.

O začetku, čedcetu i čedu.

Od početka pa do svèršetka trećega ili četvèrtoga miseca nošenja plod začeća se *začetak* imenuje; kašnje ove dobe kad se začetak začedi priliči mu ime *čedce*, i *čedo*, to po većemu ili manjemu uzrastu njegovu; a pokle se čedo rodi *dìtešce*, ili *dite* naziva se.

Začetak se stopèrv oko treće nedilje danah posli začeća raspoznaje: jest onda duguljast, skučen, sličan cèrvu; jedan mu kraj zatubast, a drugi zaošiljast.

Od pete do šeste nedilje danah posli začeća, začetak postaje čvèršći: glava mu se dobro raspoznaje, prema ostalomu tilcu predebela; četiri batèrljice pri trupu mu, iz kojih će ruke i noge izrasti; pri svèršetku drugoga miseca nošenja batèrljice te bolje izviruju. Počela stida jesu vidna u to doba; oči su kao dvi cèrne piknje; a nos, usta, uši jesu poništo načinjene.

Pri svèršetku trećega miseca nošenja glava je već načinjena; tèrbuh, spol, pèrsi raspoznaju se; ruke i noge jesu podpuno razvite.

Kad je začetku malo više ód misec danah, jest dvanajst do petnajst prujah dugačak; a pri svèršetku drugoga miseca nošenja, dva palca; a u

Digitized by Google

sridini trećega miseca nošenja, oko tri palca; a kad mu je tri miseca, jest pet palacah dugačak.

Kad je čedcetu oko četiri miseca, jest dugačko šest do osam palacah; pri svèršetku petoga miseca osam do devet palacah; pri svèršetku šestoga miseca jedanajst do dvanajst palacah dugačko.

U sedmomu misecu nošenja čedo jest dugačko dvanajst do trinajst palacah; u osmomu misecu četèrnajst do šestnajst palacah; pri svèršetku devetoga miseca osamnajst do dvadeset palacah dugačko; sedam do devet libricah teži u ovoj dobi; tri palca i pol od ramena do ramena široko.

Buduć je glava prema ostalim dilovima tila čedinjega najveća i manje stišljiva, koja se obično pridstavlja na ulazište kruga, to je potribito da primalje poznaju glavu u samoj kosti, osobito oni joj dil gornji, što se *lubanja* imenuje, koju sastavljaju kosti ove:

Čelnica, koja čini čelo, u čeda je na dva dila razdiljena.

Timenice dvi, jedna s' desna, a druga s' liva, koje čine veći dil timena, iliti vèrška od glave.

Zatiljača čini stražnju stranu lubanje.

Slipoćke dvi, jedna s' desna, a druga s' liva.

Ove kosti nisu u čeda jedna s' drugom čvèrsto spojene, nego su opnenim svezima jedna za drugu priljubljene.

Poglaviti *svezi* lubanjskih kostijuh jesu:

Čelno-zatiljačni svez, inače *strilasti svez* narečen, koji se od dolnjega kuta čelnoga razdvojka do zatiljače, medju dvi timenice na obluk pruža.

Čelni svez, koji se od jedne do druge slipoćke, medju čelnicom i timenicama na obluk pruža.

Digitized by Google

Zatiljačni svez, koji se medju timenicama i zatiljačom na obluk pruža.

Gdi se čelno-zatiljačni i čelni svez prekèršćuju, onde je jedna mekuša četverokutna iliti križata, *pridnje meko time* narečena; a pri gornjemu kraju zatiljače, gdi se čelno-zatiljačni svez svèršuje, druga je mekuša, koja je trokutna, manja od križate, *stražnje meko time* narečena.

Jest potribito i poznati poglavite širine glave (donoščeta) na sukriž, uprav, i koso; koje se širine imenuju *promire*; a to:

Slika 6.

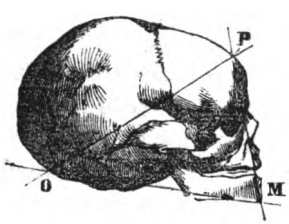

Promire glave: *M. O.* obradko-zatiljačna. — *P. M.* obradko-čelna. — *P. O.* čelno-zatiljačna promira.

Slika 7.

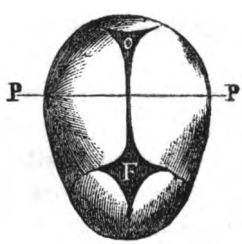

F. pridnje meko time. — *O.* stražnje meko time. — *P. P.* poprična promira.

od kraja obradka pravce do sride zatiljka dužina je pet palacah, koja se *obradko-zatiljačna promira* imenuje;

od sride čela pravce do sride zatiljka dužina je četiri palca i tri pruje, koja se *čelno-zatiljačna promira* imenuje;

Od jedne pravce do druge timenične kvèrge

Digitized by Google

dužina je tri palca i pol, koja se *dvotimenična* ili *poprična promira* imenuje;

od kraja obradka pravce do vèrha čela dužina je tri palca i pol, koja se *okradko-čelna promira* imenuje;

od sride pridnjega mekoga timena pravce do sride zatiljka dužina je tri palca i pol, koja se *timeno-zatiljačna promira* imenuje;

Svaka se od tih promirah može više manje skratiti s' mekoće svezovah i mekih timenah kad se glava u vrime rodjaja kroz krug protiskuje; okrajci lubanjskih kostijuh mogu se onda i naložiti jedan na drugi.

Digitized by Google

JEDANAJSTO UČENJE.

O stavu, položaju i životu čeda u materici.

Stav čeda u màterici jest način kako ono dèrži u njoj glavu, trup (sridinu tila), ruke i noge svoje. Stav čeda jest svagda isti, bila mu glava

Slika 8.

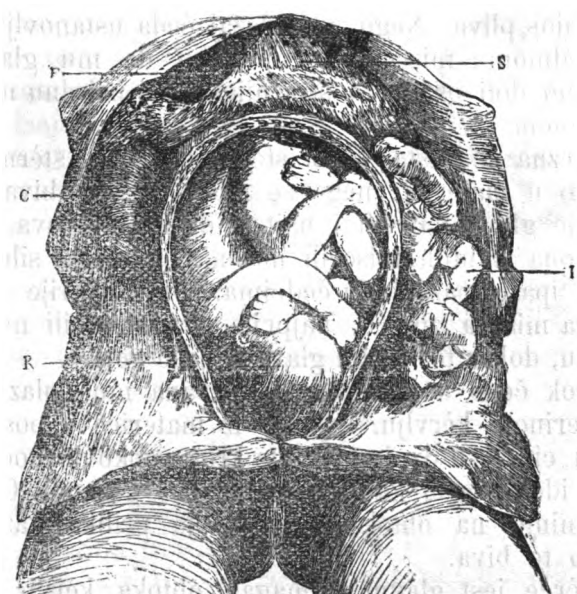

gori, ili doli, ili isprika; jer je čedo svagda zgèrčeno na pridnju stranu svoga tila ovako:

Digitized by Google

glava je priklonjena k' pèrsima; bedra su priljubljena uz tèrbuh; goleni podvijene na sukriž; dolnji lakti prekèršćeni uz pèrsi; ruke stisnute u šake. Što više nošenje napriduje, to je čedo zgèrčenije, jer mu stajalište prema uzrastu njegovu sve uže biva. Čedo ovako zgèrčeno izgleda odprilike kao jedno klupko, na komu se raspoznaju dva kraja, jedan debel, mek, tup, to stražnjica, a drugi tvèrd, manje tup, to glava. Od jednog do drugoga toga kraja, to od zatiljka do tèrtice (donoščeta), ima pravce devet palacah dužine.

Položaj čeda jest način kako je čedo namišćeno u materici. Uz pèrvu dobu nošenja čedce često minja svoj položaj, jer je malušno, a puno vode u kojoj pliva. Nego se položaj čeda ustanovljuje u sedmomu misecu nošenja tako, da mu glava obično doli ostaje, a stražnjica gori pri dnu materičnom.

Nezna se sašta čedo stoji ponajviše stèrmoglavo u materici; nego se misli da ovo biva ili što je glava najveći i najteži dil tila njegova, ili što ona zadnjih misecih nošenja polagano silazi. Jest ipak opažano da čedcima, koja se prije šestoga miseca izmeću, najprije stražnjica ili noge izidju, dokaz to, da im glava stajaše gori.

Dok čedo u materici stoji hrana mu dolazi s' materinom kèrvlju, koja se iz materice u posteljicu cidi i u ovoj gotovi, te kroz pupkovu modru žilu ide u čedo kao što je naprid kazano. Ovo opominje na obtok kèrvi, te je prilika kazati kako to biva.

Sèrce jest glavni pomagač obtoka kèrvi: iz sebe istiskuje kèrv u dvi debele kucavice; i baš je same kucavice kroz grane, ogranke, i ne-

Digitized by Google

izbrojene ogrančiće svoje raznose skroz po svemu tilu; a ogrančići modrih žilah, koji se u kucavične ogrančiće stiču, primaju ju je iz ovih, te je kroz svoje debele grane u sèrce vraćaju. Sve ovo neprestano biva za svega života; kèrv neprestano od sèrca odlazi, i unj se vraća.

Sèrce je obvito s' jednom opnom, koja se sèrčanik imenuje. Sèrce jest šuplje; četiri su u njemu šupljine; dvi gori, a dvi doli. Dvi se gornje šupljine sèrca *ušice* imenuju, jedna s' desna, a jedna s' liva; a dvi se dolnje šupljine sèrca kliti imenuju, jedan s' desna, a jedan s' liva. Desna se ušica u desni, a liva se ušica u livi klit stiče; a jedan pretin razlučuje desnu ušicu i desni klit od live ušice i od livoga klita.

Iz desnoga klita sèrca izniče jedna debela kucavica, *plućna kucavica* narečena, koja se poniže razdvaja u dvi grane, kroz koje kèrv ide u pluću, a iz ove se kroz plućne modre žile u livu ušicu sèrca vraća.

Iz livoga klita sèrca izniče *velika kucavica*, koja kroz svoje grane, ogranke i neizbrojene ogrančiće raznosi kèrv skroz po svemu tilu, a ogrančići modrih žilah, koji se u kucavične ogrančiće stiču, prima ju je iz ovih, te je kroz dvi debele modre žile vraćaju u sèrce kao što je gori kazano. Jedna od ovih debelih modrih žilah se *uzhodna modra žila*, a druga se *nizhodna modra žila* imenuje; kèrv iz ove utiče s' gornjih dilovah tila u desnu ušicu sèrčanu, a iz one s' dolnjih dilovah tila u istu ušicu izliva se.

Nego dok je čedo u materici obtok kèrvi ponešto drugačije biva u njemu, i evo kako:

Spomenuti pretin, koji desnu ušicu i desni klit

Digitized by Google

od live ušice i od livoga klita sèrčanog razlučuje, jest ozgor prošupljen; to je jedna šupljinica *Botalova rupica* narečena, kroz koju kèrv s' desne ušice stranom prolazi u livu. Osim toga jedna se civ iz plućne kucavice pruža, *kucavična civ* narečena, iz koje kèrv u nizhodnu veliku kucavicu utiče; pupkove kucavice, od unutrašnjih kukovih kucavicah postavše, nose kèrv u posteljicu, a pupkova modra žila nosi je iz posteljice čedu u jetru, pri kojoj se ona u dvi grane razdvaja; jedna od ovih nosi kèrv u jetru, a druga, *žilna civ* narečena, nosi je u uzhodnu žilu modru. Nego, pokle se čedo rodi, i stane zdravo dihati, kèrv više neprotiče ni kroz rupicu Botalovu, ni kroz kucavičnu civ, ni kroz pupkove kucavice, ni kroza žilnu civ; to se sve te kèrvne lazbine zatvore, te kèrv obtiče onako, kako je napèrvo kazano.

Dok je čedo u svomu obvoju ono nemože dihati, jer ajer nemože kroz ovi probijati. Čedu za živovanje u materici jest dosta kèrv materina, ajernim kripilom, to životvarajućim kisikom podkripljivana.

Dok je čedo onako u materici obvito, malo mu kèrvi plućnom kucavicom u pluću dolazi, jer je ova stisnuta; a kad se ono rodi, te stane dihati, onda se pluća proširi, te puno više kèrvi u nju utiče. Ako novorodjenče slobodno nediše, onda pridspomenute promine u obtoku kèrvi jesu ili slabe, ili nezbivaju se. Medju smetnjama, koje bi novi obtok kèrvi smetale, bilo bi i to, ako je povoj utegnut, te ditešcu pèrsi pretiskuje, ili ako bi ga stala cika, koja dihanje doisto preči. Opažano je, da ako dihanje nije slobodno, kèrv provre iz pupkovih kucavicah ako je pupkovina prestri-

Digitized by Google

žena a nezavezana, te ditešce premine ako se ova nezaveže; a ako je zavezana, a dihanje nije slobodno, ona nadme se, i obraz ditešcu takodjer nadme se, te poblidi, ili pomodri od kèrvi, što nasidne na moždane nebuduć joj oduška na pupkovini, te ditešce premine od kaplje ako se zavežljaj na pupkovini odmah neodriši (vidi *trideset i sedmo učenje).*

Jetra u čedu jest najdeblja utroba; u njoj se žuč pravi već prije sedmoga miseca nošenja; a od osmoga miseca do svèršetka nošenja ima je puno u crivima. Od šestoga miseca pa u naprid ima čedo u crivima niku smolavu sluzinu, ispèrva žutkastu, pa zelenkastu, najposli cèrnastu, koja se *mutlježina* imenuje. Ova mutlježina nakupivši se u gužnjaku, iz njega izlazi pokle se čedo rodi, a i prije nego se rodi ako je stražnica doli. Mutlježina jest pèrva nečist čeda. I mokraća se u čedu luči; mihur ipak nije mu nikad pun mokraće, a ova drugša iscuri, te se s' vodom ovčinskom pomiša.

Digitized by Google

DVANAJSTO UČENJE.

O znacima jednovitoga materičnoga nošenja.

Nošenje jest *jednovito* ako je samo jedno čedo u materici.

Nikoji su znaci nošenja *prividni*, a nikoji *virovatni*, a nikoji *pouzdani*.

Prividni znaci jesu: ženi obraz poblidi; oči joj pomućene; vrat ponadut; sise se napregnu; sisne bradavice deblje; bradavični kolombar tmast; bilo češće bije; koža teplija; nerači se jisti; stuga; pljuckanje; bljuvanje; sustalost; vèrtoglavica; ćud vèrtljiva; umovanje drugša tupo, drugša hitro; misečinah obično neima. Ovi i još nikoji takovi znaci jesu malo dokazni; jer se po njima nošenje tek nagadja; al' ipak vride kad se znaci virovatni i pouzdani uza njih očituju.

Virovatni znaci jesu: materica jest veća; oblik joj drugačiji; vanjsko zijalce joj okruglo; ona se penje poviše ulazišta kruga; dno joj se naprid na desno pomalo nagne; dolnja joj se strana proteže i otančava; materica jest teža, manje pomična; jaža se produljuje. Ovi znaci jesu samo virovatni, jer se ni po njima nemože pouzdano poznati da je žena doisto zbabna.

Digitized by Google

Pouzdani znaci jesu oni, po kojima se pouzdano, to jest, sigurno poznaje da je žena zbabna; to kad se čuje da je čedo u materici. Nego se pouzdani znaci mogu poznati samo u drugoj polovini nošenja, to od petoga do svèršetka devetoga miseca, to onda kad je čedo ojedrilo, te se može čuti, a drugša viditi gdi se ono samo sobom miče, to gdi rukama i nogama svojim miče; jest ovo doisto pouzdani znak njegova pribića u materici; a ovo se micanje drugša i očima viđi; to se vidi gdi se ženi ništo kadikad miče ispod potèrbušine, taman onako, kako kad se dite vèrpolji u povoju. Ovo micanje iliti gamoženje čeda prisobnica dobro čuje, a tako i ruka kad se metne na tèrbuh; šta više, ovo se gamoženje drugša opaža i na tèrbuhu odićom pokrivenu; a čedo drugša tako jako cuka, da je prisobnici na dosadu.

Prisobnica dobro čuje čedo, pokle ovo, štono rič, *oživi*. Čuje ga ona od čètvertoga miseca (vèrlo ridko prije, a drugša kašnje), pa u naprid do svèršetka nošenja sve više i više.

Drugi *pouzdani znak* pribića čeda u materici (u drugoj polovini nošenja) jest pokret, što se *odskok* imenuje; a tumači se to ovako: čedo slobodno može micati rukama i nogama u materici, jer je u vodi, te je s' toga i pokrètljivo; likarova ili primaljina ga ruka može dakle s' mista pokrenuti evo kako:

Kažiput uvući u jažu do materice, to sa strane gèrla jòj, (ne do ovoga, jer je debelo, te nebi se dalo razabrati šta je za njim), te gurnuti čedo u vis, a na isti pèrst dočekati ga; jer se čedo tim gurnućem otisne gori k' materičnom dnu, unj

Digitized by Google

tukne, pa odanle tone, te na prijašnje svoje misto legne; a kad legne polako tukne na pèrst, koji ga dočekuje. Ako se ovo čuje, jest to pouzdani znak pribića čeda n materici, bilo živo, ili mèrtvo, jer se osim čeda ništa nemože zametnuti u materici, da je čvèrsto i pokretljivo kako ono. Ako se taj odskok nebi mogao prouzročiti onako, niti bi se čulo da se čedo samo sobom miče, može ipak višta ruka razabrati pribiće čeda u materici opipavši pèrstom glavu mu na dolnjoj strani materičnoj; jer se ona zadnjih misecih nošenja obično onde nahodi. Glava se najlakše može opipati kada prisobnica uspravo, to na nogama stoji.

Osim pridnavedenih pouzdanih znakovah nošenja može biti i drugih takovih; to ako se pupkovina dodiva dolnje strane materične; jer buduć ova navlastito pri svèršetku nošenja tanušna, to se kažiputom može čuti, (ako je pupkovina do nje, i ako je čedo živo) gdi pupkove kucavice kuckaju, i to češće od bila prisobničina.

Kuckanje sèrca u čedu, i posteljičnih kucavicah jednim se orudjem, ili uhom razabrati može. (Vidi *šestnajsto učenje*).

Digitized by Google

TRINAJSTO UČENJE.

O složenomu nošenju.

Ako se dva, ili više od dva čeda u materici, ili vanka materice gdigod u šupljini tèrbuha nahode, ovo se *složeno nošenje* imenuje.

Ako se dva čeda u materici nahode, ovo se *dvojno nošenje* imenuje.

Ako se tri čeda u materici nahode, ovo se *trojno nošenje* imenuje.

Ako se četiri čeda u materici nahode, ovo se *četvorno nošenje* imenuje.

Jedva se povirovati može da je u materici igda bilo više od četvero bliznadi zajedno.

Složeno nošenje može biti od četiri vèrste: to dva jaja posve napose, dva jaja napose, ali sa zajedničnom opnom obvita; — dva začetka u jednom jaju; — jedan začetak u drugomu začetku, što bi bila jedna gèrdobština.

Složeno nošenje može postati iz samo jedne oplodnje, to ako se u isti čas više jajacah oplodi, ili može posliditi iz više oplodnjah, koje bi se ukratko zapored dogodile. Nego se jedna oplodnja dogoditi može dva tri li miseca iza pérve, te čeda, jedno donošče, a drugo nedonošče, jedno za drugim u isto se doba roditi, ili donošče samo, a nedonošče zaostati u materici onoliko vrimena,

Digitized by Google

koliko je od pèrve do druge oplodnje prošlo. Ovi zadnji slučaj kao da bi se mogao dogoditi samo onda, kad bi materica bila u dvi šupljine razdiljena, ili drugčije kako izvanredno načinjena; a ako to nije, druga bi se oplodnja mogla samo nikoliko danah iza pèrve dogoditi, jer kašnje toga vrimena Hunterova opna već za unutrašnju povèršinu materice prianja, te sime nebi moglo s' kojim jajcem u dodir doći.

Ako se dva čeda to dva bliznaca, u materici nahode, ona je priko načina debela, a oblik tèrbuha neravan; jedan ga prutak po sridi uzdugulj razdvaja; gamoženje se čeda na više mistah tèrbuha u isto doba čuje. Ali svi ovi znaci i skupa uzamši jih sasvim pouzdani nisu. Jer veća jedrina materice može biti od puno vode u njoj, ili od čeda golema, ili od česove bolesti, gèrdobe li njegove, ili pak od bolesti same materice, zbog koje ona posta veća; a neravan oblik tèrbuha i onaki razdvoj po njemu i pri jednovitomu nošenju biti mogu s' kosoga položaja čeda u materici; a istodobno gamoženje na više mistah tèrbuha bivati može i kad samo jedno čedo rukama i nogama svojim u isti čas miče. Pridnavedeni znaci ni pri složenomu nošenju nisu stanoviti, jer obično neima jih; a gdikoja se žena oblizni ni najmanjega znaka složenoga nošenja nedavši.

Jedni likari dèrže, da znak složenoga nošenja jest to, ako se nemože čuti *odskok;* jer, vele, jedno čedo nemože od drugoga onako premaknuti se. Nego smetnja ta može biti s' toga, ako je malo vode ovčinske, i ako je i samo jedno čedo izvanredno jedro, ili ako je nošenje zamèršeno.

Digitized by Google

Ele, složeno nošenje na uzdanu poznaje se pokle se jedno čedo rodi, te se pozna da je za njim u materici drugo.

Bliznaci obično stoje baška jedan od drugoga u materici; što je doisto lipo; jer ako se jedan bliznac razboli, ili premine, ili pak sagnjije, drugi može ostati zdrav; osim toga jedan nemože smetati razvitku drugoga; nije pogibelji da jedan za drugoga priraste, što bi se moglo dogoditi kad bi bili uzajedno ciko jedan do drugoga; u vrime rodjaja pak, prije se onako jedan, pa drugi za njim rodi, te se rodjaj tako lakše i redovnije izvèrši.

Digitized by Google

ČETÈRNAJSTO UČENJE.

O zamèršenomu i krivomu nošenju.

Ako se u materici česova izrodina, plodina li, ili samotvorina uz čedo nahodi, ovo se *zamèršeno nošenje* imenuje.

Ako u materici neima čeda, nego je u njoj ništo drugo načinilo se, ovo se *krivo nošenje* imenuje.

Izrodina, inače *plodina*, jest proizvod oplodnje ukvarene; a sve drugo, što se u materici drugša zametne, naraste, ili skupi, nije od ukvarene oplodnje, nego od česove bolesti materične; što može biti ili *kèrv sgrušana*, ili česova *priraslica*, inače *krak*, ili *metilji*, ili *voda* (ne ovčinska), ili *ajer*.

Jaje se u izrodinu izvèrgne pokle začetak u njemu premine. Izrodina jest malne skroz mesna: u sridini joj malen izdubak, dvostrukom opnom obastèrt; ima ništo vode u njemu. Izrodina jest mesina drugša okrugla, drugša obla, bubuljasta li; što ona u materici više ostaje, to više i raste.

Za nošenja se može naliti u materici kèrvi, i ova u njoj ostati; i može se u njoj naliti puno vode surutkave, što se *debela bolest* imenuje.

Debela se bolest može i u čedu zametnuti; a ako ovo zbog česa god premine, i zatim sa-

Digitized by Google

gnjije, to se iz ove gnjiladine izvija para otrovita, koja u materici ostaje.

Metilji jesu niki mihurići puni vode prozirne; jedni od drugih drugša razlučeni, a drugša nabojiti poput vinovih pucah, iliti zèrnah.

Priraslica naliči gljivi; u nje ima jedna patèrljica, kojom prijanja za matericu iznutra; jest malne svagda mesna, gladka, bilkasta.

Nijednoga znaka neima, po čemu bi se zamèršeno nošenje raspoznavalo. Istina, ženi je od zamèršenoga nošenja hèrdjavo; kèrv drugša tèrgne iz materice; ova je drugša priko načina debela, i oblika neravna; ali sve se ovo ne vèrlo ridko opaža i pri pravomu jednovitomu nošenju, ter se zamèršeno nošenje obično poznaje kad rodjaj nastupi.

Pèrvih misecih nošenja neima pravih znakovah, po kojima bi se pravo nošenje od krivoga raspoznalo; jer je ovo obično praćeno od svih prividnih znakovah onoga. U petomu misecu krivoga nošenja stopèrv se ništo vidi, po čemu bi se na njega posumnjalo; to što je materica drugša premalena, a drugša izvanredno debela prema dobi nošenja; a umisto da je obla, bude oblika neravna, ili kruglasta; manje teži; drugša je vèrlo lagana; kadkad hvataju ženu boli kao da će u nevrime roditi; neima gamoženja; odskok neda se izvesti; sve ovo odprilike očituje da nošenje jest krivo.

Trajnost krivoga nošenja jest vèrlo nestanovita; drugša se tri, četiri li miseca; drugša osam, devet, dvanajst li misecih, i još dalje produljuje.

Trud pri izgonu pridspomenutih tvorinah biva obično svagda dug, neredovan, i mnoge ga nez-

Digitized by Google

gode prate; ponajviše potribito je dozvati likara u pomoć, da kakvim dilovanjem ženu izbavi; iz čega se vidi da krivo nošenje nespada u poslove primalje; dakle, ako bi ona na takovo nošenje i posumnjala, jest dužna dati dozvati likara.

Osim izrodine, koja svagda jest jedna kvarina oplodnje, ostale se podloge krivoga nošenja mogu zavèrći, ili samotvoriti toliko u kojoj mužatici, koliko u kojoj udovici, ili u kojoj divici.

Ako se kèrvi zgruva u materici, pa iz nje ispane, lako bi se moglo uzeti to za izrodinu, te posumnjiti, ili dèržati da je od ukvarene oplodnje postalo. Primalja ima dobro znati šta je izrodina, šta li samotvorina, da se poštenje i dobar glas koje ženske glave, ako bi takovo što iz sebe izbacila, na pogibelj nemetne. Metnuvši izrodinu u vodu teplu, ona izgubi svoje rumenilo, a probèrljajuć je neraspada se, nego se tek smanji; a prorizavši je, vidi se gdi je šuplja, i vide se spomenute gori opne po šupljini toj; ali grušević u vodi teploj probèrljajuć ona se sva raspane, ili tek ništo malo tvèrdo od nje ostane.

Digitized by Google

PETNAJSTO UČENJE.

O izvanmateričnomu nošenju.

Ako plodonosno sime unišav u matericu i prošav kroz jednu, ili drugu trubljicu Falopievu na jedno jajište pane, i onde koje jajce oplodi, a ovo kroz trubljicu u matericu nesklizne, nego vanka nje ostaje, razvija se, i raste, ovo se *izvanmatérično nošenje* imenuje, koje se razlikuje na *nošenje tèrbušično*, i na *nošenje trubljično;* ovo, ako oplodjeno jajce, odlipivši se od jajišta, zaustavi se u trubljici; a ono ako se medju tèrbušnicom razvija i raste. Što se trubljičnoga nošenja tiče, dogoditi se može da se jajce, prije oplodnje odlipi od jajišta, a da ga plodilo susriti i oplodi u trubljici, gdi zatim ostaje.

Pèrvih misecih nošenja izvanmateričnо nošenje neda se od materičnoga nošenja raspoznati; jer i kod ovoga i kod onoga znaci jesu isti u to doba; i sama se materica s' nošenja vanka nje uzbudjuje, te jedrá neka je prazna. Nego se posli četvèrtoga miseca očituje znakovah, koji su vlastiti izvanmateričnomu nošenju, to: gamoženje čeda ráno, jače, i vidnije, jer se obvojak iliti vodenjak ciko dodiva potèrbušine, te je ovo micanje prisobnici dosadno; — oblina tèrbuha neredovna iliti neravna; oteklina s' nošenja obično

Digitized by Google

se na jednoj strani tèrbuha nahodi; — opipom se dvi otekline raspoznaju; jedna veća, to obvoj, u komu je čedo, a druga manja, to materica; — pèrstom u jažu metnutim čuje se da je materica ništo jedrija, a gèrlo, i vanjsko zijalce materično malo ili nimalo prominjeno; — misečine se drugša navraćaju, ali su obično slabe.

Ako je nošenje izvanmaterično rodjaj se naravnim putem nikako izvèršiti nemože; nego, pokle ovo nošenje četiri, pet, šest li misecih ustraje, hvataju prisobnicu boli poput onih od rodjaja, ali uzalud.

Jest moguće spasiti i prisobnicu i čedo prorizom tèrbuha joj, i obvoja, u komu je čedo, te ga kroz takovu prorizinu izvući. Jedne žene puno su godinah u sebi nosile čedo stojeće vanka materice, što se osušilo kao jedna lisina; a u jednim razagnjilo se, i zatim rana se na pupku, ili na drugom mistu potèrbušine, ili pri prohodu provalila, te gnjiladina izašla, te se one tim od smèrti izbavile. Nego su to dogodjaji vèrlo ritki; izvanmaterično nošenje obično jest ubitačno; a gorispomenuti proriz vèrlo pogibeljan.

Istom bi primalja poznala da je do izvanmateričnoga nošenja, jest dužna dati dozvati likara.

Digitized by Google

ŠESTNAJSTO UČENJE.

O primaljskom izvidjanju.

Primaljsko izvidjanje biva pregledanje stanja kruga, rodilah, znakovah nošenja i rodjaja, naravskim pipalom, to pèrstom, ili jednom rukom, ili obim rukama, a drugša i česovim orudjem.

Nošenje se obiručke izvidja: dlan se od jedne ruke metne na potèrbušinu onde gdi materično dno dosiže, i gdi je materična sridina, to ako materica nadmašuje ulazište kruga; a u isti se čas kažiputom od druge ruke u jažu metnutim pipa za poznati oblik vanjskoga zijalca, a osobito dužinu gèrla materičnoga. (Vidi *osmo učenje).*

Slika 9. *Slika 10.* *Slika 11.*

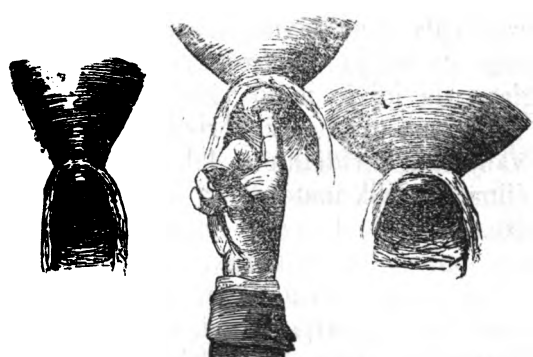

9. Gèrlo pri svèršetku trećega miseca.

10. Gèrlo pri svèršetku šestoga miseca.

11. Gèrlo pri svèršetku devetoga miseca.

Digitized by Google

Kad se pružena ruka (ili obe ruke) metne na potèrbušinu, ili kad se krug kako mu drago izvanka izvidja iliti pregleda, ovo se *izvanjsko izvidjanje* imenuje.

Kad se pèrstom (kao što se ponajviše čini) u jažu metnutim pipa vanjsko zijalce, gèrlo, ili dolnja strana materična, ili pri rodjaju kad se pipa dil tila čedinjega na ulazište, ili izlazište kruga pridstavivši se, ili ma drugo što kad se onako pipa, ili tiče, ovo se *iznutrašnje izvidjanje* imenuje.

Iznutrašnje izvidjanje dili se na *izvidjanje podpuno*, i na *izvidjanje nepodpuno*.

Podpuno iznutrašnje izvidjanje biva izvidjajuć svom rukom u jažu metnutom, a to samo u vrime rodjaja, ako je baš od potribe.

Nepodpuno iznutrašnje izvidjanje biva izvidjajuć samo kažiputom, ili kažiputom i sridnjakom u jažu metnutim, to obično u vrime nošenja, i rodjaja. Nego se ponajviše samo kažiputom izvidja.

Prije nego se uzme nepodpuno izvidjati, jest potribito da žena legne nauznačice na postelju, a noge da su joj u široko, i pomalo zgèrčene; a glava da joj je malo visočija od sridine tila; jer kad žena ovako leži tèrbuh bude joj mekši, te se vanjskim izvidjanjem lakše može raspoznati debljina, i oblik materice, a tako i misto gdi ova dosiže. Nego je kadgod bolje da žena stoji uspravo, pomalo u raskorak, s' ledjima uza zid, ili uza što drugo prislonjena, to da čvèrsto stoji dok se izvidja. Ovi drugi način stajanja žene prikladuje za lakše čuti odskok čeda, ili za bolje poznati izvalu materice, kad bi do toga bilo; jer se materica više može slegnuti kad prisobnica stoji uspravo, to jest na nogama.

Digitized by Google

Primalja kad hoće da ženu desnom, ili livom rukom iznutra izvidja, ima se smistiti s' desna, ili s' liva prama njoj, kako joj je naručnije, ležala žena, ili na nogama stojala. Ako je žena na nogama valja da primalja priklekne na desno kolino, ne sučelice prama njoj, nego malo na stranu s' live joj strane ako hoće livom, a na livo kolino da priklekne s' desne joj strane ako hoće da desnom rukom iznutra izvidja; a misto da onako priklekne, može i sisti na stolicu smistivši je onako naručno.

Jest potribito da primalja uljem, ili maslom prepranim, ili česovim salom neslanim namaže sebi pèrst (kažiput) prije nego ga u jažu uvuče, to da ga lakše uvuče, i da ga onako namazana sačuva od kakve god bolesti prilipčive, koja bi mogla biti pri stidu, ili pri jaži ženinoj; pače, ako bi primalja i najsitniju ranicu ili grebotinu na pèrstu imala, da njim nipošto neizvidja, nego drugim kažiputom zdravim; a posli izvidjanja neka opere ruku onu, osobito ako bi odmah zatim imala drugu ženu izvidjati onako iznutra, da se za ovu neprilipi bolest, koja bi mogla biti u žene napèrvo izvidjane.

Prije nego se stane izvidjati krug iznutra, triba da žena podje od sebe, i pusti mokraću; jer kad je gužnjak i mihur prazan, unutrašnji se prostor kruga bolje raspoznaje.

Pokle se žena smisti, kako je poviše kazano, primalja ima polagano uvući kažiput u stid medju pritvorima, pa u zijalce jaže, pa uzgor nazadice ka križno-hèrbteničnom rátu; zatim rukom tako zavinuti, da se palac prama nadstidu, a ostala tri pèrsta pružena prama podstidu okrenu; a da

Digitized by Google

kažiput koliko moguće dalje posegne, osobito ako je do izvidjanja unutrašnjega prostora i oblika kruga, upriti u podstid pèrstima, koji su pri njemu; a isti čas drugu ruku čvèrsto nasloniti ženi na tèrbuh, onde gdi materično dno dosiže (ako je žena zbabna, a materično je dno iznad ulazišta kruga), da se ono nenagne ni na desno, ni na livo, i polagano potisnuti ga nizimice da se materično zijalce k' izvidjajućemu pèrstu primakne, ako je ovo od potribe.

Kako se još drugačije izvanka i iznutra izvidja, kazano je to osobito pri *četèrdeset i trećem učenju*. Ridko se kad izvidja kroz prohod, to kad bi jaža bila zbog česova betega zatvorena.

Primaljskim se izvidjanjem može poznati stanje tèrbuha, kruga, mihura (mokraćnoga), gužnjaka, stida, jaže, i materice; mogu se takodjer poznati prividni, virovatni i pouzdani znaci nošenja i rodjaja; jedrina i oblik materice, dužina materičnoga gèrla, stanje ovoga, oblik materičnoga zijalca; položaj i pravac materice čedom brimenite; težina i pomičnost materice; sve promine u jaži, u stidu i u njegovim pripaštinama; mogu se raspoznati dilovi tila čedinjega, koji bi se na dolnju stranu materičnu pridstavili; gamoženje, i odskok čeda. Ele se sve primaljstvo na ručno izvidjanje oslanja.

Na primaljsko izvidjanje spada i tako narečeno *prisluškivanje*, to kad se uho priloži prisobnici na tèrbuh za čuti kuckanje sèrca u čedu, materičnih kucavicah, i ako je moguće, pupkovih kucavicah (ako je čedo živo). Nego se kuckanje materičnih kucavicah i pri krivomu nošenju čuti može. Priloživši uho kraj sridine tèrbuha s' desna ili s'

Digitized by Google

liva, onde gdi materica dosiže, može se čuti (od četvèrtoga miseca nošenja pa sve bolje u naprid) kuckanje sèrca u čedu, koje je vèrlo često, odprilike kako u malomu dobnjaku. Kuckanje pupkovih kucavicah (ako bi se ikad čulo) biva uz niki pirket, onako često kako kuckanje sèrca u čedu. Kuckanje materičnih kucavicah biva drugačije, to sporije, onako kako kuckanje sèrca u prisobnici. Nego se takova kuckanja čuti mogu samo obnoć, kad je sve gluvo u naokolo, a da prisobnica leži nauznak na postelji povisokoj; jer ako bi ova niska bila, to bi primalja morala glavu vèrlo nisko dèržati pri prisluškivanju, te onako s' većega priticanja kèrvi ka glavi joj, zučile bi joj uši, te zvuk iz materice nebi čisto razabrala. Ima i jedna kovinasta trubljica za to prisluškivanje; to joj se jedan kraj prisloni na tèrbuh, a na drugi se kraj prisluškuje uhom. Ako se ni odskok, ni gamoženje čeda nebi moglo čuti, to bi se moglo prisluškivanjem poznati da je žena doisto zbabna; nego bi višta ruka mogla to razabrati i bez svega toga kušanja, tičuć koji dil tila čedinjega na ulazištu kruga.

Digitized by Google

SEDAMNAJSTO UČENJE.

O bolestima prisobnicah.

Uz dobe nošenja razne se bolesti mogu zametnuti s' ukvarene probave, s' poremećena obtoka kèrvi, a tako i dihanja, ili s' lučenja i izmećanja sluzevah, ili s' poremećenih kretalah tila, to živacah i gušterah; na priliku:

Pèrvih misecih nošenja nastaje *pljuckanje,* što obično malo traje, i samo od sebe prestaje; — s' početka, i o svèršetku nošenja nerači se jisti, a to se *nejiša* imenuje; — jednim se prisobnicama kus tako izopači, da jidu, ili žele jisti gnjile, ili sadre, zemlje, kamena u prah stučena, japna, luga, uglja, soli, bibera, ribe gnjile, paukah li, ili žele piti pićah žestokih. Ovi izopačeni kus samo se ugasiti može svitujuć ženu da se takovih nepodobštinah mane.

Bljuvanje jest zlo, koje uz nošenje često biva; lakše se pèrvih nego li zadnjih misecih nošenja stišava, jer uz ovu zadnju dobu materično dno podtiskuje želudac. Lagano bljuvanje, koje ponajviše izjutra biva, likarije nepotribuje; ali kad se ožesti i često ponovi da žena mora povraćati sve što je izila, jest potribito da je likar liči.

Zapeka, iliti *zatvor tila,* jest zlo mal' ne stanovito u prisobnicama, što materica pretiskuje gornji dil gužnjaka. Protiv zapeki prude uštèrcaji mekšajući.

Digitized by Google

Mnoge prisobnice jesu punokèrvne; ovo se zlo *punokèrvnost* imenuje. Punokèrvnost drugša je *obćena*, to po svemu tilu, a drugša je *mistna*, to samo u kèrvnim žilama materičnim.

Obćena punokèrvnost očituje se s' glavoboljom, s' rumenilom po obrazu, s' drimanjem, s' vèrtoglavicom, s' mučnim dihanjem, iliti sa zaduhom, s' čestim punim i čvèrstim bilom.

Mistna punokèrvnost očituje se s' nadimanjem, i s' protezanjem tèrbuha, s' težinom u krugu, s' s' protezavicom po gornjo-unutrašnjoj strani bedarah, i s' križoboljom.

Najpoglavitija pomoć protiv punokèrvnosti jest kèrvopust; dakle za to, i za druge pojave bolesti zbog punokèrvnosti likar jest od potribe.

Prisobnica i čedo jesu u pogibelji zbog punokèrvnosti; jer ako se punokèrvnost materice zapusti, ova stane gèrčiti se, te osim drugih hudih poslidicah, kèrv curi iz nje kroz jažu, i potom ili izmetnuće, ili ráni rodjaj gotov.

Nabujica jest naduština od nike vode surutkave pod kožom od noguh podustavše, pa se drugša razvede po golenima, po bedrima, i ćak do stida; a drugša se zametne i po obrazu, po pèrsima, i po rukama, i dohvati se velikih šupljinah tila, te onda postaje prava vodena iliti debela bolest. Noge oteku što materica čedom brimenita pretiskuje kèrvne žile, koje se iz tèrbuha niza nju, pa do kraja noguh pružaju. Ako ova bolest nije velika, nije triba ništa učiniti, jer je malo posli rodjaja nestane; ali ako se ona rastruje, kako je naprid kazano, onda ona nije samo podkožna, nego je i u mesu, te je patnica u velikoj pogibelji; dakle likara dozvati u pomoć.

Digitized by Google

Buduć da materica zadnjih misecih nošenja pretiskuje kèrvne žile niza nju do noguh pružajuće se, te smeta obtok kèrvi, to osim nabujice, i modre žile drugša nabreknu po nogama, ćak i one po stidu, po jaži, i pri prohodu, koje zadnje, ako su naduvene, *kèrvavice* imenuju se. Ako takovo nabreknuće vèrlo nehudi, nije triba ništa učiniti; ali ako vèrlo hudi dotle, da hoće koja žila da se prokine, potribito je dozvati likara. Bilo je prisobnicah, koje naprasno umriše od kèrvotoka zbog prokinuća jedne takove žile naduvene, jer se niko kod njih nedesi da česovim pritiskalom kèrv zaustavi.

Uz treću dobu nošenja jedne prisobnice pate od zaduhe, i od kašlja, što materica onda podtiskuje ošit; nego i ova muka obično umine posli rodjaja; a ako je teška može biti od potribe kèrv pustiti.

Za nošenja se mokraća obilnije i češće luči, osobito uz zadnju dobu kad je žena gotova roditi; pače prisobnica nemože je onda dèržati, te je nehotice iz sebe pušća.

Ovčinske se vode drugša priko mire nalije u vodenjaku, te je ovo prava vodena bolest, od koje se tèrbuh vèrlo nadme, a prisobnica čuje tupu bol u materici, i težinu u krugu. U materici može se skupiti dvadeset, trideset, ćak i do četèrdeset libricah vode.

Ima i tako narečena *lažna voda*, koja se drugša skupi medju matericom i vodenjakom, ili medju opnama ovoga.

Vèrtoglavica i *nesvistica* jesu zla počesta u vrime nošenja, to u nike dane, i u nike časove kroz dan; obično postaju od punokèrvnosti, te je pomoć protiv njima kèrvopust.

Digitized by Google

OSAMNAJSTO UČENJE.

O izvali, priklonu i odklonu materice.

Od pèrvoga do petoga miseca nošenja materica se može izvaliti, ili prikloniti, ili odkloniti.

Materica se može izvaliti podpuno, ili nepodpuno. Ako materično gèrlo iz stida izviruje, ovo se *podpuna izvala materice* imenuje. Ako se materično gèrlo na podstid naslanja, ovo se *nepodpuna izvala materice* imenuje.

Posli petoga miseca nošenja materica nemože se izvaliti, jer ona onda nadmašuje krug, i od njegove šupljine jest šira; nego bi se mogla izvaliti u toj dobi samo onda, kad bi krug bio priko načina širok, a ona slabo ojedrila.

Prostranost kruga, težina materice čedom brimenite, slaboća njezinih vezah, criva, koja joj nizimice dno pritiskuju, natezanje pri puščanju mokraće i nečisti, kašljanje, bljuvanje, jako kretanje, padnuće na noge, na kolina, na stražnjicu li; sve to može prouzročiti izvalu materice.

Ako se materica podpuno neizvali, žena mučno hodi, ćuti težinu na prohodu, i zatezavicu po preponama, križima, i oko pupka, to od stezanja materičnih vezah. Ako se materica podpuno izvali ženi jest gore: mokraća joj drugša stane, tilo zatvori se; kruto je boli; nemože da se na

Digitized by Google

nogama dèrži; kad sidi mora se samo sa pola stražnjice naslanjati; materica onako stiskana zažiže se, te izmetnuće gotovo.

Izvidjanjem poznaje se da li se materica podpuno ili nepodpuno izvalila; a patnica ima stati na nogama dok se izvidja, jer ovako stojeć bolje se poznaje dokle se materica izvalila.

Nije mučno umistiti matericu izvaljenu; ali prije nego se umisti jest potribito da se žena očisti i mokraću pusti; jer je šupljina kruga zatim prostranija, te se materica lakše utisnuti može.

Prije nego se stane umišćati jest potribito da žena legne nauznak na postelju, a noge da dèrži u široko, i da jih zgèrči. Sad, primalja ima sa dva pèrsta, to kažiputom i sridnjakom, istija nazadice utisnuti, pa spridimice uzdignuti matericu, to od križnice k' sridini ulazišta kruga, to baš po pravcu njegovu. Da se materica nebi opet izvalila priličan komad spuge zavući u jažu, pa ga svaki dan izvući, očistiti, pa opet zavući; a da žena koji dan leži dok se ispravljena materica na svom mistu neustanovi. Podèržati matericu kolombarom nesmi se, jer bi je ovo dražilo; pače, ako bi je i spuga dražila, izvući je, a ženu zatim prilično podpasati. Ženska glava nezbabna, kojoj bi se materica izvalila, lakše može podniti spugu, a drugša i kolombar. Ako se materica čedcetom brimenita izvali, a već zažegla se, (ili se drugi koji hudi slučaj uz to dogodio) mučno je ispraviti ju; dakle jest potribito dozvati likara.

U pèrva tri miseca nošenja materica jest pomična u krugu, te lako može zaći s' pravca svoga i ako je veća i teža; to joj se dno može pri-

Digitized by Google

kloniti k' stidnomu zglobu, ili se ka križnici odkloniti. Odklon materice jest pogibeljniji od izvale.

Ako se materično dno onako prikloni, materično se gèrlo dakako natrag nagne; ako se materično dno onako odkloni, to se materično gèrlo naprid nagne.

Ako se materično dno k' stidnomu zglobu prikloni, ovo se *priklon materice* imenuje. Ako se materično dno ka križnici odkloni, ovo se *odklon materice* imenuje. Priklon i odklon materice mogu se dogoditi s' istih uzrokah, kako i izvala materice.

Budući je materično dno naravski pomalo obèrnuto križnici, to se lakše može dogoditi odklon nego li priklon. I jedno i drugo može se dogoditi ili polagano ili mahomice, to s' laganoga ili s' nagloga uzroka. Kad se materica polagano priklanja ili odklanja ženi je ispèrva malo hèrdjavo; ali što se više materica onako premiče, to ženi sve gore biva; a kad se materica naglo najskoli nazad onako premakne, tako ljuto zaboli, i zatim taka muka ženu osvoji, da može ona ukratko umriti. Jer materica budući čedcetom brimenita dakako sve više jedrá, te kad je onako u škripu, to medju stidnicama i križnicom utegnuta, sve se više zbija i otiče, i to najviše ako se odklonila; što se tumači ovako: materično dno priklonivši se, ili odklonivši se, misto da se kroz široku šupljinu tèrbuha vjše ulazišta slobodno penje, ono upire u kost, a tako i gèrlo materično, te jedno gužnjak, a drugo mihur pretiskuje; te žena nemože ni da podje od sebe, ni da pusti mokraću; a što se ona više nateže, to se većma i materica priklanja ili odklanja.

Digitized by Google

Priklon, ili odklon materice poznaje se kažiputom metnutim u jažu. Ako je odklon materica jest deblja prama križnici, nego li prama stidnicama, jer joj je dno deblje i puno deblje od gèrla joj; a ako je priklon materica jest deblja prama stidnicama nego li prama križnici. Jest potribito vèrlo dobro raspoznati priklon od odklona; jer pri ispravljanju gèrdno bi se pogrišilo kad se nebi dno nego materično gèrlo nadiglo.

Istom se pozna da je materica priklonila se, ili odklonila, jest potribito odmah ispraviti je, jer ako bi se zakasnilo, nebi se moglo izvèršiti to zbog uzrokah tolič navedenih, te bi likar morao, da bi patnicu od smèrti izbavio, ili prosikom stidnoga zgloba krug proširiti, ili debljinu materice smanjiti probivši je.

Prije nego se priklonjenu, ili odklonjenu matericu uzme ispraviti, jest potribito da žena podje, ako je moguće, od sebe sama, ili pomoćju uštèrcaja u prohod, i mokraću da pusti pomoćju, ako je potriba, procurka. Po sebi se razumi, da se materica lakše ispraviti može kad je gužnjak i mihur prazan. Ako je do priklona ima žena ležati onako, kako je kazano pri izvali materice, te su dva pèrsta u jažu umetnuta uzvisiti materično dno. Ako je do odklona ima žena ležati na bok, ili naslanjati se na kolina i na lakte; jedan, dva li pèrsta zavući joj u gužnjak, te odtuda uzvisiti materično dno, a su dva pèrsta od druge ruke, zavučena u jažu, u isto doba nizimice pritegnuti materično gèrlo; ili dva pèrsta zavući u jažu, misto u gužnjak, te materično dno uzvisiti, to ga uzgor odmaknuti.

Priklonjenu matericu nije mučno ispraviti, jer

Digitized by Google

su stidnice ispravne, te je lako odtisnuti od njih dno materično; ali ako je materica odklonila se, to joj je više dna nakvečina temelja križnice, koja bi doisto ispravu smetala ako je nošenje pri svèršetku trećega miseca; jer je materica u to doba još ispod nje, i svu šupljinu kruga izmedju mihura i gužnjaka zapačava.

Ako je do odklona materice jest potribito pozvati likara; a ako ga neima, ili nebi odmah mogao u pomoć priteći, primalja jest vlastna pokušati ispraviti matericu onako, kako je naprid kazano.

Ako je nošenje do blizu četvèrtoga miseca primaklo se, dosta je da žena iza isprave materice nikoliko danah leži; jer ova onda odrašćuje više ulazišta kruga, te sve jedrija postajuć, šira od istoga postaje, te se nemože onako ni prikloniti ni odkloniti. Iza isprave priklonivše se materice, neka žena leži nauznak, s' krugom pouzdignutim; a iza isprave odklonivše se materice, neka leži na bok; a duže neka leži ako nošenje blizu četvèrtoga miseca nije, da se nebi materica nanovo onako prekrenula.

Gori pri izvali je materice spomenuto, da se drugša upotribljuje kolombar. Kolombari su načinjeni od ovoštene plutovine, ili od pruževine; obli su; sridina im šuplja; veći su ili manji, to na obir, kako se koji kojoj ženi prilagoditi može.

Prije nego se kolombar u jažu uvuče, uljem, ili maslom prepranim, ili česovim salom neslanim namaže se, to da je lakše uvući ga, i da ga žena lakše tèrpi; ali prije nego se uvuče jest potribito da žena pusti mokraću, i da podje od sebe, i zatim da legne nauznačice. Po sebi se razumi, da kad je mihur i gužnjak prazan, to se kolombar

Digitized by Google

bolje namistiti, i poduže ostaviti može u jaži dok ženi opet dodje potriba očistiti se; a obično valja ga izvući svaki put kad nastupi potriba ta, jer bi inače smetao.

Kolombar ima se polagano uvući u jažu ovako: jedan mu kraj medju stidnim pritvorima provući u jažu sve do drugoga mu kraja; zatim ovi nadignuti isprika dotle, da se s' onim usporedi u pravcu poprične promire izlazišta kruga, a da materično gèrlo kroz šuplju sridinu kolombara proviruje. Svaki dan po jedan put ima se kolombar izvući, pa očistiti i namazati, pa ga opet onako uvući i umistiti.

Digitized by Google

DEVETNAJSTO UČENJE.

O nagibu materice.

Ako materica više manje očevidno stoji krivo, ovo se *nagib materice* imenuje.

Posli petoga miseca nošenja materica se može sa svojim dnom nagnuti naprid, nazad, na desno, na livo; najčešće naprid, najridje nazad; ridko na livo. Materica bila kakogod nagnuta, dno joj je obično u jednom, a gèrlo joj u drugom pravcu nagnuto, već ako bi joj sridina bila pregnuta, ili gèrlo joj ciko doli (što je ipak vèrlo ridko), što je za što priraslo, te se zastraniti nemože.

Uzroci nagiba materice jesu: naravsko nagnuće ulazišta kruga naprid, te materica više njega penjuć se lako više manje naprid nagne se, buduć prid njom meko, to potèrbušina; a i naravno nagnuće križnohèrbteničnoga ráta čini da se materica naprid nagne; — buduć je desna okrugla veza materična svagda čvèršća i kraća od live, to se ona manje proteže kad se materica penje; dakle se ova mora pomalo nagnuti na desno; — buduć da gužnjak stoji ostrag s' liva, to kad je pun nečisti odvraća matericu na desno; dakle materica i zbog toga mora se nagnuti na desno; — buduć je materica čedom brimenita, izbočita, i to čini da se ona kakogod

Digitized by Google

nagne. To su naravni uzroci nagiba materice, te je ona u drugoj polovini nošenja svagda nagnuta; nego to ako je neznatno, rodjaju nesmeta.

Prigodni uzroci nagiba materice mogu biti ovi: čedo golemo; potèrbušina mlitava; criva više s' jedne nego s' druge strane skupljena.

Nagib materice drugša se može na pèrvi pogled poznati; nego za osvidočiti se o tomu ponajviše jest potribito izvidjati izvanka i iznutra; jer se vanjskim izvidjanjem čisto poznaje položaj materičnoga dna, to da li je ovo obèrnuto naprid, nazad, na desno, na livo li; a iznutrašnjim izvidjanjem, to pèrstom metnutim u jažu poznaje se položaj materičnoga gèrla, koje, ako je materica znatno nagnuta, nije nikad ciko prama šupljini kruga. Dakle, ako je materično dno naprid, materično je gèrlo nazad; ako je materično dno obèrnuto na desno, materično je gèrlo obèrnuto na livo; ali ako je materično dno obèrnuto na livo, i materično je gèrlo s' liva a nazad; nego je ovi zadnji nagib vèrlo ridak.

Ako je nagib materice velik, onda više manje muke ima i u vrime nošenja, i u vrime rodjaja: prepone stežu se; po križima žiška zbog većega protezanja materičnih vezah; gužnjak i mihur više manje bolni; noge oteku; modre žile, koje se uz nogu pružaju, vèrlo nabreknu; prisobnica vèrlo lako može padsti: jer ako je materica na desno, ili na livo nagnuta, to je prisobnici jedna strana teža od druge; a noge oteku, i modre žile po njima nabreknu (ili samo jedna noga i modre žile po njoj ako je nagib s' desna ili s' liva) što nagnuta materica jako pretiskuje kucavice, koje se niza nju do krajevah noguh pru-

Digitized by Google

žaju, a navlastito modre žile nabreknu, koje vraćaju kèrv uzgor; te se prisobnica zbog toga teško kreće, te poleškuje.

Najbolje pomagalo protiv nagibu materice jest uzdèržati je koliko moguće ispravnu podpašačem; pri rodjaju pak još se druga pomagala iziskuju (vidi *četèrdeset i peto učenje*).

Digitized by Google

DVADESETO UČENJE.

O načinu kako prisobnice imadu živiti.

Buduć da je nošenje jedno stanje naravno, to se čini da ovo nikad nebi likarske pomoći potribovalo. Ništanemanje stanje je ovo učesto praćeno od raznih hudih slučajevah; dakle drugša je od potribe nasvitovati prisobnicu na način življenja, i drugačije kako pomoći joj nebi li se kakvo zlo od nje preodvratilo.

Jiće prisobnice neka je pićno i lako probavljivo, osobito posli pèrve polovine nošenja; jer se materica onda primiče k' želudcu, te ga se najposli dodiva, i podtiskuje ga, te mu dilovanje više manje poremećuje. Dakle privoliti prisobnicu na to, da u to doba svaki put malo jide, da nebi bljuvala, ili da se svarivanje jića i pića u želudcu nebi pokvarilo.

Što prisobnica mili jisti, to je obično nagon naravi, koji naznačuje jiće želudcu najpriličnije; ali ako bi zaželjeno jiće zaista hudilo, odvratiti volju od njega; ako li je jiće zdravo, usvitovati prisobnicu da ga priko mire nejide.

Teplo piće nedolikuje prisobnicama, jer slabi želudac, i svarivanje u njemu poremećuje; niti njima dolikuje piće odveć studeno, ledeno li, jer crivobolju i lijavicu uzrokuje. Vino cilo, i druga pića žestoka osobito hude prisobnicama; s' takovih pićah kèrvotok lako može iz materice udariti. Zbabne žene, koje na kavu i na čokoladu

Digitized by Google

naviknute nisu, neka jih nepiju; obično piće neka im bude voda gola, ili pri obidu, vino vodom razblaženo.

Prisobnice osobito potribuju čistoga i umerenoga ajera. Dakle da neidju u cèrkvu kad je koji blagdan, te je puno čejadi u njoj; ni u kazalište, gdi se takodjer puno čeljadi stiče; ni u čiju kuću, gdi bi se skupilo puno čeljadi; jer gdi je puno čeljadi, a u mistu zatvorenu, ajer jest nahudan i bolestiv, te bi se koja prisobnica mogla onesvistiti onde, buduć ona kao takova vèrlo ćutljiva.

Umereno pokretanje iliti prohodanje u vrime nošenja jest najsigurniji način za preodvratiti mnoge nezgode, koje obično prate nošenje; a odvišno pokretanje, i silovito tilovižbanje mnoga zla prouzrokuju najskoli u pèrvoj dobi i o svèršetku nošenja. Ima se dakle kratiti vèrlo dugo šetanje, jahanje, dugo vozanje u kočiji, ili na kolima, daleko putovanje po suhu i po moru, skakanje, tancanje; jer se kèrvotok iz materice, ili izmetnuće, ili ráni rodjaj lako s' toga dogoditi može.

Tiho spavanje jest potribito za dobrobiće prisobnicah; ali ne preveć spavati, jer ovo čini da kèrv navali na moždane, i da se ona množi, te ono zlo biva, što se punokèrvnost imenuje.

Duševna smutnja nikad nemože zdravlje toliko podkopavati koliko u vrime nošenja. Odvratiti dakle sve, što bi odvišnu radost, ili odvišnu žalost, ili sèrditost, ili strah u prisobnici proizvelo; a primalja osobito neka čuva nigda negovoriti prisobnici o ženama, koje za nošenja, ili radjajuć, ili u babinama ležeć umriše. Plašljive prisobnice

Digitized by Google

blagim ričima utišavati, proričujuć im srićan rodjaj. Jest obćeno pravilo, od svijuh narodah zapoznato, da se ima s' prisobnicama postupati vèrlo uljudno, pače i poštovati jih.

Odića prisobnicah neka je prema godišnjemu vrimenu i ćutljivosti njihovoj više manje teška, ili lagana; čuvati da hišta nestiskuje ni tèrbuh, ni pèrsi; jer ako je odića utegnuta, niti žena može slobodno i lako dihati, niti se materica slobodno razvijati, niti penjati se, niti naravski naprid nagnuti se; iz česa posliduje ili izmetnuće, ili zastranjenje materice s' naravnoga položaja svoga; sise se zakukaju ako su pritiskane; bradavice ulupe se, pa kako u svoje vrime dojiti?

Čuvati da prisobnica nikad nevidi koju nakazu, ili munu, ili koje čeljade bogaljasto, ili kljasto, ili gerčevima obuzeto, ili drugčije kako gèrdno; jer bi je ovo veoma uzmučilo, te bi zar pomislila da joj se čedo može u kakvu gèrdobu provèrći.

Naravno lučenje sokovah, ili sluzevah u prisobnici, triba razložito rediti. Dug zatvor tila proizvodi kèrvavice (pri prohodu), a zbog ovoga zatvora natezanje lako može prekrenuti matericu dok je ona u krugu, i učiniti da kèrv iz nje tèrgne; što se može dogoditi i kad prisobnica mučno pušća mokraću iz sebe. Da bi se ovi poremećaj preodvratio, prudi podmetnuti po koji uštèrcaj, i mekšala na podtèrbušinu privijati.

Primaljama nedopušća se narediti kèrvopust, čistila, ili drugu koju likariju; nego one jesu dužne, kako je već naprid kazano, odmah dati dozvati likara, kad bi se na ikako bolestne prisobnice namirile.

Digitized by Google

DVADESET I PÈRVO UČENJE.

O rodjaju uobće, i o uslovima pod kojima se rodjaj naravski izvèršiti može.

Rodjaj jest izgon ljudskoga jaja iz materice, to jest, izgon čeda, s' posteljicom, vodom i opnama.

Rodjaj biva pokle je čedo više ili manje u materici razvilo se i uzraslo.

Rodjaj se mahom neizvèršuje, nego ima svoje dobe, uz koje čedo i pripaštine mu redomice izlaze, to najprije jedan dil vode, što se *pridnja voda* imenuje; za ovom čedo; za čedom *stražnja voda;* za ovom posteljica s' opnama, te se rodjaj tim svèršuje.

Rodjaj obično biva kad je jaje postiglo svoju dozrilost, to kad je čedo dosta ojedrilo i osnažilo da može živiti vanka materice.

Rodjaj se može izvèršiti i prije, i kašnje nego je čedo dozrilost svoju postiglo.

Ako se rodjaj pèrvih šest misecih nošenja izvèrši, ovo se *izmetnuće* imenuje.

Ako se rodjaj u sedmomu, ili u osmomu, ili pak u pèrvoj polovini devetoga miseca nošenja izvèrši, ovo se *ráni* ili *nedospili rodjaj* imenuje.

Ako se rodjaj pri svèršetku devetoga miseca nošenja izvèrši, ovo se *dospili rodjaj* imenuje.

Ako se rodjaj u desetomu misecu nošenja izvèrši, ovo se *pozni,* ili *predospili rodjaj* imenuje.

Ako samo jedno čedo izidje iz materice, ovo se *jednoviti rodjaj* imenuje.

Digitized by Google

Ako više čedah izidje iz materice, ovo se *složeni rodjaj* imenuje.

Ako se rodjaj samo snagom naravi izvèrši, ovo se *naravni rodjaj* imenuje.

Ako se rodjaj s' pomoćju ruke ili orudja izvèrši, ovo se *nenaravni*, ili *umitni*, ili *ručni*, ili *orudjski rodjaj* imenuje.

Naravni se rodjaj razlikuje na *naravni rodjaj laki*, i na *naravni rodjaj mučni*.

Naravni laki rodjaj biva, ako se ukratko s' malim trudom izvèrši.

Naravni mučni rodjaj biva, ako se više manje mučno, s' pogibelju rodilje, ili čeda, ili obojih izvèrši.

Da se rodjaj naravno izvèrši jest potribito sa strane žene ovo: da je krug dosta, ili podosta prostran; jer ako je prema donoščetu odveć uzak, rodjaj se nikako nemože izvèršiti; — da je materica dosta snažna, te da može savladati obične poteškoće, koje se odapiru prolazu čeda kroz krug; — da je čedo tako pridstavilo se na ulazište kruga, da može proći kroz krug; — da materično gèrlo, jaža, stid i pripaštine stidne budu dosta meke, te da se prilično proširiti mogu; — da je rodilja prilično jaka i sèrčana, te da može podnositi trud radjajuć, i napiranje materice drugim snagama svojim podupirati.

Sa strane čeda jest potribito: da je čedo u materici, jer ako je vanka materice gdi u tèrbuhu, ono se nikako nebi moglo roditi; — da je čedo prilično pridstavilo se na ulazište kruga, to da mu je glava, ili stražnjica, ili noge, ili kolina pri materičnom zijalcu; — da je debljina čeda prostoru kruga prikladna.

Digitized by Google

DVADESET I DRUGO UČENJE.

O izmetnuću.

Ako se rodjaj pèrvih šest misecih nošenja izvérši, ovo se *izmetnuće* imenuje.

Začetak ili čedce u to vrime izmetnuto obično jest mèrtvo, ili, ako je živo, malo posli premine; jer, buduć maleno i prenejako, nije vèrsno živiti vanka materice.

Izmetnuće može biti ili *prigodno*, ili *uzrokovano*, ili se *samo od sebe* dogoditi može.

Izmetnuće se samo od sebe dogoditi može zbog kakve bolesti materice ili njenih pripaštinah, ili zbog kakve bolesti začetka ili čedceta, ili pak zbog kakve bolesti, ili samo punokèrvnosti prisobnice, i njezine velike ćutljivosti; ili zbog okorelosti materične tkanine, ili odvišne ćutljivosti materice, ili slabosti i mlohavosti materičnoga gèrla; zbog bolesti i odlipljenja posteljice, prodera vodenjaka, ili pupkovine. Izmetnuće se s' koga god od tih uzrokah drugša u nike dobe stanovito dogadja.

Prigodno izmetnuće se može dogoditi ponajviše s' uzrokah, koji obično naglo diluju; na priliku: s' jakoga uzdèrmanja duha, ili čestoga bljuvanja, ili čestoga združenja putenoga, ili s' padnuća, truda velikoga, tancanja, stiskanja tèrbuha, itd.

Digitized by Google

Uzrokovano izmetnuće, to samo u primaljskom razumku, bilo bi da se prisobnica izbavi od kakve pridstojeće joj pogibelji, koja bi je smakla ako se materica nebi ispraznila. Jedan primer silne ove potribe spomenut je pri *osamnajstom učenju.*

Znaci izmetnuća jesu različni po dobi nošenja, i po uzroku, koji podtiče izmetnuće.

U pèrvini od nošenja znaci izmetnuća nisu znameniti; jer jaje onda ispuzne obično s' kèrvlju, bez da mu se žena ositi, misleć da je to misečina zaostavša. Ali ako se izmetnuće kašnje dobe te očituje, onda znaci jesu vidni, i po uzroku iz koga izviru razlikuju se.

Izmetnuću od sebe nastupivšemu pridnjače znaci ovi: prisobnici gèršti se; ježuri je hvataju; slaba je; obraz joj poblidi; oči joj mèrtvo izgledaju; pod očima modro; tuga; tèrbuh se slegne; težina na podstidu; križobolja; sise slizave. Za ovim znacima pridhodnim vlastiti se znaci pribiraju; to boli iliti hipi od križah okolokolo podtèrbušine sve žešći; sluz kèrvav, pa sama kèrv curi iz stida; materično se zijalce otvora; vodenjak se nadimlje, pa prokine se; voda se izlije; čedce ispane, i posteljica za njim; nego pèrvih misecih nošenja jaje ponajviše cilo izidje.

Izmetnuću s' koga silovita uzroka obično nikakav znak nepridnjači; nego jaje u jedanput ispane osobito pèrvih misecih nošenja.

Izmetnuće jest svagda pogibeljno: čedce svakako premine, jer nije doraslo za život, to jest, nije vèrsno živiti vanka materice; a ženi se lako pojavi kèrvotok iz materice, pa se ova lako i zažiže.

Dok pridhodni znaci traju ima se izmetnuće

Digitized by Google

koliko moguće prečiti, a podticati ga kad ga vlastiti znaci prate, jer se onda neda zaustaviti. Ličenje, čim se preči izmetnuće, ima biti različno po razliki uzroka težećega proizvesti ga; to ili se ima stanje zdravlja prisobničinog popraviti, ili kèrv pustiti joj, ili blažiti tèrzavicu, ako se pojavi, ili matericu i materičnike blažiti. Sve je ovo posal likara; dakle je primalja dužna dozvati ga kad bi vidila da je prisobnica u ovom stanju, i onda kad bi se pridhodni znaci očitovali.

Ako se napridovanje izmetnuća zavarčiti neda, pustiti, ako nije pogibelji, da ga naravna snaga izvèrši. Nego pri izmetnuću prije trećega miseca nošenja nastupivšem, nenačeti vodenjak i ako ovi kroz stid proviruje; jer je čedce onda manje od posteljice, te ono lako isklizne ako se vodenjak prokine, a posteljica se u materici zaustavi, a ona meka buduć mučno kroz malo prošireno zijalce promiče, te kèrvotok iz materice gotov; što se tumači ovako:

Pri *učenju o životu čeda u materici* kazano je, da se materina kèrv cidi iz materice u posteljicu; dakle, kad se ova stranom, ili sasvim od materice odlipi, onda kèrv iz ove kroz zijalce vanka curi. Sad, kako se kèrv tekuća ili cureća iz materice sustavi? Kèrv se sustavi kad se materica sva stisne, te se zijalca njezinih kèrvnih žiličicah, iz kojih se kèrv cidi u posteljicu dok je ova za matericu prilipljena, začepe; ali ako čedce iz materice isklizne a posteljica, stranom ili posve od nje odlipivša se ostane, ova je zapačava, te se ona nemože podpuno stisnuti, te kèrv sveudilj više manje curi; iz čega se vidi da se materica može podpuno stisnuti samo kad je prazna. Iz

Digitized by Google

istoga se uzroka kèrvotok očituje u kakvoj mu drago dobi nošenja žena rodila.

Kèrvotok iz materice jest najobičniji hudi slučaj, koji pridnjači izmetnuću, prati ga, i poslidnje ga. Ako je kèrvotok obilat, dakle pogibeljan, patnica neka pologo nauznak leži; jer ovako počivajuć kèrv joj po tilu sporije obtiče, i redovno se po njemu i krozanj razilazi; dočim, ako bi ona uspravo stajala, ili krećala se, to bi kèrv više nizimice tekla, te bi se sèrce ispraznilo (ako je kèrvotok znamenit), te nesvistica zatim. — Ženi onako ležećoj studenom vodom kvasiti podtèrbušinu, nadstid, prepone, bedra, to kèrpe u studenu vodu umočene često privijati na mista ta; studene vode štèrcati u jažu i u gužnjak; rukom kadkad protarivati podtèrbušinu u naokolo, jer se materica tim potiče da se jače gèrči, nebi li posteljicu (ili čedce i posteljicu) bèrže iz sebe izgnala; dati ženi piti vode studene, ili vode studene stežljive, na priliku, studene limunade, ili vode su malo kvasine pomišane. Ako se uspèrkos svima tim pomagalima kèrv sustavila nebi, začepiti jažu, to je *čepom* svu do materičnoga zijalca začepiti.

Primaljski čep jest jedan smotuljak, iliti klubče od ruba, ili od stupe, tankom kèrpicom omotano, a koncem obvito da se nerazmetne; tri pèrsta (upriko) dugačko, i toliko debelo da se jedva može utisnuti u jažu, to da ni jedne oduške nebude, kroz koju bi kèrv mogla curiti, ili prokapljivati.

Prije nego se čep utisne jest potribito da žena pusti mokraću iz sebe, i da podje od sebe (s' pomoćju ustèrcaja ako je ovo od potribe); zatim

Digitized by Google

tèrbuh joj pásom počvèrsto opasati, te, pokle se čep u jažu uvuče, prečiti tim (najskoli u petom ili šestom misecu nošenja) da se puno kèrvi u materici nenalije.

Čep uvući u jažu donle, da podpuno pokriva materično zijalce. Ako bi čep ženi vèrlo dodijavao, izvući ga, pa zatèrpati u jažu ruba, ili nanizanih okruglih kèrpicah od poderane postave, pa to pašicom izvanka pritisnuti nasukriž da neispane; ili začepiti jažu utisnuvši u nju jedan mihur kozji, ili ovčji, pa ga napuhati (zatim mu kraj zavezati) da svu šupljinu jaže podpuni.

Čep neda da kèrv lije iz materice, a zaustavljena u materici kèrv zgrušava se, te je grušalina podražuje. te se ona jako gèrči, i izrene iz sebe sve što je u njoj; ali kad se materica jako gèrči čep iz jaže izvući.

Ako je čedce već ispuznulo, a posteljica još u materici, a kèrv curi i pokle je za jakoga gèrčenja materice čep izvučen, posteljicu osobitom štipavicom uštinuti, te istegnuti; jer se ovo nemože pèrstima, a još manje svom rukom učiniti; tâ je materično gèrlo debelo, otvèrdo, pèrstima neproširivo; niti bi pomoglo otezati pupkovinu, jer je tanušna, te bi se i malo otežuć je prekinula.

Izmetnuće spada na dilokrug likara; dakle primalja jest dužna dati dozvati ga u pomoć, ako je ono s' kèrvotokom praćeno; ako li pri ruci likara neima, neka ona razborito pomaže onako kako je pridkazano.

Štanje izmetkinje iziskuje ono isto nastojanje i pomaganje kako i stanje porodilje, navlastito ako bi se koja bolest pri tomu pojavila.

Digitized by Google

DVADESET I TREĆE UČENJE.

O rodjaju nedospilomu i predospilomu.

Ako se rodjaj u sedmomu, ili u osmomu, ili u pèrvoj polovini devetoga miseca izverši, ovo se *rodjaj nedospili* imenuje.

Uzroci izmetnuća jesu u glavnomu uzroci i rodjaja nedospiloga; ali se može ovi dogoditi i s' drugih uzrokah, to, ako se tèrbuh od suvišne vode ovčinske vèrlo protegnuo; ako ova voda curi iz materice; ako je nošenje složeno, ili zamèršeno; ako se tèrbušni gušteri vèrlo stežu; osim toga, nedospili se rodjaj dogoditi može i bez ijednoga od tih uzrokah.

Nedospili rodjaj obično jest dug i mučan zbog odpora gèrla, i vanjskoga zijalca matericnoga; jer su ova u to vrime otvèrda, te se mučno proširuju.

Nedospili je rodjaj često praćen od kèrvotoka iz materice; jer posteljica buduć čvèršće nego pri dospilom rodjaju za nju prilipljena, prije nego se sasvim odlipi kèrv dugo curi.

Nedonošče, koje se u spomenutoj dobi rodi jest vèrsno živiti vanka materice, ali život mu nikad nije onako pouzdan kako donoščetu.

Pri nedospilomu rodjaju valja se vladati onako, kako pri izmetnuću. Ako se vidi da će nedo-

Digitized by Google

spili rodjaj nastupiti, pokušati preodvratiti ga ako kakva pogibeljna nezgoda nekrati; a neprotiviti mu se, ako se očevidno zaustaviti neda.

Naravno nošenje traje devet misecih sunčanih; ali se drugša može produžiti ćak i do svèršetka desetoga miseca. Ako se rodjaj uz ovu zadnju dobu izvèrši, ovo se *pozni*, ili *predospili rodjaj* imenuje. Da se rodjaj i do dvanajstoga miseca, i još dalje može zakasniti, kako jedni dèrže, to se jedva može povirovati; nego je opažano uobće, da predospili rodjaj obično nenadmašuje deseti misec nošenja.

Nedonošče se poznaje po znacima ovim: dilovi tila njegova (osobito noge) nisu podpuno razviti; koža se cèrljeni; po njoj (najviše po ledjima) malje; po njoj neima lipčivoga biloga tustila kako po koži donoščeta; vlasi kratki; nokti mekušni; lubanjske kosti tanke i vèrlo gibke; lubanjski svezi i meka timena šira nego u donoščeta; glava prema sridini tila predebela; obraz prema lubanji nepodpuno razvit, nego je srozan, starolik; u muških čedah drugša neima jajah u mošnjama, nego su još u tèrbuhu; kamikanje slabo; drimanje neobično; ditešce nemože da čvèrsto sisa; mokraća i mutlježina kasno izlaze. Nedonošče dakako jest manje dugačko, i manje teži nego donošče; polovina njegove dužine nedosiže do pupka, nego ga premašuje; a po sebi se razumi, da svi pridnavedeni znaci nedoraslosti jesu očevidniji koliko je god ditešce nedoraslije.

Dužina tila ditinjega omira se ovako: opruživši tilo uzme se jedna vèrpca, te se jedan kraj od nje pritisne na time. Sad se ta vèrpca pruži s' desna ili s'liva ciko do jednog tabana, te, opa-

Digitized by Google

zivši dokle joj je dužina doli dopèrla, taj joj se kraj priljubi uz oni drugi, to se vèrpca na dvije dnake polovine udvostruči; zatim se jedan kraj udvostručene vèrpce pritisne kraj tabana, a drugi pritegne ciko k' pupku. Ako ovi zadnji kraj dosegne ciko do pupka, ili ga tek premaši, ditešce jest donošče; ako ga za jedan pèrst (napriko) premaši, ditešcu jest osam misecih; ako za dva pèrsta premaši, ditešcu jest sedam misecih; ako ga još više premaši, ditešcu jest manje od sedam misecih.

Zdravo donošče nijedan znak nedozrelosti nepridočuje: obično jest osamnajst do dvadeset palacah dugačko; sedam do devet libricah teži; srida mu je tila na pupku, ili tek poviše pupka. Predonošče, ili dite izvanredno naraslo, jest poduže, počvèršče i od običnoga donošćeta poteže; srida tila mu poniže pupka.

Jest potribito pri rodjaju osvidočiti se da li je čedo živo, ili mèrtvo. Jer ako je čedo mèrtvo ima se podupirati rodjaj nedospili, ili ga neprečiti; mèrtvo čedo kad bi u materici ostalo, sagnjilo bi, te bi se zdravlje prisobnici doisto pokvarilo.

Čedo jest živo ako se samo sobom miče; ako li se nemiče, nije ovo dokaz da je mèrtvo, nego je tek sumnjiti na to ako se materica slegla, a potèrbušina mlohava i hladna; ako prisobnica ćuti težinu u tèrbuhu, i kao jedno klubko u njemu, koje čas na jednu, čas na drugu stranu pane kako se god ona okrene; ako se odskok čeda bolje čuje; ako su sise slabo napregnute, i kao uhvele; ako je prisobnici posve hèrdjavo; ako je glava boli; — ako joj je obraz blid; ako je spora ognjica muči.

Digitized by Google

Preminuće čeda očituje se po mutnoj i smèrdljivoj vodi u kojoj pliva (ako je poodavna preminulo); — ako se koža s' njega lako guli, i ako mu vlasi odpanu (kad se pèrst po koži, ili po glavi povuče); — ako su mu lubanjske kosti vèrlo gibke; — ako mu je pupkovina (u jažu, ili kroz stid propavša, ili pri materičnom zijalcu nahodeća se) slizava, studena, nekuca.

Ako se čedo rodi mèrtvo, a nebi se znalo da li je preminulo prije nego se rodilo, ili istom se rodilo, onda za osvidočiti se o tom, poduzme se tako narečeno *prokušanje pluće*, da se tim obstanovi je li ditešce pridisalo, ili ne; to se mèrtvom ditešcu prorižu (likarski je ovo posal) pèrsi, te se izvadi iz njih pluća sa sèrcem; pa se metne to u súd pun vode. Ako pluća nepotone, jest dokaz to (ako ditešce nije gnjilo, i ako nije ko u pluću mu zapuhao) da je ditešce živo bilo kad se rodilo, te je predisalo. Pluća pluta, ako je ajerom kao jedan mij proširena; pluća ajerom proširena pluta i ako je prerizana, ili na komade izrizana. Pluća se tako prokuša pa naredbi Suda, kad je do čedomorstva, ili kad se na ovo zločinstvo sumnji.

Digitized by Google

DVADESET I CETVÈRTO UČENJE.

O uzrocima naravnoga rodjaja.

Uzroci naravnoga rodjaja jesu stranom *uzbudjujući*, a stranom *tvarajući*.

Uzbudjujući uzroci jesu oni, koji uzbudjuju ili podtiču matericu da se gèrči, te da čedo s' pripaštinama mu iz sebe izrene. Medju tim uzrocima jedni su prigodni, to oni isti, koji uzrokuju izmetnuće, ili rodjaj nedospili; a drugi su naravni, što mal' ne u isti rok diluju, to pri izmaku devetoga miseca nošenja, kada čedo dozrilost svoju navèrši.

Pokle čedo posve uzraste, te i materica s' uzrasta njegova posve ojedri, ona jedrinom svojom podtiče živce iliti kretala tila; zbog česa ona se gèrči, te ovo gèrčenje uzrokuje i izvèršuje rodjaj; čemu doprinosi i to, što kèrvne žile materične s' nasile kèrvi u njima jače su pritiskane. Uz gèrčenje materice i gèrčenje tèrbušnih gušterah biva kao pripomoć; koja se gèrčenja *tvarajući uzroci* rodjaja imenuju.

Pri rodjaju materica se bez rodiljine volje gèrči, i ako rodilja kadikad može blažiti gèrčenje, osobito u pèrvini od rodjaja, i pomalo zaustaviti ga, ne pak u zadnje časove njegove.

Od početka pa do svèršetka rodjaja materica se na mahove iliti na časove gèrči; dakle odmor

Digitized by Google

iliti tišina biva izmedju gèrčenjah, koja se *boli*, iliti *hipi*, ili *prinosi* imenuju.

Materica gèrčeć se, sama sobom može istisnuti čedo iz sebe; ali kad rodjaj ojača, te se jedan kraj (glava, ili stražnjica) tila čedinjega duboko u krug zadubi, onda rodilja mora jako natezati se, jer su joj sva uda u krugu stojeća pritiskana; to ona, da se od toga pritiskanja oprosti, rukama i nogama upire; dubokim udisanjima potiskuje ošit nizimice; snažno steže guštere tèrbušne, i svakojako usiluje se da bi se što bèrže s' čedom oprostila. Ove pomoćne snage sve jače i jače postaju koliko se god rodjaj više k' svèršetku svomu približuje.

Kad se poslidnjih danah devetoga miseca nošenja materica s' naravnoga uzroka uzbudjuje, to joj se sridina, a najskoli dno gèrči; to je hvataju prave boli (hipi, prinosi). Materica gèrčeć se, širom okolokolo sve jaje obklapa; pri čemu joj se zijalce pomalo otvora, a vodenjak pri ovomu nadimlje; koji se pak prokine, te se pridnja voda iz njega izlije; onda materična sridina ciko obklapa čedo, a materično ga dno odozgo nizimice tura; a materično zijalce za koje vrime odoliva, pa popušća, te čedo, dočim ga gèrčenje materice i tèrbušnih gušterah najčešće i najsnažnije otiskuje, prodre kroz krug, jažu i stid; a ta snaga pak istisne posteljicu, te se tim rodjaj svèrši.

Digitized by Google

DVADESET I PETO UČENJE.

O pojavima naravnoga rodjaja.

Rodjaj se može razlučiti u tri dobe: pèrva doba biva od početka rodjaja do podpunoga otvorenja vanjskoga zijalca materičnog; — druga doba biva od časa kad se vodenjak prokine, do časa kad se čedo rodi; — treća doba biva od časa kad se posteljica odlipi, do časa kad ona ujedno s' opnama izidje.

Rodjaj praćen je od mnogih stanovitih pojavah iliti znakovah. Najpèrvi se pojavi rodjaja *pridhodni pojavi* imenuju; koji se obično pojavljuju na deset, petnajst, dvadeset li danah prije pèrvoga roka rodjaja; to se materica slegne; prisobnica zatim slobodnije diše; hrana se lakše svariva u želudcu joj; ona čuje težinu u dno tèrbuha; često pušća mokraću; noge joj više oteku, osobito modre žile po njima; puno sluzine lize iz jaže joj; mučno miče nogama, a boli je kad njima miče; podtèrbušina i križi je bole; materičnoga gèrla nestane; materično se zijalce malko proširi; dolnja strana materična otanča.

Za tim pridhodnim *pravi pojavi* rodjaja nastaju: to boli iliti hipi kadikad hvataju; započamši od križah pružaju se širom okolokolo tèrbuha, a na materičnom se zijalcu svèršuju; to se materica

Digitized by Google

i tèrbušni gušteri ispèrva na časove poništo gèrče, te se materično zijalce malo po malo otvora. Buduć da te boli na časove hvataju, biva dakle odmor iliti tišina izmedju njih, koja sve podpunija biva, koliko više rodjaj napriduje. U pèrvini od rodjaja boli su slabe i kratke, pa sve više i više jačaju.

Uz *pèrvu dobu* rodjaja biva ovo: materica se na mahove sve to jače gèrči; — pod tim gèrčenjima materično se zijalce pomalo otvara, a svaki put kad gèrčenje odumine, ono se pomalo stisne; — dok se materica gèrči ona i tèrbuh otvèrdnu; a kad gèrčenje popusti oboje omeknu; — vodenjak se pod svakim gèrčenjem nadme (doli pri materičnom zijalcu), a kad gèrčenje odumine, on omlitavi; — oblik nadutoga vodenjaka bude kao mihur, što se *vodenjačka kesa* imenuje, koja po obliku materičnoga zijalca, ili po obliku pridstavivšega se dila tila čedinjega jest okrugla, ili obla; — sluzina s' kèrvnim trakancima curi iz stida; — rodilji bilo često, čvèrsto, tvèrdo; tilo joj je teplije; lice joj oduševljeno; ona se uznemiruje; stužuje joj se, kadgod bljuje; kraj jedan (glava, stražnjica, noge li) silazi u krug; — jaka križobolja drugačija od gèrčenja materice; — materično je zijalce onda podpuno otvoreno; bude ovo kao jedna vitica, obsižna kolik jedan talir; — vodenjačka je kesa pod gerčenjem onda podpuno naduta. Boli se uz ovu pèrvu dobu rodjaja *pripravljajuće boli* imenuju, to što čedu put pripravljaju.

Pokle se materično zijalce podpuno otvori, sve materične i pomoćne snage teže na to, da čedo što prije iz materice izrenu, te onda *druga doba*

Digitized by Google

rodjaja nastaje, uz koju materica češće, uztrajnije i žešće nego uz pèrvu dobu gèrči se, te se ove boli *dèrmajuće boli* imenuju; onda i gušteri kao snaga pomoćna najviše diluju; rodilja se više uznemiruje; umlje joj se kadgod pometa; vodenjačka se kesa k' stidu primiče, drugša krozanj proviruje, pa pod žestokim jednim gèrčenjem uz jako natezanje sa strane rodilje prodre se, ili prasne, te se zatim pridnja voda izlije; — čedu se glava protisne kroz materično zijalce, te se k' izlazištu kruga bolje primakne; sad, snagom mal' ne svijuh gušterah tila, i najžešćim gèrčenjem materice stid razjazi se, a podstid napne; hoće glava da prodre; pri tom se ona pod gèrčenjem materice pomalo primiče, a kad gèrčenje popušća pomalo uzmiče; napokon ona prodre, a za njom ramena i ostalo tilo, a za ovim stražnja se voda izlije.

Istom se čedo rodi žena se nahodi u podpunom miru; ali to malo traje; jer materica nanovo zatim stane gèrčiti se da posteljicu iz sebe istisne. Sad je to treća doba rodjaja, koja, ako se kakvo zlo nezgodi, najduže jednu uru traje. Uz ovu dobu posteljica se pod gèrčenjem materice malo po malo od nje odlipljuje; a pokle se sa svim odlipi, ona pane na materično zijalce (koje se pod novim gèrčenjima gèrla i sridine materične nanovo proširuje), a odanle s' jednim okrajkom svojim u jažu, te ujedno s' opnama kroz stid vanka ispuzne. Sve se to zbiva snagom gèrčenja materice i same jaže, poništo i snagom tèrbušnih gušterah; najposli za posteljicom ispane poništo kèrvne grušaline, te se rodjaj tim zavèrši.

Trajnost naravnoga rodjaja jest vèrlo nesta-

Digitized by Google

novita: rodjaj se može produžiti od jedne do sedamdeset, osamdeset urih, i još više; takodjer i trajnost dobah rodjaja jest vèrlo nestanovita. Pèrvi rodjaj obično jest najduži; drugi je rodjaj najkraći, kao što je opažano kod ženah koje su više putah rodile. Pèrvinkinje, žene starikovaste, i one, kojima je stid uzak, ili očvèrst, vèrlo se sporo s'čedom rastavljaju; druga doba rodjaja vèrlo dugo u njih produžuje se.

Digitized by Google

DVADESET I ŠESTO UČENJE.

O rodjaju na zatiljak.

Ako se pri rodjaju glava čeda pridstavi na ulazište kruga tako, da je zatiljak prema ostalim dilovima njenim najniži, ovo se *rodjaj na zatiljak*

Slika 12.

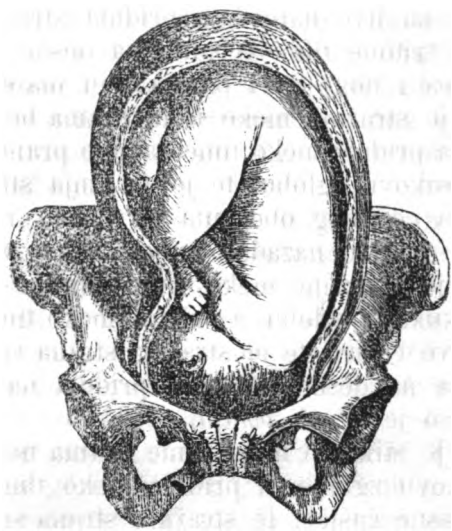

Pèrvi položaj.

imenuje, koji medju vèrstama naravnoga rodjaja jest najčešći. Rodjaj na zatiljak inače se *rodjaj na time* imenuje.

Digitized by Google

Glava se sa zatiljkom pridstaviti može na četiri razna načina, to u pèrvom, u drugom, trećem, četvèrtom li položaju.

Ako glava sa zatiljkom pridstavivša se tako stoji, da je stražnje meko time boku live čašice, a pridnje meko time desnomu križno-kukovu zglobu obèrnuto, ovo jest *pèrvi položaj* glave, koji prema ostalim položajima glave jest najčešći; to šest do osam putah češći od drugoga, a osamdeset do sto putah češći od trećega, i od četvèrtoga položaja.

Ako je glava u tom pèrvom položaju, to je čedu stražnja strana (šija, ledja, križi) sridine tila obèrnuta na livo naprid, a pridnja strana (pèrsi, tèrbuh) sridine tila obèrnuta na desno nazad; a stražnjica i noge gori prama dnu materičnom.

Ako je stražnje meko time prama boku desne čašice, a pridnje meko time dakako prama livomu križno-kukovu zglobu, te je stražnja strana sridine tila čedinjeg obèrnuta na desno naprid, a pridnja na livo nazad, ovo jest *drugi položaj*.

Ako je stražnje meko time prama desnomu križno-kukovu zglobu, a pridnje meko time prama boku live čašice, te je stražnja strana sridine tila obèrnuta na desno nazad, a pridnja na livo naprid, ovo jest *treći položaj*.

Ako je stražnje meko time prama livomu križno-kukovu zglobu, a pridnje meko time prama boku desne čašice, te stražnja strana sridine tila obèrnuta na livo nazad, a pridnja na desno naprid, ovo jest *četvèrti položaj* glave sa zatiljkom na ulazište kruga pridstavivše se.

Ako je rodjaj nastupio, a materično zijalce otvoreno, koji od pridnaznačenih položajah ras-

Digitized by Google

poznati se može pèrstom (kažiputom) u jažu metnutim; to se pèrstom čuje glava kao jedna oteklina okrugla, krupna, otvèrda, i pri njoj dva meka timena, ili barem stražnje meko time kao domašnije, što je od pridnjega nizočije. Meka se timena uginju pèrstom polako pritiskujuć jih, a tako i svezi; nego se medju ovima čelno-zatiljačni svez, jedna timenična kvèrga i stražnje meko time obično čuje. Čelno-zatiljačni svez jest svagda u pravcu jedne ili druge kose promire ulazišta, to prije nego se glava zaokrene.

Ako je glava još na visoko, pèrst nemože toliko posegnuti da joj položaj razabere; ali višt pèrst može raspoznati glavu neka se nje i tek dodirne; a neka je glava i dosta pèrstu domašna mučno je razabrati položaj joj dok je vodenjak cil; a ako je glava otekla, kao što pri teškomu rodjaju biva, mučno je i raspoznati je, a kamoli položaj joj razabrati, jer otok i sveze, i meka timena krije.

Jest osobito potribito znati ovo: glava buduć k' pèrsima kako stav čeda donosi priklonjena (vidi *jedanajsto učenje*), to ona, ma u kakvom od spomenutih položajah bila, najmanje svoje širine pridstavlja prema najvećim širinama iliti promirama kruga, i evo kako:

Čedo stoji stèrmoglavo; glava mu je k' pèrsima priklonjena; dakle zatiljak mora biti najniži prema ulažištu kruga, a obradak pri pèrsima gori; to najduža promira glave, što se obradkozatiljačna promira imenuje, okrennta je uspravo; dakle s' promirama kruga naporedo nestoji.

Daj da vidimo koje se promire glave s' promirama kruga usporedjuju kad je glava sa zatiljkom na ulazište kruga pridstavila se.

Digitized by Google

Ako je glava sa zatiljkom pridstavila se, to timeno-zatiljačna promira, koja je tri palca i pol dugačka, i dvotimenična promira takodjer tri palca i pol dugačka, jesu nasukriž isporedjene s' kosim promirama ulazišta kruga, od kojih svaka je četiri palca i pol dugačka; dakle na taj način glava najmanje promire svoje pridstavlja na najveće ulazišta kruga, pa tako i na izlazište kruga kako je poniže dokazano; po tomu dakle najduže promire njezine, to čelno-zatiljačna i obradko-zatiljačna ciljaju uzgor, a ova zadnja pri rodjaju još više, jer se obradak pod gèrčenjem materice još više k' pèrsima primakne.

Budući da ulazište i izlazište kruga u jedan isti pravac neciljaju, niti im je načinba jednaka, to glava protiskujuć se, mora se na više načinah krenuti. Pri rodjaju se pet različnih pokretah glave zbivaju: *priklon*, *silazak*, *zaokret*, *pokret na obluk*, *povrat*.

Priklon glave biva, kad se ona pod gèrčenjem materice više priklanja k' pèrsima, kao što je već gori spomenuto.

Silazak glave biva, što ona u krug silazi.

Zaokret glave biva ovako: ako je glava u pèrvom položaju, to, dok se ona do izlazišta kruga zadubljuje, zatiljak od boka live čašice do prama stidnomu svodu polagano nizimice odmiče se; ako je glava u drugom položaju, to se zatiljak od boka desne čašice do prama stidnomu svodu onako odmiče; ako je glava u trećem položaju, to se zatiljak od desnoga križno-kukova-zgloba onako odmiče; ako li je glava u četvèrtom položaju, to se zatiljak od livoga križno-kukova zgloba do prama križnici onako odmiče.

Digitized by Google

Po sebi se razumi, da kad se zatiljak do prama stidnomu zglobu domakne, to je obraz prama križnici; ako li se zatiljak do prama križnici domakne, to je obraz prama stidnomu zglobu.

Zaokret glave biva s' toga, što zatiljak silom gèrčenja materice zapne za krug, te se sklizne onako, kako je poviše kazano.

Glava i pokle se zaokrene svoje manje širine pridstavlja na pravac dužih promirah izlazišta; to joj se dvotimenična promira s' popričnom, a timeno-zatiljačna sa stidno-tèrtičnom promirom isporedi.

Pokret glave na obluk biva pokle se glava zaokrenula i izlazište kruga stranom već premašila; to se zatiljak spridimice nadigne do stidnoga svoda, te najprije pridnje meko time, za njim čelo, nos, usta, i najposli obradak izidje kroza stid, te je glava vanka; a dok ovo biva, podstid jest napet.

Povrat glave biva, kad se ona, izišav iz stida, povrati na položaj. u kom bijaše prije nego se zaokrenula; to se obraz, ako ona u pèrvom položaju bijaše, obèrne stražnjo-unutrašnjoj strani desnoga bedra, a zatiljak pridnjo-unutrašnjoj strani livoga bedra rodiljina; što odgovara pravcu kose promire od boka live čašice, do desnoga križno-kukova zgloba. Ako glava u drugom položaju bijaše, to se obraz obèrne stražnjo-unutrašnjoj strani livoga bedra, a zatiljak pridnjo-unutrašnjoj strani desnoga bedra; što odgovara pravcu kose promire od boka desne čašice, do livoga križno-kukova zgloba. Ako glava u trećem položaju bijaše obraz se obèrne pridnjo-unutrašnjoj strani livoga bedra. a zatiljak stražnjo-unutrašnjoj strani desnoga bedra; što takodje odgovara jednoj kosoj

Digitized by Google

promiri kruga. Napokon, ako glava u četvèrtom položaju bijaše, obraz se obèrne pridnjo-unutrašnjoj strani desnoga bedra, a zatiljak stražnjo-unutrašnjoj strani livoga bedra rodiljina; što takodje jednoj kosoj promiri kruga odgovara.

Povrat glave dokazuje, da kad se glava u krugu zaokrenula nije sridina tila čedinjega zaokrenula se, nego se vrat zavinuo; dakle glava izišav, vrat nije više zavinut, te se ona na naravni pravac svoj povrati buduć onako prosta.

Pokle glava izidje ramena se u krug zadubljuju pravcem one kose promire kako položaj njihov donosi; zatim se pri izlazištu kruga i ona zaokrenu tako, da jedno do pod stidni svod, a drugo do tèrtice domakne se; to se dakle i ramena i ostala sridina tila čedinjega prilagode većim promirama kruga da lakše iz njega izidju.

Ako glava u pèrvom položaju bijaše, desno rame do pod stidni svod, a livo do stražnje sljubnice stida, to prama tèrtici domakne se. Ako glava u drugom položaju bijaše, livo rame do pod stidni svod, a desno do stražnje sljubnice stida domakne se. Pokle se ramena tako sa stidno-tèrtičnom promirom usporede, izišavša glava prama rodiljinim bedrima neostaje onako koso, kako je kazano gori, nego se zatiljak i obraz uslid zaokreta ramenah okrenu ciko upriko. I sama ramena, i sva ostala sridina tila poništo se na obluk pokrenu kako i glava; jer stražnje rame izidje prije nego pridnje, te i ostala sridina istim pravcem mahom za njima izidje.

Pri drugom položaju glave opaziti je to, da gužnjak, ako je pun nečisti, smeta zaokret glave; to se obraz zbog njega mučno s' liva ka križnici

Digitized by Google

pokrene; te se može dogoditi da se zatiljak zbog te smetnje okrene na livo ćak do prama križnici, to kao da se glava na treći položaj pridstavila bila. A može se zgoditi i to, da se treći položaj glave na drugi, a četvèrti na pèrvi položaj obrati, to silom gèrčenja materice.

Ako je obraz posli zaokreta glave okrenut naprid, to kako treći i četvèrti položaj njezin donosi, rodjaj biva dug i mučan, te i po rodilju i po čedo poništo pogibeljan; jer se obraz mora iza stidnicah pouzvisiti istom se pri zaokretu zatiljak spridimice primakne; a kad ovi do podstida dodje, zanj zapne, i vèrlo ga proteže dok se obraz ispod stidnoga svoda jedva isprepraśća, što je ovi prama njemu uži. Vèrlo lakše biva ako je obraz obèrnut križnici; jer je izlazište s' gibljivosti tèrtice i širokih vezah materičnih prostranije; a zatiljak buduć pupčast lako se stidnom svodu prilagodi i ispod njega isklizne. Nego, ako je krug prostran, a glava sridnje ruke debela, rodjaj se bez mučnoće svèrši, bio obraz naprid, ili nazad.

Jest potribito još razložitije poznati način kako se naravni rodjaj izvèršuje. Ulazište i izlazište kruga nisu jednaka oblika, niti jednako ciljaju, to jest, nisu u jednakom pravcu. Ta se razlika izmedju ulazišta i izlazišta kruga poznaje pomnjivo motreć unutrašnji oblik kruga u samoj kosti. Krug jest širi u sridini nego li na krajevima, to na ulazištu, i na izlazištu; i jest širi nazad nego li naprid. Osim toga, ulazište i izlazište nisu jednako nagnuti; dakle sridina jednoga nije u istom pravcu sridine drugoga prama šupljini kruga, koja jih rastavlja; dakle kraj (glava, ili straž-

Digitized by Google

njica) tila čedinjega mora na jedan način proći kroz ulazište, spustiti se u šupljinu kruga, a na drugi proći kroz izlazište. Ova dva različna načina prolazka kraja tila čedinjega kroz krug dva različna pravca naznačuju, to *pravac ulazišta*, i *pravac izlazišta*, koji se obiližuju ovako: *pravac ulazišta* biva pridstavljajuć umu jednu pruju, koja prolazi kroza sridu ulazišta tako, da joj je jedan kraj poviše tèrtice, a drugi do ženina pupka; što znamenuje to, da kraj tila čedinjega mora se kroz ulazište nazadice spustiti u krug. *Pravac izlazišta* biva pridstavljajuć umu drugu pruju, koja prolazi kroza sridu izlazišta tako, da joj je jedan kraj na križno-hèrbteničnom ratu, a drugi usrid izlazišta; što znamenuje to, da kraj tila čedinjega pravcem ulazišta nazadice spustivši se u šupljinu kruga, mora spridimice izići iz izlazišta. — Što se dokazuje i ovako: materica čedom brimenita naravski jest pomalo nagnuta naprid, jer je ulazište ovako nagnuto; dakle dolnja joj strana, osobito gèrlo joj, jest nagnuto pomalo nazad. Iz čega se razumi to, da ako je materica ovako nagnuta, to je i čedo ovako nagnuto iliti nakoso u njoj, te izvidjajući pèrst nenahodi (u vrime rodjaja prije nego se kraj tila čedinjega duboko spusti u krug) sridinu glave (koja se obično pridstavlja) u sridini šupljine kruga, nego pomalo ostrag tako, da je jedna strana glave, ili baš jedna timenična kvèrga poniža od druge; znak to, da se glava po pravcu ulazišta koso u krug zadubljuje; a pokle glava (ili stražnjica) izidje, takodje se i sridina tila koso zadubljuje; a budući da izišavši dil po pravcu izlazišta upravviri, to dil, koji u šupljini kruga još zaostaje,

Digitized by Google

po pravcu ulazišta kruga stoji koso, te je sridina tila čedinjega s' toga kao skučena.

Po pravcu izlazišta ima se dakle i pèrst uvući kad je do nepodpunog izvidjanja iznutrašnjeg, i ruka, kad je do podpunog izvidjanja; a ova pak, ako je do okreta ili do drugog koga dilovanja, ima se pravcem ulazišta dalje uvući; a kad je do izvučenja čeda, vladati se kako pridkazana dva pravca zapovidaju. (Vidi *pedeset i treće učenje*).

Digitized by Google

DVADESET I SEDMO UČENJE.

O rodjaju na obraz.

Rodjaj na obraz biva ako se glava na ulazište kruga pridstavivša se zavrati, to ako se zatiljak natrag nagne. Rodjaj na obraz jest vèrlo ridak.

Glava se može zavratiti ako čelo zapne za ulazište kruga, što se samo u vrime rodjaja dogoditi može. Ako čelo za ulazište zapne, to se obraz položito ili nakoso pridstavi; ovako ako mu je desna ili liva strana (desni ili livi obraz) jedna od druge poniža; a onako, ako su obe strane naporedo.

Kadgod je lako, a kadgod je mučno pèrstom raspoznati obraz. Dok je vodenjak cil glava je toliko na visoko, da se pèrstom jedva dosegnuti može; a kad se ona snizi, onda se pèrstom tiče, ako se obraz pridstavio, čelo, i pri ovomu jedan kraj čelno-zatiljačnog sveza; poniže čela nos; uz nos odozgor oči, i jagode; poniže nosa usta i usne, to kao jedno zijalce poprično; pri ovomu iznutra kraj jezika, i zubišta; poniže ustijuh obradak, naličan jednoj malenoj kvèrgi okruglatoj. Ako se vodenjačka kesa puno prije izvidjanja prokinula, ti dilovi obraza mučno se raspoznati mogu; jer je obraz onda vèrlo nabubren, osobito jagode mu, medju kojima je duboka brazda, a usta budu okrugla, te se obraz može uzeti za

Digitized by Google

stražnjicu, to usta za prohod, ako se dobro nepomnji.

Prije nego se vodenjak prodre čelo je obično poniže od obradka; ali pak snagom gèrčenja materice oboje dodju naporedo, te se obraz lakše u krug zadubljuje.

Obraz se može pridstaviti u četiri razna položaja, to u pèrvom, ili u drugom, trećem, četvèrtom li položaju. U pèrvom obraza položaju, koji

Slika 13.

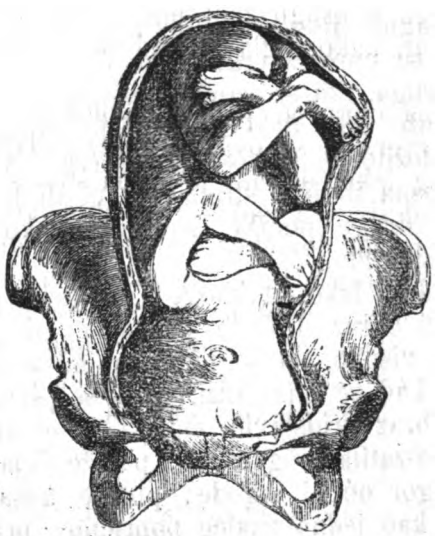

Treći položaj.

je najčešći, čelo je prama boku live čašice, a obradak prama desnomu križno-kukovu zglobu; pridnja strana sridine tila (trupa) s'desna nazad, a stražnja s'liva naprid. U drugom položaju obraza, čelo je prama boku desne čašice, a obradak

Digitized by Google

prama livomu križno-kukovu zglobu; pridnja strana sridine tila s' liva nazad, a stražnja s'desna naprid. U trećem položaju čelo je prama desnomu križno-kukovu zglobu, a obradak prama boku live čašice; pridnja strana sridine tila s' liva naprid, a stražnja s' desna nazad. U četvèrtom položaju čelo je prama livomu križno-kukovu zglobu, a obradak prama boku desne čašice: pridnja strana sridine tila čedinjega s' desna naprid, a stražnja s' liva nazad.

Obraz bio u komu god od spomenutih položajah, on se u krugu zaokrene, i na obluk pokrene taman kako i glava, kad se sa zatiljkom pridstavi.

Rodjaj na obraz u pèrvom položaju pridstavivši se, izvèršuje se ovako: obraz polagano silazi u krug tako, da mu je desna strana naprid, a poniža od live; a kad se pri dnu kruga zaokrene, obradak domakne se do pod stidni svod, a čelo do prama križnici, te se obradko-čelna sa stidno-tèrtičnom. a dvotimenična s'popričnom promirom izlazišta kruga usporedi. Pokle se obraz zaokrenuo, zatiljak se spridinice spusti do podstida, to se dakle obraz krene na obluk. Zatiljak spustivši se do podstida, zapne zanj, te biva kao da se glava ispèrva sa zatiljkom u trećem, ili u četvèrtom položaju pridstavila. Sad, dok zatiljak za stid zapinje glava se zavrati; to se obraz ispreprosti ispod stidnicah; te se u razdèrljenom stidu najpèrvo izmoli čelo, za ovim pridnje meko time, pa timenice, a najposli zatiljak isklizne, te je glava vanka; koja se prama bedrima rodiljinim obèrne onako, kako je pri prijašnjem učenju kazano. Kad se zna kako se rodjaj na obraz u

Digitized by Google

pèrvom položaju pridstavivši se izvèršuje, lako je pogoditi kako bi to bilo pri ostalim položajima obraza; pokreti bili bi oni isti, s' razlikom ovom, što bi se obraz zaokrenuo s' desna na livo, ili s' liva na desno kako različni položaj donosi.

Rodjaj na obraz, koji se kao rodjaj na zatiljak svèršuje, obično jest dug i mučan, dakle i po rodilju i po čedo pogibeljan; jer je obraz malo prikladan za proširenje materičnoga zijalca, u koje pod gèrčenjem materice upiruć, i krozanj protiskujuć se drugša tako gèrdno nateče, da kad se čedo rodi čuvati je da ga mater nevidi, jer bi se inače vèrlo smutila. Rodjaj na obraz jest osobito po čedo pogibeljan, jer mu je glava onako posilimice zavraćena, te lako može ono preminuti ako se rodjaj puno produži; a i rodilja puno pati, jer su joj uda u krugu jako pritiskana.

Digitized by Google

DVADESET I OSMO UČENJE.

O rodjaju na noge, na kolina, na stražnjicu.

Ako se pri rodjaju noge pèrve pridstave, ovo se *rodjaj na noge* imenuje.

Noge se mogu pridstaviti u četiri razna položaja, to u pèrvom, u drugom, u trećem, četvèrtom li položaju.

Pèrvi, to najčešći položaj noguh, jest ovo: pete prama boku live čašice, pèrsti prama desnomu križno-kukovu zglobu, stražnja strana tila (stražnjica, križi, ledja, šija, zatiljak) s' liva naprid, pridnja (tèrbuh, pèrsi, gèrlo, obraz) s' desna nazad.

Drugi položaj noguh: pete prama boku desne čašice, pèrsti prama livomu križno-kukovu zglobu, stražnja strana tila s' desna naprid, pridnja s' liva nazad.

Treći položaj noguh: pete prama desnomu križno-kukovu zglobu, pèrsti prama boku live čašice, stražnja strana tila s' desna nazad, pridnja s' liva naprid.

Četvèrti položaj noguh: pete prama livomu križno-kukovu zglobu, pèrsti prama boku desne čašice, stražnja strana tila čedinjega s' liva nazad, pridnja s' desna naprid.

Digitized by Google

Dok je vodenjak cil nije lako raspoznati noge: one su duguljaste, s' pèrstima kratkim; medju ovima palac jest najduži, i najdeblji; kraj noguh, gdi su pèrsti, jest širi od kraja, gdi je peta; pete jesu naokrugle; više njih glezna, koja su pupčasta.

Ako se noge u pèrvom položaju pridstave, rodjaj se izvèršuje ovako: pokle noge izidju stražnjica se slegne u krug, to pravcem ulazišta tako, da joj je desna strana obèrnuta livomu križno-kukovu zglobu, a liva boku desne čašice; to se te dvi strane stražnjice usporede s' jednom kosom promirom ulazišta kruga. Stražnjica se zatim pri izlazištu kruga zaokrene; to joj se desna strana domakne do prama križnici, a liva do prama stidnicama, iliti prama stidnomu zglobu; to se ove dvi strane stražnjice sa stidno-tertičnom promirom usporede. Stražnjica se zatim krene na obluk, to joj se stražnja strana (koja je prama križnici) spridimice pokrene, te prije izidje od one, koja je prama stidnomu zglobu. Za stražnjicom bèrzo izidje ostala sridina tila i ruke uza nju do ramenah, koja se kako i stražnjica slegnu u krug pravcem ulazišta, i zaokrenu se, te se s' križno-testičnom promirom usporede; zatim se stražnje rame spridimice pokrene, i čas prije od pridnjega ramena izidje. Posli izlazka ramenah glava, po naravnom stavu čeda k' pèrsima priklonjena, sidje u krug i zaokrene se onako kako i stražnjica i ramena; to zatiljak, ispèrva obèrnut boku live čašice domakne se, kad se glava zaokrene, do prama stidnomu zglobu, a obraz do prama križnici; zatim se obraz spridimice pokrene niz križnicu, i izidje

Digitized by Google

istom se obradak iz stida izmoli. Sašta se spomenuti pokreti pri prolazku čeda kroz krug, kroz jažu i stid zbivaju, te je naprid protumačeno.

Znajuć način kako se rodjaj pri pèrvom položaju noguh izvèršuje, lako je pogoditi kako se ima izvèršiti pri drugomu, trećemu i četvèrtomu položaju istih. Razlika je samo u tomu, što zaokret biva s' desna na livo, ili s' liva na desno kako razni položaj donosi: ako su noge u drugom položaju bile, to se desna strana stražnjice zaokrene do prama stidnomu zglobu, a liva do križnice; ako su noge u trećem položaju bile, liva se strana stražnjice zaokrene do križnice, a desna do stidnoga zgloba; ako sn noge u četvèrtom položaju bile, desna se strana stražnjice zaokrene do križnice, a liva do stidnoga zgloba. Kako desna i liva strana stražnjice, tako se desno i livo rame zaokrene.

Što se pak glave tiče, ako su noge u drugom položaju bile, ona sidje u krug tako, da je zatiljak prama boku desne čašice, a obraz prama livomu križno-kukovu zglobu; a kad se glava zaokrene, to se zatiljak od boka desne čašice do prama stidnomu zglobu domakne, a obraz do prama križnici; ako su noge u trećem položaju bile, zatiljak se od desnoga križno-kukova zgloba domakne do prama križnici, a obraz do prama stidnomu zglobu; ako su noge u četvèrtom položaju bile, zatiljak se od livoga križno-kukova zgloba domakne do prama križnici, a obraz do prama stidnomu zglobu. Nego se može snagom gèrčenja materice zgoditi da se treći na drugi, a četvèrti na pèrvi položaj obrati; pa i ovo, da lakti pri izlazku trupa za krug zapnu, te da se

Digitized by Google

ruke pruže uzgor uz glavu, te ujedno s' njom izidju.

Rodjaj na kolina jest puno ridji od rodjaja na noge. I kolina se mogu u četiri položaja pridstaviti. Pèrvi položaj kolinah jest ovako: goleni prama boku live čašice, bedra prama desnomu križno-kukovu zglobu. Drugi položaj: goleni prama boku desne čašice, bedra prama livomu križno-kukovu zglobu. Treći položaj: goleni prama desnomu križno-kukovu zglobu, bedra prama boku live čašice. Četvèrti položaj: goleni prama livomu križno-kukovu zglobu, bedra prama boku desne čašice. Pridnja i stražnja strana tila čedinjega jesu obèrnute onako isto kako donose položaji noguh; a kad goleni i bedra izidju, biva kao da su se noge na pèrvo pridstavile bile.

Znaci pridstave kolinah jesu: pèrstom metnutim u jažu čuju se kao dvi okrugle i pomalo šiljaste kvèrge; više njih zakolinci; više ovih goleni i bedra kao dva stupa nad jednim i nad drugim kolinom. Ako se samo jedno kolino pridstavilo, a vodenjak cil, to se može učiniti da je lakat pridstavio se, premda je manji i zaošiljastiji od kolina.

Ako se napèrvo sama stražnjica pridstavi, to kad su noge uz tèrbuh i uz pèrsi pružene, znaci jesu ovi: pèrstom se čuje kao jedna oteklina široka, mekša nego glava, a čvèršća nego tèrbuh, okrugla, po sridi razdvojena; s' jedne strane križnica i tèrtica, a s' druge stid, osobito mošnje, ako je muškarče, i prohod, iz koga obično mutlježina izlazi.

Pèrvi položaj stražnjice jest ovako: križnica s'

Digitized by Google

liva naprid; pridnja strana tila s'nogama s' desna nazad, stražnja s' liva naprid.

Slika 14.

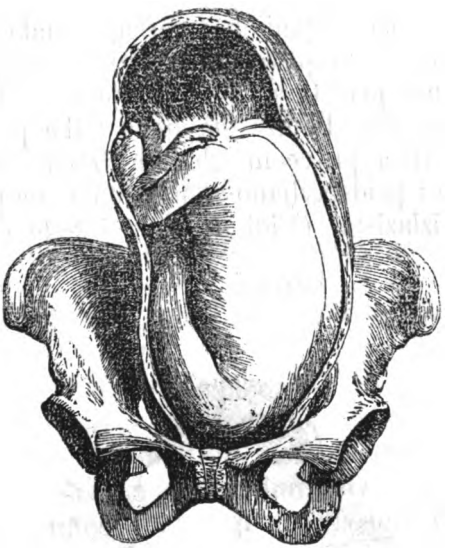

Pèrvi položaj.

Drugi položaj: križnica s' desna naprid, pridnja strana tila s' nogama s' liva nazad, stražnja s' desna naprid.

Treći položaj: križnica s' desna nazad, pridnja strana tila s' nogama s' liva naprid, stražnja s' desna nazad.

Četvèrti položaj stražnjice: križnica s' liva nazad, pridnja strana tila s' nogama s' desna naprid, stražnja s' liva nazad.

Stražnjica je u pèrvini od rodjaja toliko na

Digitized by Google

visoko, da je pèrstu nedomašna. Pri svèršetku nošenja se može poznati da je stražnjica doli, ako se pèrstom metnutim u jažu nečuje nijedan dil tvèrd tila čedinjega, a vanjskim izvidjanjem raspozna glava ispod dna materičnoga.

Rodjaj se na stražnjicu izvèršuje onako, kako je gori kazano, to pokle noge izidju, koje ako se ona sama pridstavila, izidju ujedno s' njom i sa sridinom tila. Poniže stavljena slika pokazuje kako stražnjica pravcem izlazišta izlazi; a skučeno tilo tu pridstavljano opominje nas na pravac ulazišta i izlazišta. (Vidi *dvadeset i šesto učenje).*

Slika 15.

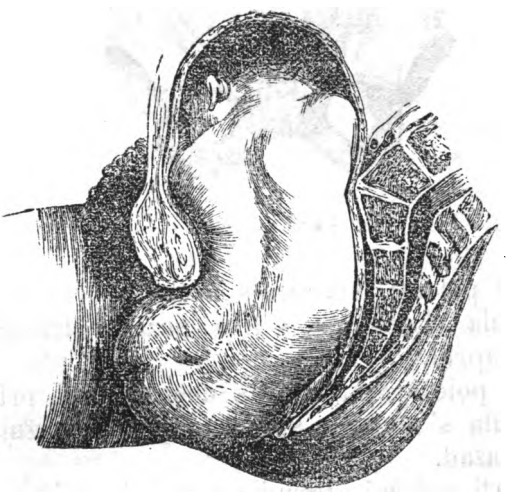

Rodjaj na noge, na kolina, na stražnjicu li, jest svagda pogibeljniji od rodjaja na zatiljak,

Digitized by Google

jer je dug i mučan, što glava, pri ostalim dilovima tila čedinjega najdeblja, zadnja izidje. Taj rodjaj osobito je po čedo pogibeljan, što mu je pupkovina pri izlazku tèrbuha, i ostaloga tila više manje pritiskana, osobito to pri izlazku glave; tà se pupkovina pri prolazku sridine tila i glave nahodi medju krugom i čedom, te, ako se rodjaj bèrzo nesvèrši, ono se mèrtvo rodi. (Vidi *pedeset i treće učenje).*

Digitized by Google

DVADESET I DEVETO UČENJE.

O izvidjanju rodilje i o pripravama za rodjaj.

Primalja u koje rodilje na poziv došav, ima je, ako je nepoznaje, pitati je li ikad bolovala; da li joj je u materici, u stidu li kakva bolest bila; je li prije rodila, i kako; nije li joj se pri rodjaju što nezgodno prilučilo; osobito, je li je tèrzavica onda uhvatila, ili kèrv iz materice joj udarila; misli li da joj se nošenje od kad se ositila već k' svèršetku primaklo. Višta primalja razborito i oprezno za takovo što rodilju (ili prisobnicu) pitajuć, može pridviditi što bi moglo od potribe biti ako bi koji hud slučaj doznala.

Primalja došav u koje žene, koja misli da je gotova roditi, ili da radja, ima se izvidjanjem osvidočiti je li ta doisto zbabna, ili baš radja; a jesu li joj boli prave, ili lažne. (Vidi *dvadeset i četvèrto, i dvadeset i peto učenje).*

Lažnim bolima misto može biti u materici, ili u želudcu, ili u crivima, ili u jetri, ili u slizeni, ili u bubrizima, ili u mihuru mokraćnom, ili u gušterima tèrbušnim.

Uzroci lažnih bolih jesu: hèrdjava hrana, ili nečist dugo u crivima zadèržana, ili ajer ili cèrvi u njima, ili piljci u mihuru, ili dèržanje mokraće, ili poganica, ili koji zažeg.

Digitized by Google

Lažne boli nehvataju na časove kao prave boli, nego bivaju gdigod u tèrbuhu stanovite, a drugša se po njemu i prekreću; ako matericu obuzmu, biva ona ustrajno tvèrda, a zijalce joj niti se otvora, niti snizuje.

Lažne boli svagda čine jedno stanje bolestno, a ako se zanemare nedospili rodjaj uzrokuju; a primalja kad bi vidila da su boli lažne, ima dati pozvati likara.

Primalja osvidočivši se da je nošenje k' svèršetku svomu primaklo se, čedo živo, rodjaj nastupio, ima ona prosuditi koliko će rodjaj odprilike trajati, to po čestoći i snagi pravih bolih, po otvorenju i tančini materičnoga zijalca, po napridovanju kese vodenjačke. Osim toga ima primalja izviditi jesu li u rodilje svi uslovi, pod kojima se naravni rodjaj izvèršuje, to osobito ako je do pèrvinkinje; pa i ovo, da li je rodilja dosta, ili priuba jaka da se rodjaj redovno izvèrši.

Već u pèrvini od rodjaja ima primalja pripremiti sve što je od pèrve potribe; to vèrpčicah za zavezati pupkovinu; koje su načinjene od žicah iliti konacah ovošćenih, ciko jedan uz drugi pruženih, s' pedlja dugačkih. Tri vèrpčice takove tribuju: jedna od dvi, druga od tri, treća od četiri žice, to prema debljini i čvèrstini pupkovine. Tribuju jedne nožice s' hèrtima zatupljenim, da se njima ni rodilja, ni čedo nepovridi, osobito kad bi potribito bilo pupkovinu prestrići prije nego je čedo iz materice sasvim izašlo. Hoće se ulja, ili mladoga masla preprana, ili sala neslana, čim da primalja sebi pèrst namaže, a da rodilji razmekša stid i jažu, pa i da lipljivo tustilo no-

Digitized by Google

vorodjenčetu s' kože otre. Tribuje i jedno vidro puno vode mlake za okupanje novorodjenčeta; jedna presomitka iliti blazinjica, i pašica za pupak mu; košuljica; jedna, dvi li pelene pèrtene; jedna, dvi li pelene suknene, to kako godišnje vrime iziskuje, i ostalo za povoj. Neka je svagda pri ruci, a da rodilja nezna, vode teple, i hladne, kvasine, soli, rakije (bolje, duha vinskoga), stèrkaljica velika i mala; što je sve ponajviše zaludno; ali bi moglo kadgod potribito biti. Napokon, primalja ima dati pripraviti postelju, na kojoj će žena radjati, i postelju za babine.

Postelja za radjanje da nije uzduž zida, nego da je pri zidu pročeljem; to da bude rodilji glava zidu okrenuta, te da primalja može k jednoj, ili k' drugoj strani postelje pristupiti; da nije postelja ta ni odveć visoka, ni odveć uska, te da se lako može pomoći rodilji; slamnica da je otvèrda; po njoj jedan dušek, a povèrh ovoga drugi dušek tako zamotan, da su mu tri četvèrtine zamotane na gornjoj polovini, a jedna četvèrtina na sridini postelje; postelja da je u krevetu, a na dno nje podnožnik, to daska jedna upriko, i uz ovu prama rodilji dvi blazinje, da se rodilja nogama na to opire kad rodjaj ojača, a sa strane kreveta da se kako na ruke podslanja. Da se ni četvèrtina dušeka (na koju će se rodilja sa stražnjicom i s' križima naslanjati) ni drugi dušek pod njom od kèrvi, i od sluzine, i od nečisti nezamèrlja, prostriti povèrh toga jednu voštanicu, iliti kèrpu ovošćenu, a po ovoj platno; ili jednu kožu podložiti, ako takove kèrpe neima; a pokrivače pak nastriti onake, kako godišnje vrime iziskuje. Postelja za babine neka je

Digitized by Google

kako postelja obična. Po sebi se razumi da valja pri tom vladati se kako imanje zapovida: ako dušeka neima, drugo što prilično upotribiti; ako voštanice neima, poslužiti se česovom kožom, ili poderanim kèrpama; ako se osobita postelja za rodjaj načiniti nemože, pripraviti običnu i ako nije u krevetu; pače, ako je postelja dosta prostrana, polovina od nje može služiti za rodjaj, a druga polovina za babine; ako li je postelja uska, osobito je od vlage, i od nečistoće čuvati.

Digitized by Google

TRIDESETO UČENJE.

O nastojanju oko rodilje.

Rodjaj jest jedno naravno dilovanje, koje se obično tako redovno izvèršuje, da rodilja vèrlo malo, ili drugša ni malo pomoći nepotribuje. Nego primalja ima razborito upravljati napridovanje rodjaja, da se ovo neodklanja od reda, što je narav ustanovila, i u isto doba pridvidjati pogibelj, koja bi mogla snaći i rodilju i čedo joj, te potribita pomagala na vrime protustaviti.

U pèrvini od rodjaja valja pustiti rodilju u podpunoj slobodi domovnoj, i s' njom vèrlo blago postupati. Neka rodilja sidi, ili pohoda po sobi, ili poleži, kako joj drago, i, ako joj triba, neka jide štogod lagano i lako probavljivo; neka pije vina vodnoga, ili vode; odića da joj je oplovita, te da se može kretati, i dihati slobodno.

Soba, gdi žena radja, da je čista, i, ako je moguće, prostrana. Dvi, najviše tri osobe, rodilji poćudne, mogu joj biti potribite; a ako njih više u nje ima, neka se suvišne uklone, jer bi joj bile na smetnju; jer nije tu ni do gledanja, ni do bahorenja.

Ako je rodilji tilo zatvoreno, podvèrći joj uštèrcaj od vode mlake, ili od slizne vode mlake, primišav tri, četiri li žlice ulja maslinova; a ako ovo nebi dosta bilo, podvèrći po drugi put uštèrcaj, primišav uz to jedan uštipaj soli.

Digitized by Google

Ako rodilja nebi mogla mokraću pustiti, dozvati likara da ju izvadi na procurak; nego i sama primalja neka pokuša pèrstom polako tek pouzdignuti glavu, drugi li koji debeli dil tila čedinjega pridstavivši se na ulazište kruga, koji može biti pritiskuje mihur, te neda da mokraća iz njega curi.

Primalja da neizvolji ženi, koja je gotova roditi, izići iz kuće, jer bi boli mogle navaliti toliko, da nebi mogla doma vratiti se.

Pokle pèrvi rok rodjaja izmakne jest potribito rodilju prilično na postelju namistiti. Ako je pèrvinkinja, namistiti je na postelju pokle se vodenjak prokine, a prije toga, opomenuti je da se neprepane kad uzčuje da voda iz nje tèrgne, dokazujuć joj odkud je, i sašta je to.

Pèrva doba rodjaja kod pèrvinkinje obično jest duga; s' toga dakle iza prokinuća vodenjaka namistiti je na postelju; ali, ako je rodilja prije rodila, namistiti je na postelju dok je vodenjak cil, jer bi čedo moglo za vodom naglo izići.

Rodilja neka koso naledjaške leži na postelji pripravljenoj onako kako je pri prijašnjem učenju kazano, a stražnjica da joj je na okrajku četvèrtine dušeka naslonjena, to da joj podstid i tèrtica budu na prosto, a noge zgèrčene i u široko da su joj, a tabani uz blazinje pri kraju kreveta. Podstid i tèrtica da su onako na prosto, da se ova može zavratiti, a oni napeti, da primalja slobodno može podèržati ga kad se pri prolazku čeda napinje; to da se nebi predro, i da se pokret na obluk podupre.

Bolje je da rodilja koso nauznak nego li da pobočke leži, ili uspravo sidećke da stoji; jer o-

Digitized by Google

nako ležeć ona se manje utrudjuje, i duže može onako ostati nego kad bi ikako drugčije ležala; pa je i primalji onako naručnije. Kad rodilja onako leži, onda joj se lakše utažiti može križobolja, koja pri svèršetku rodjaja obično biva; to se može rodilji podmetnuti blazinja, ili bolje, marama pod križe podviti, pa da dvi osobe, jedna s' desne, a druga s' live strane krajeve od iste k' sebi pomalo pritežu uzgor; što čini, da rodilji križobolja odlagne, ili odumine.

Kad rodilja onako leži materica se po pravcu ulazišta kruga bolje isporavlja; a položaj se taj može, ako je od potribe, na više načinah prominiti.

Pokle je rodilja već na postelju namistila se, ima se primalja s' jedne strane kraj nje smistiti. Ako rodjaj redovno napriduje drugoga posla primalja neima do samo kadikad pèrstom osvidočiti se (onoliko putah koliko je baš od potribe) kako rodjaj napriduje; a pri tom prilično upravljati napore rodiljine, i rukom podèržati podstid istom čedo kroza stid prodire.

Svaki put kad primalja u koje rodilje dodje ima se vanjskim i iznutrašnjim izvidjanjem ne samo osvidočiti o tomu, je li žena gotova roditi, ili radja, nego i o vèrsti rodjaja, to, da li je rodjaj naravni, ili nenaravni, i o pridstavi čeda osvidočiti se; još i o tom, da nije pupkovina propala; da nije ruka propala, što se obično poznaje pokle se vodenjak prokine; pače, kad se ovo dogodi, pèrstom odmah opet osvidočiti se o načinu kako se čedo na ulazište, ili u šupljini kruga pridstavilo; jer se onda na golo tiče, te se bolje raspoznaje šta je.

Sramota bi bilo dèržati da koja žena radja,

Digitized by Google

a pravih znakovah rodjaja pri njoj neima; a cèrna bi pogriška bila nenaravni rodjaj uzeti za naravni, te pušćati da se jadna rodilja s' pogibelju života svoga, i čeda joj zaludu muči i lomi.

Jedne smušene neustèrpljivice misle da će bèrzo roditi natežuć koliko im god snaga daje; to već s' početka rodjaja sve snage kipovne pribiraju nebi li se s' čedom bèrže oprostile; ali dok se materično zijalce neproširi, i vodenjačka kesa nenačini, zaman im se upinjanje. Ako bi se primalja kod jedne takove rodilje nahodila, ima je opomenuti, da uz pèrvu dobu rodjaja snagu svoju netroši, a uz drugu pak dobu rodjaja sloboditi je da je svu napregne; to neka rodilja obradak pèrsima prikloni, nogama upire, rukam za što uhvati se, te k' sebi da priteže; sve to dok se materica gèrči. Ako bi se pak uz zadnje časove rodjaja rodilja priko načina upinjala, s' jedne na drugu stranu premećala, ako bi htila ustati s' postelje, ili drugu zanovet učiniti, ima je primalja opomenuti na pogibelj, na koju meće sebe i čedo svoje; ako li je opomenom tom posvistila nebi, neka zapriti da će je ostaviti samu; na koju pritnju takova nemirna rodilja umuknula bi i odmeknula.

Kad se čedo već slegne na izlazište kruga, onda triba česovom pomašćju uljanom, ili samo uljem maslinovim namazati rodilji stid da se ovi lakše razjazi: a rukom podèržati iliti podapriti podstid svaki put kad se ovi napne istom glava (ili stražnjica) hoće da prodre; to izmedju prohoda i stražnje stidne sljubnice metnuti ruku upriko tako, da je dlan na podstidu, a palac da je uz jedan pritvor; te spridimice podapirati te

Digitized by Google

pojače kraj prohoda da se glava lakše na obluk pokrene. Pokret glave na obluk drugša je tako mučan, da je potribito jedan, dva pèrsta provući rodilji u prohod, te glavu odtuda spridimice pomaknuti.

Pri rodjaju na zatiljak istom glava izidje, odmah metnuti kažiput čedu na vrat za čuti nije li pupkovina (ako nije još na vidiku) oko vrata obvita; jer ako je to, ima se pokušati pomalo odviti je, to toliko da se raspusti, te da izlazak trupa, iliti sridine tila nesmeta, što bi doisto bilo da je više manje zategnuta. Jer pupkovina ako je oko vrata obvita dakako jest kraća, te ako bi kratkoća znamenita bila, pri izlazku sridine tila ili bi se ona prekinula, ili bi se posteljica prije vrimena od materice odlipila, te bi odmah za čedom izašla, ili ako se čvèrsto materice dèrži, mogla bi se ova izvratiti. Svakako bi i po čedo pogibeljno bilo kad bi pupkovina oko vrata obvita odveć zategnuta bila; jer bi ga to moglo ili zadaviti, ili bi ono moglo s' toga od kaplje preminuti.

Ako bi se dakle dogodilo da je pupkovina čvèrsto oko vrata obvita, jest potribito jednu joj petlju prestrići, te oba kraja pèrstima prisukati, da kèrv iz jednoga, ili iz drugoga neudari; zatim raditi da se rodjaj čas prije svèrši ako se nebi to od sebe dogodilo (jer čedo, prije nego stane dihati premine, ako mu se prekine obtok kèrvi, koji izmedju njega i posteljice biva): to pazuhu ispod stražnjega ramena pèrstom zakučiti, te ga izvući, i pri tom stid kako je tolič kazano podapriti. Pridnje rame obično odmah za stražnjim izidje samo. Kako valja vladati se kad bi pupkovina

Digitized by Google

oko vrata bila obvita, a glava je stražnja; ili kad bi ona bila od sebe kratka, pri prolazu tèrbuha zategnuta, to je na svomu mistu kazano.

Obvijenju pupkovine oko vrata najčešći je uzrok to, ako bi tilo čedinje prošlo kroz petlju pupkovine, koja bi se pri materičnom zijalcu nahodila. Takodje i kad zadnjica prije glave izidje valja, to istom se pupak pomoli, polako pritegnuti petlju pupkovine (čuvajuć da se pupak na priteže), da neostane zategnuta.

Slika 16.

Iza izlazka čeda porodjaj nastaje, to izgon po-

Digitized by Google

steljice i opanah, koje su pri njoj. Istom se čedo rodi, rukom napipati tèrbuh za čuti koliko je materica ispod njega; da nije još drugo čedo u njoj. Ako je jednovito nošenje bilo, materica posli izlazka čeda bude debela od priliko kolik glava diteta od godine danah, to ako se dobro stisnula; ako li bi za izlazkom čeda bila još vèrlo krupna, imalo bi se posumnjiti na pribiće drugoga čeda u njoj, te o tomu iznutrašnjim izvidjanjem osvidočiti se. Ako bi to bilo, a materica miruje, a nikakve nezgode neima, nedirati u drugo čedo, komu može biti da nije rok roditi se, što je mladje od pèrvenčeta. (Vidi *pedeseto učenje*).

Izgon posteljice jest dilo naravno; dakle nikad ga u nevrime ubèrziti: da žena nenateže, da nehoda, i da nepuše u šake, ili u koju civ, kako jedni svitaju; jer je ovo nagonica huda, koja gèrdnih nezgodah često uzrokuje.

Ako se posteljica mučno od materice rastavlja, dobro je rukom kadikad protarivati podtèrbušinu onde gdi se materično dno čuje; jer se materično gèrčenje tim uzbudjuje, te posteljica, ako se još stranom za maticu dèrži, odmah odlipi se sasvim, i lakše ispane, što materica gèrčeć se puno kèrvi iz nje izažme. Ako se posteljica sasvim od materice rastavila, netriba podtèrbušinu protarivati, nego prudi, da se bèrže žena oprosti, oprezno otezati pupkovinu, da posteljica prije i lakše ispuzne; to oni trak pupkovine otezati, koji (pokle se novorodjenčetu pupkovina prestriže) pri posteljici ostaje, a vanka viri; to ga kèrpicom pokriti; zatim ga oko četiri pèrsta obviti, a palcom od iste ruke pridèržati ga; zatim dva pèrsta od druge ruke po pritegnutoj pupkovini u jažu zavući ko-

Digitized by Google

liko moguće posteljici bliže, te ovima, okrenuvši dlan ozdol, u isti čas nazadice pritezati pravcem ulazišta kruga, a onima pupkovinu tek spridimice nizdol pritezati. Ako se posteljica tim pritezanjem spusti u jažu, obujmiti je, pa dva tri puta mistimice okrenuti je da se opne za njom zasuču, te je iz stida izvući; što se čini i kad se dotle slegne sama.

Slika 17.

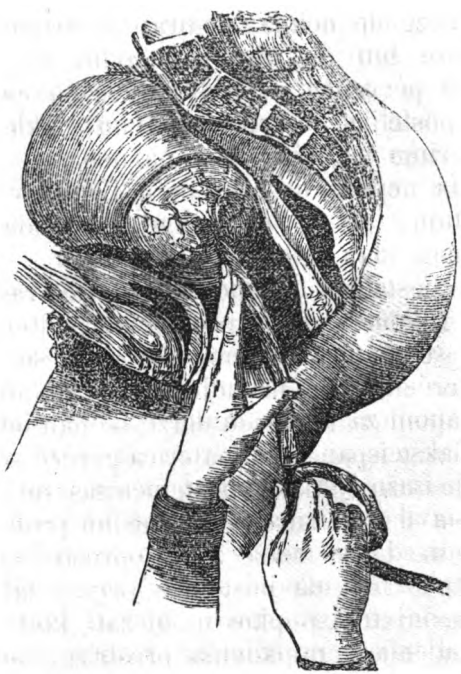

Istom je posteljica izvučena gledati je li cila; jer ako je koji odkidak od nje u materici zaostao, odmah ruku u ovu zavući, te ga izniti,

Digitized by Google

da se materica slobodno stisne; a najposli još jedan put pèrstom iznutra, u drugom rukom izvanka osvidočiti se je li se materica dobro uklupčila; nije li što pri materičnom zijalcu zaostalo; i poznavši da je sve u redu podtèrbušinu pomalo protèrti, da iz materice ispanu kèrvne gruševine, kakovih u njoj iza porodjaja obično ima.

Digitized by Google

TRIDESET I PÈRVO UČENJE.

O sporomu i naglomu rodjaju.

Od početka do svèršetka rodjaja materica se može sporo ili slabo gèrčiti. Gèrčenje materice jest sporo ako ridko i slabo hvata, to jest, ako su boli iliti hipi ridki i slabi; jer pod takovim bolima materica malo otvèrdne, a zijalce joj se vèrlo polagano otvora; dakle i čedo sporo se u krug zadubljuje. Ovake boli bivaju osobito u rodiljah tila suvenljiva, ili u rodiljah, koje su od duge bolesti, ili od zlopate iznemogle. Takove rodilje jesu blidolike; nemogu se dèržati na nogama; glas im vèrlo slab; bilo im sporo i tanko.

Ako bi se primalja kod koje takove slabušnice desila, ima je nasvitovati na ustèrpljenje; nenagoniti je da hoda, ili da stoji na nogama, nego privoliti da počiva; kripilo za nju prikladno juha pićna i kadikad pomalo vina. Ako je materično zijalce podosta otvoreno, vodenjačka kesa podobro načinila se, glava čedinja duboko u krug slegla se, može pruditi likarija, *rogata raž* narečena, koja u sebi ima kripost uzbuditi gèrčenje materice; a primalja kad bi vidila da je prigoda za to, neka da pozvati likara, koji bi likariju tu može biti naredio.

Boli mogu biti slabe ako je materica zbog

Digitized by Google

složenoga, ili zamèršenog nošenja odveć protegla se. Pri ovakom stanju materice boli su ridke, i doisto preslabe, te rodjaj pod njima nenapriduje. U ovom slučaju jest potribito probiti vodenjak da se ovčinska voda izlije; jer odvišno protegnuće materice tim prestane, te materica osnaži, te se ona češće i kripčije gèrči.

Boli oslabiti mogu zbog prerana prokinuća vodenjaka, pa i onda, kad bi se glava čedinja materičnoga zijalca ciko dodivala, te nebi dala da voda, pokle se vodenjak prokine, iz materice izlije se. Ako bi s' ovoga zadnjega uzroka rodjaj sveudilj malaksavao, jest potribito u odmoru, to u času tišine (to kad se materica negèrči) sa dva pèrsta istija odmaknuti čedu glavu, da voda iscuri. Iza prokinuća vodenjaka poznalo bi se da je voda zbog glave dodivajuće se materičnoga zijalca zaustavila se, kad bi se vanjskim opipom čulo da se ona biba u materici.

Boli, ispèrva vèrlo redovne, drugša s' više raznih uzrokah na jedanput izdaju; na priliku: zbog duševnoga ganuća, to ako se rodilja boji da neće srićno roditi; ako bi koje čeljade nepoćudno joj k' njoj došlo; ako bi se zainatila, it.d. Jest dakle potribito koji god takovi hudi uzrok od rodilje odkloniti.

I žestoka bol u mihuru (mokraćnom), ili u želudcu, ili u crivima, ili u sèrcu, koja bi se bolima rodjaja pridružila, može zaustaviti rodjaj. Ako se počivanjem, mlakim mekšalima na tèrbuhu, ili uštèrcajima nebi dalo to odmah ukloniti, primalja jest dužna dati dozvati likara.

I obćena, a osobito materična punokèrvnost, koja tèrzavicu lako uzrokuje, može zaustaviti ro-

Digitized by Google

djaj. Pomagalo protiv punokèrvnosti jest kèrvopust.

Ako je materica slaba, snaga joj se drugša iza pèrvoga napinjanja istroši, te u jedanput prestane gèrčiti se. U ovom slučaju prudi da rodilja hoda po sobi; i prudi rukom tèrbuh joj u naokolo protarivati i pèrstom po materičnom zijalcu škakljati; a ako ovo nebi prudilo, primalja neka da dozvati likara, koji bi rogatu raž može biti naredio.

Nagli rodjaj dogoditi se može kad se u pèrvini od rodjaja materično dno odveć gèrči, a dolnja strana materična i jaža mlohave. Ako je krug uz uzroke te priko načina prostran, nagli se rodjaj lako, i mal'ne bez ičesova truda dogoditi može. Buduć se materica zbog nagloga rodjaja na jedanput isprazni, to ili se ona izvrati, ili kèrv lako iz nje udari, ili se podstid predre; dakle, kad se vidi da će se rodjaj naglo izvèršiti (to kad su boli jake, a pridstavivša se glava, ili stražnjica, bèrzo zadubljuje se), zaustegnuti ga; to dati da rodilja pologo nauznak na postelji leži; da ništa nejide, niti da česova razdražljiva pića pije; da se ni malo neupinje; prodriti vodenjačku kesu istom se načini; pèrstima koji čas zaustaviti čedo pri izlazištu, da mahom iz stida neisklizne, i tako ga koji čas zaustaviti i pokle mu glava ili stražnjica kroza stid prodre; to da se materica polako stisne; a podstid, kad se napinje, podupirati, da se nebi predro.

Digitized by Google

TRIDESET I DRUGO UČENJE.

O nikojim poteškoćama, koje mogu zakasniti rodjaj.

Ako se rodjaj lako i naravno s' česa god izvèršiti nemože, onda boli obično malaksaju, i malo po malo tako se razride, da jih najposli sasvim nestane. Zbog nikih smetnjah potribito je izvući čedo, a zbog drugih smetnjah rodjaj se samo zakašnjuje. Medju ovim zadnjim smetnjama poglavite su ove: vodenjak nemože da se prokine, ili se vèrlo kasno prokine; ili je materično zijalce sveudilj gèrčevito; ili je gèrčenje materice neredovno; ili je materica vèrlo na stranu nagnuta; ili se jaža, osobito stid, mučno proširuje.

Ako je materično zijalce podpuno otvorilo se, a glava čedinja u krug slegla se, a vodenjačka kesa dobro načinila se, ali se ova pod gèrčenjem materice neprokine, onda rodjaj kasni, pa se čedo rodi. štono rič, u košuljici.

Rodjaj se puno produljuje i kad je puno vode ovčinske; jer je vodenjak s'toga pri materičnom zijalcu široko nadut, te se kroza nj provući nemože.

I kad je malo vode ovčinske, ili kad je vo-

Digitized by Google

denjačka kesa slizava, rodjaj se puno zakašnjuje; jer se takova kesa do, ili vanka stida izsuče kao jedno crivo; kao takova dakle nesluži za proširenje materičnoga zijalca. Ako boli redovno nadolaze ima primalja takovu propadšu kesu vodenjačku probiti.

Vodenjačka se kesa može probiti pèrstima, ili česovom stvarju oštrom, ili bodljivom. Najzgodniji čas za to jest, dok se materica gèrči, jer je kesa onda naduta; pèrstom (kažiputom) čvèrsto upre se u sridu kese te, ili se noktom progrebe, te zadre. Ako se kesa tako predriti neda, što su joj opne vèrlo čvèrste, poslužiti se kremenom, ili krupicom soli. Ako je vodenjačka kesa slizava, i do, ili vanka stida izsukala se, dohvatiti je sa dva pèrsta, te zasukati je da se predre.

Prije nego vodenjačku kesu načeti potribito je osvidočiti se da li je doisto ona; da nije to otok na glavi čedinjoj; da nije koji meki dil tila čedinjega, dolnja li strana materična, jaža li; jer bi se gèrdno pogrišilo uzimajuć to za kesu vodenjačku.

Znaci te kese jesu: ona svagda jest više manje okrugla, jednolika i gladka; materično zijalce okolo nje bude kao jedna vitica; ona je više manje bibava; pod gèrčenjem materice nadimlje se, a kad ovo popusti ona se obično splasti; mal'ne svagda čuje se, gdi je za njom koji dil tila čedinjega, koje je pomično, što u vodi pliva.

Ako je materično zijalce tvèrdo, to je u isto doba i gèrčasto, te se neredovno i sporo otvora; a materica nemože se redovno gèrčiti ako joj je i koji drugi dil tvèrd. Pri neredovnom gèrčenju

Digitized by Google

materice ili je sve čedo u njoj zaustavljeno, ili mu se u jažu samo koji dil spusti.

Otvèrda gèrla te i zijalca materičnoga, i neredovne boli, jesu poslidak obćene, ili samo materične punokèrvnosti. Rodilji je onda obraz cèrljen; glava je boli; bilo joj tvèrdo i puno; boli mal'ne ustrajne; materica tvèrda i bolna; čedo neprimiče se. Pri čemu jest potribito kèrv rodilji pustiti da bi se od te patnje razabrala, i rodjaj uredio; jer se hudi slučaji, koji bi zbog punokèrvnosti mogli kašnje nastupiti, kèrvopustom preodvraćaju. Protiv ovomu zlu prudi i kupelj mlaki, i mlaka mekšala na tèrbuhu, i druga česova pomoć; dakle primalja jest dužna dati pozvati likara.

Naravni pravac materice jest takovi, da joj je gèrlo svagda pomalo nazad. Dakle se pod gèrčenjem materice dogoditi može, da glava čedinja zapne za dolnju stranu njenu naprid, te da se s' ovom u krug spusti, a zijalce ostrag ostane; to bi bilo ono, što se *zakukuljena glava* imenuje. U ovom hudom slučaju jest potribito rodilju nauznak na postelju namistiti, a da joj je stražnjica pomalo visočija od ramenah; zatim jednom rukom polagano nazadice materično dno odtisnuti, a sa dva pèrsta od druge ruke u jažu metnuta, glavu polagano uzdignuti, pa njima materično zijalce zakučiti, te ga spridimice k' sridi kruga pritegnuti. To se tako dok je tišina ispravlja; a ako primalji nebi ovo za rukom pošlo nek odmah da likara pozvati.

Osobito se kod pèrvinkinjah često opaža gdi rodjaj redovno i bèrzo napriduje do silazka koga dila tila čedinjega u krug, pa malo po malo ma-

Digitized by Google

laksava, i najposli sustavi se, što gèrčenje materice oslabi, te zatežući se stid i njegove pripadštine nemože da savlada. Jest potribito dakle dilove ove omekšati uljem, ili maslom prepranim, ili mekšalima, ili, ako je potriba, mlakim kupeljem, kèrvopustom li, i u isto doba gerčenje materice protarivanjem podtèrbušine uzbuditi.

Digitized by Google

TRIDESET I TREĆE UČENJE.

O naravnim poslidicama rodjaja.

Naravne poslidice rodjaja jesu svi oni pojavi iliti znaci, koji se stalno opažaju na porodiljama: to: *sustalost* iliti *umornost*, *čišćenje*, *boli suslidne*, *ognjica od mlika*, zbog podnešenoga razdèrljanja stida i pripaštinah mu *nadušťina*; *mlitavost* podtèrbušine.

Žena istom se s' čedom oprosti jest utrudjena taman onako, kako biva posli velike tilovižbe, ili posli velikoga truda. Nego stanje to jest prolazno; najduže jedno pol ure traje, a bez potribe od ičije pomoći prestane; samo čuvati je da porodilja nenazebe. Dok se porodilja odmara sve joj bolje biva: bilo joj čvèršće bije; tilo joj sve teplije; koža vlažna; spasonosni znoj probija; snaga se u spavanju nanovo okripljuje.

Od časa kada posteljica izidje, pa do podpunog materice povratka na svoje pèrvašnje stanje, iz materice se sluzina ispèrva skroz kèrvna, pa surutkava, najposli slinava izlučuje; to se porodilja čisti. Kada se sise s' pristupanja mlika napregnu, onda se porodiljsko čišćenje znatno smanjuje, a drugša i nestane ga; ali se zatim navrati, bude sukèrvno, pa kroz dvi, tri li nedilje danah surutkavo, a kašnje do tridesetoga, četèrdesetoga,

Digitized by Google

pedesetoga li dana posli rodjaja, bilo i pogusto lize, te se to *slinavo čišćenje* imenuje.

Porodiljsko čišćenje narav ustanovila je za to, da se materica sasvim isprazni, te da se podpuno stisne, i bude kako je prije začeća bila. Redovno čišćenje jest najpouzdaniji znak redovnih babinah; a kad bi ga malo bilo, ili ga nestalo, potribito ga je mlakim mekšalima, i mlakim uštèrcajima mekšajućim, a kadgod i kèrvopustom navratiti.

Suslidne boli obično počimlju malo posli izlazka posteljice; bivaju kako i prave boli od rodjaja; obično tri dana traju; ali, ako hvataju što je jedan komad posteljice, ili kèrvna gruševina, ili što su opne u materici zaostale, neprestaju dok to iz nje neizidje. Suslidne boli hvataju i kad je materica posli izlazka posteljice prazna; to se ona naravski gèrči da se na prijašnje stanje svoje povrati. U ženah, koje su više putah rodile, suslidne su boli jače i češće, nego li u pèrvinkinjah; jer materica je u ovih iza rodjaja manja, a u onih deblja.

Suslidne boli na časove hvataju, te se po tomu razlikuju od bolih, koje zbog kakve bolesti hvataju, i još po tomu, što uza njih nikad ognjice neima, i što pod pritiskom nerazdražuju se. Uza svaku bol suslidnu više sluzine iz materice lize.

Ako su suslidne boli lagane, netriba ničesove likarije; kao takove prestaju same; ali, ako su žestoke što je u materici štogod zaostalo, jest potribito isprazniti je, a, ako je prazna, blažiti jih teplih mekšalah na podtèrbušinu privijajnć, i gole vode mlake kroz jažu štèrcajuć; ako li ovo nebi prudilo, primalja jest dužna dati pozvati likara.

Digitized by Google

Ognjica od mlika jest drugi pojav uz babine. Za nošenja se sise polagano nadimlju, i surutkavine kadgod iz sebe izlučuju. Posli rodjaja iz sisnih bradavicah izlazi tako narečeno *pèrvo mliko*, koje jest žutkasto i nagusto, a nakon dvadeset i četiri ure iza rodjaja bilkasto. Nakon četèrdeset i osam, šestdeset li urih iza rodjaja sise se nadmu, malo po malo otvèrdnu; a modre im se žile nabuje; onda se glavobolja očituje, pa ježuri, ili studen po ledjima, zatim teplina tila, koža bude suha i tepla; žedja obično žestoka; nerači se jisti; bìlo često. Za ovoga ognjičavoga pokreta više manje trajuća sise se sve više nadimlju ćak do podpazuhah tako, da porodilja drugša jedva može primaknuti ruke k' pèrsima; sise je bole; obično ona mučno diše.

Ognjica od mlika obično traje dvadeset i četiri, trideset i šest. četèrdeset i osam li urih; sa više manje obilatim znojem svèršuje se. U ženah, koje malo posli rodjaja stanu dojiti, ognjica od mlikah biva lagana, a drugša i neima je. Iza ove ognjice sise daju mlika izobila. Ako porodilja nedoji, mliko joj se malo po malo izmiče, te se sise, ako se mliko u njima neusiri, na prijašnje svoje stanje povrate.

Ognjica od mlika biva s' lučenja mlika u sisama, te se po tomu i imenuje onako.

Stid i njegove pripaštine moraju vèrlo razjaziti se kad se čedo kroza njih protiskuje, te posli njegova izlazka oteku. Nego otoč ta malo po malo prodje bez vidanja.

Potèrbušina se posli rodjaja splasne i naroza; ali pak sama prisnaži. Ništanemanje stid i gušteri tèrbušni svagda ostaju mlitavi u ženah, koje

Digitized by Google

su puno putah rodile; a pri pèrvom dospilom rodjaju stražnja sljubnica stidna svakako se predre a više se nesraste; gdikoji prutci i pige svagda po tèrbušnoj koži ostaju; to su nezagladivi tragovi nošenja; a tako i pruje, koje su se po sisama od mlika napregnutim načinile.

Digitized by Google

TRIDESET I ČETVÈRTO UČENJE.

O prigodnim poslidicama rodjaja.

Prigodne iliti *slučajne poslidice* rodjaja jesu svi bolni pojavi ili hudi slučaji, koji se s' rodjaja mogu uz babine pojaviti, to: *kèrvotok iz materice*; *mlohavost materice*; *izvrat materice*; *natuk*, ili *preder stida* i njegovih pripaštinah; *dèržanje* ili *nedèržanje mokraće*; *modrica jaže*; *porodiljska ognjica*.

Natuk ili *preder* stida i njegovih pripaštinah može se sgoditi kada čedo, najskoli ako je vèrlo jedro, a one uske i žilaste, kroza njih prodre; ili kad bi primalja hèrdjavo, nerazborito provukla ruku kroza njih, da izvidja što iznutra, ili da diluje njom u materici; ili kad bi napinjući se podstid hèrdjavo podèržala kad se čedo kroz stid protiskuje.

Ako bi porodilja kazala da je stid boli, i da je vruć, a i vidilo bi se da je cèrljen i naduven, ima ga primalja potanko pregledati da uzna koliko je povridjen. Ako je stid lagano povridjen, dosta je kadikad nakvasiti ga (a da porodilja leži nauznak) vodom mlakom, ili nanj priviti ruba namazana pomašću od ulja i voska, ili ga uljem od sladkih bajamah u vodi razmućenim namazati. Ako je do velikoga natuka, ili do velikoga predera jednog pritvora stida, ili podstida, ima primalja dati pozvati likara.

Digitized by Google

Ako porodilja nemože pušćati iz sebe mokraću, ili je jedva kap po kap pušća, to je *dèržanje mokraće;* a ako mokraća mal'ne sveudilj curi, to je *nedèržanje mokraće.* Ove muke bivaju ako je glava čedinja protiskujuć se kroz krug mihurno gèrlo pretištala. Ako se iza toga pretištanja mihur zažeže, te opna mokraćne čivčice nateče, onda mokraća ili nemože da kroza nju protiče, ili jedva protiče. Ako se zbog toga pretištanja uzetinja mihurnoga gèrla dohvati, onda mokraća kaplje, ili curi sama. Nego ovo zadnje zlo obično malo traje, to jedan do četiri dana; a ako bi dalje trajalo, neka primalja da pozvati likara, najskoli onda, kad bi mokraća s' drugoga uzroka dugo stala; jer pri tomu mihur bi se sve više i više od utičuće unj mokraće nadimao, te bi se mogao i predriti.

Ako je dèržanje mokraće, to se za podtèrbušinom opipom čuje mihur kao jedna bolna, nategnuta i bibava oteklina. — Nedèržanje mokraće može postati neizličivim zbog uzetinje mihurnoga gèrla, najskoli ako su mihur i jaža predèrli se; te mokraća kroz proderinu tu neprestance curi. Dèržanje i nedèržanje mokraće jesu muke veoma pogibeljne.

Ako je koja modra žila iznutra pri stidu nabujana, ona se može prokinuti dok čedo kroza stid prodire. Kèrv iz takove prokinuvše se žile iz nje provre, ili se pod navlakom stida nalije. U ovomu zadnjem slučaju bila bi to pri jednom ili pri drugom pritvoru, ili pri jaži modrica, koja dok je malena i meka naravnu boju dilovah tih neprominjuje; ali ako puno ojedra, kao što učesto biva, ona jače omodri i otvèrdne. Takova

Digitized by Google

se otoč ima rastvaralima vidati, ili probiti je, ili prorizati da se neozledi; dakle likar jest potribit za to.

Porodiljska ognjica lako može uhvatiti porodilju, to sa zažega materice, tèrbušnice, crivah, modrih žilah. Jest potribito da primalja ognjicu od mlika od porodiljske ognjice dobro raspoznaje. Ako je ova zadnja, to tèrbuh boli, proteže se i nadimlje, a porodiljsko se čišćenje sustavi, a mlika u sisama malne svagda nestane, te se one splasnu; a ako je ognjica od mlika ništa toga neima, nego se sise s' pristupanja mlika nadimlju. Ova, i sve druge porodiljske bolesti od ognjice praćene, jesu svagda teške i učesto pogubne; primalja dakle jest dužna odmah poslati po likara kadgod bi vidila da je koja porodilja bolestna.

Digitized by Google

TRIDESET I PETO UČENJE.

O nastojanju oko porodilje.

Istom je žena rodila, to pokle se s' čedom i s' posteljicom rastavila, preniti je na postelju za babine, pa da leži nauznak, a da su joj noge pružene, jedna uz drugu priljubljene, te pustiti je da od truda odpočiva.

Ako bi odmah posli rodjaja porodilja ćutila da joj je triba čim pokripiti se, dati joj juhe, ili kruha u jusi razdrobljena, i vode, ako je žedna; a pokle odpočine polako otèrti joj stid, pa ga pokriti kèrpicom uljem namazanom; još i pèrsi i ruke joj više manje čim pokriti kako godišnje vrime zahtiva; zatim tèrbuh joj ne čvèrsto pásom opasati. Pás prudi osobito ženama, koje su više putah rodile; jer se potèrbušina pod njim snaži; pás jest i čuvalo od kile, i od izvale materice.

Pokle trideset, ili četèrdeset i osam urih iza rodjaja prodje, porodilji polagano oprati stid golom vodom mlakom, ne studenom niti stežljivom, jer bi ga ova nadražila, te bi se čišćenje moglo poremetiti, i koja se bolest materice dohvatiti.

Da bi se porodilja od kakve god nezgode sačuvala, neka stoji, ako je moguće, u ložnici prostranoj, zimi teploj, liti pohladovnoj, ne puno svitloj; kadidad razdušiti sobu tu, za pročistiti je od pare smèrdljive, ili od česove vonje; pače odmah iz

Digitized by Google

sobe izniti što god bi žestoko ili grubo vonjalo; a soba ta da je što dalje od topotanja i praskanja; e svaka porodilja jest vèrlo ćutljiva, te se lasno razboliti može.

San jest veliko kripilo za porodilju; jer se snaga pomladjuje u njemu; ali, kad porodilja pèrvi put posli rodjaja zaspi, primalja nek tapom kadikad k' njoj pristupi, te rukom istija opipne joj podtèrbušinu za osvidočiti se o stanju materice; to, ide li kèrv iz ove, što pèrvih časovah posli rodjaja počesto biva; jer ako je ovo, i u veliko, jest potribito odmah sustaviti kèrvotok. (Vidi *pedeset i sedmo učenje.*)

Porodilja da nezaleži pologo nauznak, nego da i pobočke leži, ili sidećke stoji na postelji; jer se položajem ovim odvraća glavobolja, bolje se diše, i čišćenje ulasniva.

Postelju pèrvi put napraviti onda, kad ognjica od mlika umine; a odtada pa u naprid svaki dan po jedan put.

Prije nego osam deset li danah prodje iza rodjaja nedopustiti porodilji da se iz postelje pridigne; niti joj povoljiti da prije petnajstoga, dvadesetoga li dana iz pokojišta svoga izidje; niti da odmah zatim podje u cèrkvu na molitvu, jer je u cèrkvama svagda hladno i vlažno, te bi se s' toga mogla razboliti.

Porodiljama, koje se bèrzo pridignu, materica se lako izvaliti može; jer je ona uz pèrvo babinje vrime jedra i teška, a veze joj mlitave, a i jaža je mlitava.

Porodilja nije jedna bolestnica; dakle nepodvèrći je oštromu načinu u hrani. Neka joj je hrana ispèrva škita i lako probavljiva, kao što

Digitized by Google

je pirinč, ili rizanci u jusi skuvani; tri, četiri li puta priko dvadeset i četiri ure može ona uzeti po jedan tanjir hrane te; manje dok je u ognjici od mlika; zatim više, ter redomice sve po malo više, kad se ona nakon dvanajst, petnajst li danah na svoj prijašnji način življenja povrati.

Žene, koje nedoje, obično ničesove likarije nepotribuju za odvraćanje mlika; ali ako bi ga bilo izobilja, i dugo bi se u sisama uzdèržalo, dobro jest, ako su sise pune, dati koje lagano čistilo; to unču srišnoga skorupa, ili unču gorke soli, ili unču skočenoga ulja, i koje piće razblaživo, na priliku: umoka od gospina vlasa, ili od lipova cvića; ili uvarka od ječma, ili od troskota, primišav nikoliko zèrnah čiste solitre, koja promiče lučenje mokraće i znoj, te se mliko tim izmiče. Nego puno prudi ustezati se od hrane koliko se više može; prude i mekšajući uštèrcaji od vode mlake, ili od slizne vode mlake su malo ulja maslinova. Ako su sise priko načina naduvene i bolne, namazati ih uljem od sladkih bajamah više putah na dan, i teplim, jih kèrpama grijati, ili stupom, pamukom li obložiti da udari znoj iz njih, i da se lučenje mlika sve više promiče, i da lakše izlazi. Ako žena doji, lučenju mlika čistilima, ili privijanjem stezalah na sise neprotiviti se, da se tim tèrbušnica nezažeže, i porodiljska ognjica nepojavi.

Ako porodilja nedoji, mliko neizlazi samo, te se sise protežu, U ovom slučaju jest potribito opet ter opet izsisavati mliko sisalom, ili da ga dite, ali koja ženskica ustima izsisava. Ako se sise nikako nebi mogle razmekšati, a bile bi naduvene, cèrljene, i vèrlo bolne, pozvati likara.

Digitized by Google

Buduć se porodilja u velikoj ćutljivosti svagda nahodi, čuvati je da joj puno čeljadi nedolazi na oblazaj, pače jest potribito ćudoredno se za nju postarati. Dakle neka primalja nastoji ukloniti što god bi moglo živo ganuti porodilju; to, nikad iznenada kazati joj da je muško, ili žensko dite rodila; niti da joj je dite bolestno, ili da je preminulo, ili da je grubo; niti joj javiti što bi joj bilo odveć ugodno, ili odveć mèrsko.

Običaj je stari u gradovima, po komu babinje vrime ima četèrdeset danah trajati. Taj se rok ipak može skratiti, ili odročiti kako donosi ćud, snaga, i stanje zdravlja koje porodilje. Svèršetak babinah jest onda, kad naravnih poslidicah rodjaja nestane, i kad se materica iza prestanka čišćenja u prijašnje stanje svoje povrati.

Digitized by Google

TRIDESET I ŠESTO UČENJE.

O nastojanju oko zdrava novorodjenčeta.

Istom se čedo rodi ima ga primalja medju bedra materina tako namistiti, da mu je glava uzgor, a ledja da su mu koso stidu joj obèrnuta, to da mu iz ovoga u usta nepane sluza, jer bi ga to moglo zadušiti kad bi u njih palo.

Novorodjenče potribuje ajera čistoga; dakle istom se rodi posteljne pokrivače odgèrnuti da dihanje lakše i bèrže započne, a u isti čas da ajer slobodno u dušnik ulazi, zabaglati pèrst ditešcu u usta, te snimiti slinu koja mu čeljusti zapačava; što se ipak obično čini kad se vidi da ono ispèrva zdravo nediše.

Ako pupkovina jako kuca, neprestrići je dok ditešce nije za koji časak pridisalo i kamikalo. Pupkovina ima se prestrići barem tri pèrsta (upriko) od pupka; ako li je pri pupku vanredno debela, nezavezati je onde, jer bi takova mogla biti od crivlje petlje, koja se kroz pupkovinu provukla. Ako je dakle pupkovina tako debela, neka primalja pokuša, prije nego pupkovinu prestriže, takovu naduštinu polako pèrstima u tèrbuh vraćati; a ako se ovo nebi dalo, neka pupkovinu poniže naduštine prestriže i zaveže, i odmah zatim po likara pošalje.

Digitized by Google

Bolje se pupkovina zaveže kad je prazna; dakle pokle se prestriže sa dva pèrsta kèrv iz nje izažeti, to od pupka do prestrižena kraja joj, takodje i kiljevinu, što ona u sebi ima, i zatim odmah zavezati je, to širokom vèrpcom, ako je ona tanka; priuba širokom, ako je priuba debela; tankom ako je debela; a to ovako: vèrpcu jedan put oko pupkovine obviti te zauzlati; zatim po drugi put obviti te dvaput zauzlati. Ako je pupkovina dobro zavezana, ni jedne kapi kèrvi iz nje se izažeti nemože. Pupkovinu svagda zavezati poniže mista gdi tèrbušna koža na njoj dopire; jer ako se to zaveže, zažeglo bi se, te bi se rana načinila. ili bi se plamac zametnuo.

Pupkovinu obično nebi bilo potribito zavezati; jer kad se dihanje ustanovi, kèrv kroz pupkove kucavice više neprotiče. Ništanemanje zavezanje nesmi se izostaviti, jer je opažano, da dihanje ako se s' česa god i za jedan časak obustavi, ili ako je slabo, kèrv kroz one kucavice nanovo protiče, te bi to moglo ditešcu smèrt zadati ako mu pupkovina nije zavezana.

Trak prestrižene pupkovine, koji pri posteljici ostaje, nezavezati; pače neka kèrv iz njega curi da je manje u posteljici ostaje, te da ova potom smanjivša se lakše kroz materično zijalce prodje. Ali ako je do složenoga nošenja, te bi mogle biti dvi posteljice jedna s' drugom tako sljubljene, da kèrv iz jedne u drugu utiče, jest potribito (da čedo u materici zaostavše od kèrvotoka nepogine) i posteljični trak pupkovine pèrvorodčeta zavezati; ali ako se posteljica ovoga već od materice odlipila, i na stid pridstavila se, izvući je. Nego kad se i drugo čedo rodi, a posteljični je trak

Digitized by Google

zbog spomenutog uzroka zavezan, odrišiti zavežljaj, ako su obe posteljice još u materici; zatim najpèrvo pritegnuti posteljični trak, koji pèrvorodjenčetu pripadaše, to onda kad bi valjalo ovu pa i drugu posteljicu izvući onako, kako je naprid na svomu mistu kazano.

Pokle je primalja pupkovinu prestrigla, i ono od ove, što pri pupku ostaje, zavezala, ima ona novorodjeno ditešce pèrtenom kèrpom, ili pelenom, ili pelenama (kako godišnje vrime donosi) obložiti, čuvajuć da ono ne prozebe, jer je svako ditešce zimogrozno; zatim ga na sigurno namistiti. Pokle se rodjaj sasvim dovèrši, to pokle i posteljica izidje, i porodilja namisti se kako je na svomu mistu kazano, ima primalja uzeti ditešce na ruke, to podmetnuti jednu ruku pod glavu, a drugu pod stražnjicu mu tako, da joj je palac od jedne ruke pod jednom pazuhom ditinjom, a palcom i kažiputom od druge ruke da jedno bedro ostrag preštune da se ditešce iz rukuh joj neispuzne, te da ga ovako na prilično misto donese za pregledati ga od vèrh glave do pete, to da nije koja bolest, ili koji beteg pri njemu.

Potribito je novorodjenče okupati, to ga do gèrla umočiti u vodu mlaku, u sudu za to prikladnom, za očistiti ga od bile lojave masti, koje ima po koži mu, i od druge nečisti, koja je može biti zanj prionula u čas kad se rodilo. Da se rečena mast lakše s' kože otre, jest dobro prije okupanja uljem ili maslom namazati mista, kojih se uhvatila, te mekanom kèrpicom, ili spugom polako obrisati. Dok se ditešce okupava valja i glavu mu izmiti, a pokle se iz vode izvadi, polako ga mekanom kèrpom suhom otèrti, čuvajuć

Digitized by Google

da pri tom nenazebe, jer bi mu nazeba veoma škodila; dakle odmah ga zatim obući; to prije svega jednu tanku kèrpicu oko tračka pupkovine što je pri pupku, obviti, te okrenuti to uzgor na livo; zatim jednu presomitku (blazinjicu) metnuti na opupčinu, te pašicom tri pèrsta (napriko) širokom prilično pričvèrstiti to, dva, tri li puta okolo tèrbuha i križah obvivši je. Tračak pupkovine nek je s' liva, da onako pašicom pritisnut jetru nepritiskuje, koja za nadtèrbušinom stoji s' desna. Nakon četiri, sedam, osam li danah ono pupkovine odpane, a dok se dèrži svaki dan nanovo u čistu kèrpicu zamotati, a ni malo neotegnuti; a kad odpane nemetnuti više ni kèrpicu, ni presomitku ako pupak nije vlažan.

U prosvićenih narodah ridko se dičad povijaju, jer je opažano da im povoj hudi, najskoli ako je utegnut, te slobodno nemogu micati rukama i nogama, ni slobodno pod njim dihati; a ridko se i zibaju, jer jih zibanje zabunjuje, te posilimice uspavljuje i kad nisu za spavanje. Obična im odića ovo: zimi kapica na glavi; košuljica od postave; po njoj druga od fanele; povèrh ove pelena pèrtena, pa jedna, ili dvi pelene suknene, to kako godišnje vrime iziskuje, a široke da se mogu presomititi; od podpazuhah do priko noguh dugačke, te da se mogu priko ovih previti, te vèrpcama privezati; a povèrh svega toga povoj tek pritegnut da se dite slobodno vèrpolji, i da nije prisiljeno sve u istom položaju stati. Iz čega se razumi ovo glavno, da kad je dite tako oplovito povito, onda i dihanje, obtok kèrvi, hranitba, micanje i lučenje sokovah, izmetanje nečisti redovno bez ičesove smetnje

Digitized by Google

biva; a osim toga ditetu slobodno krećuć se gušteri se bèrže razvijaju, te i osnažuju, te se ono bèrže može na nogama odèržati; a što se čistoće tiče, dite ovako povito nikad u vlagi nestoji; jer istom mokraću pusti, ili se izlita, vidi se da ga valja očistiti.

Primalja dakako mora se prilagoditi prema običaju čeljadi medju kojima stanuje; al' ipak ima pomnjiti da ditinja odića nikad nebude odveć tisna, i da se lako može prominiti; da se ditetu pod dolnjom vilicom nikad nikakva vèrpca drugo li što nepriveže, jer bi to moglo prečiti kretanje iste pri sisanju; i da se nijedna igla nepribode, jer bi mogla ubosti dite, i duboko se u meso mu zaditi, te mu smèrt zadati. Napokon, ima primalja opomenuti ženu da dite svoje uza se obnoć nedèrži kad ga nezadaja; jer ako je uza nju, a ona zaspi, mogla bi se onako u neznani na njega nasloniti, te ga zadušiti.

Digitized by Google

TRIDESET I SEDMO UČENJE.

O ličenju bolestna novorodjenčeta.

Novorodjenče u velikoj se slabosti nahoditi može ako je nedoraslo, ili ako je u materici bolovalo, ili ako ga je slaba žena rodila, koja je za nošenja bolovala, ili se loše hranila. Slabo, ili bolestno novorodjenče ima se prilično i redovno pitati, to ga malo po malo zalivati (ako nemože sisati) friškim mlikom surutkavim, i grijati, to obložiti pamukom, ili ugrijanim pelenama suknenim.

Zbog pritiskanja glave kad je rodjaj mučan i dug čedo od *kaplje* ili zamre, ili premine. Ako je novorodjenče od kaplje zamèrlo, obraz, vrat, i gornja strana pèrsijuh mu budu nabujani i boje ljubičaste; oči izbuljene; sèrce vèrlo lagano kuca; ditešce nemiče se i nediše, ruke i noge mu malo gibke.

Kaplja može biti i od punokèrvnosti, i od toga, kad bi pupkovina bila čvèrsto oko vrata obvita, ili ako je materično zijalce buduć gèrčasto vrat čedu stiskalo. Tot pritiskanje glave, tot ovi zadnji uzroci smetaju obtok kèrvi, te se kèrvne žile moždanske ili plućne, i još druge nabujaju. Jest dakle potribito takovom novorodjenom ditešcu odmah pupkovinu prestrići, da jedno dvi, tri li žlice kèrvi iz nje izidje, te da se navala kèrvi od mož-

Digitized by Google

danah ili od pluće odbije, te slobodno obticanje kèrvi ponovi. Ako kèrv kroz prestriženu pupkovinu nebi tekla, umočiti ditešce do gèrla u vodu mlaku, i pri tom pèrstima pomalo prožimati pupkovinu; ako se tim kèrv navrati, pomnjiti da priko mire neizidje; ako li se nenavrati, prilipiti ditešcu jednu pijavicu iza jednoga, a drugu iza drugoga uha, nebi li tim živnulo i oporavilo se.

Novorodjenče može biti u onom bolestnom stanju, što se *zamèrtvica* imenuje, koja se od kaplje razlikuje po tomu, što je ditešcu sva kožа blida, tilo gibko i pohladno; ono nediše i nemiče se, a sèrce jedva i to lagano kuca. Zamèrtvica popasti može čedo, osobito ako je nedoraslo, ili ako je rodjaj slab, ili ako je pupkovina pritiskana ili zbog kèrvotoka iz materice, ili pak zbog okreta za noge; a istom se čedo rodi, ono može zamriti i ako mu što dihanje smeta; na priliku: slina u ustijuh, ili u čeljustih, ili ajer pod posteljnim pokrivačima pokvaren; ili ako se posteljični obtok kèrvi sustavi prije nego novorodjenče stane dihati; ako bi mu kèrvi, ili vode iz materice u usta palo.

Ako je novorodjenče u zamèrtvici, a posteljica još za matericu prilipljena, a pupkovina kuca, nedirati u ovu, nego ga medju materinim bedrima namistiti kako je naprid kazano, te raditi da kerv bolje kroz pupkove kucavice protiče; to obložiti ditešce i pupkovinu mu (ne glavu) ugrijanim kèrpama, i zabaglavši pèrst u usta mu snimiti slinu s' čeljustih, da ajer može slobodno u pluću ulaziti. Ali ako pupkovina nekuca, ili ako je posteljica već stranom od materice odlipila se (što se poznaje videć gdi kèrv iz stida curi),

Digitized by Google

odmah prestrići i zavezati pupkovinu te ukloniti ditešce od matere. Sad, za oživljenje ditešca teplina jest vèrlo kripko pomagalo; dakle obložiti ga kèrpama, pelenama li ugrijanim, ili umočiti ga do gèrla u vodu prilično teplu; u ovu uliti pomalo vina, ili duha vinskoga, ili rakije; ledja, obraz, osobito pèrsi rukom polako protarivati; mekanom četkom ditešcu dlane i tabane brisati; a ako tom pomoću neživne, rakijom, ili hvasinom osobito pèrsi mu poškropiti; ledja mu kvasinom protarivati, i samoga nišadora k' nozdèrvama mu primaknuti; koju kap kvasine, ili rakije na jezik mu zakanuti; končićima od pera škakljati po čeljustima mu; sapunovine u gužnjak mu uštèrcati; sve to više urih redomice upotribiti ako zamèrtvica jednako postoji; jer je opažano, da se srićni poslidak iz takova pomaganja ukratko nepostiže.

Ako tim krišilima ditešce neoživi, samim ustima puhati u pluću mu, ili to na civčicu od pera, ili pak na onu civčicu, što se *Kaušierovo duhalo* imenuje. Svaki put kad se zaduhne (sveudilj nepuha se) usta i nozdèrve ditešcu stisnuti da ajer lakše u pluću unidje, a u isti čas pupkovinu pomalo pritegnuti, da se ošit i jetra pomalo slegnu, te da se pluća bolje proširi; a posli svakoga duhnenja pèrsi s' desna i s' liva pomalo stiskati da uvedeni u pluću ajer iz dušnika izduši.

Sva pridspomenuta krišila upotribljuju se dok je uhvanje da će zamèrlo ditešce oživiti, najskoli kad bi se vidilo da je rukom, ili nogom, ili drugim kojim dilom tila svoga i tek trenulo.

Ako je ditešce od kaplje ili od zamèrtvice obuzeto dužna je primalja dati pozvati likara, a medjutim, dok se na njega čeka, naprid opisanu

Digitized by Google

pomoć upotribiti. Jest takodje ona dužna dati pozvati likara, ako je diteŝcu koja lubanjska kost polenula iliti ulupila se, ili druga koja kost izčašila osobito vilica dolnja; ako je diteŝce plosnoglavo, ili ako mu je glava drugačije kako nagèrdjena; ili ako mu se koja kost slomila.

Ako se pupkovina od pupka odtèrgnula, ruba, i jednu presomitku na ranu tu priviti. te pašicom pričvèrstiti, i potom likara pozvati,

Otoč na zatiljku, koja obično od dugoga i mučnoga rodjaja postaje, nakon jednog ili dva dana obično sama od sebe prodje, ali ako neprodje, na nju kèrpicah privijati, u vino teplo, ili u vodu od česove trave mirisave umočivši jih; na priliku, u vodu od metvice, ili od kadulje povarene, ili pak u slanu vodu; ako li ovo neprudi, poslati po likara.

Pri novorodjenčetu može druga koja bolest, ili beteg biti; na priliku: klin (kila), ili koje utrobe izvala iz mista svoga, ili voda u glavi, u pèrsima, u tèrbuhu, u mošnjama, u hèrbtenici li, ili pored ove; hèrnjica; jezična uzdica produljena; usta neprošupljena; vedje srasle; prohod, ili mokraćna civčica neprošupljena; ruke, ili noge krive; više od pet, ili manje od pet pèrstijuh u jedne, ili u druge ruke, noge li; a primalja kad bi što takovo vidila, jest dužna kazati to roditeljima ditinjim, da radi ličenja ili vidanja likara u pomoć pozovu.

Digitized by Google

TRIDESET I OSMO UČENJE.

O dojenju.

Materino mliko jest najbolja i najpriličnija hrana ditešcu. Nadavanje ove hrane imenuje se *dojenje.*

Dojenje se razlučuje na *naravno* i na *umitno dojenje;* ovo biva kad se ditešce mlikom zaliva; a ono, kada ditešce sisa mliko iz sise, ili iz sisala.

Porodilja, koja hoće da ditešce svoje doji, pèrvi ga put ima zadojiti kad pet, šest li urih prodje odkad ga je rodila; a to za to, da joj se sisne bradavice bolje naprave, i lučenje mlika olakša, a da ditešce izsisav oni sluz, što se *pèrvo mliko* imenuje, lakše mutlježinu iz sebe izmetne; jer je to mliko jedno lagano čistilo. Opažano je, da ako je porodilja bezmlična, ili ako dite svoje zbog koje bolesti dojiti nesmi, obično ga crivobolja muči, baš s' toga, što mutlježina u njemu zaostaje; što bi bilo i kad bi ga dojilja zadojila, kojoj bi mliko bilo prema dobi njegovoj gusto, te nebi ga moglo pročistiti. Svakako pak, ako mutlježina nebi bèrzo izišla, triba novorodjenu ditešcu dati koje lagano čistilo; to, ili pomalo vode cukrom zasladjene, ili mladoga masla takodjer cukrom zasladjena, ili sladoracе od žutinice, razmutivši je u malo vode, ili pak jednu žličicu ulja od sladkih bajamah; to jedan, dva, tri li puta kroz dan kako potriba iziskuje.

Digitized by Google

Dojenje ima se rediti po većoj ili manjoj snazi ditinjoj, i po mliku više manje pićnom. Dok je ditešce nejačko češće ga zadajati, odprilike svake tri, ili četiri ure; a svako pet, šest li urih kad poodraste, ali svaki put u povećoj mìri. Obroci zadajanja neka su dakle jedan od drugoga prilično razdvojeni, te da se od jednoga do drugoga hrana u želudcu svarivati može, a kamoli sisu dati ditetu kadgod plače ili kamiče. Jer se od čestoga sisanja mnogoj dojčadi zdravlje ruši; to im se san tim prekida, bljuju, muči jih crivobolja, pa i lijavica; najposli nike puhvice na jeziku izidju, koje se nahvataju na gèrkljan, i ćak na criva, ter dite gine.

Čuvati da od jednog do drugog zadojenja puno vrimena neprodje; jer kad je dite gladno, vèrlo pohlepno sisa, pa bljuje. I mater i dojilja imadu znati kad dite od glada, kad li od boli plače ili kamiče; to dakle imadu znati kad ono doisto potribuje hrane. Gladno dite očima prati svoju hraniteljicu; muči kad ona k' njemu pristupa; veselo je kad sisu vidi; za nju prione kad mu se pristavi; nepušća je dok se nenasisa; ali ako ga što muči, nestišava se kad se hraniteljica k' njemu približuje, a obično za sisu neprione; a ako prione bèrzo je ostavi, te opet plače, ili kriči, i previja se.

Odmah posli ručka, ili obida, ili teškoga truda, ili sèržbe, ili putenoga sdruženja nezadajati. Pomnjiti da dite slobodno diše dok sisa; to da mu je pri sisi glava visočija od sridine tila mu, a da nos u sisu nezabada.

Ako mater nemože da doji, a dojkinje neima, koza može služiti za dojenje; jer ova živina pušća

Digitized by Google

da joj dite mliko sisa; ali valja dite zgodno umistiti medju noge joj; a odmah posli sisanja zaliti ga su malo mlake vode cukrom zasladjene, osobito iza pèrvih putah; to za razblažiti kozje mliko, što je puno pićno, te se u ditinjemu želudcu mučno svariva.

Ako zbog kakve ženine ili ditinje prilipčive bolesti, ili s' drugoga uzroka naravno dojenje izvèršivati nesmi se, jest potribito dojiti sisalom; ako li se ni ovako nebi moglo, što dite od slabosti, ili od bolesti sisati nemože, pitati ga iliti mlikom zalivati.

Sisalo je sudić od kovine, ili od cakla, ili od zemlje, ili od pruževine, s' dugačkim gèrlom, u koji se mlika ulije. U zijalce gèrla utisne se jedan komadić tanke spuge, načinjen poput bradavice, pa se tankim velom pokrije, i to se za to gèrlo priveže da nepane. Pripravljena i namišćena ovako bradavica pristavi se ditetu da sisa. Dok dite sisa iz sudića toga, to mu se pljuvaka miša s' mlikom, kao da iz materine sise sisa; što doisto prudi, jer se mliko s' pljuvakom pomišano lakše u želudcu svariva. Radi toga umitnoga dojenja upotribljuje se kozje, ili kravlje mliko mlako i vodno; to da je jedna trećina mlika, a dvi trećine vode, pa sve manje vode tako, da se nakon dva, tri li miseca može ditetu nadavati mlika ciloga.

Slika 18.

Novo sisalo engl.

Do petoga ili do šestoga miseca dobe ditinje, mliko nek mu je hrana jedina; kašnje dobe te prilično je i zalagati ga papicom od kruha biloga u jusi, ili u vodi maslom začinjenoj, ili bolje u

Digitized by Google

laganomu svarenomu mliku kravljemu. Papice te pomalo ispèrva nadavati; to na obrok svako dvadeset i četiri ure po jedan put, pa sve poviše i počešće, a po snazi i po stanju zdravlja ditinjega. Dok se ta kašica ditetu nadaje, ridje dati mu sisu obnoć, da mater može duže spavati, te se bolje u zdravlju uzdèržati. Ovoga načina dèržeć se odbijanje od sise biva polagano, bez da se dite tomu ositi; a pak izmedju desetoga i jedanajstoga miseca dobe njegove, ili kad pregodišti, odbiti ga sasvim.

Po sebi se razumi da u jedan put, ili iznenada nevalja nikad odbiti dite od sise. Kad to odbijanje malo po malo biva, i sama hraniteljica u sebi ćuti da joj je bolje; jer joj se mliko onda polagano izmiče, te za vraćati ga natrag nijedne likarije nepotribuje.

Digitized by Google

TRIDESET I DEVETO UČENJE.

O dojilji.

Mater jest dužna dojiti svoje dite, i lebditi oko njega; a kad ona ovu dužnost ispunjuje, to joj se dite bolje ugojava, i ona sebi zdravlje podkripljuje. Žene, koje neće da doje, nego rade uzbijati mliko svoje, tim sebi zdravlje podkopavaju, ili ga na pogibelj izlažu. Jer zbog toga uzbijanja mliko im se može u sisama zasiriti, te se ove mogu zažeći, zatim zagnojiti se i provaliti; ili se može česova bolest u materici, ili u drugoj utrobi zavèrći.

Samo silni uzroci čedoljubivu ženu mogu od te dužnosti oprostiti; to ako su sisne bradavice tako hèrdjave, da nije moguće izsisavati mliko iz njih; — ako bradavice nisu prošupljene; — ako neima mlika u sisama; — ako su sise bolestne: — ako je mliko sasvim hèrdjavo; — ako je žena tako bolešljiva, da bi joj dojenje škodilo; — ako ona ima u sebi bolest, koja bi mlikom prešla na dite; to ako je sučijava, ili usta joj gnjila, ili ako su pri njoj škripi, ili česova kožna dugobolja, ili ako je padavici podložna. Ako li je francava, te francavo dite rodila, može ga dojiti; jer dok se ona liči, mliko se od te bolesti čisti, te se i dite tim izličuje.

Ako su bradavice malušne i kratke, ili tvèrde,

Digitized by Google

ili raspucane, nije ovo razložit uzrok da se nedoji. Kratke se bradavice sisanjem produljuju, i razvijaju; prije rodjaja valja jih pripravljati; to, da jih koja ženskica kadikad sisa; zatim pokriti jih klobučićima od voska, ili od pruževine, da jih odića nestiska. Klobučići imadu biti na vèrhu prošupljeni, da se mliko kroza njih cidi ako bi išlo samo. — Tvèrde bradavice razmekšavaju se vlažeć jih sliznom vodom mlakom, ili uljem od sladkih bajamah mažuć jih. — Na raspucane bradavice dobro je kadikad priviti koje mekšalo; na priliku: kašice od lanena brašna, ili od skuvana sliza, zamotavši to u tanku kèrpicu; kašnje toga teplim lojem s' vinom pomišanim, ili samo lojem jih polojiti. — Ako bradavica kad je dite sisa kruto boli, te bi se dojenje moralo za koje vrime odgoditi, jest potribito, ako mliko nebi izlazilo samo, ispraznìti sise vadilicom, ili malušnom ugrijanom kupicom caklenom, prilipivši je na sisni kolombar; a ako ovo nebi prudilo, likara pozvati.

Slika 19.

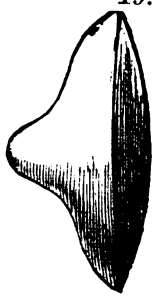

Ako mater dite svoje dojiti nemože, ili nesmi, potribito je uzeti dojilju, koja ima vèrsnoće ove: da joj je dvadeset do trideset i pet godinah; da je jaka, gojna i obično zdrava; tila prikladna odebela; kose cèrne, smedje, plave li, ne ridje iliti cèrljenkaste; da su joj zubi zdravi, desni čverste, usne rumene; da joj ni dah ni znoj nezapahiva; vratne, pazušne i preponske žlizde da joj nisu nadute, bolne, ranjave; stid neranjav, i bez bilocura; da je ćudi dobre, ćutljive; da je

Digitized by Google

ljubezna, vesela; da nije pijandora, ni proždèrlica; osim vina da rakije, ni drugoga žestoka pića nikad nepije.

Jest potribito osobito pomnjivo pregledati sise, koje imadu biti poispravne i nadute; jedna od druge pòiroko rastavljene; kao obišene; dugolate poput oble caklenke; modre žile po njima nabujane; bradavice debele kolik kraj ušnjaka, pol palca dugačke, mekane, vlažne, lasno nadižljive, dobro prošupljene; kolombari oko njih široki, zagasiti, poizbuljeni; mliko više manje bilo, a po vrimenu odkad je žena rodila više manje gusto.

Mliko prokušati ovako: čistim pèrstima izažeti malo mlika iz sise, te, pokle pèrve kapi izidju, zamlaziti ga u jedan čist sudić; zatim nikoliko kapih zakapnuti na žlicu, ili na caklo, ili u vodu, to da se bilina i gustina mlika pozna: sad, ako se mliko lako raspline, da za njim malne ništa traga mu neostaje, znak je to da je surutkavo, dakle malo pićno. — Zdravo mliko ima biti sladostno, a da ničim nezaudara. Slabo se mliko može dobrom hranom poboljšati; ako je gusto, i puno ga ima, proriditi ga čistilima, vodnim pićem obilatim, kranom biljnom.

Ako je žena istom s' puta došla i sustala; ako je nazebita, ili na tašće, ili malo prije jila, ili malo prije dite zadojila, nezgodno bi bilo pri tomu prokušati da li je mliko dobro ili ne. Mliko ipak kakogod izgledalo, jest dobro kad se vidi da se dite njim ugojava.

Pri odabiranju dojilje gledati je i na to, da doba mlika bude odprilike prema dobi diteta; dojilja pak ima stanovati u kući matere ditinje, koja ima je nadgledati, i blago s' njom postu-

Digitized by Google

pati. Ako bi se dite za nevolju predalo dojilji, koja na selu kod kuće svoje žive, triba da je ova zdrava, a dojilji da nije potriba puno truditi se, i običaj svoj prominiti. Ako je dojilja mužata, može ona zazbabniti; ali se mliko s' toga nekvari, nego ga samo ponestaje, i manje pićno biva; a dite i pod ovim dojenjem, koje bi se moglo do petoga ili do šestoga miseca dojiljina nošenja dotrati, jednako može napridovati.

Digitized by Google

ČETÈRDESETO UČENJE.

O nastojanju oko dojčeta.

Pèrvih danah posli rodjenja dite jest tako prenejako, da mu je život u velikoj pogibelji; dakle pomnje i pomoći potribuje.

Pokle se dite okupa i zaodije, namistiti ga na posteljičicu njegovu u krevetiću porebarke na desnu stranu, to da mu jetra, u ovoj pèrvoj dobi života predebela, na želudac neteži; jer bi inače dite lako moglo bljuvati. Ovi je položaj zgodan i za to, da ditetu sluzina iz ustijuh izidje, koja iz gèrkljana i iz dušnika lize, te bi ga mogla zadušiti ako zaostane.

Dojče, to jest, dite pod dojenjem, ima se svagda dèržati u teplini, i u prostranoj, ako je moguće, sobi, koja nije prama velikoj svitlosti, a daleko je od lupatanja, topotanja li. Svitlost da je ditetu s' lica, jer ako je isprika, moglo bi postati krivooko.

Uz pèrve dvadeset i četiri ure nakon rodjenja neka primalja počesto opaža dite; a ako bi vidila da je ikako bolestno, neka da pozvati likara, to i prije nego taj rok mine, najskoli ako dite nije pustilo mokraću, ili nije očistilo se.

Čistoća jest jedan od najpoglavitijih uslovah za sačuvati zdravlje dojčadi. Dakle, kadgod bi pelene mokre, ili umèrljane bile, odmah jih pro-

Digitized by Google

miniti, to obično po tri, četiri li puta u dvadeset i četiri ure, a kad se odića promini, mista tila, kojih se nečist dodivala, očistiti vodom mlakom, da se nebi zajila, ili koji osutak po njima zametnuo; e nečist jest gulikoža. Osim toga prudi prilično teplom vodom dite kadikad okupati.

Svaki put kad se dite prepovija, ima se ono pupkovine pri pupku nanovo pašicom pridèržati, a pokle ono odpane takodje onako opasati dok se pupkova rupica nezatvori; jer se tim čuva da se klin iliti kila nenačini onde, što se u pèrvoj dobi ditinstva s' negleda počesto dogadja. Nakon dvadeset i četiri ure ono pupkovine uvehne, a nakon tri, četiri, pet li danah odpane, ne s'mista zavežljaja, nego s' mista, gdi se tèrbušna koža na pupkovini zavèršivaše; zarastica pak, što za odpadnućem ostaje, jest više manje ugnuta, ili izbuljena, to po načinu kako se tèrbušna koža pupkovine dohvaćaše.

Ditetu se lako može koja kost slomiti ili izvinuti; dakle ima ga primalja vèrlo pomnjivo pokrećati i premišćati; nikad ga za ruku ili za nogu dohvatiti te u vis dignuti, nego ga svagda prikladno obuzeti.

Što dite u sebe prima, neide mu sve u kèrv, nego se samo jedan dil hrane u kèrv mu pretvara, a ostalo kao zaludno iz sebe izmeće. Da sve što je nepićno i škodno iz tila izlaziti može potribito je dèržati dite prilično odiveno da naravni i nevidni znoj kroz kožne šupljinice lakše probija; što se promicati može kupanjem, i protarivanjem kože. S' takovim znojem, koji neprestance više manje iz tila izdušuje, puno kvarine iz tila izlazi.

Slobodno i lako izmećanje nečisti promiče se

Digitized by Google

(ako je potribito) kojim čistilom na male dilićе; na priliku: sa pol žlice ulja od sladkih bajamah, ili sladoračе od žutinice; a mokraća se vodom cukrom zasladjenom obilato luči. Po sebi se razumi, da se to prema dobi i snazi ditinjoj kad poviše, kad pomanje nadaje.

Ako ditetu mliko prijá, ono se uz svoje ure hrani, i uz svoje ure spava; ugojava se, raste, zdravo izgleda; svaki dan sve više napriduje i jača; priko dvadeset i četiri ure po dva, ili po tri puta poda se pušća; nečist mu je žutkasta; sve to dokazuje da mu je način u hrani dobar, dakle drugim neizminiti ga; te ima mater čuvati da s' malo vridnih razlogah od dojenja neodustane, niti da s' laganih uzrokah dojilju (ako ona nemože dojiti) s' drugom zamini. Svaka žena, koja doji, ima svoje sise sačuvati od ajera kad je vlažan ili hladan, i ima se čuvati od hrane razdražljive. i koliko moguće mirno živiti.

Ako ditetu mliko neprijá, zgrušana ga izbljuje; odveć učesto, ili odveć uridko čisti se; jezik mu u naokolo cèrljen, i bilom mašćju po sridini pokrit, a drugša nike puhvice na njemu izidju; od ukvarene hrane nečist mu čas tečna bilkasta, čas zelenkasta, čas gusta i tvèrda; dite gorša, uznemiruje se, dugo kamiče, ili kriči od crivobolje; malo spava; gubi se; najposli ognjica, ili zavèrtavica zdravlje mu širom podkopava. U takovim je okolnostima jedino spasenje odmah prominiti dojenje.

Digitized by Google

ČETÈRDESET I PÈRVO UČENJE.

O nenaravnomu rodjaju.

Rodjaj jest *nenaravni* ako se snagom naravi nikako izvèršiti nemože, ili ako se s' pogibelju rodilje, ili čeda, ili obojih izvèrši.

Nenaravni rodjaj spada na dilokrug likara; nego i primalja ima znati sve uzroke toga rodjaja, i sve poteškoće i hude slučaje ili nezgode, koje bivaju pri istomu, i sva pomagala, kojima se one radi spasenja rodilje i čeda ukloniti i savladati mogu. Tu ima ona pridviditi i poznati kad je od potribe likara u pomoć pozvati. A buduć da likara svagda pri ruci neima, ili ga gdi baš i neima, to primalja ima biti primaljskim dilovanjima višta, da pri pridstojećoj pogibelji što popravi, ili sasvim izvèrši, ako se nebi moglo na dolazak likara čekati. Jest dakle vèrlo potribito da kad je do nenaravnoga, ili mučnoga rodjaja, primalje umidu rukom dilovati, najpače one, koje umitnost svoju vèrše u selima, gdi likara neima, ili ga nebi bilo kad je silna potriba pomoći rodilji, te izbaviti, ako je moguće, od smèrti ili nju, ili čedo joj, ili oboje.

Uzroci se nenaravnoga rodjaja odnose ili na rodilju, ili na čedo, ili bivaju prije nego rodjaj nastane, ili se samo pri njemu očituju. Ovi se uzroci imenuju *bitni*, ako se prije rodjaja, a *prigodni*, ako se pri rodjaju očituju.

Digitized by Google

Bitni uzroci nenaravnoga rodjaja sa strane žene jesu: krug više manje uzak; koji beteg, ili bolest mekih dilovah, koji pokrivaju unutrinu kruga; koji beteg, ili bolest, koja jažu, ili stid sužuje; svakojake otoči, koje se mogu u krugu ispeti.

Prigodni uzroci nenaravnoga rodjaja sa strane žene jesu: razne vèrste kèrvotoka, navlastito iz materice; proder materice, ili jaže; obćena tèrzavica osobito ako je uz nesvisticu; mlohavost materice; velika slabost rodilje; nikoje bolesti, koje drugša zamèršuju rodjaj, i rodiljin život na tešku pogibelj meću; na priliku: nabreknuće koje žile kucavice, koja hoće da se prokine; teška zaduha; kila, koja se pod gèrčenjem materice čvèrsto zateže.

Bitni uzroci nenaravnoga rodjaja sa strane čeda jesu: koja bolest, ili beteg, ili gèrdobština pri čedu, zbog koje nemože da kroz krug prodje, što je debljina tila njegova tim odveć uvećala se.

Prigodni uzroci nenaravnoga rodjaja sa strane čeda jesu: ako je čedo popriko ili koso pridstavilo se na ulazište kruga; ako su dva čeda (pri složenom nošenju) naporedo pridstavila se na ulazište kruga; ako je pupkovina propala dok je čedo još u materici.

Digitized by Google

ČETÈRDESET I DRUGO UČENJE.

O betezima kruga.

Krug jest betežan ako mu je oblik neprikladan, ili ako nije naravski prilično prostran.

Širine iliti promire kruga mogu biti šire, ili kraće prema običnoj prostranosti njegovoj. Krug jest betežan ako je odveć prostran, ili odveć uzak; a nije betežan ako je pòširi ili použi prema naravnoj prostranosti njegovoj; jer koja pruja više, koja pruja manje nečini beteg. Dakle pod imenom betežnoga kruga ima se razumiti oni krug samo, koji s' odvišne prostranosti, ili s' odvišne uzine njegove znatno preči, ili neda da se naravni rodjaj izvèrši.

Veća prostranost kruga nije okolnost povoljna; jer ako je odveć prostran materica čedom brimenita nemože se prikladno nasloniti na bokove njegove, nego se premiče, te se na više načina zastranjuje, a pèrvih misecih nošenja iz njega se i izvaliti može. Osim toga materica mora, to ako je krug odveć prostran, nisko u njemu stati, a kad ona odeblja, mihurno gèrlo, gužnjak, i nikoje kèrvne žile pritiskuje; iz česa posliduje natezavica, bol i naduština po nogama, najskoli nabujanje modrih žilah nožnih, drugša i dèržanje mokraće; a kad je vrime da se materica penje, ovo mučno biva, jer kad ona ojedri, zapačava krug mali, te je bokovi njegovi pritiskuju, te se

Digitized by Google

izmetnuće s' toga lako dogoditi može. Najčešće pak biva ovo, što se materično zijalce pri rodjaju kasno otvora; to što bokovi kruga maternu hèrdjavo podèržuju, te se ona slegne do stida, a drugša iz njega poništo izviruje, te se rodjaj priko načina produljuje. Osim toga drugša se podstid predre ako se materično zijalce zbog odveć prostranoga kruga naglo slegnuvši se ubèrzo proširi, te glava čedinja ispuzne. — Pri naglomu izlazku čeda pupkovina lako se može zbog odveć prostranoga kruga pretèrgnuti; a materica u jedanput ispraznivša se lako se može izvratiti, ili kèrv iz nje udariti. Primalja dakle pridvidjajuć sve što se može zbog odveć prostranoga kruga dogoditi, jest dužna dozvati likara u pomoć.

Rodjaj se naravno može izvèršiti ako promire kruga prikladuju promirama tila čedinjega naravno na ulazište pridstavivša se; ali ako neprikladuju što je krug odveć uzak, ili ako je čedinje tilo prema nebetežnom krugu priko načina debelo, rodjaj se izvèršiti nemože; dakle potribito je koje primaljsko dilovanje, nebi li se rodilja, ili čedo, ili oboje tim spasili.

Uzina kruga jest okolnost veoma pogibeljna, te i veoma znamenita u vèršenju primaljstva, i znamenitija nego li odvišna prostranost kruga.

Ako je krug u svima njegovim promirama znatno uzak, oblik ipak može mu biti prikladan; ali ako su mu dvi, tri li promire kraće, a ostale ne, to mu je i oblik neprikladan.

Krug može biti uzak pravce, ili upriko, ili koso. Pridnja i stražnja strana maloga kruga ako su vèrlo na blizu, to se uzina nazadice pruža. Ako je križno-kèrbtenični rát priko načina nakvečio

Digitized by Google

se, to se uzina spridimice pruža, a izlazište kruga može biti pri tomu šire. Ako je križnica ugnutija, to su križno-stidna i stidno-tèrtična promira kraće, a šupljina kruga šira. Ako je križnica plosnata, to je šupljina kruga uža, a pridspomenute dvi promire poinačene. Ako je stidni svod ozdol priklonitiji, a tèrtica duža, i za vèršiku križnice čvèrsto prirasla, to je stidno-tèrtična promira kraća.

Poprična promira ulazišta i izlazišta kruga ridko su kad uske. Ova zadnja bila bi uska, ako bi sidne kvèrge jedna drugoj bliže bile, a stidni zagranci i podgranci takodje jedan drugomu bliži, a sidni tèrni prama unutrini kruga napečili se, te bi krug onda bio kljunast. (Vidi sliku slideću.)

Slika 20.

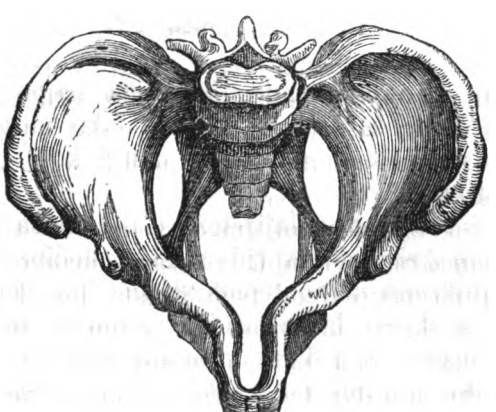

Ako su se čašice ulupile, to bi kose promire ulazišta kruga bile kraće, ili samo jedna, ako je druga čašica prikladna. Ako se jedna stidnica ulupila a druga izvanka izbočila se, to bi krug

Digitized by Google

bio kos i naobal. Nego bi pri tom betegu moguće bilo da čedo izidje bez pomoći primaljske, ako bi se timeno-zatiljačna promira usporedila s' kosom promirom dužom. (Vidi sliku slideću.)

Slika 21.

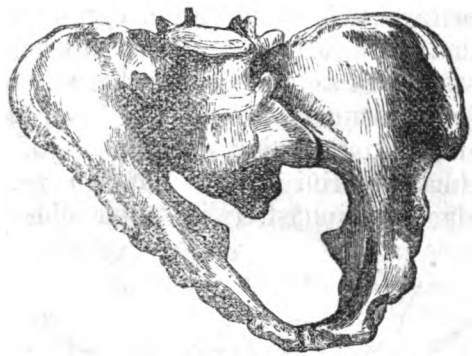

Medju uzrocima betegah kruga najpoglavitiji jest *omeknuće kostijuh*; s' česa se lako može skriviti krug, hèrbtenica, noge i drugi koji dil tila. (Vidi sliku 22.)

Kad se uspravo stoji, težina tila smira na to, da temelj križnice naprid nagne, dočim stegna pridnju stranu kruga podtiskuju; po čemu se razumi sašta je križno-stidna promira najčešće uska, i sašta su i kose promire ulazišta učesto uske. Što se tumači i ovako: Ako osoba, kojoj su kosti omekšale, obično sidi, to težina tila temelj križnice, te i križno-hèrbtenični rát naprid naginje, te križnica sagibajuć se u se, čini i da se tèrtična vèršika k' stidnicama malo po malo primakne; iz čega dakle posliduje to, da se i križno-stidna, i stidno-tèrtična promira skraćuju.

Digitized by Google

Ako li se osoba ta dok sidi čas na jednu, čas na drugu sidnu kvèrgu naslanja, to se i ove jedna k'

Slika 22.

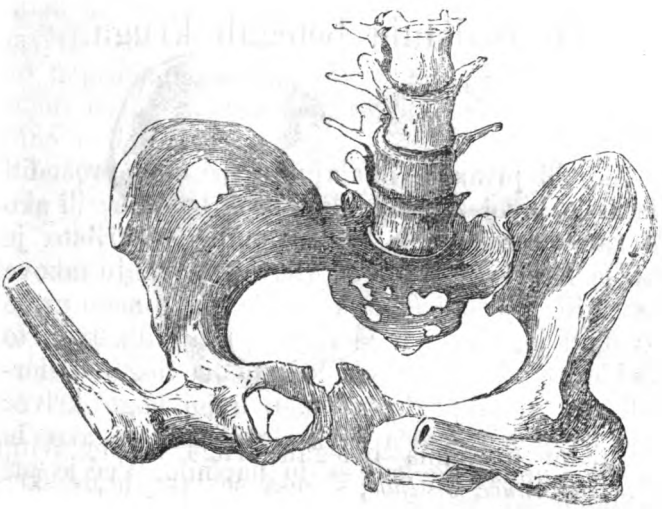

drugoj polako primiču, te duljinu popriène promire izlazišta skraćuju; a ako bi ista osoba nauznak na tvèrdoj postelji dugo ležala, to bi joj se križnica poravnjivala, te bi se uzina kruga nazadice pružala; ako li bi se pak krug čvèrsto pasom opasao; ili ako bi se dite, nemoguć hoditi, svagda u jednom istom naručju odèržalo, to bi se beteg mogao i u pravcu popriène promire ulazišta načiniti.

I s' drugih osim pridnaznačenih uzrokah, krug se može obetežiti; na priliku: s' preloma koje kosti njegove; s' nikih gukah, što se mèrtve kosti imenuju, koje se od škripah, ili od boline (france) u krugu ispenju.

Digitized by Google

ČETÈRDESET I TREĆE UČENJE.

O izvidjanju betegah kruga.

Ako bi primalja imala na čiji upit prosuditi da li je kojoj ženskoj glavi krug betežan; ili ako bi sama razložito na to posumnjila, potribito je da se napèrvo izvisti o prijašnjem stanju takove žene, ili prisobnice, upitavši je prije nego uzme izvidjati je, pamti li je li mogla u ditinstvu, to kad je već znala za se, čvèrsto na nogama dèržati se; zatim pogledati nisu li joj noge krive; nije li joj hèrbtenica ikako gèrbava; a ako bi to bilo, upitati je kad se to načinilo. Već je pri pridhodećem učenju kazano o bolesti, koja se *omeknuće kostijuh* imenuje, od koje se može i krug obetežiti; dakle ako bi primalja kakav znak iste na nogama, ili na hèrbtenici koje žene prisobne, ili druge koje neprisobne opazila, to bi ona razložito imala posumnjiti da nije i krug ikako obetežio se; a za osvidočiti se je li nije li to, ima ona pregledati i izvidjati kako slidi:

Jest potribito izvidjati krug prije izvanka pak iznutra. Izvanka ima se izvidjati ovako: žena ima stati na nogama, a primalja obe ruke metnuti na gole joj kukove grebene da podpuno pozna jesu li jednako visoki; jesu li po prirodnom obliku oblasti i razvedeni. Ruke zatim metnuti na

Digitized by Google

obèrtce steganah, za poznati jesu li jednako visoki; zatim opipati nadstid da li je izbočit; pogledati jesu li prepone skladoredne; je li izvanjština križnice prilično izbočita; je li tèrtica gibka; je li stidni zglob palac i pol dugačak, metnuvši palac na vèrh njega, a kažiput ciko podanj, to navèrh stidnoga svoda. Ako se pri tom izvidjanju što neprikladno nadje, to se ima pri prosudi na račun uzeti; a ništa neprosuditi dok se sve podpuno neizvidi.

Slika 23.

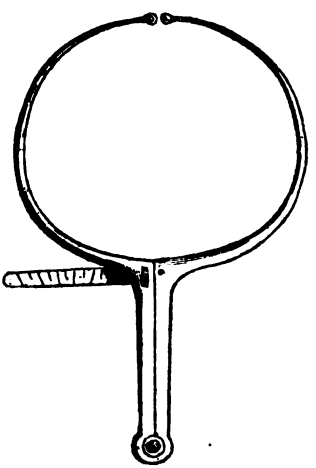

Za poznati prostranost kruga upotribljuje se tako narečeno *Budelokovo krugomirilo*, koje priliči šestaru; načinjeno je od mida, ili od koje druge kovine; ima dvi grane na obluk, pri kraju dèržka na zavoj spojene, te se mogu razmaknuti. Krajevi od tih granah jesu okruglati kao puce; pri gornjem kraju dèržka ima isprika jedna plasica; po njoj uzduž pobiliženo dvanajst palacah, i dvanajst prujah od palca do palca; svaka pruja biva dvanajstina palca; to je dakle svaki palac na dvanajst prujah razdiljen. Uz rečenu plasicu ima (u nikih novih krugomirilah) jedna pokazaljka šiljata, koja se, razmičuć grane jednu od druge, odmiče od kraja do kraja njezina, a sastavljajuć jih uzmiče. Krajevi granah mogu se do dvanajst palacah razmaknuti, to onoliko, koliko plasica naz-

Digitized by Google

načuje; a pokle se više ili manje razmaknu, pogleda se dokle se pokazaljka domakla, te se onda zna koliko su jedan od drugoga razdaleko.

Takovim se krugomirilom poznati može koliko su pridnjo-gornji kukovi tèrni jedan od drugoga razdaleko, i kolika je dužina križno-stidne promire, kosih promirah ulazišta kruga, i stidno-tèrtične promire.

Za poznati dužinu križno-stidne promire, metne se jedan kraj krugomirila, razmaknuvši mu grane koliko triba, na vèrh stidnoga svoda, a drugi onde, gdi gornji kraj križnice izvanka dosiže. Ako je promira ta prilično dugačka, to bi pokazaljka na plasici pokazala sedam palacah. Sad, od to sedam palacah ima se odbiti tri palca, to koliko donosi debljina temelja križnice, i stidnoga zgloba; ostalo bi dakle četiri palca, to koliko prava dužina promire križno-stidne donosi. Sad, na jedan primer govoreć, ako bi pokazaljka šest palacah pokazala, to bi križno-stidna promira bila samo tri palca dugačka, jer svakako ima se tri palca odbiti.

Dužina jedne i druge kose promire ulazišta kruga omira se ovako: metne se jedan kraj krugomirila na obèrtac livoga stegna, a drugi ostrag onde, gdi srida desnoga križno-kukova zgloba izvanka odgovara. Ako je promira ta prilično dugačka, to bi pokazaljka pokazala na plasici devet palacah. Sad, od to devet palacah ima se odbiti četiri palca i pol, to koliko donosi duljina stegna od obèrtca do boka čašice i debljina križno-kukova zgloba; preteklo bi dakle četiri palca i pol, to koliko prava dužina te kose promire donosi. A dužina druge kose promire, koja je s' onom po dužini jednaka, omira se, metnuvši jedan kraj

Digitized by Google

krugomirila na obèrtac desnoga stegna, a drugi na sridu livoga križno-kukova zgloba; te bi ispalo onoliko dužine koliko pridrečena kosa promira donosi.

Dužina stidno-tèrtične promire omira se metnuvši jedan kraj krugomirila ostrag na tèrticu, a drugi pod stidni svod. Ako je ta promira prilično dugačka, to bi pokazaljka pokazala na plasici jedno četiri palca, od čega neima se odbiti ništa.

Dužina od jednoga do drugoga pridnjo-gornjega kukova tèrna omira se, metnuvši jedan kraj od krugomirila na jedan, a drugi na drugi tèrn. Ako su ta dva tèrna prilično jedan od drugoga razdaleko, to bi pokazaljka najmanje devet palacah pokazala.

Dok primalja krug tako omira, valja da ona ili sidi, ili na jednom kolinu da kleči isprika s' desna, s' liva li, kako bi joj bilo naručnije. Pri tom omiranju najglavnije je saznati to, kolika je dužina križno-stidne promire, jer pri betežnom krugu ova biva prema ostalim promirama obično kraća s' uzroka pri pridhodećemu učenju navedena. Ako bi se po tom omiranju izaznalo da je krug prikladno prostran, ipak se još nebi smilo prosuditi da je baš takovi, dok se iznutra neizvidi da nijedan beteg, ili nijedna otoč unutrašnju mu prostranost nezapačava.

Izvidja se iznutra ovako: kažiput (ili kažiput i sridnjak)zavući u jažu,te ga ka križno-hèrbteničnom rátu naperiti. Ako je pèrst prilično dugačak, a do spomenutoga rata nedosegne, dužina križno-stidne promire zaista kraća nije. Ako li se vèrh od pèrsta rata toga dodiva, šaku nadignuti do vèrha stid-

Digitized by Google

noga svoda, te noktom kažiputa od druge ruke načiniti bilišku na kažiputu, što je unutra, onde,

Slika 24.

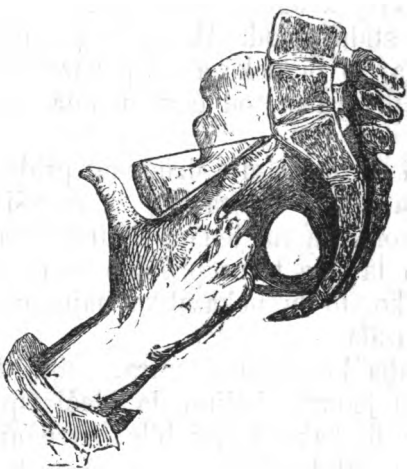

gdi se ovi vèrha rečenoga svoda dodiva, te, iz jaže izmaknuvši ga šežnjom omiriti dužinu od vèrha istoga pèrsta do biliške te na njemu. Ako je promira ta prilično dugačka, to bi od vèrha pèrsta do biliške bilo četiri palca i tri četiri li pruje dužine, koje imadu se odbiti, jer bi se nakoso onako omirilo, buduć križno-hèrbtenični rát od stidnoga svoda visočiji. I dužina od vèrha stidnoga svoda do tèrtice kažiputom omira se; to se vèrh od ovoga metne na tèrticu, a drugi mu se kraj, što, je pri šaki, podmetne ciko pod vèrh stidnoga svoda, te se noktom od drugoga kažiputa zabiliži misto, koje se istoga vèrha dodiva, te se zatim šežnjom omiri dužina

Digitized by Google

od vèrha pèrsta do biliške te. Odprilike se iznutra poznati može i dužina kosih promirah, razmaknuvši kažiput i sridnjak, i okolo šupljine kruga okrenuvši jih, te se može tako poznati i to, nisu li se sidni tèrni više manje k' unutrini kruga nakvečili; je li križnica prilično jamasta; nije li se bok desne ili live čašice unutra ulupio; nije li se česova oteklina u krugu ispela.

Ele, pèrst jest najpouzdanije kazalo i mirilo i pri iznutrašnjemu izvidjanju prostranosti kruga. Nego, ako je uzina kruga gdigod malena iliti neznatna: na priliku: ako je koja promira, najskoli križno-stidna, jednu četvèrt, ili pol palca kraća, to bi se obično poznalo samo u vrime rodjaja, sudeć po više manje mučnomu silazku glave čedinje lipo u krugu pridstavivše se; a primalja jest dužna na vrime dati pozvati likara svaki put kad bi opazila da što preči naravni rodjaj, ili bi ga moglo prečiti.

Digitized by Google

ČETÈRDES. I ČETVÈRTO UČENJE.

O primaljskom dilovanju zbog velike ili male uzine kruga.

Po sebi se razumi, da koliko bi god uzina kruga veća bila, to bi i rodjaj mučniji bio.

Ako bi i svaka promira ulazišta i izlazišta kruga bila tri palca i pol dugačka, rodjaj bi se ipak mogao naravski ako i mučno izvèršiti; jer su i promire glave donoščeta, koja bi se sa zatiljkom na ulazište kruga pridstavila, toliko dugačke.

Uzina kruga na tri se stepena razlikuje, to na pèrvi, na drugi, i na treći stepen.

Pèrvi je stepen uzine kruga, ako je koja promira samo tri palca, ili tri palca i pol dugačka. Medju svima promirama kruga križno-stidna se najčešće može skratiti iz uzroka već spomenuta.

Drugi je stepen uzine kruga ako je križnostidna promira samo dva palca i tri pruje, ili dva palca i devet prujah dugačka.

Treći je stepen uzine kruga ako je križnostidna promira ispod dva palca i tri pruje dugačka.

Pri pèrvom stepenu uzine kruga rodjaj se naravski izvèršiti može. Potribito je ipak kadgod stegnuti debljinu glave da može proći kroz krug,

Digitized by Google

to isklištiti je. Pri takom stepenu uzine istina se čedo može ili naravski, ili onako umitno roditi; ali bi doraslo čedo doisto bilo na pogibelji više nego rodilja, jer bi mu bila glava kao u škripu, iliti u procipu.

Pri drugom stepenu uzine kruga rodjaj bi se vèrlo ridko mogao naravski izvèršiti; a i klišta slabo bi kad pomogla; te je obično potribito čedu glavu provèrtiti (ako je mèrtvo), te moždane iz nje izvaditi, to ispraznìti je da može izići; a ako je čedo živo, razglaviti krug, kao što jedni likari svituju, to rodilji stidni zglob prosići, da se krug tim proširi, te da se čedo krozanj protisnuti može. Ele bi rodilja i čedo, ako je živo, svakako u velikoj pogibelji bili; a navlastito ona, ne samo zbog premučnoga rodjaja, nego i još više zbog onakoga presika; a bila bi doisto velika ridkost kad bi se doraslo čedo pri tolikoj uzini živo rodilo.

Pri trećem stepenu uzine kruga jest potribito ako je čedo živo, rodilji prorizati tèrbuh i matericu, te kroz tu prorizinu izvaditi čedo, i posteljicu; ili, ako je čedo mèrtvo, raskomadati ga u materici, te ga na komade izvući. Ali ako bi uzina kruga ispod dva palca bila, nebi bilo druge, nego rodilji prorizati tèrbuh i matericu i ako je čedo mèrtvo; jer se nikako nebi moglo naravnim putem izvući ga, bila mu glava orudjem razmèrskana, ili gnječena. Proriz tèrbuha i materice se *cesarski proriz* imenuje, koji je po ženu malne svagda ubitačan.

Ako bi primalja poznala da je kojoj prisobnici, ili rodilji dužina koje promire kruga, navlastito križno-stidne kao što pri uzini kruga obično biva,

Digitized by Google

ispod tri palca i pol, jest dužna pozvati likara; nego u takovom slučaju ima ona, ako žena radja, na um uzeti ne samo uzinu kruga, nego i debljinu glave čedinje, gibkost lubanjskih kostijuh, način kako se čedo pridstavilo, snagu gèrčenja materice; veći ili manji razmak zglobovah kruga, koji se pri rodjaju mogu poništo razmaknuti; to da razborito zna kako bi takovo što moglo olakšati rodjaj ako je do pèrvoga stepena uzine kruga. Jer se jedne žene pri tom mogu s' donoščetom oprostiti samom snagom svojom; a jedne pak likarske pomoći potribuju, premda bi ovima i onima krug jednako pouzak bio; a moglo bi se dogoditi i to, da koja žena pèrvi put naravno rodi, a drugi put potribito izvući joj čedo premda se lipo kako i pèrvi put pridstavilo; a moglo bi biti i to, da koja žena drugi put naravno rodi, i ako je zbog koje uzine kruga pèrvi put nenaravno rodila.

Uzina kruga najčešće biva od omeknuća kostijuh. Ako bi primalja na kom ženskom ditetu koji znak ove bolesti opazila, imala bi nasvitovati da se takovo dite svagda u istom naručju nedèrži; da nehodi dok nije poodraslo i pojačalo; da mu se krug ničim nestiska.

Digitized by Google

ČETÈRDESET I PETO UČENJE.

O betezima i bolestima rodilah i stida.

Betezi, ili bolesti rodilah, stida, i stidnih pripaštinah mogu biti prirodne, ili prigodne. Ako se dilovi ti zbog betega, ili bolesti koje zaúze, čedo bi mučno, ili nebi nikako moglo kroza njih, to kroz materično zijalce, ili kroz jažu, ili kroza stid proći. Ako pritvori, ili pritvorci jedan za drugi prirastu, onda je prolazak čedu sasvim zapričen. Ako je divična opna pri rodjaju još cila, onda može ona zapriti malne sve zijalce jaže. Ako je stid otvèrd, ili čvornat, ili nakrastav, ili pak čvèrst kao što ovo u jakih starikovastih pèrvinkinjah drugša biva, ili ako pri njemu zarasticah ima, to se on dosta razjaziti nebi mogao. Osim toga, ako su pritvori naduti, ili modre žile pri njima nabujane, mogu one malne vas stid začepiti; ako bi se koja oteklina načinila, ona ne samo bi mogla zauziti, nego i svu šupljinu kruga zapačati. Ako bi primalja takovo što opazila jest dužna dati pozvati likara, jer bi moglo biti od potribe što probiti, ili prorizati, ili odrizati; a ako likara neima, ona može priviti na to koje blažilo, ili mekšalo.

Jaža može biti posve, ili stranom zatvorena ako su joj strane jedna za drugu prirasle, ili biti neprohodna, to po sebi tako uska, da se ni pèrst kroza nju provući nemože.

Digitized by Google

Kada glava čedinja prodire, može jažu više manje prid sobom otiskivati, te se ova može više manje iz stida izvaliti; to bi u ovom slučaju virila kao jedna podebela modruškasta otoč, koja bi prolaz čeda doisto smetala. Ako se jaža malo poizvali, vratiti je sa dva, tri li pèrsta, te podèržati je kad se glava primiče; ali ako se ona podpuno izvali, ima primalja odmah poslati po likara da se rodjaj kliještima izvèrši; jer ako se to neučini, takova bi se otoč mogla u živu ranu pretvoriti. — Jaža se može i zbog dugoga i mučnoga rodjaja, ili zbog goleme glave čedinje izvaliti, takodje i ako je ona mlitava, kao što može biti u žene, koja je više putah rodila, ili u one, kojoj se materica već izvalila bila.

Zbog nagomilane u gužnjaku nečisti, ili zbog puno mokraće u mihuru, šupljina kruga može tako uska postati, da se rodjaj mučno, ili nikako nebi mogao izvèršiti. Ako nečist pomoćju ustèrcaja, a mokraća pomoćju mekšalah na podtèrbušinu metnutih, nebi mogla izići, ima se gužnjak i mihur umitno i isprazniti; dakle likara za to pozvati.

Materično se zijalce može zbog česove bolesti ukrutiti, ili podpuno srasti. Takovo zijalce ima se (pri rodjaju) uljanim upèrskanjem mlakim, ili teplim kupeljem razmekšati; ako li tim neodmekne, ili neotvori se, pozvati likara.

Nagib materice ako nije velik, nikakve poteškoće pri rodjaju neuzrokuje; ali ako je velik, onda materično zijalce nestoji prama šupljini kruga, jer se zbog tolikog nagiba zastranilo; dakle rodilja mučno, ili nikako nebi se pri tom mogla s' čedom oprostiti. Ako je zijalce zastranilo se,

Digitized by Google

mučno se otvora, vodenjačka se kesa neredovno načinja, te se u nevrime prokine; a glava čedinja u krug upiruć lako se zastranjuje.

Ako je materica vèrlo naprid nagnula se, to joj (pri rodjaju) glava čedinja pridnju stranu dolnju priko načina potiskuje, i rasteže, te se glava s' ovom u krug slegne, te biva ono, što se *zakukuljena glava* imenuje.

Ako je materica nazad nagnula se, onda glava čedinja, gèrčenjem materice naprid potiskana, upire u stidnice, te nemože da se dalje primakne. Tako i prama kojoj strani kruga odprilike biva ako je do velikoga nagiba materice s' desna, ili s' liva.

Da se pridspomenuti hudi slučaji uklone, ima se nagib materice odmah popraviti. Ako je do pridnjega, ili pobočnoga nagiba materice, neka rodilja još u pèrvini od rodjaja leži na postelji tako, da joj je krug pouzvišen, a desnoj strani okrenut ako je nagib s' liva, a livoj ako je nagib s' desna; zatim matericu rukom, ili pásom na pravi položaj istija odtisnuti, a sa dva pèrsta u jažu metnuta materično zijalce k' sridi kruga pritegnuti, to u čas tišine. Ako je materica nazad nagnula se, neka rodilja stoji sidećke, a dok se materica gèrči polagano nazad odtisnuti glavu čedinju, a u isti čas matericu naprid potisnuti. Ako je materica naprid nagnula se, a glava zbog zakašnjena propravljenja već zakukuljila se, neka žena leži nauznak sa stražnjicom pouzvišenom, pa materično dno uzgor nazadice rukom polagano potisnuti, a pèrstom od druge ruke u jažu metnutim glavu čedinju u vis podignuti, da materično zijalce usrid kruga dodje.

Digitized by Google

Ako primalja nebi mogla koji nagib materice ispraviti, ima ona dati pozvati likara; jer ako je glava zakukuljena, ili drugčije kako duboko u krug zadubljila se, te se nagib nikako ispraviti neda, bilo bi od potribe dolnju stranu materice prorizati. da čedo kroz takovu prorizinu prodje.

Ako bi se u vrime nošenja dolnja strana materice (te i materično zijalce) izvalila, ima se odmah ispraviti je (vidi *osamnajsto učenje*); ako bi se u vrime rodjaja izvalila, sa dva pèrsta podèržati je u jaži svaki put kad boli hvataju, da se većma neizvali.

Digitized by Google

ČETÈRDESET I ŠESTO UČENJE.

O kèrvotoku iz materice.

Kèrvotok iz materice jest najčešći i najpogibeljniji hudi slučaj po prisobnice, rodilje i porodilje, takodje i po čeda, najskoli pèrvih misecih nošenja. Smák je to, protiv komu spremna se pomoć hoće; jer je do nje spasenje, ili smèrt matere i čeda; spasenje, ako je dobro, a smèrt, ako je hèrdjavo ili kasno data.

Uzroci kèrvotoka iz materice jesu *unaprid naklanjajući, uzbudjujući,* i *posebni.*

Uzroci unaprid naklanjajući jesu: obtok kèrvi zbog nošenja jači: razvijanje kèrvnih žilah materičnih; niko gèrčenje materice, koje se uz zadnje vrime nošenja sve većma učešćuje; trud; dugo nespavanje; stanovanje u vèrlo ugrijanoj kući; hrana obilata; piće žestoko; čistila jaka; kupelj odveć tepal; materična punokèrvnost, koja može postati iz koga god od tih uzrokah, a to najlakše u onih ženah, kojima su misečine obilate.

Kèrvotok iz materice biva ili s' odlipljenja opanah, iz kojih se vodenjak sastoji, to s' predera tanušnih kèrvnih žilah izmedju njih; ili s' odlipljenja posteljice, to s' predera materično-posteljičnih kucavicah.

Uzbudjujući uzroci kèrvotoka iz materice jesu: padnuće prisobnice osobito na tèrbuh; napinjanje prisobnice kašljuć, ili bljuvajuć, ili nečist iz sebe izmećuć; žalost, ili sèržba prisobnice; dugo pu-

Digitized by Google

tovanje prisobnice pišice, ili na konju, ili u kočiji, ili na kolima.

Posebni uzroci kèrvotoka iz materice, koji obično uz zadnju dobu nošenja diluju, jesu: posteljica prilipljena za dolnju stranu materičnu; preder pupkovine.

Posteljica se može zametnuti na komu god mistu materice, dakle i na dolnjoj strani njenoj gdi joj je unutrašnje zijalce; te se kèrvotok u ovom zadnjem slučaju mora očitovati uz zadnja tri miseca nošenja; jer se dolnja strana materična više proteže onda, te se ono zijalce polagano otvora; dakle posteljica zanj prilipljena mora se zbog takova protezanja stranom odlipiti. Ako posteljica sridinom svojom materično zijalce pokriva, to se sedmoga miseca nošenja kèrvotok očituje; ako je samo jedan okrajak posteljice na materičnom zijalcu, to kèrvotok devetoga miseca nošenja započimlje; ako li je okrajak taj samo kraj materičnog zijalca, kèrvotok se u vrime rodjaja očituje.

Preder pupkovih žilah, ili preder sve pupkovine jest vèrlo ridak; što se može dogoditi od česova betega pupkovine, ili od stezanja pupkovine ako je po sebi kratka, ili ako je dogodice takova kad bi bila čedu oko vrata, ili trupa obvita. Ako bi se pupkovina u vrime nošenja predèrla, to bi kèrv iz nje u vodenjak curila; ako bi se u vrime rodjaja predèrla, to bi kèrv iz nje kroz stid curila, ako se vodenjačka kesa prokinula.

Znaci, po kojima se kèrvotok iz materice poznaje, jesu *obćeni*, ili *mistni*, to jest, *svestrani*, ili *jednostrani*.

Digitized by Google

Medju obćenim znacima kèrvotoka iz materice jedni su pridvistnici, to prihodni znaci njegovi, a jedni su pravi, očiti. Pridvistnici kèrvotoka iz materice (ako nebi kèrv u jedanput iznenada udarila) bivaju kad žena, obično na nikoliko danah prije kèrvotoka iz materice, u sebi ćuti znake punokèrvnosti; to slabušnost, glavobolju, teplinu u obrazu; mučno diše; bilo joj često i puno; ćuti težinu u krugu, tegotnu bol u bocima, u preponama, u bedrima; čedo joj se slabo, ili nimalo nemiče. Pokle ti znaci više ili manje potraju obćeni pravi znaci kèrvotoka ukazuju se; to žena sva preblidi; snaga joj klone; bilo joj slabo bije; ona ledi se; onesvisti se; obuzme je tèrzavica. Sad, ako bi se vidilo gdi kèrv iz materice lije, bilo bi to *vanjski*, iliti *očiti kèrvotok*; ako li kèrv nebi vanka išla, nego bi se po materici razlivala, bilo bi to *unutrašnji*, ili *skroviti kèrvotok*.

Unutrašnji materični kèrvotok poznaje se videć gdi se materica uvećava, proteže, otvèrdne, oblik joj nenaravski; opipom čuje se gdi se ništo biba u njoj; pèrstom u jažu metnutim čuje se da je materično zijalce začepljeno, ili zatvoreno. Kèrv pokle se u materici skupi, zgrušava se, a gruševina ta podražuje matericu, te se ova gèrči, a zijalce joj se otvora, te pusta kèrv zgrušana i još nezgrušana krozanj ide. To obično biva iza izlazka čeda, ili posteljice, ili dok se još ova materice dèrži.

Ako je posteljica za dolnju stranu materice, dakle i za zijalce prilipljena (a čedo dakako u materici), onda se materično-posteljični kèrvotok očituje, to što kèrv, kad se posteljica odlipljuje,

Digitized by Google

iz njezinih i iz materičnih žilah izlazi. Ovi se kèrvotok pèrvi put pojavljuje u sedmomu, ili u devetomu misecu nošenja, s' uzroka gori protumačena, bez znakovah pridhodnih. Ovi je kèrvotok odmah s' početka vanjski; sam sustavi se, pa se opet neredomice sve obilnije navraća. Kèrv ide dok se materica gèrči, jer se materično zijalce pri tom proširuje, te se nikoje materično-posteljične žiličice prekidaju. Unutrašnjim se izvidjanjem čuje da je dolnja strana materična priko načina debela (što je posteljica za nju prilipljena); pèrstom dakle nemože se čuti nijedan dil tila čedinjega, jer ga postelijca zaklanja; niti se vodenjak može čuti, dakle ni odskok čeda promaknuti: nego se pèrstom pipa ništo meko, spugavo, neravno, iz čega kèrv curi, i ako se tek takne; to je vanjska strana posteljice, i koja kèrvna grušalina pri njoj.

Svi gorispomenuti znaci unutrašnjega i vanjskoga kèrvotoka svagda neopažaju se; jer se može dogoditi da patnica vèrlo ukratko pogine od silnoga kèrvotoka; niti su znaci unutrašnjega kèrvotoka onako znatni dok je čedo u cilom vodenjaku; a kèrv može iz materice čedom brimenite teći, i ako posteljica nije za dolnju joj stranu prilipljena.

Ako žena pridhodne znake kèrvotoka ćuti, ima primalja odmah dati pozvati likara, koji bi pokušao kèrvopustom smalaksati punokèrvnost, to da bi kèrvotok preodvratio; ali ako kèrv već curi, ili lije, ima se obćena i mistna pomoć odmah uporaviti.

Obćena pomoć jest ovo: ima patnica pologo nauznak ležati; sasvim mirovati; u mraku stati;

Digitized by Google

koju hladovninu piti, na priliku limunade, ili vode hladne pomišane su malo kvasine; a osim toga mogao bi biti potribit i kèrvopust, ako je do punokèrvnosti a nije do velikoga gubitka kèrvi. Ako je do maloga gubitka kèrvi obćena je pomoć obično dovoljna.

Mistna pomoć ima biti različna po znamenitosti kèrvotoka, i po vrimenu, u koje bi se očitovao; to, ili u vrime nošenja, ili u vrime rodjaja. Ako je do velikoga kèrvotoka zadnjih misecih nošenja, onda, osim obćene potribita je i mistna pomoć; to opet ter opet na podtèrbušinu, na bedra, i na križe učesto privijati kèrpah zamočenih u vodu studenu; a ako to nebi prudilo, onda jažu čepom začepiti. Čep neda da kèrv izlazi; podražuje materično zijalce, te se rodjaj očituje, i potom se kèrvotok obično sustavi. Nego ako je do silnoga kèrvotoka ima se raditi da se materica što prije isprazni; to pèrstom učesto škakljati po dolnjoj strani materičnoj, i po mamateričnom zijalcu, a dno i sridinu materičnu izvanka protarivati. Ako bi uspèrkos takovom pomaganju kèrvotok slidio, a rodjaj sporo napridovao, ima se zadriti vodenjak da se materica, pokle se voda iz nje izlije, stiskajuć se smanji; a ako bi se ona potom slabo gèrčila, a čedo lipo pridstavilo se, i podobro se u krug sleglo, rogatu raž upotribiti, to ako posteljica za materično zijalce prionula nije; jer ako bi ovo bilo, ova bi likarija kèrvotok povećala.

Kèrvotok iz materice kadgod je tako obilat i nagal, da se neima kad više rečene pomoći uporaviti, nego je patnica u najvećoj pogibelji. U tom žalostnom slučaju mora se posilimice (zad-

Digitized by Google

njih misecih nošenja) proširiti materično gèrlo, te čedo izvući. Istina, nije pouzdano da će se patnica tim spasiti, a svagda je po čedo to veoma pogibeljno; al' ipak u rečenoj cèrnoj neprilici bolje je smiono što pokušati, nego li bezposleno gledati gdi žena gine. Primalja jest dužna pozvati likara u pomoć svaki put kad bi se kèrvotok očitovao.

Ako je posteljica za dolnju stranu materičnu prionula, rodjaj se naravski izvèršiti može, to ako bi se posteljica s' jedne strane odlipila, i ako se vodenjačka kesa medju njom i materičnim zijalcem načinila, pa prokinula, te bi čedo kroza nj uz odlipljeni okrajak posteljični prošlo; što bi se moglo dogoditi i kad bi se posteljica pod jakim gèrčenjem materice sva odlipila, te pèrva izašla, a čedo odmah za njom. Nego se materično-posteljični kèrvotok obično množi pri rodjaju, te je potriba odmah izvući čedo za noge okrenuvši ga, pa posteljicu za njim izvući. (Vidi *pedeset i treće učenje*). Pri učenju o izmetnuću kazano je šta se ima učiniti protiv kèrvotoku pojavivšemu se pèrvih šest misecih nošenja; a pri pedeset i sedmomu učenju kazano je šta se ima učiniti protiv kèrvotoku iz materice posli izlazka čeda.

Ako bi prisobnici ili rodilji kèrv išla iz nosa, ili iz pluće, ili iz prohoda, jest potribito sustaviti je osobito kèrvopustom; jer kèrvotok taj obično biva s' navale kèrvi; ali ako bi uspèrkos ovom pomagalu kèrvotok slidio i bio bi velik, ima se čedo izvući istom bi se materično zijalce dosta otvorilo, ili bilo bi lako proširivo; radi česa dužna je primalja dati likara pozvati.

Digitized by Google

ČETÈRDESET I SEDMO UČENJE.

O proderu materice.

Proder materice jest najgèrdje zlo, što shvatiti može prisobnicu, ili rodilju. Materica se može u drugoj dobi češće, ridko pèrvih misecih, manje ridko pri dospitku nošenja prodriti.

Dno, ili sridina materice može se s' koga vanjskoga nasilnoga uzroka ponajviše u vrime nošenja, a materično gèrlo obično s'mučnoga rodjaja prodriti.

Poglaviti uzrok na proder materice naklanjajući jest nošenje; jer budući čedom brimenita, to je ona krupna, uzvišena i tanja. Ostali uzroci na proder materice u vrime rodjaja naklanjajući jesu: uzina kruga; odpor gèrla materičnog; nagib materice; uzina jaže i stida; hèrdjava pridstava čeda; koja gèrdobština pri čedu, ili koji mu dil od česove bolesti predebel. Ako bi dakle što takovo rodjaj smetalo, to bi matericu prisilovalo da se vèrlo jako gèrči, te bi se lako mogla prodriti.

Zadnjih misecih nošenja materica se može prodriti s' uzrokah, koji se *vanjski* imenuju; to od jakoga gèrčenja tèrbušnih gušterah; od udarca u tèrbuh, ili padnuća natèrbušice; od silovita natezanja, ili od silovita pregibanja tila; a u vrime rodjaja pak materica se može prodriti kad

Digitized by Google

bi se s' koga od tih uzrokah prejako gèrčila: ili s' toga, kad bi se rodilja priko načina, ili mahomice čvèrsto upinjala, ili ramena mahomice zavratila, ili kad bi se naglo kakogod okrenula; ako bi koji dil tila čedinjega u matericu čvèrsto upirao; ako bi se rukom, ili česovim orudjem nevišto i nerazborito pokušalo izvèršiti rodjaj.

Materica prodriti se može u jedanput, ili malo po malo, to po vèrsti uzroka; a i jaža se može drugša prodriti, ili od materice odadriti kad se čedo kroza nju protiskuje.

Znaci prodera materice obično se lako poznaju. Ako se s' kogagod vanjskoga uzroka, ili pod jakim napiranjem ova nesrića pri rodjaju dogodi, zlosrićnica u taj čas vrisne od ljute boli; a ako se pri tom ko kod nje desi, začuti može kao da ništo bušnu. Nego malo zatim bol ta jenja; žena ćuti onda teplinu, koja se po svemu tèrbuhu razilazi; to se kèrv, i voda ovčinska (ako je još ima) po njemu rasplinjuje; patnica preblidi; studen znoj kroza nju probija; ona iznemaže; drugša joj kèrv iz stida curi; bilo joj oslabi; bljuje; štuca; tèrza se; onesvisti se; izdahne.

Pokle se materica prodre a čedo je u njoj, nijedna se promina ni vanjskim, ni unutrašnjim izvidjanjem na njoj neopaža; ali ako čedo sasvim ili stranom iz proderine materice u šupljinu tèrbuha isklizne, materica se onda znatno stisne, a rodjaj prestane. Ako je čedo iz materice u šupljinu tèrbuha izmaklo se, opipom se ciko pod potèrbušinom čuju dilovi tila njegova, i čuje se gdi gamozi ako je živo. — Poslidice prodera materice obično jesu smèrtonosne po mater i po čedo; jer ovo premine od kèrvotoka, što obično

Digitized by Google

i nju usmèrti; a ako se kèrvotok sustavi, ona kašnje pogine od zažega zbog kèrvi i vode po tèrbuhu razlivene, ili od zadave koje crivne petlje u proderinu upadše.

Čedo se može spasiti ovako: ako ono kroz proderinu u šupljinu tèrbuha upane, prorizati tèrbuh, te ga izvaditi; ostane li u materici, rukom ga ili česovim orudjem, naravnim putem izvući.

Ako bi se primalja ositila da je materica prodèrla se, ili česova zaprika neda da se čedo rodi; ili ako bi se ositila da se jaža odadèrla, odmah neka da dozvati likara u pomoć.

Digitized by Google

ČETÈRDESET I OSMO UČENJE.

O bolestima, koje mogu zamèrsiti rodjaj.

Osim gori opisanog prodera materice, i osobita koja bolest može zamèrsiti rodjaj i nemogućim ga učiniti; na priliku: tako narečena *gèrčevita nesvistica; nabreknuće* koje žile kucavice; *zaduha; kila; tèrzavica; mlohavost materice; obćena slabost.*

Gèrčevita nesvistica jest bolest opaka, koja se može najčešće pojaviti u vrime rodjaja, a drugša i posli šestoga miseca nošenja; hvata na povratke; najviše su pèrvinkinje njoj podložne.

Uzroci na gèrčevitu nesvisticu naklanjajući jesu: punokèrvnost, osobito u moždanima; odveć velika ćutljivost i razdražljivost žene; odvišno materice protegnuće zbog vodene bolesti, ili zbog složenoga nošenja; rodjaj odveć dug; živo duševno ganuće; ljuta bol; žestoke boli od rodjaja.

Pridznaci gèrčevite nesvistice jesu: slabost uz obćenu zabunu; glava bunovna; dihanje mučno; zuk u ušima; vid pomućen; stuga; obraz cèrljen; vratne žile nabujane; drimanje; bilo puno, sporo. tvèrdo. Pokle ti znaci više manje potraju, hvata tèrzavica; to se gušteri obraza, sridine tila, rukuh i noguh gèrče svakojako; oči kadgod ukočene, a kadgod zvirlaju; škripanje zubih; vilice

Digitized by Google

se kadikad tako čvèrsto sklope, da je mučno čuvati da jezik neugrizu; mokraća i nečist izlaze same; bljuvanje; pljuckanje; usta balava; patnica se najposli sasvim onesvisti; a kad se pak razabere ništa se muke te nespominje. Takovi se napad dva, tri, četiri, i još više putah sve žešće navrati, te se s' kapljom i zatim smèrću zavèrši ako se priličnim ličenjem neprekine; to kèrvopustom, pijavicama po glavi prilipljenim; čestim privijanjem na glavu kèrpah u vodi studenoj umočenih: nadavanjem nikojih likarijah; promicanjem rodjaja, ili izvučenjem čeda iz materice rukom, ili česovim orudjem, to ako je rodjaj već nastupio. Istom bi se primalja ositila da ta muka pridstoji, ili bi vidila da je već očitovala se, ima ona odmah dati pozvati likara u pomoć.

Ako je materica mlohava rodjaj nemože da napriduje. *Mlohavost* se materice poznaje ako se opipom čuje da je ona bibava, i ako se pèrstom u jažu metnutim čuje da je materično zijalce otvoreno i vèrlo meko. Rodjaj se ipak može naravno izvèršiti promicajuć ga protarivanjem tèrbuha u naokolo; škakljanjem po materičnom zijalcu; upotribljenjem rogate raži, ako je čedo dobro u krug sleglo se; svakako je pak potribito likara pozvati u pomoć, ako bi se vidilo da se rodjaj sa pogibelju čeda i rodilje odveć produljuje.

Ako je rodilja skroz slaba, i često u nesvist pada, onda gèrčenje materice sve više smalaksava, i najposli se rodjaj zaustavi. Tribuju za to hranila, jačila, i dražila, drugša i raž rogata; a ako bi sve to bilo neprudno, ima se čedo iz

Digitized by Google

materice izvući; dakle pri takovom stanju rodilje likar jest potribit.

Nabreknuće koje žile kucavice, osobito velike sèrčanice, može se iznenada prokinuti, te odmah smèrt zadati. Rodilja, pri kojoj bi ta bolest bila (primalja bi mogla barem posumnjiti da je to, kad bi vidila koju otoč, osobito na vratu, koja kao sèrce kuca), ima mal'ne uspravo ležati, a ni malo nenatezati; a ima joj se kèrv iz ruke pustiti; a ako bi velika pogibelj pridstojala, ima se rodjaj umitno izvèršiti. Te iste pomoći imadu se upotribiti ako bi zaduha rodilju osvojila, da se ova nebi pod naporima rodjaja zadušila.

Ako je pri pupku, ili pri pregibu bedra, ili unutra pri stidu kila, ima se pokušati vratiti je u tèrbuh; ili, ako se vratiti nemože, podèržati otoč tu rukom da se pod gèrčenjem materice neuvećava; a rodilja da nenateže, da se kila nezadavi; a ako bi se ova uvećala, ili otvèrdnula i bolila, te bi se rodilji gèrštilo, ili štucalo, ili bi bljuvala, potribito je izvući čedo iz materice; dakle likara pozvati.

Digitized by Google

ČETÈRDESET I DEVETO UČENJE.

O betezima i bolestima, koje raskrupnavaju ili nagèrdjuju tilo čedinje.

Rodjaj može biti više manje zapričen od koje naduštine, ili gute ispevše se na tilu čedinjem, ili pak od česove gèrdobštine pri njemu. Čedo jest nakazno ako je pri njemu takovo što gèrdno. Teško ili se nikako nemože to pri rodjaju raspoznati, te čedo premine ako mu to izlazak vèrlo zapričuje. Nego bi se moglo dogoditi da koja takova guta pri rodjaju pukne, ili da se od tila čedinjeg odtèrgne ako s' tankim krajem zanj prijanja. Takove gute ako su domašne valjalo bi, ako rodjaj zapričuju, ili probiti ako su bibave, ili odrizati ako su mesne.

Gèrdobština može postati i od vanrednoga narasta ili odebljaja koga dila tila čedinjeg, ili od toga, što su bliznaci (pri složenom noženju) jedan za drugoga prirasli, što se dogoditi može ako nebi bili baška svak u svomu obvoju, nego bi se ciko jedan drugoga doticali; te bi ledja jednoga mogla prirasti za ledja drugoga, a tako i bokovi, pèrsi, tèrbuh, stražnjice li, kao što se više putah vidilo; a i dogodilo se da je glava jednog bliznaca prirasla za glavu drugoga. Vidjeno je i gèrdobštinah, gdi jedna glava bijaše na dva trupa; dvi glave na jednom trupu, sa

Digitized by Google

dvi, ili četiri ruke; tilo kèrno, to bez glave, ili bez koga drugoga dila; koja bi se čudila mogla

Slika 25.

dok je čedo u materici rukom u nju zavučenom razabrati. Ridko se dogodilo da je koje čedo nakazno samom snagom naravi živo rodilo se.

Digitized by Google

Debela iliti vodena bolest u tèrbuhu, ili u pèrsima, a osobito u glavi čedinjoj, dakako više manje zapričuje rodjaj, ili neda da se izvèrši ako je velika.

Vodena bolest u glavi jest svagda po čedo pogibeljna, a u vrime rodjaja raspoznaje se ona po znacima ovim: pèrstom čuje se naduština vèrlo široka i protegnuta; lubanjske kosti vèrlo gibke; svezi, i meka timena vèrlo široka; otoč ta jest bibava, a izvanka vlasata, a samo ovaka ako voda nije u glavi, nego medju kožom glave i lubanjom nalila se.

Voda u glavi jest surutkava: ako puno vode neima rodjaj se može naravski izvèršiti; jer lubanjske kosti buduć vèrlo gibke, to se glava naporima rodjaja produljuje kao jedna kesa. Kesa se ta od vodenjačke raspoznaje po tomu, što je ova gola i gladka, a ona je vlasata, i od kutovah i okrajakah lubanjskih kostijuh hrapava. Ako se rodjaj zbog te bolesti u glavi nebi mogao naravski izvèršiti, ima primalja dati pozvati likara, koji bi glavu kliještima istegnuo, ili bi je probio da se voda iz nje izlije.

Vodena bolest tèrbuha jest ridja od vodene bolesti glave, a češća od vodene bolesti pèrsijuh.

Znaci vodene bolesti tèrbuha jesu: tèrbuh vanredno debel, protegnut, bibav; pri njemu pupkovina.

Znaci vodene bolesti pèrsijuh jesu: pèrsi znatno debele; medjurebreni prostorci priko načina široki i bibavi.

Ti znaci mogu se raspoznati rukom u matericu zavučenom, to posli izlazka glave, ili stražnjice, ako se ova napèrvo pridstavila bila. Ako

Digitized by Google

bi tèrbuh, ili pèrsi od vodene bolesti tako najedrile, da nebi mogle izići, morao bi jih likar probiti da voda iz njih iscuri.

Vodena se bolest može zavèrći i uz hèrbtenicu izvanka, i još u kom drugom dilu tila čedinjega.

Ele, kad bi primalja koju takovu zapriku razabrala, ili na nju posumnjila, ima dati pozvati likara.

Digitized by Google

PETDESETO UČENJE.

O pridstavi bliznacah, o hèrdjavoj pridstavi čeda, i o propadu koga dila njegova pri rodjaju.

Ako je do složenoga nošenja rodjaj može biti mučan bili bliznaci u zajedničkom, ili svak u svomu vodenjaku; a rodjaj može biti i nemoguć, ako bi oni bili naporednici tako, da je glava jednoga spored glave drugoga, ili ako bi sumitice stali, to da je glava jednoga uz stražnjicu drugoga na ulazištu kruga. Bliznaci nebi se mogli uzajedno roditi bio krug i vèrlo prostran; a rodjaj bio bi više manje zapričen i kad bi se samo jedan pridstavio na ulazište kruga, a drugi za njim stao; jer s' pribića ovoga stražnjačeta materica nebi se sva mogla oko pridnjačeta gèrčiti da ga iz sebe lakše izrene.

Da se rodjaj naravno izvèrši jest potribito da se jedno blizne s' jednim krajem svoga tila, to ili s' glavom, ili s' nogama, ili s' kolinima, ili sa stražnjicom pridstavi, a tako za njim i drugo. (Vidi sliku 26, 27). Ako bi bliznaci bili naporednici, to bi bilo potribito jednoga odtisnuti, da se drugi slobodno u krug spusti; a ako bi se pridnjače na ulazište kruga ispričilo, to ako bi se s' jednim krajem tila svoga nebi pridstavilo, bilo bi potri-

Digitized by Google

bito zavući ruku u matericu, te ga okrenuti za noge, čuvajuć da nisu noge stražnjačeta; a isto

Slika 26.

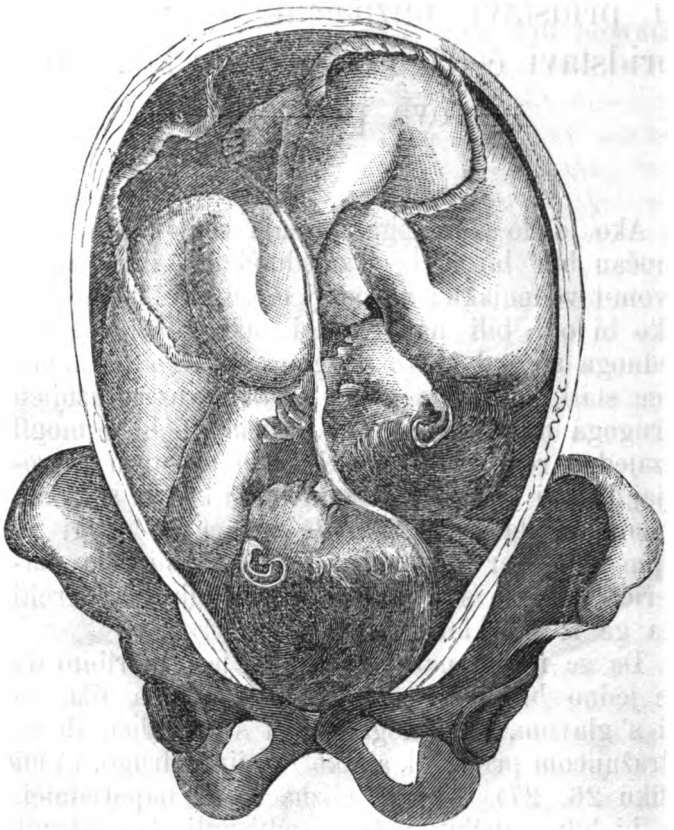

bi se imalo učiniti ako bi posli izlazka pridnjačeta, stražnjače onako ispričeno bilo; a moglo

Digitized by Google

bi biti potribito i to, da, ako bi bilo naručnije, imalo bi se stražnjače prije od pridnjačeta okrenuti i izvući.

Slika 27.

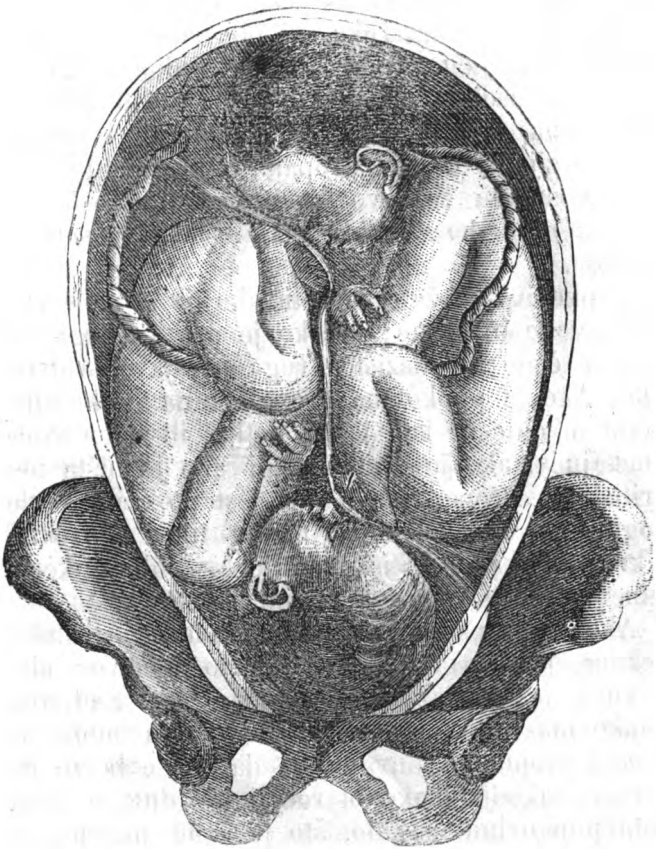

Ako bi se, izišav trup jednoga, glava drugoga bliznaca na ulazište kruga pridstavila, imalo bi

Digitized by Google

se odtisnuti je, da nezapačava izlazak pèrvoga, ako je s' dolnjim krajem tila svoga do trupa izašao. (Vidi *trideset* i *šesto učenje).*

Tot u slučaju okreta za noge, tot u slučaju odtisnuća glave, hoće se likar; dakle primalja jest dužna dati na vrime pozvati ga.

Ako bi se jedna ruka, ili obe ruke niz glavu ili niz stražnjicu, ili ako bi se jedna noga ili obe noge čedinje niz glavu spustile; ili ako bi pupkovina, dok je čedo još u materici, kroz materično zijalce u jažu propala, te može biti i kroz stid prosukala se, ovo se *propad pupkovine*, a ono se *propad ruke* ili *rukuh, noge* ili *noguh* imenuje.

Pupkovina može propasti ako je u materici puno vode ovčinske; ili ako je ona preduga; ili ako se čedo na ulazište kruga hèrdjavo pridstavilo. Ako je pupkovina propala, a na vidiku nije, pèrstom čuje se kao jedna petlja, ili jedna uzica kuckajuća, ako je čedo živo, i ako je ništa nepritiskuje. Propad pupkovine jest po čedo vèrlo pogibeljan, to ako je ona medju tilom njegovim i krugom ikako pritiskana; jer se obtok kèrvi izmedju njega i posteljice tim zaustavlja.

Ako je propadša pupkovina studena, osliznula, nekuca, jest dokaz to da je čedo mèrtvo; ako li kuca, jest dokaz to da je čedo živo. Sad, ako pupkovina kuca, rodjaj ako je snažan može se naravi prepustiti, uhvajuć se da će se bèrzo izvèršiti; takodje i ako bi rodjaj bio dug, a ništa nebi pupkovinu stiskalo, što je čedo maleno, a krug dosta prostran. Ali ako bi se rodjaj produljio, a pupkovina slabije i ridje kucala, onda vratiti je u matericu, ili čedo odmah izvući.

Digitized by Google

Kad bi primalja vidila da je čedo u pogibelji što mu pukovina slabo i ridko kuca, ima dati pozvati likara; a medjutim dok on nedodje ima ona propadšu pupkovinu sa dva pèrsta nadignuti s' one strane odkud je propala, i podèržati dok se glava, stražnjica li u krug dublje neslegne; ali ako bi petlja pupkovine bila vèrlo dugačka, umistiti je gori prama križno-kukovu zglobu, s' one strane odkud je propala, jer je onde prostranije, te je jednim bubuljem od ruba podèržati; ali, ako bi se ruka mogla u matericu zavući, bolje bi bilo, ako pupkovina sve slabije kuca, previsiti je priko jedne noge čedinje da nanovo nepropane; jer bi ona tako bila naprosto, te bi kèrv proticala kroza nju slobodno. Jest potribito da likar bude pri tomu, najskoli ako se glava duboko slegla, te nebi se dala natrag otisnuti za previsiti onako pupkovinu, te bi bilo potribito glavu klištima izvući.

Zbog naravne ili prigodne kratkoće pupkovine rodilja i čedo mogu biti u pogibelji, to istom glava, ili stražnjica izidje, takova bi se pupkovina zatezala, te bi se trup čedinji zaustavio. Neka je pupkovina i prekratka, ona se nebi zatezala dok glava ili stražnjica neizidje; jer dok se to jedno ili drugo u krug zadubljuje, to se i materično dno snizuje.

Pupkovina bila bi prigodno kratka onda, kad bi čedu oko vrata bila obvita; zbog česa ako bi bila zategnuta, to bi se čedo moglo zadaviti, ili bi ga mogla kaplja popasti; ako li je pak pupkovina naravno, to od sebe prekratka lako bi se mogla predriti zatežuć se, ili bi se posteljica prije vrimena odlipila, ako je ona čvèrsta, te bi kèrv iz

Digitized by Google

materice udarila; koja bi se mogla izvratiti ako je posteljica čvèrsto za nju prionula. Šta je potribito učiniti ako je pupkovina kratka, to je na svom mistu kazano.

Propad rukuh ili noguh nije pogibeljan; jer obično to naravni rodjaj nepreči. Nego se noge niz glavu spustivše se imadu vratiti natrag više nje; a ako se primalji nebi ovo dalo, ima ona dati pozvati likara, koji bi može biti izvukao čedo za noge odtisnuvši mu glavu uzgor, ili bi je kliještima izvukao.

Digitized by Google

PETDESET I PÈRVO UČENJE.

O primaljskim ručnim dilovanjima uobće.

Svaka vèrsta nenaravnoga rodjaja iziskuje koje osobito dilovanje ili rukom, ili česovim orudjem, što se po tomu *ručno* ili *orudjsko dilovanje imenuje*; a jedno i drugo spada u dilokrug likara; dakle primalja jest dužna k' njemu se uteći kad god bi poznala da je koje takovo dilovanje potribito.

Buduć da likar nije svagda pri ruci, a u mnogim mistima neima ga, za to se učenicama primaljstva predaje nauk o hudim slučajima, koji kakvo primaljsko dilovanje iziskuju, i o načinima kako se to izvèršuje, da kao primalje umidu pak u silnim potribama pomoći kad nebi se moglo na dolazak likara čekati ili neima ga. Nego se istim učenicama predaje samo nauk o ručnim dilovanjima, jer su orudjska dilovanja visoka za njih; nisu one dosta uke za upotribljenje primaljskih orudjah.

Svako primaljsko ručno dilovanje može biti mučno, ili pogibeljno. Zgodni čas za dilovanje jest okolovština, koja nadmašuje vèršnoću primaljah; dakle ako nije do silne potribe, te se likar nadje, da se one u to nepèrte, te da negriše dušu, i da neupanu u koju nepriliku, koja bi bila ljuta po njih.

Digitized by Google

Ručna dilovanja jesu: ispraviti, ili okrenuti, ili podvèrnuti, ili izvući čedo u vrime rodjaja, ili posteljicu izvući.

Ako se koji poglaviti dil tila čedinjeg ispravi što se na ulazište kruga koso pridstavio, to se dilovanje *isprava* imenuje.

Ako se noge čedinje, od ulazišta kruga više manje odstojeće, rukom dohvate, te do stida dotegnu, to se dilovanje *okret čeda za noge* imenuje.

Ako se glava, ulazištu kruga bliža nego noge, rukom podvèrne, to se dilovanje *podvèrnuće glave* imenuje.

Ako se čedo za noge, u jaži ili pri stidu nahodeće se, iz materice izvuče, to se dilovanje *izvučenje čeda* imenuje.

Kad je do koga rnčnoga dilovanja jest potribito dèržati se pravilah ovih: prije svega potriba od dilovanja ima biti tako očevidna, da se ovo s' ničesovom drugom pomoćju izminiti nemože; — materično zijalce ima biti dosta otvoreno, ili proširivo, da se ruka može krozanj provući; — što prije dilovati pokle se ovčinska voda izlije; — ako se materica vèrlo jako okolo čeda gèrči, ili ako se zažegla, ili ako je razdražena, ovo bolestno stanje njezino ima se prije dilovanja zagasiti, ili ublažiti ogrivalima, ili mekšalima, ili mlakim uštèrcajima, ili parom vodenom, ili obćenim mlakim kupeljem, ili kèrvopustom, ili pijavicama prilipljenim onde, gdi žiška ili žiga; — ruku u jažu, pa u matericu zavući kad je odmor, iliti tišina, to kad se materica negèrči, a kad se gèrči, a ruka je u njoj, ovom nekrećati.

Ako bi primalja poznala da je koje ručno dilovanje potribito. ima ona opomenuti rodilju na

Digitized by Google

to, i dokazati joj, i koliko moguće uglaviti je o koristi, koja će tim doći i njoj i čedu joj.

Prije nego se uzme dilovati, navlastito ako je do okreta, ili do izvučenja čeda za noge, valja namistiti rodilju na postelju isprika, pa blazinjama podbočiti je, to toliko da stoji poispravno, a stražnjica joj da okrajak postelje tek premašuje, to da tèrtica i podstid naprosto budu, te da se ovi napeti, a ona zavratiti može kad se čedo kroza stid protiskuje; a rodilji da su noge jedna na jednoj, a druga na drugoj klupici ili stoličici naslonjene tako, da budu pomalo zgèrčene, i u široko; a jedna pomoćnica, ili pomoćnik jedan da rodilji jednom maramom oko pèrsijuh do ispod podpazuhah opruženom počvèrstvo trup pridèrži. Postelja ta ima biti čvèrsta, prema stasu primalje visoka, a tvèrda gdi je rodilji stražnjica naslonjena, kèrpama onde zastèrta za sačuvati je od kèrvi, i od nečisti.

Osim spremah, koje pri naravnom rodjaju tribuju, neka je pèrtenine, i jedna, dvi li vèrpce jedno dva pèrsta (napriko) široke, a lakat i pol dugačke; jer ako je do okreta za noge moglo bi biti potribito jednu nogu, ili ruku čedinju zavezati; to ovu ako se ispustila što se čedo upriko pridstavilo, te je u svoje vrime pritegnuti pokle unutra umakne, dočim se čedo za noge okriće; a onu zavezati ako se nebi dalo ujedno s' njom i drugu nogu dopeljati; dakle da neumakne dok se druga traži.

Jedna osoba ima biti pri ruci da primalji, dok diluje, dodaje što god bi joj tribovalo; na priliku: jednu kèrpu, da njom otare ruku istom je iz materice izmakne (to da rodilji i osobama kod

Digitized by Google

nje nahodećim se nepridoči ruku kèrvlju omèrljanu), — ili pelenu za obložiti njom čedo kad ga izvlači; itd.

Primalja prije nego stane dilovati ima čisto znati kako je čedo nenaravno pridstavilo se; to ima li desnom, livom li rukom svojom dilovati; a istom hoće da počne dilovati, ima ona najprije uzvèrnuti uz ruku rukav donle, dokle ruka dosegnuti ima u matericu; a vitice, ili pèrstene skinuti s' pèrstijuh; a nokti da su joj srizani, da ni matericu, ni čedo nepovride; a grana od ruke joj da je namazana uljem, ili mladim, prepranim li maslom to da se ruka lakše provući može.

Dočim primalja diluje ima veselo izgledati; tamašnih ričih neizgovarati, ni prišaputati, da patnicu neustravi; a bilo bi zlo i naopako kad bi ona bila pri tom smetena, ili bi sèrcem klonula.

Ručna dilovanja jesu uobće svagda pogibeljna i po ženu i po čedo; jer se diluje u utrobi jezivoj, koja je pri rodjaju više manje razdražena; a čedu dok se za noge okriće pupkovina je više manje stiskana. Ako bi se prije nego se uzme rukom u materici dilovati, vidilo da je rodilja u velikoj pogibelji, na priliku, zbog kèrvotoka, ili zbog drugoga koga silnoga uzroka naprid kazana, usvitovati je da se ispovidi (ako se ima kad), i pričesti, ili drugčije kako da se nabožno tiši; a čedo kèrstiti, ne samo kad je do okreta, nego i svaki put kad bi se vidilo da je u velikoj pogibelji.

Primaljsko se kèršćenje može izvèršiti uštèrcanjem ili polivenjem; ovako, ako koji dil tila čedinjeg iz materice izviruje, ili ako se rodilo; a onako, ako je ono još u materici sasvim, to štèr-

Digitized by Google

calicom uštèrcnuti čiste vode po dilu tila čedinjega doli stojećemu, a to pokle se vodenjak prodro, da ga se voda ciko dodije; a pri tom da je nz štèrcalicu pèrst unutra, neka se čuje da se voda gologa dila dodiva kad se stèrca; a kad se poliva, rukom križa se.

Pri kèršćenju tot uštèrcanjem, tot polivenjem, imadu se pobožno izreći svetotajstvene riči ove: *Ja te kèrstim u ime Otca, Sina* i *Duha Svetoga!* Ako se nebi znalo da li je čedo živo, ili mèrtvo, imadu se prije tih ričih izreći ove: *Ako si živo!* a ako je čedo nakazno, imadu se uz riči napèrvo navedene izreći ove: *Ako si vèrsno za kèršćenje!*

Ako se likar nebi desio, primalja vlastna je kèrstiti čedo u materici nahodeće se, ili stranom iz nje izvirujuće; a i pokle se rodi, ili iz materice izvuče, a zamèrlo je, ili je preveć slabo, te je strah da će časom preminuti. Ako bi se koji čovik pri takovom novorodjenčetu desio, neka ga on onako kèrsti pridnaznačene riči svetotajstvene izričuć. Nego se ovo sveto dilo svećeniku pristoji (pokle se čedo rodilo) svaki put kad bi se imalo kad na njega čekati; a ako bi novorodjenče već onako bez njega kèršćeno bilo, i u životu ostalo, te bi se u cèrkvu donilo, da ga svećenik nanovo kèrsti, ima se njemu kazati da je dite zbog silne potribe onako već kèršćeno.

Digitized by Google

PETDESET I DRUGO UČENJE.

O ispravi, o podvèrnuću glave, i o ispravi stražnjice.

Rodjaj jest doisto zapričen ako zatiljak, ili obraz, ili stražnjica stoji koso na ulazištu kruga; dakle ima se to ispraviti.

Ako zatiljak stoji koso na ulazištu kruga, to je jedna strana glave prama šupljini kruga; to je doli jedna timenična kvèrga, i uho, više manje u sridini kruga stojeće. Po uhu se raspoznaje položaj glave onako koso pridstavivše se; jer ako je uhoresa s' liva, to je lubanja s' desna, a zatiljak je s' one strane, kojoj je ušna zavojica obèrnuta. Nego naravna snaga obično poispravlja glavu koso pridstavivšu se; dakle može se čekati na to; ništanemanje ako bi primalja pèrstom uho razabrala, ima dati pozvati likara, a ako ga neima, ima sama pokušati ispraviti glavu ako ova, pokle je rodjaj više urih potrajao, sama se ispravila nebi. Dakle ima ona zavući ruku, te najprije istija (kad materica miruje) otisnuti glavu više ulazišta, pa dohvatiti zatiljak, te ga na ulazište kruga podvèrnuti.

Ako obraz stoji nakrivo, to je čelo, ili obradak nasrid ulazišta kruga. I tu hèrdjavu pridstavu sama snaga naravi ispraviti može; a lakše kad je čelo, nego li kad je obradak doli. Ako je obradak nižji od čela, to je gèrlo blizu; dakle bi

Digitized by Google

se rodjaj teško mogao izvèršiti ovako. U ovom slučaju ima primalja dati pozvati likara; jer bi moglo biti potribito okrenuti čedo za noge ako se glava nebi mogla poispraviti. Ovaka bi se isprava učinila otisnuvši obradak uzgor, jer bi se onda čelo spustilo, te bi onda s' obradkom bilo naporedo. Ako je čelo niže od obradka, rukom dohvatiti gornju stranu glave, te je podvèrnuti da se time, ili zatiljak na ulazište kruga pridstavi.

Ako je stražnjica koso pridstavila se, to je križnica, ili kuk desni, livi li na sridini ulazišta kruga. Ako je križnica doli, to bi se moglo ispèrva učiniti da je glava, buduć je ona tvèrda i široka; nego je križnica širom tvèrda, a po glavi su svezi, koji su opneni, te mekani, a pri njoj imaju i meka timena. Ako naravska snaga stražnjicu ispravila nebi, ima se podvèrnuti je, otisnuvši križnicu, kuk li, uzgor isprika, ili otisnuti ovi, ili onu, te noge podvèrnuti. Nego ima se odmah ispèrva gledati da nije glava, ili stražnjica zbog nagiba materice koso pridstavila se, te zastranila; u kom slučaju valjalo bi matericu ispraviti.

Misto okrenuti čedo za noge, to zbog nenaravne pridstave čeda, može se pokušati podvèrnuti glavu ako je ova ulazištu bliža od noguh, ili ako je kod ovoga, kao što biva kad je jedno ili drugo rame pridstavilo se. Ovo se dilovanje *podvèrnuće glave* imenuje, koje je po čedo manje pogibeljno od okreta za noge. Nego ako je rodjaj od koje nezgode iliti hudoga slučaja praćen, te mora se što prije izvèršiti ga, nepodvèrnuti glavu, nego okrenuti čedo za noge, te ga izvući; jer podvèrnuće glave pristoji kad je naum rodjaj zatim snagi naravi prepustiti.

Digitized by Google

Podvèrnuće glave može se i prije rodjaja izvèršiti ako je jedno ili drugo rame na ulazište kruga pridstavilo se. Pridstava ramena prije rodjaja poznaje se, ako je prisobnici tèrbuh uspriko proširen, a materica na jednu stranu nagnuta, a glava čuje se isprika, a pèrstom metnutim u jažu nijedan dil tila čedinjega nečuje se. Kad bi se dakle to poznalo prilika je pokušati podvèrnuti glavu, to izvanka polako potisnuti je k' ulazištu kruga, a drugom rukom u isti čas zaošenuti stražnjicu uzgor k' materičnom dnu, te i nagib materice tako ispraviti, i zatim je pásom pridèržati.

Slika 28.

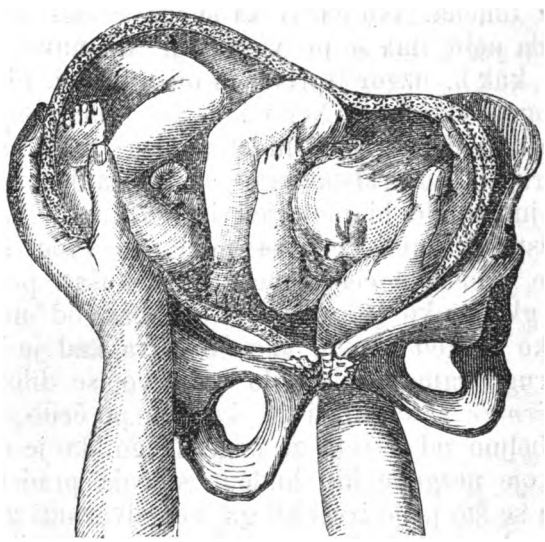

Ako je rodjaj nastao, a materično zijalce dosta otvoreno, ili proširivo, a vodenjak još cil, a hu-

Digitized by Google

doga koga slučaja neima, a rame je pri ulazištu kruga, prilika je pokušati podvèrnuti glavu ovako: ruku kroz zijalce materice polagano podvući pod glavu, načeti vodenjak, te je podvèrnuti, a drugom rukom izvanka u isti čas stražnjicu nadižuć. (Vidi sliku 28). Glavu podvèrnuvši rodjaj ima se snagi naravi prepustiti. (Vidi *petdeset* i *treće, petdeset i četvèrto učenje).*

Ako je rame pri ulazištu kruga, a voda je već iz materice izlila se, te glava nije pomična kako kad je vodenjak cil, obično se ima čedo za noge okrenuti; što je pogibeljnije ponj nego li podvèrnuće glave. Ako je voda od malo izlila se, a materica nije jako oklopila čedo, ima se ipak pokušati glavu onako namaknuti na ulazište kruga, to ako je čedo živo, a krug uzak; jer podvèrnuvši glavu lakše bi se mogla kliještima izvući, nego li kad bi uslid okreta za noge zadnja ostala.

Digitized by Google

PETDESET I TREĆE UČENJE.

O okretu i izvučenju čeda za noge.

Okret za noge znači dohvatiti čedo za noge od ulazišta kruga više manje odstojeće, te jih do stida dopeljati. Ovo se primaljsko dilovanje izvèršuje ne samo kad trup tila čedinjega napriko stoji pri ulazištu kruga, nego i kad je glava lipo pridstavila se na to ulazište, a silna potriba zahtiva da se nećeka na naravno izvèršenje rodjaja na glavu, nego da se čedo što prije okrene za noge, i zatim iz materice izvuče. Ova silna potriba bila bi i kad bi koji hudi slučaj rodjaj zamèrsio, s' česa bi rodilja, ili čedo, ili oboje bili u pogibelji; na priliku, s' kèrvotoka, sa zavèrtavice, ili slaboće, ili bolesti rodiljine, ili s' koga drugog uzroka već naprid spomenuta.

Okret za noge ima se izvèršiti pod uslovima ovim: materično zijalce ima biti dosta otvoreno, ili proširivo da se ruka krozanj provući može; — koji pridstavivši se dil tila čedinjega da nije puno zadubio se u krug, i da materično zijalce ne premašuje; jer kad bi ovo bilo, nebi se dalo provući ruku za dohvatiti noge; što bi bilo navlastito onda, kad bi glava napèrvo stala, koja se neda natrag otisnuti ako je u krug duboko slegla se; — da je krug dosta, ili podosta prostran, te da čedo može krozanj proći.

Digitized by Google

Okret za noge u tri se dobe razlučiti može: pèrva je doba dok se ruka u jažu i u matericu uvlači; — druga je doba dok se ruka dalje uvlači u matericu za dohvatiti čedo za noge, te jih do stida dotegnuti; — treća je doba dok se čedo iz materice izvlači.

Ako bi primalja imala izvèršiti okret za noge, ima se ona dèržati pravilah ovih: namistiti rodilju onako, kako je pri pedeset i pèrvom učenju kazano; zatim primalja ima na sidju sidsti prama rodilji medju bedra joj; — uljem, prepranim li maslom namazati granu od ruke, kojom ima okret izvèršiti: palcem i kažiputom druge ruke razmaknuti pritvore, zatim sve pèrste od ruke, koja ima dilovati, skupiti pružene, te u čas odmora, iliti tišine, to kad materica miruje, pravcem izlazišta kruga istija uvući je u jažu do materičnoga zijalca tako, da je palac uzgor i tek na stranu obèrnut; a dobro je koji put rukom zavinuti kad se ova uvlači; — zatim vèrhove od pèrstijuh kroz meterično zijalce pojedince polagano provući, ili, ako je ono dosta otvoreno, skupa jih provući; — sad, pridstavivši se dil tila čedinjega istija pouzdignuti da se ruka slobodnije u matericu uvuče; — zatim ruku pruženu malo po malo podvlačiti uza stranu tila čedinjega ostrag, sve do poviše stražnjice, pa odatle spustiti je do noguh; — ove dohvatiti rukom tako, da sridnjak bude medju njima, to medju gljeznima unutrašnjim, a ostali pèrsti, priljubljeni uz dolnji kraj gnjatovah izvanka, a tabani u dlanu; — sad, noge niz pridnju stranu tila čedinjega sniti do stida rodilje, a u isti čas drugom rukom na tèrbuhu preženom, polako odtisnuti glavu uzgor

Digitized by Google

k' materičnom dnu, da se čedo lakše okrene. Ako se nebi dalo obe noge, nego samo jednu dohvatiti, dopeljati je do stida, pa vèrpcom poviše gleznjah zavezati je, te za vèrpcu pridèrzati je da unutra neumakne dok se ruka opet u matericu nvlači za drugu dohvatiti i dopeljati; a ako se nebi dalo ovu drugu dohvatiti, pustiti da se rodjaj na jednu nogu izvèrši.

Dok primalja tako diluje ima ona drugom rukom svojom pridèržati izvanka materično dno, da se na koju stranu nenaginje; a da neprestance nediluje, nego svaki put kad se materica gèrči da rukom nekreće; jer materica gèrčeć se oklapa čedo i ruku dilujuću; a ako bi primalja pri tom posilimice rukom krećala, to bi ili ruka otèrnula, ili bi mogla nagèrditi matericu, to ili natući je, ili predriti.

Ako se okret za noge ima učiniti što je posteljica za dolnju materičnu stranu, te i za materično zijalce prionula, odlipiti je toliko da može ruka proći medju njom i matericom; zatim ruku polako ostrag provlačiti medju vodenjakom (ako je cil) i matericom sve do dna ove, te ga odozgo pèrstima načeti, da se voda u jedanput iz njega neizlije, te da se čedo onako u vodi prevèrtljivo lakše za noge okrene. I ako posteljica nije za dolnju stranu materičnu prionula, a potriba je okrenuti čedo za noge, ima se vodenjak, ako je cil odozgo načeti, iliti zadriti, a u posteljicu nedirati.

Ako je okret za noge izvèršen samo s' toga, što se čedo hèrdjavo, ili nenaravno pridstavilo bilo, neizvući čedo pokle su mu već noge pri

Digitized by Google

stídu materinu, nego rodjaj snagi naravi prepustiki kao da je to naravski rodjaj na noge; ali ako je okret zbog kèrvotoka iz materice, ili zbog druge koje pogibeljne nezgode izvèršen, izvući čedo, a to i onda, kad bi bio naravski rodjaj na noge. Ovo se zadnje dilovanje *izvučenje čeda* imenuje.

Čedo se polagano izvlači ovako: noge pri stidu rodilje stojeće prihvatiti obiručke, to metnuti palce ispod listovah, a vèrhove od ostalih pèrstijuh na golene ozdol. Sad, potezati za noge kad se materica gèrči, jer se onda dvi snage slažu, te se čedo lakše izvlači, a to svaki put kad se materica gèrči pomalo potežuć, a da pèrsti ni noge, ni drugi koji dil neprignječuju. Pokle kolina izidju nepotezati za njih, jer su u njih zglavci iliti članci, koji bi mogli ganuti, nego ruke sa strane uz bedra priljubiti, te istija nazadice pritegnuti da se stražnjica pravcem ulazišta u krug spusti. Noge, pa i ostale dilove tila čedinjega iz stida izvirujuće kèrpom, pelenom li obložiti da nezebu.

Istom se stražnjica pri stidu poizmoli osvidočiti se (i kad čedo naravnom snagom izlazi) nije li pupkovina zategnuta; to dva pèrsta od desne ili od live ruke, kako je naručnije, povući uz tèrbuh. Ako je pupkovina zategnuta, istija je pritegnuti za kraj, koji ide k' posteljici, nebi li popustila; ako se to nebi dalo, onda stražnjicu, priljubivši pèrste uza strane joj, polako izvući dotle, da tèrbuh te i pupak na vidik izidje, te prestrići pupkovinu, i odmah zatim prisukati joj krajeve, da kèrv iz jednoga, ili iz drugoga neudari, ili zavezati tračak, koji pri pupku ostaje, a tako i

Digitized by Google

oni drugi, koji pri posteljici ostaje, ako bi kèrv iz njega vèrlo curila. Ako se pupkovina zbog prirodne, ili prigodne kratkoće njezine prestriže prije nego čedo izidje, ima se što prije čedo izvući s' razloga već protumačena (Vidi *trideseto* i *pedeseto učenje).*

Stražnjica, i ostali poglaviti dilovi trupa do glave, te i ruke obično bèrzo izidju snagom naravnom i umitnom (to kad se čedo izvlači). Kad je do izvučenja trupa iza izlazka stražnjice, ruke priljubiti uzanj tako, da je jedna uz pridnju, a druga uz stražnju stranu njegovu, to desnu, i livu priljubiti kako je po položaju čeda naručnije; a pri tomu ima se znati kako bi čedo s' nogama, ili sa stražnjicom pridstavivše se naravski izašlo. (Vidi *dvadeset i osmo učenje*), te onako i pripomoći; dakle potezati za stražnjicu, i za ostali trup, a najposli za glavu, kako pravac ulazišta i izlazišta kruga isporavlja. — Pokleje stražnjica po pravcu stidno-tèrtične promire izašla, ostali se trup svojom širinom većom ima nakoso zadubiti u krug dok ramena zaokrenuvši se neizidju; bila bi to jedna pobočna strana trupa naprid ili nazad s' desna ili s' liva kako koji položaj donosi; dakle u tom pravcu potezati, čas pomalo pouzdižuć, a čas posnižuć sve dok ramena na izlazište kruga nedopru.

Dogoditi se može da jedna, ili obe ruke čeda zapnu za krug, te da se uz glavu pruže. U ovom slučaju imadu se ruke isprostiti kad je glava već pri izlazištu; to prije stražnju križnici obèrnutu, pak pridnju stidnicama obèrnutu izvući ovako: ponadigne se trup k' nadstidu, te dva pèrsta (kažiput i sridnjak) od ruke ostrag pru-

Digitized by Google

žene povuku se s' ramena niz mišnicu do pregiba lakta; zatim ruku čedinju potegnuti niz obraz i niz pèrsi mu; posli toga sniziti trup,

Slika 29.

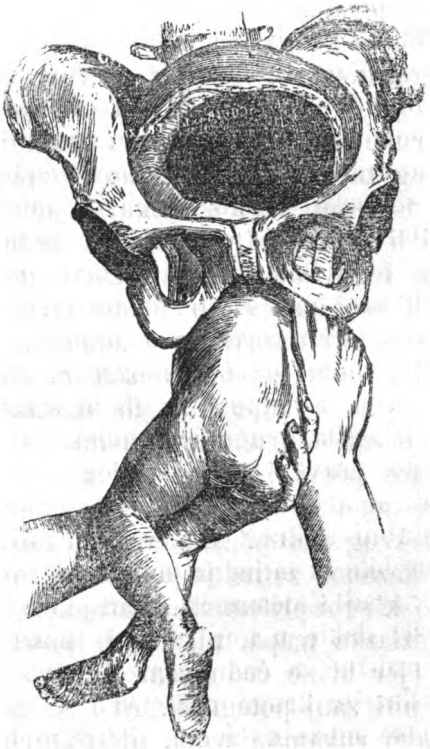

Način kako da se stražnja ruka uz glavu pružena izvuče.

te dva pèrsta od druge ruke sprid pružene povući po pridnjoj ruci čedinjoj, te je takodjer niz obraz i niz pèrši mu potegnuti. Ako

Digitized by Google

bi mučno bilo pridnju ruku izvući, to ako bi medju stidnim svodom i šijom čedinjom zbijena bila, pustiti je, te je s' glavom uzajedno izvući. Ako je pupkovina čedu oko vrata obvita, ima se, ako je zategnuta, učiniti ono, što je pri izlazku stražnjice naprid kazano.

Glava se posli izlazka trupa obično bèrzo slegne u dubljinu kruga. Sad, ako glava stoji onako kao da stražnjica (ili noge) u pèrvom, ili u drugom položaju bijaše, dva pèrsta (kažiput i sridnjak) od ruke uz pridnju stranu trupa čeda pružene, ostrag zavući, te im vèrhove čedu uz nos prisloniti, to jedan vèrh s' desna, a jedan s' liva, a dva, tri li pèrsta od druge ruke metnuti čedu na zatiljak, te ovima potisnuti glavu nazadice, a onima je k' sebi pritegnuti, dakle onako je krenuti, kako se pri naravnom rodjaju na noge, ili na stražnjicu sama na obluk okrene. Nego, ako se glava još zaokrenula nije, to ako zatlijak još nije stidnom zglobu, a obraz dakako križnici obèrnut (kako pèrvi i drugi položaj donosi pri rodjaju na noge ili na stražnjicu), zaokrenuti je (ako se u krug zadubila), pèrste priloživši kako je poviše kazano; zatim je onako na obluk pokrenuti, te k' sebi pritegnuti. Kad je do izvučenja glave iza izlazka trupa, nikako i nikad trupom zakrenuti (jer bi se čedu vrat tim zavèrnuo, ili zasukao), niti zanj potegnuti. Ako se glava nebi mogla onako rukama izvući, potribito bi bilo isklištiti je; te se po sebi razumi da i izvučenje čeda jest posal likarski, pa i s' drugih hudih slučajevah, koji bi mogli pri tom dogoditi se; dakle primalja nek se toga posla neprimi ako je likar pri ruci.

Digitized by Google

Ako je do izvučenja čeda a kolina se doli pridstavila, zakučiti jih, te izniti jih toliko, da se noge pružiti mogu; zatim dilovati, kako je kazano gori.

Ako je stražnjica sama pridstavila se, te su noge gori, a ona je još na visoko, livom rukom odtisnuti je na livu kukovu jamu, ako je ona u pèrvom položaju, a desnom rukom odtisnuti je na desnu kukovu jamu, ako je u drugom položaju; zatim dohvatiti noge, te do stida dopeljati, pa izvući čedo, ako je to potribito kako je napèrvo kazano. Ako je stražnjica već na izlazištu kruga, kažiputom od jedne, i kažiputom od druge ruke zakučiti pregibe medju bedrima i tèrbuhom, te je onako izvući kako bi snagom naravi izašla, što je već na svomu mistu naznačeno.

Ako je glava napèrvo pridstavila se na ulazište kruga, to ako je rodjaj na zatiljak, a s' koga od navedenih silnih uzrokah (zbog kèrvotoka, bolesti, itd.) bilo bi potribito okrenuti čedo za noge, i zatim izvući ga, to se ima izvèršiti ovako: ako je glava u pèrvom položaju, livom je rukom pomalo povisiti, te sa svim pèrstima ruke te obujmivši je, na livu je kukovu jamu domaknuti; zatim ruku podvući uz livu stranu tila čedinjega, dohvatiti noge, te jih niz desnu stranu kruga do stida sniti da na drugi položaj dodju. Ako je glava u drugom položaju, desnom je rukom pomalo povisiti, te, sa svim pèrstima obujmivši je, na desnu je kukovu jamu domaknuti; zatim ruku podvući uz desnu stranu tila čedinjega, dohvatiti noge, te jih niz livu stranu kruga do stida sniti da na pèrvi položaj dodju.

(Opazka: kad je do okreta za noge, a glava je

Digitized by Google

napèrvo, jest potribito najprije povisiti je i domaknuti kako je poviše kazano, da ruka lakše može do noguh doći i dohvatiti jih, te i lakše čedo okrenuti; a noge pak na pèrvi, ili na drugi položaj dotrati, jer kad bi se na treći, ili na četvèrti položaj dotrale, to bi se glava tako u krug slegla, da bi obraz okrenut bio naprid, te bi morao ispod stidnoga svoda izići, što bi mučno bilo s' uzroka već pri *dvadeset i šestom*, i *dvadeset i osmom učenju* spomenuta; a pravilo stanovito jest i to, da se noge svagda imadu potegnuti prama pridnjoj strani tila čedinjega, a ne naopako prama stražnjoj strani njegovoj).

Ako bi mučno bilo noge sniti, onda palcom od ruke, koja jih dèrži, povisiti glavu kad je tom pèrstu domašna, a drugom rukom izvanka u isti čas glavu k' materičnom dnu povisiti.

Ako je glava u trećem položaju desnom, ako li u četvèrtom položaju livom rukom izvèršiti okret za noge onako kako je naprid kazano, s' tom pak razlikom, da se noge snesu na pèrvi ako je ona u trećem, a na drugi ako je u četvèrtom položaju; a najprije povisiti je te domaknuti na desnu kukovu jamu, ako je ona u trećemu, a tako na livu kukovu jamu ako je u četvèrtomu položaju. Po istom pravilu ima se čedo za noge okrenuti (ako je potribito), ako bi se s' obrazom na ulazište kruga pridstavilo.

Digitized by Google

PETDESET I ČETVÈRTO UČENJE.

O okretu za noge zbog pridstave ramena.

Ako je desno ili livo rame pridstavilo se na ulazište kruga, to je trup tila čedinjega napriko pridstavilo se, dakle rodjaj je to nenaravni.

Ako je rame (desno ili livo) pridstavilo se, ruka ili je uz trup pružena, ili je propala, to napèrvo u jažu ili vanka stida spustila se.

Desno se rame može češće od livoga pridstaviti na dva poglavita položaja, to na pèrvi, ili na drugi položaj.

Pèrvi je položaj desnoga ramena, ako je glava čedinja na livoj, a stražnjica na desnoj kukovoj jami, te su ledja naprid, a pèrši nazad. (Vidi sliku 30.)

Drugi je položaj desnoga ramena, ako je glava na desnoj, a stražnjica na livoj kukovoj jami, te su pèrsi naprid, a ledja nazad. (Vidi sliku 31).

Pèrvi je položaj livoga ramena, ako je glava na livoj, a stražnjica na desnoj kukovoj jami, te su pèrsi naprid, a ledja nazad. (Vidi sliku 32).

Drugi je položaj livoga ramena, ako je glava na desnoj, a stražnjica na livoj kukovoj jami, te su ledja naprid, a pèrsi nazad. (Vidi sliku 33),

Nepodpunim izvidjanjem iznutrašnjim (to samo kažiputom, ili kažiputom i sridnjakom uzajedno) mučno je raspoznati rame, jer ovo dugo na vi-

Digitized by Google

soko ostaje; ali se može barem posumnjiti da se na ulazište kruga pridstavilo, videć znake pri *pedeset i drugom učenju* spomenute.

Slika 30.

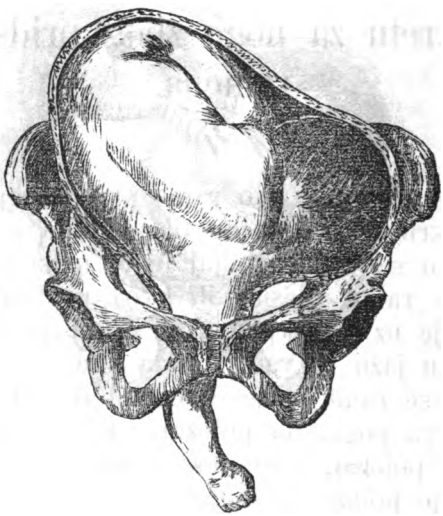

Pèrvi položaj desnoga ramena s' rukom propadšom.

Pokle se vodenjak prokine ako se rame nebi čisto pèrstom raspoznalo, a razložito bi se posumnjilo da je ono, ili da je trup tila čedinjeg na ulazište kruga ispričio se, to popričke pridstavio, jest potribito podpunim izvidjanjem iznutrašnjim, to svom rukom (ako je materično zijalce dosta otvoreno, ili proširivo) odmah osvidočiti se da li je rame, ili drugi dil trupa pri ulazištu kruga; jer ako se ispèrva ovi oprez i-ostavi, a čedo je ikako napriko, jadna bi se

Digitized by Google

patnica zaludu mučila da se sa čedom oprosti; a ako je vodenjak već od puno vrimena prodro

Slika 51.

Drugi položaj desnoga ramena.

se, te čedo pod dugim gèrčenjem materice zbilo se, okret na noge, ili drugo kakvo dilovanje bilo bi ili vèrlo mučno, ili neizvèršivo; dakle rodilja i čedo bili bi u najgèrdjoj pogibelji, ili bi umèrli, što se na žalost puno putah s' negleda, ili s' neznanja dogodilo,

Ako je rame pèrstu domašno, to se čuje jedna oblina otvèrda malena, a za njom jamica, to podpazuha; pod ovom rebra; poniže ramena ništo bubuljasto, to gornji lakat iliti mišica. Ako bi se rame ticalo sàmo, to nebi se čisto poznalo šta je to; jer bi se moglo učiniti da je to obraz, drugo li što; nego bi sva prilika bila da je rame,

Digitized by Google

ako bi se raspoznalo (dok je vodenjak još cil) da jedna ruka čedinja u vodi pliva.

Slika 32.

Pèrvi položaj livoga ramena s' rukom propadšom.

Ako se rame raspozna, nije mučno raspoznati kako čedo stoji; jer je više ramena, ili više nadplećine pri njemu vrat; poviše ovoga glava; poniže podpazuhe jedna pobočna strana trupa; dakle se po tomu može lako raspoznati položaj čeda; ali nije lako raspoznati da li je rame desno, ili livo; nego svakako ima se okrenuti čedo za noge; a kad se dilovanje to započne, onda se rukom poznaje koje je rame.

Pri pridstavi ramena često biva to, gdi je ruka prid njim izpustila se iliti propala; a ako je ona

Digitized by Google

na vídiku, što je izašla sama, ili je iz jaže izvućena, to bi se po njoj poznalo da li je rame

Slika 33.

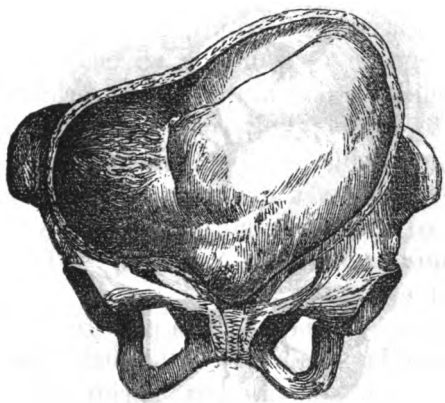

Drugi položaj livoga ramena.

desno, ili livo više nije pridstavilo se. Jer ako je palac od propadše ruke livom bedru, a dlan od iste stidu rodiljinu obèrnut (a ruka nije zavinula se), to je desno rame u pèrvom položaju; ako li je palac desnomu bedru, a dlan stidu rodiljinu obèrnut, to je livo rame u drugom položaju; dakle, po ovomu naznačenju lako je pogoditi i položaj desnog, ili livog ramena, to osobito kad je, umisto dlana, grana od ruke stidu obèrnuta. Nego ako je ruka propala nije to znak pouzdan da je čedo popriko pridstavilo se; jer bi mogla biti ciko više nje glava ili stražnjica, to ako bi se ruka niz ovu, ili niz onu spustila. Dakle, za poznati što je više ruke, potribito je propadšu ruku pružiti, te pèrst po njoj povući

Digitized by Google

za osvidočiti se da li je rame, ili drugi koji dil tila čedinjeg više nje.

Ako je baš rame pridstavilo se, bila ruka uz trup pružena, ili vanka propala, obično jest potribito ili glavu podvèrnuti, ili okret za noge izvèršiti. Nego je opažano da se čedo kadgod naravski rodilo, i ako mu se rame pridstavilo bilo na ulazište kruga; koji rodjaj na rame ipak jest jedna ridkost, koja se može samo onda zgoditi, ako je čedo sagnjilo se u materici, ili ako je nedoraslo i tankovito, a krug puno prostran. Još se i veća ridkost može zgoditi, to i ako je čedo zdravo i doraslo; i evo kako:

Osvidočeno je, da je glava pod gèrčenjem materice domakla se do više stidnicah, a stražnjica se niz križnicu spustila, pa spridimice podvèrnula se, te izašla.

Rodjaj se na rame drugša izvèršio i ovako: rame se do jedne kukove jame domaklo, te se glava pouzvisila, a stražnjica u krug slegla, te izašla.

Ako se rodjaj pri pridstavi ramena na jedan, ili na drugi pridspomenuti način izvèrši, to se *naravni okret* imenuje; a primalja ako bi igda opazila da se rodjaj tako izvèršuje, neka ništa nesmeta. Ali buduć da je to jedna ridkost, koja je ipak po mater i po čedo pogibeljna, to se ima, istom se pozna da je rame doli, okret umitno izvèršiti, ako obstoje uslovi za to. Dakle ako je desno, ili livo rame u pèrvom položaju, livom; ako li je desno, ili livo rame u drugom položaju, desnom rukom okrenuti čedo za noge; to najprije polagano pouzdignuti pa odtisnuti rame (koliko se to može) na livu kukovu jamu, ako je u pèrvom,

Digitized by Google

a na desnu kukovu jamu ako je u drugom položaju; zatim podvući ruku pod trup tila čedinjega, te je do stražnjice, a zatim do noguh dotrati, njom dohvatiti jih, pa pritegnuti jih niz desnu stranu kruga ako je odmaknuto rame s' liva, a niz livu stranu kruga, ako je domaknuto rame s' desna, prignuvši noge k' pridnjoj strani tila čedinjega; to naprid ako su pèrsi naprid, a nazad ako su pèrsi nazad obèrnute. Ako bi mučno bilo dohvatiti noge, ili jih nizimice onako pritegnuti, osobito zbog toga, što je stražnja strana trupa naprid, potribito je ovu polagano uzgor pokrenuti. Okret za noge lakše se izvèršuje ako je čedn stražnja strana okrenuta nazad.

Pravila, kojih potribito je dèržati se pri okretu za noge, već su naprid navedena. Što se podvèrnuća glave tiče, to je pri *pedeset i drugom učenju* kazano.

Ako je ruka prid ramenom spustila se, prilično vèrpcom zavezati je (ne kruto) po zašačju, pa je pružiti dok se ruka u matericu uvlači, pa pustiti je dok se čedo za noge okriće, jer inače ovo se nebi dalo ako je pritegnuta, pa je u svoje vrime pritegnuti da uzajedno s' trupom izidje. Kad se poteže za noge, ima se glava drugom rukom izvanka polako otisnuti uzgor.

Kako rame, tako i svaki drugi poglaviti dil trupa tila čedinjega pridstaviti se može na ulazište kruga, navlastito ako je puno vode ovčinske, a čedo maleno te vèrlo prevèrtljivo u njoj, koje se ipak može napriko pridstaviti i zbog nagiba materice, ili dogodice kako.

Ako se trup ispriči na ulazište kruga, to je

Digitized by Google

obično pri ovomu rame; a pridstava koga drugoga poglavita dila trupa, jest jedna ridkost. O-

Slika 34.

Okret pri pèrvom položaju livoga ramena.

kret za noge zbog pridstave desnog, ili livog ramena, jest ključ načinu okreta zbog pridstave koga dila pridnje, ili stražnje strane trupa; jer ako bi ova bila, to bi se imala rukom obèrnuti je natrag, te da se desna ili liva strana trupa nakrene na ulazište kruga; dakle da bude kao da se rame ispèrva pridstavilo. Kao da se tèrbuh, ili pèrši čeda dorasla nebi mogle pridstaviti, kad se

Digitized by Google

uzme na um da ono nebi se moglo naopako zavratiti.

Pridstava ledjah poznala bi se tičuć hèrbtenične kvèrge, uz ove rebarca poput obručićah, i jednu ili drugu lopaticu uzgor sa strane; pridstava križah, tičuć kuk; medju ovim i vitnim rebrima meko, to stražnji dil taštebočine; pridstava tèrbuha, tičuć pupak i pupkovinu; pridstava pèrsijūh, tičuć rebra, a medju njima opèrsnicu, a gori ključce, a doli žličicu; što bi se moglo podpunim izvidjanjem iznutrašnjim razabrati.

U primaljskim se učilištima upotrebljuje lutka, to jedan kipac od poderinah kožom obloženih u obliku diteta, čime se u jednoj spravi pridstavljaju razni naravni i nenaravni položaji čeda u materici, i razna dilovanja zbog hèrdjavih, ili nenaravnih položajah istoga pokazuju. Jest potribito da se učenice primaljstva često tim vižbaju, te da dobro pamte kako imaju dilovati kad likara nebi bilo.

Primaljska se ručna dilovanja naznačuju glagolima: *okrenuti, zaokrenuti, ispraviti, otegnuti, potegnuti, provući, izvući,* itd., što znamenuje razne načine snažne; nego u primaljstvu to naznačenje ima biti svagda sdruženo s' blaživim prislovima: *istija, polako, razborito, oprezno.* itd., jer podloga jest tilce prenejako, i utroba jeziva i prodèrljiva; ter blagosovena jest ruka ona, koja umi pametno, razborito pomagati i pripomagati.

Digitized by Google

PETDESET I PETO UČENJE.

O zaustavi i o zboju glave.

Ako pod najkripčijim naporima naravne snage glava čedinja kroz ulazište, ili kroz izlazište kruga protisnuti se nemože, to se *zaustava glave* imenuje.

Ako glava više manje u krug slegnuvša se dalje se primaknuti nemože, nego se pod naporima naravi, to pod gèrčenjem materice i kipovnom snagom rodilje pričepi tako, da se ni pomaknuti ni zaokrenuti nemože, to se *zboj glave* imenuje.

Ta dva različna stanja glave raspoznaju se ovako: kad se materica gèrči zaustavljena se glava pomalo primiče, a kad gèrčenje materice stane, ona pomalo uzmiče; a glava pokle se zbila ni pod naj-jačim gèrčenjem materice neprimiče se; ruka može zaustavljenu glavu pomaknuti, a zbijenu ne; zaustavljena glava stoji ili na ulazištu, ili na izlazištu kruga, a glava se može zbiti i na ulazištu, i na izlazištu, i u šupljini kruga; ali obično medju stidnicama i križno-hèrbtenićnom rátu, to u pravcu križno-stidne promire, jer ova iz izroka više putah već spomenuta, jest najčešće kraća.

Glava se može zaustaviti, ili zbiti ako se sa zatiljkom, ili s' obrazom pridstavi. Uzroci zaustave glave jesu: uzina ulazišta, ili izlazišta kruga; —

Digitized by Google

prikomerna debljina glave; nego ako je takova ona se samo na ulazištu kruga zaustavlja, jer dalje se maknuti nemože; — ukočenost materičnoga gèrla, zijalca li, ili zijalca jaže. ili otvèrdnuće stida; hèrdjav položaj glave na ulazištu, ili na izlazištu kruga.

Iznutrašnjim se izvidjanjem zaustava glave lako poznaje po znacima gori spomenutim. Ako je glava zbog uzine kruga, ili zbog prekomerne debljine svoje zaustavila se, primalja nemože ništa pomoći, nego to likar može česovim orudjem. Ako je glava zbog ukočenosti materičnoga gèrla, zijalca li, ili jažnog zijalca, ili pak otvèrdnuća stida, zaustavila se, ima primalja pokušati jedno ili drugo omekšati; to, ako je do ukočenosti, štèrcati u jažu uljevite vode mlake (ulja u vodi uzbèrljana); ili parom vodinom (to pod rodilju prilično sidećoj podstaviti jedan sud pun vruće vode); ili kupeljem, to da rodilja u mlakom kupelju za koje vrime popostoji; što prudi i ako je do otvèrdnuća stida i njegovih pridpastinah; ili na stid priviti teple kaše od lanena brašna skuvana, ili tepla sliza skuvana, ili ga uljanom mašćju namazati.

Ako je glava zaustavljena što zatiljak, ili obraz stoji koso, ispraviti je; ako li je zaustavljena što se čelno-zatiljačna promira s' križno-stidnom promirom uporedila; ili ako se obraz slegnuo u krug tako, da je obradak nazad obèrnut, ispraviti glavu kako naravni položaj donosi; koja se dilovanja likaru pristoje, a primalji samo onda, kad ga neima (vidi *pedeset i drugo učenje*).

Glava se može zbiti ako se sa čelno-zatiljačnom, ili s' obradko čelnom, ili s' dvotimeničnom

Digitized by Google

promirom svojom pridstavi. Malena nepriklad nost medju promirama glave, i promirama kruga, zbog veće debljine, ili veće čvèrstoće, ili zbog hèrdjavoga položaja njezina, jest uzrok k' zboju naklanjajući; a tvarajući uzrok pri tom jest gèrčenje materice, valjanim i dugim naporima sa strane rodilje podupirano.

Zboj se glave raspoznaje po znacima ovim: glava se uspèrkos snažnomu materice gèrčenju neprimiče; — rodilja čuje gdi je na dva mista kruga žiga, to obično na stidnomu zglobu, i na temelju križnice; — dèržanje mokraće, koja se drugša nemože ni na kovinasti procurak vaditi; — čedu se na glavi gradi naduština otvèrda, koja sve više veća postaje, i k' izlazištu kruga primiče se; — materično gèrlo, jaža, pritvori i pritvorci otiču i zažižu se. Nisu to znaci vlastiti samo ovomu stanju glave, nego se mogu očitovati i kad je glava zaustavljena; al' ipak iznutrašnjim izvidjanjem može se poznati ili je jedno, ili drugo; to po tomu, što se zaustavljena glava može poništo pèrstom uzmaknuti, a zbijena ni za dlaku s' mista nemože se maknuti.

Od zboja glave rodilja i čedo ginu; čedo s' glavom kao u procipu bèrzo premine od kaplje, a rodilji se materica zažiže, i lako se može prodriti. Dakle nije druge, nego isklištiti glavu; a ako se ovo nebi dalo, razglaviti krug (ako je čedo živo) to stidni zglob presiči; ili čedu glavu provèrtiti (ako je mèrtvo), te moždane iz nje izvaditi, da šuplja glava izići može. Ako bi primalja poznala da je glava zbila se, odmah neka da pozvati likara u pomoć.

Digitized by Google

PETDESET I ŠESTO UČENJE.

O umitnomu ránomu rodjaju.

Kad je do velike uzine kruga jest potribito, kao što je već naprid kazano, poslužiti se česovim orudjem za izvući čedo iz materice, što je svagda po rodilju i po čedo doisto pogibeljno. Zbog te pogibelji izmišljen je način jedan da se to izvučenje poštedi kad bi se napèrvo uznalo da koja žena zbog uzine kruga joj neće moći naravski sa čedom oprostiti se; koji se način *umitni ráni rodjaj* imenuje.

Jest puno putah opažano, da mnoga čeda, kojima bilo je osam, ili sedam, ili manje misecih kad su se rodila, mogla su živiti kako čeda rodivša se o svèršetku devetoga miseca nošenja, te se po tomu prosudilo da je umitni ráni rodjaj jedna predohrana za ona čeda, koja se zbog uzine kruga nebi mogla u običnoj dobi naravski roditi; to dakle da se pogibelji, ili samoj smèrti otme i mater i čedo.

Ráni rodjaj, iliti ráni izgon čeda iz materice, nesmi se podticati prije sedmoga miseca nošenja; jer se samo od ove dobe pa unaprid ima čedo smatrati kao vèrsno živiti vanka materice. Što se stepena uzine kruga tiče, rodjaj se smi podticati, ako koja promira kruga nije ispod dva palca, i dvi, tri li pruje; a buduć je

Digitized by Google

život čeda sigurniji koliko se god nošenje više k' svèršetku svomu primaklo, to se ima rodjaj prije ili kašnje po većoj ili manjoj kratkoći promirah kruga podticati. Dakle ako je koja promira (križno-stidna obično) kruga samo dva palca i tri pruje dugačka, ima se učiniti da prisobnica rodi istom se sedmi misec nošenja svèrši. Ako je koja promira kruga dva palca i šest prujah dugačka, podticati rodjaj kad se sedam misecih i pol svèrši. Ako je koja promira kruga dva palca i devet prujah dugačka, podticati rodjaj kad se osmi misec nošenja svèrši.

Ne samo zbog uzine kruga, nego i zbog koje teške bolesti, ili huda slučaja, koji bi se zadnjih misecih nošenja očitovao, ima se rodjaj podticati, na priliku: zbog tèrzavice, najskoli one, što se gèrčevita nesvistica imenuje; — zbog kèrvotoka, najskoli iz posteljice za materično gèrlo prionuvše; — zbog vodene bolesti u kojoj šupljini tila — zbog nabreknuća koje žile kucavice, koja hoće da se prokine; — zbog koje preteške bolesti sèrca, ili zbog teške zaduhe, te je strah da se prisobnica nezaduši. — Nego se u tim slučajima ima ráni rodjaj podticati, ako bolest životu prisobnice priteća, nebi se odmah mogla prekinuti, ili barem utažiti.

Ráni se rodjaj drugša može uzbuditi protarivajuć tèrbuh rukom; podraživajuć materično zijalce, to pèrstom u jažu zavučenim. Ako se rodjaj nebi mogao ovako uzbuditi, onda zariti (ako se može) kažiput u matericu kroz zijalce joj, te u naokolo odlipiti od ovoga vodenjak, nebi li se potom počela materica gèrčiti. Nego ovi način podticanja nije pouzdan; jer gèrčenje materice

Digitized by Google

obično prestane pokle se od takoga podticanja odustane. Dakle, ako je silna potriba da se prisobnica što prije s' čedom rastavi, jest potribito načeti vodenjak, ili pèrstom materično gèrlo polako proširiti.

Nije posal primalje prosudjivati kad i zašto ima se ráni rodjaj podticati, niti je vlastna to činiti; nego je ona dužna dati pozvati likara kad bi tu potribu pridvidila; a osim toga ima ona znati i to, da nedonošče, koje bi se ovako posilimice, ili naravski rodilo, bilo bi preslabo, premda vèrsno živiti, te bi osobite pomoći potribovalo, kao što je pri učenju o ličenju bolestna novorodjenčeta kazano.

Digitized by Google

PETDESET I SEDMO UČENJE.

O izvučenju posteljice zbog mlohavosti materice, ili zbog kèrvotoka iz materice.

Izgon posteljice obično jest dilovanje naravno; ali kad je taj izgon mučan, ili od kakva huda slučaja praćen, potribito je umitno ga izvèršiti; to ako je materica mlohava, ili ako kèrv iz nje lije, ili ako se ona izvratila, ili ako se neredovno gèrči, ili posteljica za nju čvèrsto prionula, ili ako je posteljica predebela, ili pupkovina slabušna.

Iza izlazka čeda materica se stisne; misto joj onda za podtèrbušinom; bude kao jedna krugla jednolika, tvèrda, krupna odprilike kolik glava donoščeta; ali ako je ona posve, ili jednostrano slaba iliti tašta, onda je deblja, negèrči se, te je baš mlohava.

Materica može omlohaviti od slabosti žene, ili od bolesti što je žena za nošenja pretèrpila, ili od toga, što se sa složenoga, ili zamèršenoga nošenja vèrlo protegnula bila, ili pak s' nagloga, ili predugoga rodjaja.

Materica može biti podpuno, ili nepodpuno mlohava. Materica jest podpuno mlohava, ako se pipajuć tèrbuh čuje da je debela, gnjecava, nećutljiva, i ako se rukom u nju metnutom čuje

Digitized by Google

da je sva splasla, a zijalce joj vèrlo prošireno. Materica jest nepodpuno mlohava, ako se rukom čuje da je stranom bibava, a stranom čvèrsta.

Mlohavost materice može biti sama, ili uz kèrvotok. Ako je materica mlohava, a kèrv necuri, to je sva posteljica još za maticu prilipljena. U ovom slučaju bilo bi nerazborito otezati pupkovinu za odlipiti posteljicu; jer materica buduć mlohava, lako bi se otezanjem pupkovine izvèrnula. Ima se dakle gèrčenje materice uzbuditi protarivanjem podtèrbušine unaokolo, i škakljanjem po materičnom zijalcu, i kripilo kakvo ženi dati; na priliku: pomalo vode od sladke korice, ili praha od rogate raži (to po naredbi likara), ili barem dobre juhe.

Kèrvotok iz materice zbog mlohavosti njezine obično se očituje pokle se čedo rodi. Taj se kèrvotok razlikuje na *vanjski* ili *očiti*, i na *unutrašnji* ili *skroviti*.

Ako je kèrvotok vanjski, to se vidi gdi kèrv iz materice vèrlo curi; ako li je kèrvotok unutrašnji, to se kèrv u materici naliva, a nije lako poznati ga.

Kèrv se može u materici naliti ako je posteljica, ili koja krupna gruševina kèrvna materično zijalce začepila, ili ako je ovo gèrčasto, te zatvoreno.

Obćeni znaci očitoga i skrovitoga kèrvotoka materičnoga jesu: žena ćuti težinu u želudcu; obraz joj poblidi; tilo joj širom slabo; bilo joj takodjer slabo; zatim se ona onesvisti; studeni znoj po njoj; tèrza se.

Mistni znaci skrovitoga kèrvotoka materičnoga (iza izlazka čeda) jesu: bokobolja; nadtèrbušina

Digitized by Google

protegnuta od kèrvi u materici nalivene; niko dosadno ćućenje u tèrbuhu; pipajuć tèrbuh čuje se da je materica jedra, više manje naduvena; a ako se rukom upre, to se unutra ništo biba; pèrstom u jažu metnutim čuje se smetnja, s' koje kèrv nemože da vanka ide; ako li se smetnja ta ukloni, to kèrv vanka lije, a ruka u matericu zavučena, čuje kèrv zgrušanu i žitku.

Materični kèrvotok (posli izlazka čeda) jest opak slučaj, koji kadgod za malo časakah ženu usmèrti, najskoli ako je materica sasvim mlohava, a posteljica mal' ne sva od nje odlipila se. Dakle, primalja nek odmah pošalje po likara, i u isti čas (jer nije do odgadjanja) neka sama upotribi pomagala, koja su joj pri ruci, nebi li tu gèrdnu pogibelj odvratila, to kad bi vidila da je takova.

Pomoći protiv materičnomu kèrvotoku jesu: najprije podtèrbušinu sve u naokolo rukom protarivati. Ako je kèrvotok unutrašnji ruku u matericu zavući, te kèrvne gruševine iz nje iscèrpati; zatim opet ruku u matericu zavući, te stisnuti je u šaku, te je šakački okrićati dodivajuć se unutrašnje povèršine materične, to tim dražiti je da se gèrči. Ako ovo nebi prudilo, učesto privijati na podtèrbušinu kèrpah umočivši jih u vodu studenu, ili u ledenu ako bi je bilo, a tako i na prepone, i na unutrašnju stranu bedarah; još i studene vode štèrcati u matericu, i u gužnjak ako se kèrvotok nebi sustavio.

Ako je posteljica stranom još za matericu priliplјena, a ova mlohava, te se nesmi odlipiti je, a kèrv lije; onda osim protarivanja i kvasenja, priličnom malom štèrcalicom uštèrcati, koliko se više može vode studene s' kvasinom pomišane u

Digitized by Google

modru žilu pupkovine, koja je pri posteljici; jer ova s' vode u nju uštèrcane postane deblja i teža, a materica se s' iznenadne studeni zgèrči, te se posteljica lako od nje odlipi.

Ako se uspèrkos spomenutoj pomoći posteljica odlipila nebi, a kèrvotok traje, jest potribito izvući je, i evo kako: prije svega oprezno namistiti patnicu odprilike onako kako kad je do okreta čeda za noge; zatim otegnuti pupkovinu, to za poznati po pravcu iste s' koje je strane posteljica za matericu prionula; jer ako pupkovina k' desnoj strani oporavlja desnom, a ako k' livoj strani oporavlja, livom rukom triba posteljicu od materice rastaviti, jer je tako naručnije, te je izvući. Pokle se to pozna, jednom rukom otegnuti pupkovinu, a drugu povući po njoj u matericu do na posteljicu, te je po ovoj pružiti.

Slika 35.

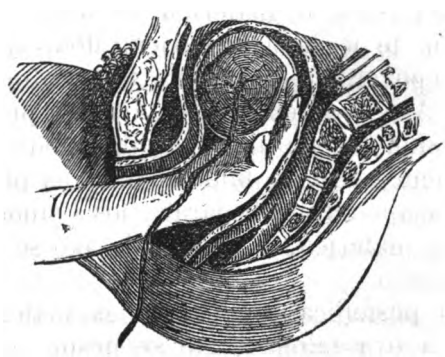

Sad opipom razabrati gdi se posteijica s tranom odlipila, te odlipljeni posteljični okrajak zavèrnuti

Digitized by Google

na povèršinu njezinu, to na onu pri kojoj je pupkovina, te onako smotavajuć je sasvim odlipiti je, što se u isti čas podpomaže drugom rukom za pupkovinu potežuć; te smotanu posteljicu izvući; zatim podtèrbušinu protarivati, i pèrstom u materično zijalce zadirkivati da bi se materica stisnula, i na podtèrbušinu privijati kèrpah u vodu studenu umočivši jih. Kèrv više necuri kad je materica prazna i kripko gèrči se.

I zbog kèrvnih gruševinah u materici zaostavših, ili zbog jednog komada posteljice, ili oderka od opanah u njoj zaostavša može kèrvotok sliditi; dakle, i to ako je zaostalo iz materice izvući; a poznalo bi se da je jedan komad posteljice zaostao videć gdi ona nije cila.

Digitized by Google

PETDESET I OSMO UČENJE.

O izvratu materice.

Ako posli izlazka čeda materično dno do kod, ili taman do materičnoga zijalca, ili krozanj u jažu, ili vanka stida potone, to se materica izvratila, te se to *izvrat materice* imenuje.

Ako materično dno do u jažu potone, to je *nepodpuni izvrat materice*; ako li materično dno kroz stid proviruje, to je *podpuni izvrat materice;* ako li materično dno do kod, ili taman do materičnoga zijalca potone, to je *sleg materice.*

Uzrok na izvrat materice naklanjajući jest mlohavost njezina; a uzroci izvrat materice podstičući jesu: otezanje pupkovine za istegnuti posteljicu dok je još stranom za matericu prilipljena; — nagli rodjaj, najskoli ako je pupkovina od sebe, ili dogodice kratka; — uspravni položaj rodilje, jer onda criva materično dno pritiskuju.

Izvrat materice svagda je praćen od više manje teških pojavah obćenih i mistnih: kruto boli u dnu tèrbuha; natezavica za pustiti mokraću, i za poći od sebe; ježuri; nesvistica; bilo posve slabo; kèrvotok iz materice ako se posteljica sasvim, ili stranom od nje odlipila.

Mistni se znaci nepodpunoga izvrata materice vanjskim i iznutrašnjim izvidjanjem poznaju: pipajuć rukom podtèrbušinu razbira se jedan prostran peliš više manje debel i čvèrst, a u sridini ulupljina taman kao dno u botulje, to ako

Digitized by Google

materica nije podpuno izvratila se; jer ako je podpuno izvratila se neima je u trbuhu; — perstom u jažu metnutim čuje se jedna oteklina kod, ili do materičnoga zijalca, ili poniže u jaži, to kao kruglja otvrda; ako li je podpuni izvrat, to se vidi gdi oteklina ta, boje cerljeno-tmaste kroz stid proviruje, a drugša dotle da visi kao jedna torba.

Slika 36.

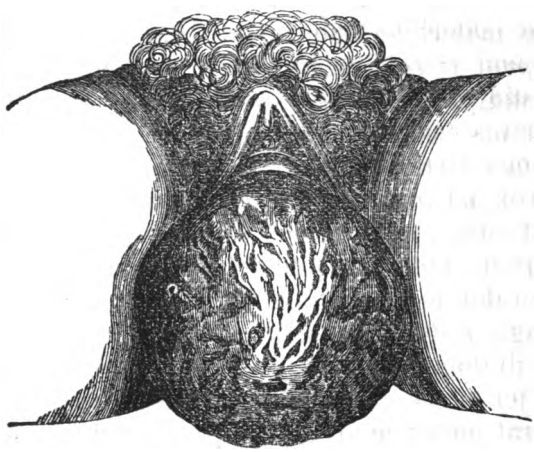

Poslidice izvrata materice jesu: krvotok, zadava, zažeg i živa rana materice. Ovaj grdni slučaj ako se zapusti muka sve opačija postaje zbog naduća materice; te ako bi se na lako uzeo, te kasno pokušalo ispraviti matericu, mučno ili nikako nebi se moglo to izvršiti.

Ako neima likara da matericu ispravi, onda primalja ima dilovati ovako: namistiti patnicu na postelju nauznak tako, da joj je stražnjica

Digitized by Google

visočija od pèrsijuh, a noge da su joj zgèrčene, i u široko, a glava k' pèrsima priklonjena; zatim ako je materično dno kod ili do materičnoga zijalca, rukom u jažu umetnutom uzdignuti ga, te ga na svoje misto povratiti; ako li je u jaži, utisnuti ga polagano uzgor, te ga rukom onako povratiti; a pokle se ovo učini skupiti pèrste u šaku, te je okrićati dodivajuć se materice, to da se ova gèrči; a u isti čas drugom rukom podtèrbušinu u naokolo protarivati. Nego ako je materica s' posteljicom za nju prilipljenom izvratila se, oboje uzajedno vratiti; ako li je posteljica mal'ne sasvim odlipila se, ili ako se materica uzajedno s' njom nebi mogla vratiti, onda posteljicu oprezno odlipiti; a to ima se učiniti ako bi bio kèrvotok velik.

Ako je materica podpunice izvratila se, a posteljica pri njoj, ovu polako odlipiti, pa matericu vratiti ovako: rukom okružiti oteklinu (materično dno) tako, da su pèrsti okolo nje, a kraj da joj je pri dlanu. Sad, povišji dil izvirujuće materice polako pèrstima i dlanom polako utisnuti dno dotle da se podpuni izvrat na nepodpuni izvede; zatim skupiti pèrste, te materično dno do mista njegova uzdignuti. Ako bi to dilovanje vèrlo mučno bilo, ostaviti ga se, te mekšala na oteklinu privijati, i kèrv iz ruke pustiti, i druga pomagala upotribiti; iz čega se vidi, da je u takovom slučaju likar potribit.

Pokle je materica na svoje misto povraćena, porodilja ima za niko vrime pologo nauznak ležati; ni malo nenatezati, niti se pridignuti kad hoće da podje od sebe, a primalja pomnjiti da se materica redovno stisne, i da se odvala nedogodi.

Digitized by Google

PETDESET I DEVETO UČENJE.

O predebeloj posteljici, o slizavoj ili tanušnoj pupkovini, o neredovnom gèrčenju materice, i o posteljici, koja je nenaravno za matericu prionula.

Posteljica može biti sama od sebe predebela, ili takova od kèrvi medju njom i vodenjačkim opnama skupivše se. Ovi se zadnji slučaj može dogoditi kada bi se kèrv, iz kèrvnih civčicah materice cureća, kupila medju posteljicom već na materično zijalce padšom (posli izlazka čeda), i vodenjačkim opnama, koje su se na nju posuvratile.

Ako je posteljica predebela, ona se pri zijalcu materičnom zaustavi; a poznalo bi se da se zbog odvišne debljine svoje zaustavila, kad se nebi u jažu spustila, a znaci su svi da se od materice rastavila. Nego je lako izuiti je otežuć pupkovinu kad se matericа gèrči; ako se to nebi dalo, sa dva pèrsta dohvatiti je za okrajak joj, te izvući je onako, kako je na drugom mistu kazano; a ako nebi se ni ovako moglo, onda svom rukom izvući je.

Ako se pèrstom u jažu metnutim čuje, da su opne bibave, to se za njima kèrvi nalilo; dakle prodriti jih da kèrv izidje, da se posteljica zatim smanji, te u jažu slegne.

Digitized by Google

Pupkovina je vèrlo kidljiva ako nije za sridu posteljice, nego za okrajak joj, ili za opne prionula; ili ako je slizava, ili tanušna, kakova je kad je čedo nedoraslo. Ako bi se otežuć pupkovinu čulo da ona popušća, više neotezati je, nego pustiti da naravna snaga posteljicu izrene; a ako bi se ovo zakasnilo, onda su dva pèrsta u jažu metnuta (ili svom rukom ako je ovo od potribe) dohvatiti posteljicu za okrajak joj, te je izvući; što se čini kada se pozna da se posteljica već od materice rastavila.

Vanjsko ili unutrašnje materično zijalce, ili dno materično, ili jedna strana, sridina li materična može biti gèrčevita. Iza izlazka čeda, dok je posteljica još u materici, ova se može tako zgèrčiti, da se po sridi joj, ili poviše, ili poniže ove načiniti može kao jedan gèrlić, koji bi je u dvi šupljine rastavljao; to jedna od toga gèrlića do gèrla materičnoga, a druga od istoga gèrlića do dna materičnoga; to bi dakle jedna šupljina bila gori, a druga doli, te bi to od prilike bilo u obliku brojke 8. U gornjoj šupljini bila bi posteljica ili sva zatvorena, ili jedan joj okrajak u dolnjoj šupljini. Moglo bi se dogoditi i ovo, da je samo vanjsko materično zijalce gèrčevito, te je posteljica u materici zatvorena.

Ako je materica onako u dvi šupljine razdvojena, opipom čuju se za podtèrbušinom dvi gèrbe tvèrde, gèrčevite, bolne, od kojih gornja je deblja; a rukom iznutra razbira se jedna šupljina, a nad njom gèrlić oni, i pupkovina krozanj pružajuća se, ako je sva posteljica u gornjoj šupljini zatvorena. Ako je to tako, čekati je, jer obično gèrč popusti, te materica svoj redovni oblik pre-

Digitized by Google

uzme. i posteljicu iz sebe istisne; ali ako gèrč neumine, potribito je ruku sa skupljenim pèrstima provući uz otegnutu pupkovinu do gèrlića, te jih polako kroza nj provući u gornju šupljinu,

Slika 37.

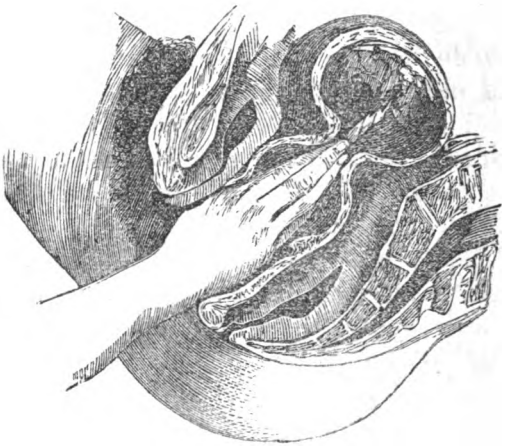

te posteljicu sniniti kako je na svomu mistu kazano; najposli opet ruku u matericu provući, te iscèrpati kèrvne gruševine, da se ona isprazni, i zatim redovno stisne. Tako ima se dilovati i ako bi se materica ikako drugčije zgèrčila.

Materica se može i tako zgèrčiti, da je posteljica u jednu uložinu na jednoj strani njezinoj zbijena. I ako bi ovo bilo, čekati je nebi li gèrč oni uminuo; a ako neumine ima se pèrstima polako proširiti zijatno uložine, te posteljicu dohvatiti pa istegnuti; zatim u naokolo podtèrbušinu protarivati da se materica redovno stisne.

Ako je sva materica stalno posteljicu oklopila,

Digitized by Google

opipom razbira se da je ona širom tvèrda i bolna, a gèrlo joj jedro i vèrlo teplo; nego posli malo časakah, a drugša posli dvanajst, dvadeset, trideset li urih posteljica može naravski izići.

Protiv neredovnom gèrčenju materice posli izlazka čeda, obično potribito je kèrv pustiti, mekšala na podtèrbušinu privijati, gole ili kakve likovite vode u matericu uštèrcavati; dakle ima primalja dati pozvati likara u pomoć.

Posteljica se može više manje čvèrsto s' matericom srasti, ili u nju urasti. Ako posli nikoliko vrimena odkad je čedo izašlo posteljica uspèrkos redovnom i kripkom gèrčenju materice spustila se nebi, onda po svoj prilici ona je nenaravno za matericu prionula, ili s' njom zakorenčila se. Ovo bi se raspoznalo po znacima ovim: otežuć pupkovinu posteljica se od materice nerastavlja, nego se ova slegne, a patnica ćuti da je u materici žiga; — iz materice ni kapi, ili tek poništo kèrvi; — ruka u matericu metnuta nemože da posteljicu od nje rastavi. Može se ipak dogoditi da se posli nikoliko urih posteljica naravnom snagom rastavi; ako li se ovo nedogodi, potribito je nanovo oprezno otezati pupkovinu, ili pak u modru žilu pupkovu uštèrcati kakve vode stežuće, na priliku, vode pomišane s' kvašinom; a ako ni to prudilo nebi, nije ipak prosto posteljicu posilimice istegnuti, jer bi se materica mogla tim predriti: a primalja znajuć i to, da posteljica dugo ostajuć u materici razagnjila bi se, te bi se porodilji zdravlje pokvarilo, dužna je dati pozvati likara.

Digitized by Google

ŠESTDESETO UČENJE.

O nastojanju primalje kad bi koja prisobnica ili rodilja umèrla.

Zbog koje bolesti, ili zbog kèrvotoka, padnuća. prokinuća koje kucavice, prodera li materice, itd., može koja žena u vrime nošenja svoga, ili dok radja umriti.

Po iskustvu zna se, da čedo posli smèrti matere može za kratko vrime preživiti u materici, osobito ako se smèrt prisobnice iznenada dogodi, te već odavna zakon posta da se čedo, ako je po dobi svojoj vèrsno vanka materice živiti, iz mèrtve prisobnice izvadi, prorizavši joj tèrbuh, ili pravije rekuć, potèrbušinu, pa i matericu, nebi li se od smèrti izbavilo, ili barem kèrstilo ako bi se koji znak života na njemu opazio.

Ako bi se koja primalja nahodila pri takom tužnom dogodjaju, gdi je koja prisobnica umèrla, dužna je ona odmah dati pozvati likara da što bèrže dodje, a medju tim, dok on nedodje, ima ona ako je prisobnica naglo ili iznenada umèrla, dati rastvoriti prozore da se čist ajer u sobi ponovi; takovu ženu namistiti na postelju nauznak, a glava da joj je visočija od pèrsijuh; popustiti joj odiću; grijati je svu, osobito tèrbuh joj, nebi li obtok kèrvi izmedju čeda i materice grijanjem još slidio, suknenim kèrpama protarivati joj dlane

Digitized by Google

i tabane; podvèrći joj uštèrcaj od vode mlake sa više žlicah kvasine, ili sa malo sapunače pomišane. Jest opažano, da nike ženske glave, za koje se mislilo da su umèrle, takom pomoćju redomice nadavanoj i posli osam, deset, dvanajst li urih razabrale se, i oporavile se, jer su samo zamèrle bile.

Znaci dolazenja k' sebi jesu: najprije dolnja usna zatrepti; za tim kapci očinji kadikad zatrepte; miču se pèrsti od rukuh; pèrsi se kadikad po malo napnu; čuje se da sèrce polako kuca, dihanje sve jače biva; obrazu se zdrava boja vraća.

Ako bi koja rodilja umèrla radjajuć, to prije nego se s' čedom oprostila, primalja takodjer je dužna odmah poslati po likara; ali ako nebi mogao odmah doći, ili ako nebi se moglo naći ga, ima ona pokušati izbaviti čedo od smèrti, to ga naravnim putem okretom ili drugčije kako položaj mu donosi izvući, ako je materično zijalce dosta otvoreno ili proširivo; a čedo najprije čistom vodom kèrstiti. Nego primalja nebi mogla čedo izvući ako mu je glava duboko u krug spustila se; hoće se za to klišta; dakle silna je potriba u slučaju smèrti koje prisobnice, ili rodilje da likar dodje, i valja ga brižljivo tražiti; a primalja čekajuć ga, a nemoguć čedo iz materice izvući, ima medjutim vladati se kako je gori kazano.

Digitized by Google

Digitized by Google

TUMAČENJE

poglavitih ričih i nazivah u ovoj knjizi upotribljenih.

A

AJER je niki dah nevidiv, pretanak, koji do nike visine svu zemlju okružuje. Svakolika bića, iliti svakolika stvorenja, koja dlšu, u ajeru se miču i živu; sastoji se iz dva počela iliti življa, od kojih jedan se *kisik*, a drugi *dušik* zove (vidi ove riči). — *aria atmosferica.* — Atmosphärische Luft.

B

BABINE, babinje vrime, vrime ležanja porodilje. — *puerperio.* — Wochenbett.
BAHORENJE, domaće prosto ličenje ili vidanje. — *cura empirica.* — empirische Behandlung (Kur).
BAJAMI, mendule. — *mandorle.* — Mandeln.
BALAV, pinav. — *schiumoso.* — Schaumig.
BEDRO, dil tila od kolina do preponah. — *coscia.* — Schenkel.
BETEG, mahna tilesna. — *vizio corporale.* — Körpergebrechen.
BETEŽAN. — viziato. — Fehlerhaft.
BEZGLAVAN, bez glave. — *acefalo.* — Kopflos-ohne Kopf.

Digitized by Google

BEZIMENICE. — *ossa innominate.* — Ungenannte Beine. Darmbeine.

BEZMLIČNA, žena bez mlika. — *mancante di latte.* — Milchmangel.

BIBATI SE, libati kao voda, na pr. kad se u súdu nosi. — *fluttuare.* — Anschlagen, anprallen, schwappen von Flüssigkeiten.

BIBAV. — *fluttuante.* — Anschlagend, anprallend.

BIĆE, što biva, obstoji, žive. — *l' essere.* — das Sein (Bestehen).

BÌLO, što bije, ili kuca, kao na pr. žila kucavica na ruci. — *polso.* — Puls-Pulsation. Bilo jest trepet kèrvnih žilah, koje se po tomu *kucavice* imenuju. Poglaviti uzrok tomu trepetu jest sèrce, koje trepeće iliti kuca, te tim kucanjem svojim čini da se kèrv miče i da po svemu tilu obtiče; a premda taj obtok i kroz modre žile biva, one nekucaju, jer su daleko od sèrca, te i slabije kroza njih kèrv teče. Svaki put kada bìlo kucne, to se *kucaj* imenuje. Bilo toliko u stanju zdravlja, koliko u bolesti tičuć, poznaje se stanje obtoka kèrvi, i po ovomu stanje snage kipovne. Bilo jest *snažno*, kada snažno kuca u pèrst, koji ga tiče; bìlo jest *slabo*, kad mu je kucaj malen i mlohav. Bilo za jedan časak obično po šestdeset putah kucne, ako je čeljade zdravo; ako je za to vrime broj kucajah veći, to je onda bilo *često;* ako li je broj kucajah manji, to je bìlo *sporo;* u ognjici po osamdeset, devedeset, sto li putah za jedan časak bilo kucne; a u nikim bolestima, na primer, u kaplji, samo četèrdeset ili pedeset putah kucne. Bilo jest *redovno* kad su mu svi kucaji jednako razdvojeni, snažni i veliki; a bìlo jest *neredovno* kad su mu kucaji nejednaki, a po snagi, veličini, ili po vrimenu mu razni; to kad je jedan kucaj snažan, a drugi slab, i kad dva, tri, četiri li putah zasebice jednako kucne, a peti ili šesti put pokašnje. Bìlo je u dice naravski često.

BILOCUR, curenje sline bile, ili žutkaste, ili zelenkaste iz jaže; bolest je to u ženskih glavah vèrlo obična, od čestoga putenoga sdruženja, ili od neredovnih misečinah, ili od izvale jaže, ili od mlohavosti, itd. prouzročena; a drugša je huda i prilipčiva, ako postane od boline,

Digitized by Google

iliti vrance. — *leucorrea* o *fiori bianchi.* — Weisser Fluss.

Blazinjica, v. *presomitka.*

BLAŽILO, pomast vèrlo meka, što blaži ili potišava bol. *linimento.* — Liniment o Linderungsmittel.

BLIZNAK, blizne. — *gemello.* — Zwilling.

BLIZNACI, blizanci. — gemelli. — Zwillinge.

BOJA, kolur. — *colore.* — Farbe.

BOK, strana tila u izvanjskom obsegu kosti bezimene. — *fianco.* — Seite. — pregrada. — *parete.* — Wand.

BOKOBOLJA, bol u boku. — *dolore ai fianchi.* — Seitenschmerz.

BOLEST je koja god promina u naravnom obliku, biću, dilovanju tila, koja zdravlje poinačuje, ili oduzima. — *malattia.* — Krankheit.

BOLEST DUGOTRAJNA, koja traje iliti dura dugo. — *malattia di lunga durata.* — Chronische v. langwierige Krankheit.

BOLEST NAGLA, to kratka, često teška i pogibeljna. — *malattia acuta.* — Akute o schellverlaufende Krankheit.

BOLI, hipi, prinosi. — *doglie.* — Schmerzen-Wehen.

BOLI DERMAJUĆE. — *doglie conquassanti.* — Erschütternde.

BOLINA, vranca, bolest prilipčiva, koja se obično priko putenog sdruženja najpèrvo u stidu zametne; a u ženske se glave očituje curenjem iz jaže sline grizke, nalične na bilocur, s' vrućinom i žegom pri pušćanju mokraće; ili se očituje s' ranicama po unutrašnjoj strani pritvorah stida, na žlibiću poput ladjice, na zijalcu jaže; koje se gnoje, a ako se neizvidaju žlizde preponske oteku, pa se bolest dohvati nosa, gèrla, it.d.; a kad bi primalja što takovo opazila, ima usvitovati patnicu da se k' likaru uteče da je liči. — *male venereo.* — Franzosen-Krankheit.

BOTALOVA RUPICA, tako narečena po imenu likara Botala.— *foro del Botal.* — Botal'sche Oeffnung, Loch.

BOTULJA, caklenica, iliti sud od cakla za dèržati vino, ili što drugo židko u njemu. — *bottiglia.* — Flasche.

Digitized by Google

BRADAVICE od sise. — *capezzolo.* — Brustwarze.

RUBRIZI, dvi utrobice naličnе na pasulj iliti fažol; misto im u tèrbuhu pri unutrašnjoj strani križah, kraj hèrbtenice, vanka tèrbušnice; iz njih se mokraća luči. — *reni.* — Nieren.

BUDELOKOVO KRUGOMIRILO, po imenu likara Budeloka, koji ga je izumio. — *pelvimetro di Baudeloque.* Beckenmesser von Baudeloque.

BUNOVAN, smeten. — *confuso.* — Verworren-Undeutlich.

C

CESARSKI PRORIZ u primaljstvu znači prorizati tèrbuh, to samo potèrbušinu, pa i matericu, za izvaditi iz nje čedo ili živo ili mèrtvo, koje naravnim putem nemože izići, niti se može izvući. Nego se cesarski proriz i drugčije izvèrši kad je glava zakukuljila se, te se onda samo materica sa strane jaže proriže; koji se proriz vèrlo ridko kad čini. — *Cesareo taglio.* — Kaiserschnitt.

CIKO, čisto s' čim u dodiru. — *contiguo.* — Angrenzend-Anstossend. — pravce, tištimice. — *in linea retta.* — In gerader Linie.

CILOKUPAN, što samo iz jednog komada sastoji. — *di un sol pezzo.* = Aus Einem Stücke.

CIV, civčica, civica, to jažica tilesna više manje tanka, kroz koju kèrv, ili koji sluz, sok li teče. — *canale, vaso.* — Kanal-Gefäss.

CRIVA se na zavoj prostiru od želudca do prohoda; kao i želudac za probavu naminjena. Nikoja su criva tanka, mal' ne prozirna, a nikoja su debela; medju ovim zadnjim najduži je kulin, koji se upriko i isprika s' liva i s' desna prostire. — *intestini.* — Gedärme.

CRIVOBOLJA. = *dolori intestinali, colica.* — Darmschmerz, Kolik.

Digitized by Google

Č

ČASAK: ura je razdiljena u šestdeset časakah. — *minuto.* — Minute.
ČASOVITO, za koji čas. — *momentaneamente.* — Augenblicklich.
ČEDCE, čedo maleno. — *feto piccolo.* — Kleine Leibesfrucht-Fötus.
ČEDINJI. — *del feto.* — Fötal; Alles was sich auf die Frucht bezieht.
ČEDO, dite u materici, priuba, ili sasvim doraslo. — *feto.* Frucht im Mutterleibe - Leibesfrucht - Fötus.
ČELJADE, osoba, kip. — *persona.* — Person.
ČELJUSTI. — *fauci,* — Schlund.
ČELNI SVEZ. — *sutura o commessura frontale.* — Stirnnath.
ČELNICA, kost od čela. — *osso frontale.* — Stirnbein.
ČELNO-ZATILJAČNA PROMIRA. — *diametro occipito-frontale.* — Stirn-Hinterhaupt-Durchmesser.
ČELNO-ZATILJAČNI SVEZ. — *sutura sagittale.* — Pfeilnath.
ČELNO-STRILASTI SVEZ, v. *čelno-zatiljačni-svez.*
ČEP. — *tampone.* — Tampon (Verstopfer).
ČETKA, metlica od peravine, ili od česove runje. — *spazzola.* — Bürste.
ČETKE, kao končići uz pero. — *barbe della penna.* — Federbart.
ČISTILO, likarija što čisti. — *purgante.* — Abführmittel.
ČIŠĆENJE PORODILJSKO. — *locchi.* — Wochenbettreinigung.
ČUDILO. — *cosa mostruosa, rara.* — Ausergewöhnliches seltenes Ding, Sache.
ČUVALO, likarija, ili drugo česovo, što čuva od bolesti. — *preservativo.* — Vorbauungs-, Vorbeugungs-(Præservativ)- Mittel.
ČVERSTOĆA. — *solidità.* — Festigkeit. Dauerhaftigkeit.

Digitized by Google

Čvornat, čvorav. — *bernoccoluto.* — Voll Knötchen Knotig uneben.

Ć

ĆAK. — *fino a.*— Bis zu.

ĆUD. — *temperamento.* — Temperament. Geistesstimmung etc. etc. Gemüthsbeschaffenheit Gemüthsstimmung: biva osobiti značaj ili svojstvo života i sastavine tilesne, s' česa svako čeljade osobito obstoji, ćuti i uzdiluje, te se po tomu od druge čeljadi razlikuje. Likari četiri ćudi razbiraju: *ćud kèrvnu, ćud jidovitu, ćud živačku, ćud hladno-kèrvnu.* Čeljade ćudi kèrvne boje je rumene ili ružičaste, lica živahna i zorna; jest plavakoso, ili smedjokoso, priuba jako i okrupno, pameti hitre, nestanovite. Čeljade ćudi jidovite, jest boje žutkaste, ili mèrkuljave, cèrnokoso, tila čvèrsta, znatno snažno i tèrsnato, vèrlo razsudljivo. sèrditko. Čeljade ćudi živačke, jest blido, lica ugledna, tila tankovita slabačka, vèrlo ćutljivo, duha vèrlo pokretna, iliti pomična, na bolesti živacah osobito naklonjeno. Čeljade ćudi hladnokèrvne tila je mlitava, plavooko, plavokoso, oblika okruglata, lica neugledna. Budući da *ćud* na vas život diluje, i osobiti značaj svoj unj usadjuje, to ona diluje i na nošenje, na rodjaj, na babine, i mnoge razlikosti pridočuje.

ĆUTILO, što čini da se ćuti. v. živci. — *senso.* — Eindruck-Empfindung.

D

DAKAKO. — *naturalmente; s' intende.* — natürlich, selbstverständlich.

DEBEL. — *grosso.* — Dick.

DEBLJINA. — *grossezza.* — Dicke.

Digitized by Google

DÈRŽANJE MOKRAĆE. — *ritenzione d' orina.* — Harnverhaltung.

DESNICA. — *la mano dritta.* — Die rechte Hand.

DIHANJE biva dilovanje životno, čim vanjski ajer kroz nos, kroz usta, i kroz dušnik u pluću unošen, dolazi u dodir s' kèrvlju, koja iz sèrca u pluću dolazi, te čini da se svojsto kèrvi minja, te da ova vèrsna bude podhranjivati tilo. Dihanje se na dva načina izvèršuje: kad ajer u pluću unidje, to se *udah* imenuje, a kad iz pluće izidje, to se *izdah* imenuje; to su dva časa, koji se za svega života više manje redomice ponavljaju. Pri udahu ajer proširuje pluću, a pri izdahu pluća se stiskuje, Ajer iz pluće izagnat jest poinačen, nevèrsan za dihanje. jer je kripčinu svoju kèrvi pridao. Dihanje posli rodjenja započimlje. v. *ajer*, *kèrv.* — *respirazione.* — Das Athem holen - Athmen.

DILOKRUG, koliko čija radinost obsiže. — *sfera d' azione* Wirkungskreis.

DILOVANJE primaljsko biva ruku samu ili česovim orudjem oružanu pravilno upotribiti na tilo rodilje i čeda za izvèršiti ili podpomoći rodjaj, koji se nemože naravski izvèršiti. — *operazione ostetrica.* — Geburtshülfliche Operation.

DILOVANJE ORUDJSKO, to orudjem. — *operazione istrumentale.* — Eine Verrichtung (Operation) mit Instrumenten.

DILOVANJE RUČNO, to rukom. — *operazione manuale.* — Verrichtung (Operation) mit der Hand.

DITE, kaže se i ditešce kao od mila, ili kad je prenejako. — *bambino.* — Kind.

DIVIČNA OPNA. — *imene.* — Jungferhäutchen. Scheidenklappe,

DLAN. — *palma della mano.* — Handfläche, Hohlhand.

DNO MATERIČNO. — *fondo dell' utero.* — Gebärmuttergrund.

DOBA. Pod ovim se imenom razumi i razno vrime života našega; to, 1. *ditinstvo*, od pèrve do osme godine; 2. *podomladinstvo*, od osme do četèrnajste ili do petnajste godine; 3. *omladinstvo*, od petnajste do dvadeset

Digitized by Google

i druge, ili do dvadeset i treće godine; 4. *mužestvo* (sridovičnost), od dvadeset i treće, četvèrte li, do četèrdeset i pete, pedesete li godine; 5. *starost*, od pedesete do sedamdesete godine; 6. *duboka starost*, od sedamdesete do osamdesete godine, i još dalje do smèrti. — 1. *età dell' infanzia.* — Kindesalter. — 2. *età della puerizia.* — Knabenalter. — 3. *età dell adolescenza.* — Jünglingsalter. — 4. *età della virilità.* — Mannesalter. — 5. *età della vecchiaja.* — Greisenalter. — 6. *età della decrepitezza.* — Hohes Greisenalter.

DOBE NOŠENJA. — *epoche della gravidanza.* — Zeitabschnitte der Schwangerschaft.

DOBE RODJAJA — *periodi del parto.* — Geburtsabschnitte, Geburtszeiträume.

DOBNJAK, sat što pokazuje ure. — *orologio.* — Uhr.

DOGODICE. — *a caso.* — Zufällig.

DOJČAD. — *bambini lattanti.* — Säugende Kinder.

DOJĆE, dite pod dojenjem. — *bambino lattante.* — Säugendes Kind.

DOJENJE. — *allattamento.* — Säugung. Stillung.

DOJITI. — *allattare.* — Säugen. Stillen.

DOJKINJA, dojilja. — *balia.* — Amme.

DOJKE, v. *sise.*

DOKAZ, razlog ili svidočanstvo potvèrdjujuće. — *prova.* — Beweis.

DOKAZAN, razlozima podkripljen. — *concludente.* — Entscheidend.

DOLIKOVATI komu što, pristojati se. — *convenire.* — Gut anstehen.

DONEKLE. — *fino a un certo punto.* — Bis zu einem gewissen Punkte.

DONOŠČAD, čeda ili dičad dorasla. — *feti a termine.* — Ausgetragene (reife) Leibesfrüchte.

DONOŠČE, čedo, doraslo. — *feto a termine.* — Ausgetragene (reife) Leibesfrücht.

DOSADAN, što dodijava. — *molesto.* — Lästig.

DRAKMA, osmi dil od jedne unče. — *dramma.* — Drachme = 1[4 Wiener Loth.

Digitized by Google

DRAŽILO, što draži, draška, podtiče. — *provocativo.* — Auffordernd, herausfordernd.

DREČATI. — *guaire.* — Winseln, Schreien.

DRUGDI. — *in altro luogo.* — Andernorts.

DUŠEK, štramac. — *materasso.* — Matratze - Untertuchent.

DUŠIK, što duši udišuć ga kad je samo; razblažuje snagu kisika (v. *ajer)* — *azoto.* — Stickstoff (Azot).

DUŠNIK, civ kroz koju ajer ulazi u pluću i iz nje izlazi. — *trachea.* — Luftröhre.

DVODESNICA, ženska glava, koja se livom rukom može služiti jednako kako i desnom, to kao da ima dvi desnice. Primalje triba da se za rana obim rukama vižbaju tako, da se mogu njima jednako služiti; jer se primaljska dilovanja nemogu samo desnom rukom izvèršiti. — *ambidestra.* — Doppelhändig geübt = rechte. und linke Hand gleichgeübt.

DVOTIMENIČNA PROMIRA, ili poprična promira glave — *diametro biparietale.* — Querdurchmesser von einem Seitenwandbeinhöker zum anderen.

DVOZUK. — *doppio rumore.* — Zweifaches (doppeltes) Geräusch.

G

GAMOZITI, micati se čedo u materici. — *muoversi del feto.* — Kindsbewegung.

GÈRČENJE MATERICE. — *contrazione dell' utero.* — Zusammenziehung der Gebärmutter.

GÈRČEVITA NESVISTICA. — *eclampsia.* — Krämpfe während der Geburt.

GÈRČIVOST MATERICE. — *contrattilità dell' utero.* — Zusammenziehbarkeit der Gebärmutter.

GÈRDAN, odveć krupan. — *assai voluminoso.* — Sehr umfangreich.

GÈRDOBSTINA. — *deformità, mostruosità.* — Missbildung, Missgestalt.

GÈRKLJAN, civ gušterasta, koja započimlje pri dnu če-

Digitized by Google

ljustih, silazi niz stražnju stranu vrata i pèrsijuh iznutra, a svèršuje se na želudcu. Kroz gèrkljan prolazi jiće i piće, i sve što se progutava. — *esofago.* — Speiseröhre.

GERLO MATERIČNO. — *collo dell' utero.* — Gebärmutterhals.

GLAVAT, ko ima glavu veliku. — *con testa grande.* = Mit grossem Kopfe (grossköpfig)

GLAVIĆ. — *glande.* — Eichel (beim Manne) Kitzler (beim Weibe).

GLAVOBOLJA. — *dolore di testa.* — Kopfschmerz.

GLJEZNO, glezno, kao mala kvèrga s' desna i s' liva izvanka, a tako i iznutra doli više noge. — *malleolo.* — Knöchel.

GLJIVA, pečurka. — *fungo.* — Schwamm.

GLUVO bivanje, to kad se ništa nečuje. — *perfetto silenzio.* — vollkommene Ruhe. (Stille).

GNJAT, kost dugačka. — *osso lungo.* — Ein langes Bein. — Kost od golena. — *tibia.* — Schienbein.

GNOJNICA, gnojinica. — *raccolta di marcia.* — Eiteransammlung.

GODIŠNJE VRIME ili godišnja doba, to, pramaliće, ili lito, ili jesen, ili zima. — *stagione.* — Jahreszeit.

GOJAN. — *ben nutrito.* — Gut genährt.

GOLA VODA, sama čista voda bez ičesove primise. — *acqua schietta.* — reines Wasser.

GOLÈM, vanredno velik. — *stragrande.* — Uibergross.

GOLEN, dil tila od kolina do pregiba noge pri peti. — *gamba.* — Unterschenkel.

GORŠATI, ići na gore. — *deteriorare.* — Verschlimmern.

GOSPIN VLAS. — *capilvenere.* — Frauenhaar (eine Pflanze).

GOTOV, spreman. — *pronto.* — Bereit, fertig.

GOTOVO; mal' ne. — *quasi.* — Gleichsan.

GRANA OD RUKE, strana ruke izvanjska. — *parte dorsale della mano.* — Handrücken.

GREBOTINA. — *graffiatura.* — Ein Ritz, leichte Hautabschilferung.

GRIZ, kaša pepeljasta, ili bilo-zućkasta u želudcu i u cri-

Digitized by Google

vima, postavša od njihova dilovanja na jiće progutano-koje dilovanje jest snaga probavna; od griza se proba; vina pravi. — *chimo.* — Speisebrei (im Magen).

GRUDA. — *massa.* — Masse-Menge.

GRUŠEVINA, grušalina. — *coagulo.* — Gerinnsel.

GUBITI SE, smèršavati. — *smagrire.* — Abmagern.

GULIKOŽA. — *che lacera la pelle.* — Was di Haut verletzt.

GULITI SE, vèrlo plakati, kričati. — *piangere eccessivo dei bambini.* — Uibermässiges Schreien kleiner Kinder.

GURIMICE. — *con ispinta.* — Mit einem Ruck, Stoss.

GURNUTI. — *dare una spinta.* — Einen Stoss geben.

GUŠTER, meso cèrljenasto, sastavljeno iz žičicah, koje se mogu stištati; služi za izvèršenje raznih pokretah; nikoji su gušteri bubuljasti, nikoji su plosnati, itd — *muscolo.* — Muskel.

GUZNJAK, zadnji dil crivah; pruža se u krugu od križnohèrbteničnoga ráta do prohoda. — *retto intestino.* — Mastdarm.

H

HÈRBTENICA, kao stup kroz koji se iz moždanah pruža mozak, iz koga izniču svi živci sridine tila, rukuh i noguh; sastavljen je iz dvadeset i četiri kralježka. — *colonna vertebrale.* — Wirbelsäule, Rückgrat.

HÈRBTENIČAN, od hèrbtenice. — *della colonna vertebrale.* — Von der Wirbelsäule, vom Rückgrate.

HÈRDJAV, loš. — *cattivo.* — Schlecht, schlimm.

HÈRNJICA, gèrd razdilak gornje usne, prirodan, na zečju usnu naličan, jednovit, ili dvojat, a pri tomu može biti i gornje zubište, i sva gornja strana šupljine ustah rascipljena, te dite kad bi bilo ovako nagèrdjeno nebi moglo sisati. — *labbro leporino.* — Hasenscharte.

HLADOVNINA, piće hladivo. — *bevanda rinfrescante.* — Erfrischender Trank.

HORA, u hori, u zgodni čas. — *punto di tempo.* — Zeitpunkt.

Digitized by Google

HRANA, svaka stvar progutana, koja je dilovanjem želudca i crivah kadra hraniti tilo, to nadavati mu soka da se uzdèrži. Hrana *životinjska* jest meso, mliko, sir, itd.; hrana *biljevna* jest žito, sočivo, voće, zelje itd. Hrana životinjska jest pićnija i probavivija nego biljevna, dakle za narav našega tila prikladnija. — *alimento.* — Nahrung. Kost.

HRANA ŽIVOTINJSKA. — *alimento animale.* — Animalische (Fleisch) Nahrung.

HRANA BILJEVNA. — *alimento vegetabile.* — Pflanzen-Nahrung.

HRANITBA, jedno od najznamenitijih dilovanjah tila, čim hrana užvakana, progutana, u probavinu pretvorena i zatim u kèrv donešena i u ovu pretvorena, kroz kèrvne civi i civčice po svemu se tilu raznosi da se nekako s' njim uistoveti, te da ga kripi *(v. probava).*

HRANIVAN, pićan. — *nutrichevole.* — Nährend.

HRANIVO, HRANILO, što hrani. — *ciò che nutrisce.* — Das was nährt.

HUD SLUČAJ, nezgoda. — *accidente.* — Zufall zufällig.

HUMIC, glavica. — *monticello.* — Hügelchen-kleiner Hügel.

HUNTEROVA OPNA (po imenu likara Huntera). — *membrana Hunteriana.* — Huntersche Haut.

I

IZBOČIT, pupčast. — *convesso.* — Convex.

IZČAŠITI SE. — *slogarsi.* — Verrenken.

IZDÈRŽANJE. — *sostentamento.* — Stütze, Unterhalt.

IZDUBAK, misto izdubljeno. — *cavità.* — Höhle.

IZGLÈDATI. — *aver l' apparenza.* — Den Anschein haben.

IZGON, — *espulsione.* — Ausstossung, Austreibuug.

ISKLIŠTITI, klištima izvući. — *estrarre col forpice.* — Mit der Geburtszange herausziehen.

Digitized by Google

ISKUSTVO, iskustvo, znanje kroz iskušivanje. — *esperienza.* — Erfahrung.

ISPARENJE, isparivanje. — *esalazione, evaporazione.* — Ausdünstung, Verdampfung.

ISPASTI ZA RUKOM, poći za rukom. — *riuscire.* — Gelingen.

ISPRAVA GLAVE. — *raddrizzamento della testa.* — Geradstellung des Kopfes.

ISPRAVA ZATILJKA. — *raddrizzamento dell' occipite.* Geradstellung des Hinterhauptes.

ISPRAVA OBRAZA. — *raddrizzamento della faccia.* — Geradrichtung des Gesichtes.

ISTOM, netom. — *tosto che.* — Sobald als.

IŠTURITI. — *spinger fuori.* — Hinausdrängen.

IZLAZIŠTE MALOGA KRUGA. — *distretto inferiore del piccolo bacino.* — Unterer Beckenabschnitt.

IZLITATI SE, pustiti poda se nečist u povoju. — *andar di corpo in fascie.* — Stuhlentlerung in die Windeln.

IZLOŽITI, izložiti se. — *esporre, esporsi.* — Sich aussetzen.

IZLUČIVATI SE, biva curenje kakva sluza iz sastavine koje utrobe, ili žlizde koje, itd. — *secernere.* — Absondern, auscheiden.

IZMAK, na izmaku. — *in sul finire.* — Am Ende.

IZMETČAD. — *embrioni o feti abortiti.* — Unreif geborne Frucht.

IZMETALO, što čini izmetnuti. — *rimedio abortivo.* — Abtreibendes Mittel.

IZMETKINJA, žena, koja je začetak, ili čedce iz sebe izmetnula. — *donna che ha abortito.* — Frau die eine Fehlgeburt macht.

IZMETNUĆE. — *aborto.* — Fehlgeburt.

IZMETNUĆE PRIGODNO. — *aborto accidentale.* — Zufällige Fehlgeburt.

IZMETNUĆE SAMO OD SEBE. — *aborto spontaneo.* Selbstständige Fehlgeburt.

IZMETNUĆE UZROKOVANO. — *aborto provocato.* — Erzwungene Fehlgeburt.

Digitized by Google

IŽMOLITI SE, ukazati se. — *apparire, mostrarsi.* — Erscheinen, sich zeigen.

IZNUTRICA, bolest unutrašnja. — *malattia interna.* — Innere Krankheit.

IZRADAK, *elaborato.* — Ausgearbeitet, vollendet.

IZROD. — *degenerazione.* — Ausartung.

IZRODINA, plodina. — *mola.* — Mole, Mondkalb, Klumpfrucht (Fleisch-oder Blutklumpen).

IZ TIHA, istiha. — *pian piano.* — Sehr langsam sehr leise.

IZVALA MATERICE, — *prolasso dell' utero.* — Gebärmuttervorfall.

IZVALA MATERICE, podpuna, ili nepodpuna. — *prolasso completo o incompleto dell' utero.* — Vollkommener oder unvollkommener Vorfall der Gebärmutter.

IZVALA JAŽE. — *prolasso della vagina.* — Scheidenvorfall.

IZVANJŠTINA, vanjska strana česa god. — *l' esterno.* — Das Aeussere die Aussenseite.

IZVANREDAN, vanredan, priko reda, neobičan. — *straordinario.* — Aussergewöhnlich.

IZVESTI ŠTO IZ ČEGA. — *dedurre.* — Ableiten.

IZVIDATI SE OD RANE, izličiti se. — *guarire dalla piaga, o ferita.* — Sich von einem Geschwüre oder Wunde heilen.

IZVIDJANJE PRIMALJSKO. — *esplorazione ostetrica.* — Geburtshilfliche Untersuchung.

IZVIDJANJE PODPUNO. — *esplorazione perfetta.* — Vollkommene Untersuchung.

IZVIDJANJE NEPODPUNO. — *esplorazione imperfetta.* — Unvollkommene Untersuchung.

IZVIDJANJE IZNUTRAŠNJE. — *esplorazione interna.* — Innere Untersuchung.

IZVIDJANJE VANJSKO. — *esplorazione esterna.* — Aeussere Untersuchung.

IZVIRATI. — *trarre origine.* — Ursprung, Anfang nehmen.

IZVRAT MATERICE. — *rovesciamento dell' utero.* — Umstülpung der Gebärmutter.

Digitized by Google

IZVRATITI SE. — *rovesciarsi.* — Sich umstülpen.
IZVUĆI, IZVLAČITI. — *estrarre.* — Herausziehen.
IZVUČENJE. — *estrazione.* — Herausziehen, Herausbefördern.

J

JAGODA. — *guancia.* — Wange.
JAJA, muda. — *testicoli.* — Hoden.
JAJIŠTA. — *ovaje* — Eierstöcke.
JAŽA. — *vagina.* — Scheide, Mutterscheide.
JAŽAN, od jaže. — *vaginale.* — Zur Scheide gehörig.
JEDNOLIK, jednoličan. — *uniforme.* — Gleichförmig gleichmässig.
JEDNOSTRANO, samo od jedne strane. — *parzialmente* Einseitig, theilweise.
JENJATI, bol kad popušća. — *alleggerirsi. il dolore.* — Erleichtern, der Schmerz vermindert sich.
JETRA, cèrna džigarica. — *fegato.* — Leber.
JEZGRA. — *sostanza.* Substanz, Wesen.
JEZGROVIT. — *sostanziale, essenziale.* — Wesentlich.
JEZIV, prećutljiv. — *sensibilissimo, delicato.* — Sehr empfindsam, zart.
JEŽURI. — *brividi.* — Schauer.

K

KAPCI OČINJI. = *palpebre.* — Augenlider.
KAŠA. — *poltiglia.* — Brei.
KALUP. — *modello.* — Modell, Muster, Vorbild.
KAMIKATI. — *vagire.* Winseln, weinen, wimmern.
KAPLJA. — *apoplesia.* — Schlagfluss.
KÈRN, kèrnj *mozzato.* Abschneiden, verstümmeln.
KÈRŠĆENJE POLIVENJEM. — *battesimo per aspersione.* — Taufe durch Anspritzen, Aufgiessen.

Digitized by Google

KÈRŠĆENJE UŠTERCANJEM. — *battesimo per injezione.* — Taufe durch Einspritzung.

KÈRT. — *rigido.* — Rauh, steif.

KERVAVICE. — *emorroidi.* — Blutaderknoten.

KÈRVOPUST. — *salasso.* — Aderlass.

KÈRVOTOK. — *emorragia.* — Blutfluss.

KILA. — *ernia.* — Bruch.

KIP, čeljade, osoba. — *persona.* — Person.

KIPOVNA SNAGA, tilesna snaga. — *forza corporale.* — Körperkraft.

KISIK, što kiseli sve stvari, s' kojima se slaže; zove se i ajer životni, što uzdèržava u životu. (v. ajer). — *ossigeno.* — Sauerstoff.

KLIJEVINA. od prilike kao gusta juha kad se zgruša. — *gelatina.* — Gallerte.

KLIŠTA, orudje sa dvi grane kao dvi velike žlice, za izvući glavu čedinju iz utrobe maternje, kad uzina kruga, ili koji hud slučaj zapričuje naravski rodjaj. — *forcipe.* — Geburtszange.

KLITOVI SÈRCA. — *ventricoli del cuore.* — Die Herzkammern.

KLJUČAC, kost bubuljasta, poskučena (jedna s' desna, a druga s' liva) izmədju vèrha opèrsnice i ramena. — *clavicola.* — Schlüsselbein,

KLJUNAST. — *rostrato.* — Geschnabelt.

KLOBUČIC. — *cappelletto.* — Hütchen.

KLONUTI DUHOM. — *perdersi di animo.* — Den Muthverlieren.

KOJEŠTA, više stvarih različnih. — *varie cose.* — Verschiedene Dinge, Sachen.

KOLINICA, kost pri kolinu sprid. — *rotula.* — Kniescheibe.

KOLOMBAR, okrug oko sisnih bradavicah, cèrljenkast, ili modričast. — *areola.* — Warzenhof.

KOLOMBAR za uzdèržati matericu kad nemože da stoji na svom mistu. — *pessario.* — Mutterkränzchen.

KOSE PROMIRE. — *diametri obliqui.* — Schiefe Durchmesser.

KOTLACI, izdubci povèrh ključacah. — *seni clavicolari.* — Schlüsselbeinvertiefungen.

Digitized by Google

KOVINA, sve što je za kovanje, na pr. gvoždje, mid, bakar, srebro, itd. — *metallo.* — Metall.

KOVINASTI PROCURAK, civ za vaditi mokraću iz mihura. — *sciringa metallica.* — Metallkatheter.

KRALJEŽAK, kost hèrbtenice. — *vertebra.* — Wirbel.

KRALJEŽCI KRIŽNICE. — *verterbre dol sacro.* — Kreuzbeinwirbel.

KRALJEŽCI KRIŽAH. — *vertebre lombali.* — Lendenwirbeln.

KRIŽNICA. — *osso sacro.* — Kreuzbein, Heiligenbein.

KRIŽNICI, živci križnice. — *nervi sacri.* — Kreuzbeinnerven.

KRIZNO-HÈRBTENIČNI RÀT. — *promontorio sacro-vèrtebrale.* — Vorberg.

KRIŽNO KUKOV ZGLOB. — *sinfisi sacro-iliaca.* — Kreuz-Darmbeinvereinigung, Verbindung.

KRIŽNO-SIDNE VEZE. — *legamenti sacro-ischiatici.* — Kreuz-Sitzbeinbänder.

KRIŽNO-STIDNA PROMIRA. — *diametro sacro-pubico.* — Kreuz-Schambeindurchmesser.

KRIŽOBOLJA. — *dolori ai lombi.* — Lendenschmerzen.

KRUGOMIRILO. — *pelvimetro.* — Beckenmesser.

KRUŽNA PRUJA. — *linea circolare.* — Kreislinie.

KUCAVICA. kèrvna civ, ili civčica, što kuca. — *arteria.* — Schlagader, Pulsader.

KUCAVIČNA CIV. — *canale arterioso.* — Schlagaderkanal.

KUK. — *osso ilio.* — Darmbein, Hüftbein.

KUKOV GREBEN. — *cresta dell' ilio.* — Darmbeinkamm.

KUKOVI GUŠTERI UNUTRAŠNJI. — *muscoli iliaci interni,* — Innere Darmbeinmuskeln.

KUKOVA JAMA. — *fossa iliaca.* — Darmbeingrube.

KUPELJ, banj — *bagno.* — Bad.

KUPICA. — *ventosa.* — Schröpfkopf.

KUS, slast, ili volja k' jiću. — *appetito, gusto.* — Esslust, Geschmack.

Digitized by Google

L

LAKAT GORNJI I DOLNJI: razdvojak im je u laktovu zglobu; gornji pruža se od ovoga zgloba do ramena; a dolnji od istoga zgloba do ruke. — *braccio, avanbraccio.* — Oberarm und Vorderarm.

LAŽNA VODA. — *acque false.* — Falsche Wässer.

LAŽNE BOLI. — *doglie false.* — Falsche Wehen.

LEDJA, sva stražnja strana tila od vrata do bokovah.— *dorso.* — Rücken.

LIJAVICA, bolest crivah, s' čestim izmećanjem nečisti, s' burljanjem, a drugša sa crivoboljom, stugom bljuvanjem li. — *diarrea.* — Abweichen, Abführen.

LIKOVITA VODA. — *acqua medicinale.* — Arzneïwasser.

LIPOVO CVIĆE. — *fiori di tiglio.* — Lindenblüten.

LISINA, samokost, okostnica. — *scheletro.* — Gerippe, Knochengerippe.

LIST. — *polpa della gamba.* — Wade.

LIVAK, lakomica; ono poput zvona, s' jednom civi pri dnu, koja se umetne u česov sud, kad se hoće da lije što u nj. — *imbuto.* — Trichter.

LJUDSKO JAJE. — *uovo umano.* — Menschliches Ei.

LOPATICA, kost trokutna, jedna s' desne, a jedna s' live strane, gori pri ledjima. — *scapula.* — Schulterblatt.

LOZNICA, spavaća soba. *camera da letto.* — Schlafzimmer.

LUBANJA, kao tikva, u kojoj stoje moždani. — *cranio.* Schädel.

LUTKA. *fantoccio.* — Phantom.

M

MALJE, kratka pretanka runja. — *lanugine.* — Wollhaar.

Digitized by Google

MALAKSATI, malaksavati. — *divenir debole languido.* — Schwach, matt werden.

MALAKSAVOST. — *languore.* — Schwäche, Ermattung.

MARAMA, ubrusac, šudar. — *fazzoletto.* — Tuch, Taschentuch, Halstuch etc.

MATERESINA, MATRA. — *isteria.* — Hysterie.

MATERICA. — *utero.* — Gebärmutter.

MATERICA ČEDOM BRIMENITA. — *utero gravido.* — Schwangere Gebärmutter,

MATERIČNA SRIDINA, materični trup. *corpo dell' utero.* — Gebärmutterkörper.

MATERIČNICI. — *appartenenze dell' utero.* — Anhängsel der Gebärmutter.

MATERIČNO-POSTELJIČNE KUCAVICE. — *arterie utero-placentali.* — Schlagadern der Gebärmutter und des Mutterkuchens.

MATERIČNO-POSTELJIČNI KÈRVOTOK. — *emorragia cervico-placentale.* — Gebärmutterhals-Mutterkuchenblutung.

MEDJUREBRENI PROSTORCI. — *spazî intercostali.* — Zwischenrippenraum.

MEKA TIMENA. — *fontanelle.* — Fontanelle.

MEKŠALA, kaše za omekšati što. — *cataplasmi emollienti.* — Erweichende Breiumschläge.

MÈRTA. — *mirto.* — Myrthe.

MÈRTASTI ČVORIĆI, pravije reći: čvorići nalični na mèrtov list, iliti na list od mèrte. — *caruncole mirtiformi.* — Scheidenklappe, Jungfernhautreste.

MÈRTVA KOST. — otoč koštana. — *esostosi.* — Knochenauswuchs.

MÈRTVILO. — *catalessia.* — Starrsucht.

METILJI. — *idatidi.* — Wasserbalggeschwult.

MICINA POGANA, ili opaka, to otoč tvèrda, čvornata, koja se pretvara u živu ranu, što se inače *rak* zove. — *scirro.* — Krebs. — rak pak se u ženskih glavah očituje ponajviše na gèrlu materičnom, ili na jednoj, ili na drugoj sisi, to kao rana, iz koje smèrdljiv gnoj lize, i ona sve se više rasprostranjuje. — *cancro.* — Eiternder offener Krebs.

Digitized by Google

MISEČINE. — *menstrui.* — Monatliche Reinigung.
MISTNI ZNACI. — *sintomi locali.* — Oertliche Erscheinungen.
MLOHAVOST MATERICE. — *inerzia dell' utero.* — Trägheit der Gebärmutter.
MODRE ŽILE PLUĆNE. — *vene polmonali.* — Lungenblutadern.
MODRICA, naduština modra od naliva kèrvi u kožnoj tkanini, ili pod ovom, obično zbog udarca, ili natuka. — *echimosi.* — Blutunterlaufung.
MODRE ŽILE, kèrvne civi modre, poluprozirne, kroz koje se kèrv vraća u sèrce. — *vene.* — Blutadern.
MOKRAĆA, pišaća. — *orina.* — Harn.
MOKRAĆNA CIVČICA. — *uretra.* — Harnröhre.
MOKRAĆNICI, opnene civčice, jedna s' desna, a druga s' liva, debele kolik pero čim se piše; pružaju se od bubrigah do u mihur mokraćni, gdi curi iz njih mokraća. — *ureteri.* — Harnleiter.
MOŠNJE. — *scroto.* — Hodensack.
MOZAK HÈRBTENIČNI, koji se iz moždanah kroz svu hèrbteničnu šupljinu pruža; iz njega potiču živci trupa, rukuh i noguh. — *midolla spinale.* — Rückenmark.
MOŽDANCI, gruda moždanska pod moždanima, u zatiljačnom predilu. — *cerveletto.* — Kleines Gehirn.
MOŽDANI, — *cervello.* — Gehirn (Grossgehirn).
MUČNOĆA, poteškoća. — *difficoltà.* — Schwierigkeit.
MUNA. — *scimia.* — Affe.
MUTLJEZINA. — *meconio.* — Kindspech.

N

NABREKNUĆE koje kucavice, to kèrvna otoč, oblika i veličine različne; kuca kako i bilo; ako se neizliči, ona se kad tad prokine, te kèrv iz nje vèrca, što je ukratko ubitačno. — *aneurisma.* — Sakförmige Ausbuchtung einer Schlagader.
NABUJAN, nadut. — *gonfio.* — Geschwollen.
NABUJICA. — *edema.* — Wässerige Anschwellung

Digitized by Google

NAČETI SE, načimati se, kvariti se. — *guastarsi.* — Sich verderben.

NAČIN U HRANI, pravilo življenja; to uzimanje jića i pića po pravoj miri za uzdèržati se u zdravlju, i od bolesti sačuvati se. — *dieta.* — Nahrungsweise (Diät).

NAČINBA, sastava. — *formazione.* — Bildung, Gestaltung.

NADIŽLJIV. — *erettile.* — Erregbar.

NADPLEĆINA. — *regione al di sopra della spalla.* — Ober-Schultergegend.

NADSTID. — *monte di venere.* — Schamberg.

NADTÈRBUŠINA. — *epigastrio.* — Magengegend, Magengrube.

NADUŠTINA. — *gonfiezza.* — Auftreibung, Anschwellung.

NAGADJATI. — *indovinare.* — Errathen.

NAGAL. — *precipitoso.* — Jäh, vorschnell übereilt.

NAGIB MATERICE. — *obliquità dell' utero.* — Schiefstand der Gebärmutter.

NAHUDAN, što hudi. — *nocivo.* — Schädlich.

NAGON NARAVNI. — *istinto.* — Instinkt.

NAIZMINCE. — *alternativamente.* — Abwechselnd.

NAKAZA. — *mostro.* — Missgestalt.

NAKAZAN. — *mostruoso.* — Missgestaltet.

NAKLONOST, u likarstvu naravna sposobnost, po kojoj se koja bolest lako može koga dohvatiti. — *disposizione.* — Anlage, Geneigtheit zu Krankheiten.

NAKVEČINA. — *sporgenza.* — Hervorragung.

NAKVEČITI SE, napečiti se. — *sporgere.* — Hervorragen.

NA MAHOVE, na časove, na povratke. — *ad intervalli, a momenti.* — In Zwischenräumen, in Absätzen.

NAPAD, nasèrt, nastup bolesti, koja se kadikad navraća, na pr. groznica, tèrzavica, itd. — *accesso.* — Anfall.

NAPOR, dilo snage ponajviše za izagnati što. — *sforzo.* — Anstrengung.

NAPREGNUTI SE, naprezati se, jako naduti se, nadimati se. — *gonfiarsi grandemente.* — Stark anschwellen.

Digitized by Google

NA PR.. na primer, na priliku. — *per esempio.* — Zum Beispiel.

NA DOBE. — *periodicamente.* — Zeitweise.

NAROZAN, navraskan. — *a pieghe.* — In Falten, gefaltet.

NASLIDNA BOLEST, što se nasliduje od roditeljah ako od nje bolovahu; na pr.: sučija, škripi, guta iliti bolest u nožnim zglobima, bolina iliti vranca, itd. — *malattia ereditaria.* — Erbliche Krankheit.

NATEZAVICA biva kad se nečist mučno ili nikako nemože izmetnuti zbog bolesti u crivima, ili u gužnjaku samo. — *tenesmo.* — Stuhlzwang.

NATUK, ubiotina, kad je koji dil tila natučen, ili nagnječen. — *contusione.* — Quetschung.

NAVALA KÈRVI, kèrv nasila. — *congestione.* — Blutandrung.

NAVLAKA. — *integumento.* — Hülle, Haut Decke.

NAZADICE krenuti, to od sprid nazad. — *moto dal davanti in dietro.* — Bewegung von Vorne nach rückwärts.

NEBROJ. — *innumerabile quantità.* — Unzählbare Menge.

NEČIST. — *escremento.* — Auswurfstoffe, Koth.

NEDÈRZANJE MOKRAĆE. — *incontinenza d' orina.* — Harnträufeln.

NEDONOŠČE, čedo, ili novorodjenče nedoraslo, to nepodpuno doraslo. — *feto immaturo.* — Unreife Leibesfrucht.

NEHAJAN, ko nehaje, nemari. — *apatico.* — Gleichgiltig.

NEIZVÈRŠIV. — *ineseguibile.* — Unausführbar.

NEJIŠA, kad nerači se jisti. — *disappetenza.* — Mangel an Esslust.

NÈKAKO, na niki način. — *in qualche modo.* — Auf eine Art.

NEOBHODNO potribito, svakako potribito, — *indispen-, sabile.* — Unentbehrlich.

NEPROHODAN. — *impervio.* — Undurchgänglich undurchdringlich.

NEPRUDAN. — *inefficace.* — Wirkungslos-

Digitized by Google

NERODUSA, nerodkinja. — *donna infeconda.* — Unfruchtbare Frau.
NESPAVANJE. — *veglia.* — Wachen.
NESTAŠICA. — *mancanza.* — Mangel.
NESVISTICA. — *svenimento.* — Ohnmacht.
NIZHODAN. — *discendente.* — Hinabsteigend.
NIŠADOR. — *ammoniaca.* — Salmiak.
NIZIMICE. — *d'alto in basso.* — Von Oben nach Unten.
NJIRITI, zagledati što vèrlo iz bliza. — *guardar assai davvicino.* — In der Nähe besehen.
NOŠEĆA, v. *zbabna.*
NOŠENJE. — *gravidanza.* — Schwangerschaft.
NOŠENJE ČETVORNO. — *gravidanza quadrupla.* — Vierlingsschwangerschaft.
NOŠENJE DVOJNO. — *gravidanza doppia.* — Doppelte Schwangerschaft (zweifache) Zwillingsschwangerschaft.
NOŠENJE IZVANMATERIČNO. — *gravidanza estrauterina.* — Schwangerschaft ausserhalb der Gebärmutter.
NOŠENJE JEDNOVITO. — *gravidanza semplice.* — Einfache Schwangerschaft.
NOŠENJE KRIVO. — *gravidanza falsa.* — Falsche Schwangerschaft.
NOŠENJE NARAVNO. — *gravidanza naturale.* — Natürliche Schwangerschaft.
NOŠENJE NEPRESTANO. — *gravidanza perpetua.* — Beständige (fortwährende) Schwangerschaft.
NOŠENJE MATERIČNO. v. *nošenje naravno.* — *gravidanza uterina.* — Gebärmutterschwangerschaft.
NOŠENJE PROTUNARAVNO, v. *nošenje izvanmaterično.* — *gravidanza contro natura.* — Unnatürliche Schwangerschaft.
NOŠENJE SLOŽENO. — *gravidanza composta.* — Mehrfache Schwangerschaft.
NOŠENJE TÈRBUŠIČNO. — *gravidanza peritoneale.* — Bauchfellschwangerschaft.
NOŠENJE TROJNO. — *gravidanza trigemina.* — Drillingschwangerschaft.

Digitized by Google

NOSENJE TRUBLJIČNO. — *gravidanza tubale.* — Eileiterschwangerschaft.

NOŠENJE ZAMÈRŠENO. — *gravidanza complicata.* — Verwickelte (complicirte) Schwangerschaft.

NOVORODJENČE, dite novorodjeno, istom rodjeno. — *neonato.* — Neugeborne.

O

OBĆENI ZNACI MATERIČNOGA KÈRVOTOKA. — *sintomi generali dell' emorragia uterina.* — Gebärmutterblutfluss.

OBÈRTAC stegna, kvèrga pri gornjoj vanjskoj strani bedra, četiri, pet li pèrstijuh ispod kukova grebena; jedan je s' desna, a drugi s' liva — *trocantere maggiore.* — Grosser Rollhügel.

OBLA RUPA. — *foro ovale.* — Ovales Loch.

OBLAZAJ, pohod. — *visita.* — Untersuchung.

OBLIK, izvanjski izgled česa god. — *forma.* — Gestalt, Form.

OBRADAK, podbradak, kraj obraza ispod ustah. — *mento.* — Kinn.

OBRADKO-ČELNA PROMIRA. — *diametro fronto-mentoniero.* — Kinn-Stirndurchmesser.

OBRADKO-ZATILJAČNA PROMIRA. — *diametro occipito-mentoniero.* — Hinterhaupt-Kinn Durchmesser.

OBSEG, okoliš česa god. — *circonferenza.* — Umfang.

OBTOK KÈRVI. — *circolazione del sangue.* — Blutumlauf, Blutlauf.

OBUJMITI, obuhvatiti svom rukom. — *comprendere colla mano.* — Mit der Hand fassen, ergreifen.

OČITI KÈRVOTOK MATERIČNI. — *emorragia uterina manifesta.* — Deutliche (wirkliche) Gebärmutterblutung.

OČISTITI SE, poći od sebe. — *andar di corpo.* — Zu Stuhl gehen.

Digitized by Google

ODGADJANJE. — *dilazione.* — Verzögerung.
ODIĆA OPLOVITA, široka, popušćena. — *vesti larghe.* — Weite Kleider.
ODKLON MATERICE. — *retroversione dell' utero.* — Rückwärtsbeugung der Gebärmutter.
ODLIKOVATI. — *distinguere.* — Unterscheiden.
ODMOR. — *riposo, calma.* — Ruhe.
ODNOŠAJI, kao sveza s' čim. — *relazioni.* — Verhältnisse, Beziehungen.
ODPOR, snaga drugoj snagi protiveća se. — *resistenza.* Widerstand.
ODROČITI, produljiti rok. — *prolungare il termine.* — Den Zeitpunkt verlängern.
ODSKOK. — *rimbalzo, ballottamento.* — Anschlagen, Anprallen.
ODSTATI, udaljen biti. — *distare.* — Abstehen, entfernt sein.
ODVALA, povratak prijašnje bolesti. — *recidiva.* — Rückfall.
OGNJICA, vrućica, bolest vèrlo obična; očituje se obćenim poinačenjem zdravlja, onemaganjem, žedjom, većom teplinom kože, i češćim bilom. — *febbre.* — Fieber.
OGNJICA OD MLIKA. — *febbre del latte.* — Milchfieber.
OGNJICA SPORA. — *febbre lenta.* — Leises, schleichendes Fieber.
OGNJIČAV. — *febbrile.* — Fieberhaft.
OKRAJAK. — *margine.* — Rand.
OKRET. — *rivolgimento.* — Wendung.
OKRET NARAVNI. — *versione spontanea.* — Selbstwendung,
OKRET ZA NOGE. — *rivolgimento per i piedi.* — Wendung auf die Füsse.
OKRUGAL. — *rotondo.* — Rund.
OKRUGLE MATERIČNE VEZE. — *legamenti rotondi dell' utero.* — Runde Gebärmutterbänder.
OMEKNUĆE KOSTIJUH. — *osteomalacia, rachitide.* — Knochenerweichung.
OPERSNICA, kost od pèrsijuh sprid medju rebrima. — *sterno.* — Brustbein.

Digitized by Google

OPLODNJA. — *fecondazione.* — Befruchtung.

OPNE, tkanine tanke, raspružene, naravi, izgleda i gustine različne; nikoje utrobe, i nikoje druge dilove tila okružuju, a s' nikojim se sljubljuju; nikoje šupljine tila oblažu, i niki sluz iz sebe nadavaju; želudac, mokraćni mihur, kèrvne civi i civčice, itd. od njih načinjene su. — *membrane.* — Haut.

OPNEN. — *membranoso.* — Häutig.

OPORNJAK. — *mesenterio.* — Gekröse.

OPREZNO, pažljivo. — *con precauzione.* — Vorsichtig, behutsam.

OPROSTITI SE S' ČEDOM. — *sgravarsi, partorire.* — Entbinden, gebären.

OPUPČINA, koža pri pupku u naokolo. — *regione ombelicale.* — Nabelgegend.

ORUDJE. — *istrumento.* — Werkzeug (Instrument.)

ORUDJSKI. — *istrumentale.* — Was auf Instrumente Bezug hat.

OSITITI SE, očutiti kada čedce, štono rič, oživi. — *sentire i primi movimenti del feto.* — Erste Kindsbewegungen.

OSLIŽNUTI. — *divenir flacido.* — Erschlaffen.

OSOBINA. — *particolarità.* — Eigenthümlichkeit, Sonderbarkeit.

OSUTAK, biva kad se ospu ili izaspu ospice, kraste, itd. po koži. — *esantema.* — Hautauschlag.

OSVIDOČEN. — *comprovato.* — Bewiesen, erprobt.

OSVIDOČITI SE. — *accertarsi.* — Vergewissern, versichern.

OŠIT, gušter, koji kao jedna pregrada razlučuje šupljinu tèrbuha od šupljine pèrsijuh. — *diaframma.* — Zwerchfell.

OŠTERLJAST. — *acuto.* — Schärfe.

OTERNUTI. — *intormentire delle membra.* — Einschlafen, Taubwerden der Glieder.

OZLEDITI SE. — *esacerbarsi.* — Sich verschlimmern.

Digitized by Google

P

PADAVICA, bolest živacah. koja se očituje sa silnom tèrzavicom svega tila, s' nesvisticom, s' pinom na ustima, sa zaduhom; malo traje; obično navraća se. — *mal caduco, epilessia.* — Fallsucht.

PALAC, veliki pèrst ručni ili nožni; znači miru dužine jednaku sa dvanajst prujah, to od prilike kolik pèrva pèrstica istoga, ili koliko dva pèrsta upriko. — *pollice.* — Daumen, grosse Zehe.

PAMUK, bumbak. — *bambagia.* — Baumwolle.

PARA. — *vapore.* — Dampf.

PATÈRLJICA, dèržčić. — *peduncolo.* — Stengel, Stiel.

PATNICA. — *donna sofferente.* — Die Leidende.

PAZUHA — *ascella.* — Achselgrube, Armhöhle.

PAZUŠAN, od pazuhe. — *ascellare.* — Zur Achselgrube gehörig.

PELIŠ. — *orlo d'un vaso.* — Gefässrand.

PÈRSIŠTE, kao koš, u komu pluća i sèrce stoji. — *torace.* — Brustkorb.

PÈRSTICE, kosti od pèrstijuh. — *falangi.* — Fingerknochen, Zehenknochen.

PERUĆAC. — *crosta lattea.* — Milchborke.

PÈRVENČE. — *il primo feto concetto.* — Erste Schwangerschaft.

PÈRVINKINJA. — *primipara.* — Erstgebärende.

PÈRVO MLIKO. — *colostro.* — Biestmilch, erste Milch, (Colostrum).

PÈRVORODČE. — *il primo nato.* — Der Erstgeborne.

PETLJA. — *ansa.* — Darmschlinge.

PIĆAN, hranivan. — što hrani. — *nutritivo.* — Ernährend.

PILJCI, kamičci. — *calcoli,* — Steine.

PIRINA, angriz. — *riso.* — Reis.

PIRKET, zvuk kao kad se pirka. — *soffiare leggermente.* Leicht blasen (anhauchen).

Digitized by Google

PÌTATI, nadavati ditetu hranu iz žlice; zalagati ga, — *somministrare al bambino il cibo col cucchiajo.* — Das Kind mit dem Löffel nähren.

PLAMAC, zažeg samo po povèršini kože, više manje prostran: rumeni se; pod pritiskom pèrsta rumenila nestane; pri dospitku bolesti te koža bude žutkasta. — *risipola.* — Rothlauf.

PLATNO, lancun. — *lenzuolo.* — Leintuch.

PLENA. — *omento.* — Netz.

PLODILA, u muške glave uda za oplodnju. — *parti genitali del maschio.* — Männliche Geschlechtstheile.

PLUTOVINA, dèrvo od pluta. — *sughero.* — Korkholz.

POBOČAN, što je s' boka. — *laterale.* — Seitlich.

POBOČKE, na bok. — *sul fianco.* — An der Hüfte.

POBOČNINE, strane pobočne. — *parte laterali.* — Seitentheile.

POČELO. — *elemento.* — Element.

PODGRANAK stidnice. — *branca discendente del pube.* Absteigender Schambeinast.

PODLOGA, stvar o kojoj se govori, ili ono što se radi. — *soggetto.* — Subjeckt.

PODNEBJE, znači razne osobitosti tičuće se zemlje i ajera, koje se dogadjaju u svakoj pokrajini i u svakoj dèržavi, a diluju na sve živo, i na sve rastline. Negdi obično je studeno, negdi hladno, negdi teplo, te su to podnebja razna. — *clima.* — Klima.

PODREST, oteklina jetre ili slizene. — *ostruzione.* — Anschoppung, Anschwellung, Verhärtung.

PODOČICI. — *cerchio sotto gli occhi.* — Hof unter den Augen.

POINAČENJE. — *alterazione.* — Veränderung.

PODSTID. — *perineo.* — Mittelfleisch.

PODTICATI. — *provocare.* — Hervorrufen.

PODTÈRBUŠINA. — *ipogastrio.* — Unterbauchgegend.

PODVÈRNUĆE GLAVE. — *versione per la testa.* — Wendung auf den Kopf.

POGANICA, žigavica. — *reuma.* — Rheuma.

POGIBELJ. — *pericolo.* — Gefahr.

POGIBELJAN. — *pericoloso.* — Gefährlich.

Digitized by Google

POGUBAN. — v. *ubitačan.*

POJAV, inače znak, u primaljstvu znači koja mu drago promina u rodilima u vrime nošenja, rodjaja i babinah. — *fenomeno.* — Erscheinung.

POGRIŠKA. — *errore.* — Fehler, Irrthum.

POJEDIN. — *singolo.* — Einzeln.

POJEDINCE, jedno po jedno. — *uno per uno.* — Je einer, einer nach dem andern.

POKRET NA OBLUK. — *movimento d'arco di cerchio.* — Kreisförmige Bewegung.

POKRET OGNJIČAV. — *movimento febbrile.* — Fieberbewegung.

POKRETLJIV, pomičljiv. — *movibile.* — Beweglich.

POLENUTI, ulupiti se što. — *deprimersi.* — Herabdrücken.

POLOGO, ravno. — *orizzontalmente.* — ganz gerade (horizontal) wagerecht.

POLOŽAJ. — *posizione.* — Lage, Stellung.

POLEŠKIVATI. — *spesse volte coricarsi.* — Sich oft niederlegen.

POMAGALO, čim se pomaže. — *mezzo d'ajuto.* — Hilfsmittel.

POMAST. — *unguento.* — Salbe.

POMOLITI SE, ukazati se. — *apparire.* — Erscheinen, sich zeigen.

POPRIČKE. — *trasversalmente.* — Quer.

POPRIČNA PROMIRA. — *diametro trasversale.* — Querdurchmesser.

POPUST, popuščanje. — *rilasciamento.* — Erschlaffung, Abspannung

POREMEĆAJ, zbèrka. — *sconcerto. disordine.* — Störung, Verwirrung, Unordnung.

POREMETITI, zbèrkati. — *sconcertare. confondere.* — Stören, verwirren.

PORODILJA. — *puerpera.* — Gebärende, Kindbetterin.

PORODJAJ. — *parto secondario.* — Nachgeburt.

POSLIDICA. — *conseguenza.* — Folge.

POSLIDNJE BOLI. — *dolori consecutivi.* — Nachfolgende Schmerzen.

Digitized by Google

POSTANAK. — *origine.* — Ursprung.
POSTELJICA. — *placenta.* — Mutterkuchen.
POTÈRBUŠINA. — *parete dell'addome.* — Bauchwand.
POTEŠKOĆA, v. mučnoća.
POTONUTI. — *affondarsi.* — Herabsinken, herabfallen.
POUZDAN, siguran, istinit. — *certo.* — Gewiss.
POVERITI, pouzdati. — *affidare.* — Anvertrauen.
POVÈRŠINA, u primaljstvu prostor povèrh česa god izvanka i iznutra, — *superficie.* — Oberfläche.
PRAMENICA. — *corion.* Aeussere Eihaut, Gefässhaut, Lederhaut.
PRATI SE, govori se kad misečine dolaze. — *evacuazione mestruale.* — Monatliche Reinigung.
PRAVAC. — *direzione.* — Richtungslinie Führungslinie.
PRAVAC ULAZIŠTA KRUGA. — *asse del distretto superiore del bacino.* — Achse des oberen Beckenabschnittes.
PRAVAC IZLAZIŠTA KRUGA. — *asse del distretto inferiore del bacino.* — Achse des unteren Beckenabschnittes.
PRAVILO, kao naredba koje valja se dèržati dilujuć. — *regola.* — Regel.
PREDER PUPKOVINE. — *rottura del cordone ombilicale.* — Das Zerreissen der Nabelschnur.
PREDOHRANITI, za rana od koje pogibelji ili bolesti sačuvati. — *preservare.* — Vorbeugen, schützen.
PREDIL, u likarstvu prostor koga dila tila. — *regione.* — Gegend.
PREGNUTINA, što je pregnuto, ili skučeno. — *curvatura.* — Krümmung.
PRELOM. — *frattura.* — Bruch.
PRENAGLA BOLEST, koja ukratko usmèrti; na pr. kaplja. — *malattia acutissima.* — Sehr.
PRENOŠČE. — *feto serotino.* — Uiberzeitige oder Spätfrucht.
PREODVRATITI. — *prevenire.* — Vorbeugen, verhindern.

Digitized by Google

PREPONA. — *anguinaja.* — Leistengegend, die Leiste,

PREPONSKE VITICE. — *anelli inguinali.* — Leistenringe.

PRESOMITKA. — *compressa, duplicatura.* — Zusammengelegter Leinwandlappen.

PRESTANAK. — *cessazione.* — Aufhören, Ende.

PRESTRIĆI, nožicama prerizati. — *tagliar colle forbici in due parti.* — Entzweischneiden.

PRETIN, od prilike kao ošit, ili pregrada, koja razlučuje jednu šupljinu od druge. — *tramezzo..* — Scheidewand, Zwischenwand.

PRETILINAST. — *adiposo.* — Fett.

PREŽIVITI. — *sopravvivere un certo tempo.* — Uiberleben, überdauern.

PRIDHODNI POJAVI RODJAJA. — *segni precusori del parto.* — Vorboten, Anzeichen der Geburt.

PRIDNJA VODA. — *acque anteriori.* — Die ersten Wässer.

PRIDNJAČITI, pridhoditi. — *precedere.* — Vorhergehen,

PRIDNJE GRANE KRIŽNIKAH. — *rami anteriori dei nervi sacri.* — Vordere Aeste der Kreuzbeinnerven.

PRIDNJE MEKO TIME. — *fontanella anteriore.* — Vordere Fontanelle.

PRIDNJO-DOLNJI KUKOV TÈRN. — *spina iliaca anterior-inferiore.* — Vorderer unterer Darmbeinstachel.

PRIDNJO-GORNJI KUKOV TERN. — *spina iliaca anteriore-superiore.* — Vorderer oberer Darmbeinstachel.

PRIDSTAVA, u primaljstvu znači namištaj n. p. glave na ulazištu kruga. — *presentazione.* — Das Sichstellen, Eintreten z. B. des Kopfes.

PRIDSTAVITI SE, pridstavljati se. — *presentarsi.* — Sich stellen, zeigen.

PRIDSTOJEĆA POGIBELJ. — *pericolo imminente.* — Nahende, bevorstehende Gefahr.

Digitized by Google

PRIDZNACI, znaci pridvistnici. — *prodromi.* — Vorläufer, Vorboten.

PRIKLON GLAVE. — *movimento di flessione della testa.* Beugebewegung des Kopfes.

PRIGODAN, slučajan. — *accidentale.* — Zufällig.

PRIGODNO, slučajno. — *accidentalmente.* — Zufällig.

PRIJATNO, umilno. — *aggradevolmente.* — angenehm.

PRIKLON MATERICE. — *antiversione dell' utero.* — Vorwärtsbeugung der Gebärmutter.

PRILAGODITI. — *addattare.* — Anpassen.

PRIMALJ. — *ostetrico.* — Geburtshelfer.

PRIMALJA. — *levatrice.* — Habamme.

PRIMALJSTVO. — *ostetricia.* — Geburtshülfe.

PRIONUTI, prianjati za što, — *aderire.* — Anhängen, verwachsen.

PRIONUĆE. — *aderenza,.* — Verwachsung.

PRIPAŠTINA. — *appartenenza.* — Zugehörigkeit, Zuständigkeit.

PRIPERSTIĆE, kosti u sridini ruke, gdi je dlan. — *metacarpo.* — Mittelhand. — a tako se zovu i one u sridini noge. — *metatarso.* — Mittelfuss.

PRIRODNA BOLEST, ili prirodni beteg, što se na čedu za nošenja zametne pa se posli rodjaja vidi: na pr. hèrnjica, krive noge ili drugi koji beteg, — *malattia congenita.* — Angeborne Krankheit.

PRISLUŠKIVANJE. — *ascoltazione.* — Anskultation (Aushorchen).

PRISOBNICA, žena prisobna, zbabna, nošeća. — *donna gravida.* — Eine Schwangere.

PRITVORCI STIDA. — *piccole labbra della vulva.* — Kleine Schamlefzen, Schamlippen.

PRITVORI STIDA. — *grandi labbra della vulva.* — Grosse Schamlefzen, Schamlippen).

PRIUBA, sridnje ruke. — *mediocremente.* — Mittelmässig.

PRIVIDAN, kao što se čini. — *apparente.* — Anscheinend.

PROBAVA, naravno dilovanje, čim se u želudcu i u crivima jedan dil jića i pića u pićni sok pretvara: jiće dilovanjem želudca i želudnih sokovah pretvara se u

Digitized by Google

niku kašu, što se *griz* imenuje; koji kroz dolnje zijalce želudca prelazi u criva, gdi se sa njihovim sokovima i sa žučju iz jetre dolazećom miša, te se iz njega izlučuje niko mliko, što se *probavina* imenuje; a po crivima imaju tako narečene *mlične* civčice, to *sisalice*, koje izsisavaju mliko to, te ga nose u kèrv, a ova ga po svemu tilu raznosi, te se ovo tim hrani. Što od griza ostaje, to se izmeće kao nečist. — *digestione.* — Verdauung.

PROBAVINA. — *chilo.* — (Chilus). Nahrungssaft - Milchsaft.

PROBAVLJATI, svarivati, biva pretvarati jedan dil jića i pića u sok pićni. — v. *probava.* — *digerire.* — Verdauen.

PROBAVLJEN. — *digerito.* — Verdaut.

PROBAVLJIV, što se može probaviti. — *digeribile.* — Verdaulich.

PROCURAK, civ, koja se umetne u mihur za vaditi mokraću iz njega. — *siringa.* — Katheter.

PRODER MATERICE. — *rottura dell' utero.* — Berstung der Gebärmutter.

PROHOD, zijalce na kraju gužnjaka, kuda nečist izlazi. — *ano.* — After.

PROKUŠANJE PLUCE. — *docimasia polmonare.* — Lungenprobe,

PROMIRA, pruja (umu pridstavljena) koja se priko česova prostora pravce kroz sridinu njegovu pruza od kraja da na kraj mu, te naznačuje širinu mu. — *diametro.* — Durchmesser.

PRONALAZAČ. — *scopritore.* — Entdecker.

PROŠIRIV. — *dilatabile.* — Ausdehnbar, dehnbar.

PROZIRAN. — *trasparente.* — Durchscheinend, durchsichtig.

PRUDITI, koristiti. — *giovare.* — Helfen.

PRUJA, znači prostor uzduž bez širine; obično uzima se kao mira dužine dvanajsti dil palca. — *linea.* — Linie.

PRUJA KRUŽNA. — *linea circolare.* — Kreisförmige Linie.

PRUJA MEDJAŠNICA. — *linea di demarcazione.* — Begrenzungslinie.

Digitized by Google

PRUTAC. — *striscia.* — Streifen,
PRUTAK PODSTIDNI. — *linea rafe.* — Strich Linie.
PRUZEVINA, smola pruživa; ističe iz nikog stabla kao smola, pa stvèrdne na ajeru. — *gomma elastica.* — Gummi elasticum.
PUCE stegna. — *capo del femore.* — Schenkelkopf.
PUHVICE. — *afte.* — Aphthen.
PUNOKÈRVNOST, izobilje kèrvi. — *pletora.* — Blutüberfüllung.
PUNOKERVNOST MISTNA. — *pletora locale.* — Oertliche Blutüberfüllung.

R

RADJATI. — *partorire.* — Gebären, entbinden.
RÀN. — *precoce.* Vorschnell, überstürzt.
RANJAV. — *ulcerato.* — Geschwürig.
RASKRUPNATI SE, rasti u široko. — *crescere in largo.* — Sich aurbreiten.
RASTVARALO, likarija što rastvara ili raščinja koju oteklinu, podrest, itd. — *rimedio risolvente.* — Auflösendes Mittel.
RAZDRAŽITI. — *irritare.* — Reizen.
RAZDUŠITI, razdušivati, provitriti. — *ventilare.* — Lüften, auslüften.
RAZJAZITI SE. — *divaricarsi.* — Ausdehnen, erweitern.
RAZVIJATI SE, jedrati. — *svilupparsi.* — Sich entwickeln.
REDOVIT, redovan, to po naravnom pravilu. — *regolere.* — Regeln.
REDOVNE BOLI. — *doglje regolari.* — Regelmässige Wehen.
RIČNIK. — *dizionario.* — Wörterbuch.
RIDJ, nacèrljen. — *di colore che dà al rossiccio.* — Röthlich.
RIZANCI — *tagliatelli.* — Nudeln.
RODILA. — *parti genitali dellu donna.* — Weibliche Geschlechtstheile.

Digitized by Google

RODILJA, žena, koja radja. — *donna partoriente.* — Kreisende, Gebärende.

RODJAJ. — *parto.* — Geburt, Entbindung,

RODJAJ JEDNOVITI. — *parto semplice.* — Einfache Geburt.

RODJAJ MUČNI. — *parto difficile, laborioso.* — Schwere. mühsame Geburt.

RODJAJ LAKI. — *parto facile.* — Leichte Geburt (Entbindung).

RODJAJ DOSPILI. — *parto maturo.* — Reife Geburt (zeitige).

RODJAJ NARAVNI. — *parto naturale.* — Natürliche Geburt (regelmässige).

RODJAJ NEDOSPILI. — *parto immaturo.* — Unreife, unzeitige Geburt.

RODJAJ NA ZATILJAK. — *parto per l'occipite.* — Hinterhaupts-Geburt.

RODJAJ NENARAVNI. — *parto non naturale.* — Unnatürliche, regelwidrige Geburt.

RODJAJ RÀNI. — *parto precoce.* — Vorschnelle Geburt.

RODJAJ UMITNI. — v. *rodjaj nenaravni.*

RODJAJ POZNI. — *parto tardivo.* — Verspätete Geburt.

RODJAJ SLOŽENI, — *parto composto.* — Mehrfache Geburt.

RODJAJ ORUDJEM, to jest, što se orudjem izvèršuje.— *parto istrumentale.* (rodjaj orudjski). — Geburt durch Instrumente.

RODJAJ RUKOM, to jest, što se rukom izvèršuje. — *parto manuale,* (rodjaj ručni). — Gebust dusch Handverrichtung.

RODJAJ NA TIME. — *parto pel vertice.* — Scheitelgeburt,

RODJAJ NA OBRAZ. — *parto per la faccia.* — Gesichtsgeburt.

RODJAJ NA STRAŽNJICU. — *parto per le natiche.* — Steissgeburt.

RODJAJ NA NOGE. — *parto per i piedi.* — Fussgeburt.

Digitized by Google

RODJAJ NA KOLINA. — *parto per le ginocchia.* — Kniegeburt.

RODJAJ SPORI. — *parto lento.* — Langsame Geburt.

RODJAJ NAGLI. — *parto precipitoso.* — Schnelle Geburt (überstürzte).

RODJAJ PREDOSPILI. — v. *rodjaj pozni.*

RODJAONICA, kuća gdi se primaju prisobnice siromašne neudate. — *casa delle partorienti.* — Gebärhaus.

ROGATA RAŽ, to nika ražulja poskučena, uzdugulj prujasta, ljubičasta. — *segale cornuta.* — Mutterkorn.

ROŽNJICI KRIŽNICE. — *apofisi del sacro..* — Fortsätze des Kreuzbeines.

ROŽNJICI TÈRTICE. — *apofisi del coccige.* — Steissbeinfortsätze.

RUB, konci iščupani iz postave, pa smotani na klubče. — *filaccia.* — Charpie.

RUČNO DILOVANJE, iliti dilovanje rukom. — *operazione manuale.* — Handverrichtung.

RUPICA. — *foro.* — Loch.

RUPICE KRIŽNICE. — *fori del sacro.* — Kreuzbeinlöcher.

S

SADÈRŽINA, što se u čemu sadèržava. — *il contenuto.* — Der Inhalt.

SADRA, japno sa sumporicom složeno. — *gesso.* — Gips, Kreide.

SAMOTVORAN. — *prodotto naturalmente.* — Natürliches Produkt (Erzeugniss).

SASTOJAK, jedan od dilovah, iz kojih se što sastoji. — *parte componente.* — Bestandtheil.

SDRUŽENJE PUTENO. — *copula.* — Beischlaf.

SÈRČANICA, kucavica pri sèrcu, —

SÈRČANIK, kesa opnena, u kojoj sèrce stoji. — *pericardio.* — Herzbeutel.

Digitized by Google

SEŽANJ, čim se označujn palci i pruje. — *misura lineare, passo.* — Gerades Mas, Zollstab.
SIDICA. — *ischio.* — Sitzbein.
SIDO, sidalo, misto gdi što stanovito stoji. — *sede.* — Sitz.
SIDNA GRANA. — *branca dell' ischio.* — Sitzbeinast.
SIDNA KVERGA. — *tuberosità ischiatica.* — Sitzknorren.
SIDNI TERN. — *spina ischiatica.* — Sitzbeinstachel.
SIKILJ. — *clitoride.* — Kitzler.
SISALO, sudić za sisati mliko iz njega. — *poppajola.* Saugnapf, Saugglas.
SISE, dojke. — *mammelle.* — Brüste.
SKAPAVATI. — *perire miseramente.* — Elend umkommen.
SKLADNOREDNOST. — *simmetria.* — Gleichheit (Simmetrie).
SKLOP, zglob hèrskav. — *sincondrosi.* — Unbewegliche Verbindung, Vereinigung der Knochen.
SKOČEVO ULJE. — *olio di ricino.* — Ricinusöl.
SKRAJNJA SLABOST. — najveća slabost. — *estrema debolezza.* — Aeusserste Schwäche.
SLADKA KORICA. — *cannella.* — Zimmt.
SLADORAČA, pekmez, sirup. — *siroppo.* — Syrup.
SLADORAČA OD ŽUTINICE. — *siroppo di cicoria.* — Cichoriensyrup.
SLAST, kus, okus, jedan od vanjskih čulah, kojim se poznaje slast osobito hrane; poglavito mu je sido u jeziku. — *gusto.* — Geschmack.
SLEĆI SE. — *abbassarsi.* — Sich herabsenken.
SLEG. — *abbassamento.* — Senkung.
SLINAVO ČIŠĆENJE. — *locchi mucosi..* — Schleimige Wochenbettreinigung.
SLIZAN, od sliza. — *malvino.* — Käsepappel, wilde Malve.
SLIPOĆKE. — *ossa temporali.* — Schläfebeine.
SLIZENA. — *milza.* — Milz.
SLJUBNICE PRITVORAH. — *commessure delle grandi labbra.* — Vereinigung der grossen Schamlippen.
SLUZ, koja mu drago tečina iliti židčina tila; na pr.

Digitized by Google

pljuvaka, slina, šmèrkalj, sok, žuč, i sama kèrv. Sluz latinski znači vlažilo, što vlaži. — *umore.* — Saft.

SLUZAVICA, opna sluzava. što sluz iz sebe daje. — *membrana mucosa.* — Schleimhaut.

SNAGA KIPOVNA, tilesna, — *forza corporale.* — Körperkraft.

SMEDJA KOSA, smedji vlasi, to nacèrni. — *capelli bruni.* — Braune Haare.

SNAGA PROBAVNA. — *forza digestiva.* — Verdauungskraft.

SOBA, komora. — *stanza, camera.* — Zimmer, Kammer.

SOL GORKA. — *sale amaro.* Bittersalz.

SOLITRA. — *nitro.* — Salpeter.

SPLASNUTI SE. — *abbassarsi per floscezza.* — Sich wegen Schlaffheït herabsenken.

SPOJITI, spajati. — *congiungere.* — Verbinden, vereinigen.

SPOL, vlastito biće muškića i ženskića, po čemu se odlikuju. — *sesso.* — Geschlecht.

SPRIDIMICE krenuti, to od zada naprid. — *moto dal di dietro in avanti.* — Bewegung von hinten nach vorwärts.

SRIDINA TILA. v. trup.

SRIDINA MATERICE. — *corpo dell'utero.* — Gebärmutterkörper.

SRIDNJAK, pèrst sridnji — *dito medio.* — Mittelfinger.

SRIŠNI skorup. — *cremor di tartaro.* — Weinstein.

SROZAN, namèršten. — *grinzoso.* Faltig.

STARIKOVASTA, žena vrimešna. — *provetta d'età.* — Frau im reifen Alter.

STAV ČEDA. — *atteggiamento del feto.* — Lagerung der Leibesfrucht.

STEGNO, kost bedra. — *femore.* — Oberschenkelbein.

STEPEN, u primalistvu kao mira uzine kruga. — *grado.* — Der Grad.

STEZALO, likarija što steže. — *rimedio astrigente.* — Zusammenziehendes Mittel.

STIDNICA. — *osso del pube.* — Schambein.

STIDNI SVOD. — *arcata pubica.* — Schambogen.

Digitized by Google

STIDNI ZGLOB. — *sinfisi pubica.* — Schambeinverbindung.

STIDNO-TÈRTIČNA PROMIRA. — *diametro pube-coccigeo.* — Scham-Steissbeindurchmesser.

STID. — *vulva.* — Scham.

STRANOM, dilomice. — *in parte.* — Theilweise.

STRAŽNJICA. — *le natiche.* — Die Hinterbacken.

STRAŽNJO-DOLNJI KUKOV TÈRN. — *spina iliaca posterior-inferior.* — Hinterer unterer Darmbeinstachel.

STRAŽNJO-GORNJI KUKOV TÈRN. — *spina iliaca posterior-superiore.* — Hinterer oberer Darmbeinstachel.

STRAŽNJE MEKO TIME — *fontanella posteriore.* — Hintere Fontanelle.

STRAŽNJA VODA. — *acque posteriori,* — Die Spätwässer, die nachfolgenden Wässer.

STRAŽNJE GRANE KRIŽNIKAH. — *rami posteriori dei nervi sacri.* — Hintere Aeste der Kreuzbeinnerven.

STUGA. — *nausea.* — Eckel.

SUČELICE. — *di fronte.* — Gegenüber,

SUČIJA, spora skonča života zbog gnjilenja koje utrobe, osobito pluće. — *etisia.* — Sshwindsucht, Auszehrung.

SUKÈRVAN. *tinto di sangue.* — Blutig gefärbt.

SUMPORICA, sol sa sumpornom kiselinom složena. — *solfato,* — Schwefelsaures Salz.

SURUTKA. — *siero.* — Molke.

SURUTKAV. — *sieroso.* — Molkig.

SURUTKAVINA. — od prilike kao gusta surutka — *sierosità.* — Molkigsein.

SUSTAL. — *stanco.* — Müde.

SUSTAVA KÈRVI. — *arresto del sangue.* — Blutstillung Stillstand des Blutes.

SUSTAVITI. — *arrestare.* — Stillen.

SUZITI, suzivati. — *ridur stretto.* — Verengend.

SVEUČILIŠTE. — *università.* — Hochschule (Universität).

Digitized by Google

Š

ŠATOR TRUBLJICE. — *padiglione della tromba.* — Teufelsbiss, freies Ende der Eileiter.
ŠESTAR. — *compasso.* — Zirkel.
ŠIJA, stražnja strana vrata. — *nuca.* — Nacken.
ŠIROKE VEZE MATERICE. — *legamenti larghi dell' utero.* — Breite Gebärmutterbänder.
ŠKIT. — *scarso.* — Wenig.
ŠKRIP. — *stretta.* — Enge.
ŠKRIPAC, gèrč gušterah ustijuh. — *trismo.* — Kinnbackenkrampf.
ŠKRIPI, bolest, koja biva od kerdjava dojenja, ili od hèrdjava načina življenja pèrvih godinah života; očituje se s peručem, ili gubom po glavi, ili s' krastama. ili s' lišajem, navlastito pak s' oteklinom žlizdah vratnih, podi pazušnih, preponskih, itd. — *scrofole.* — Scrofeln.
ŠTERKALJICA vellka i mala — *canna da serviziale e schizzetto.* — Klystirröhre und Spritze.
ŠTIPAVICA. — *pinzetta.* — Pinzette.
ŠTUCAVICA. — *singhiozzo.* — Schluchzen.
ŠUPLJINA. — *cavità.* — Höhle, leerer Raum

T

TABAN, poplat. — *pianta del piede.* — Fusssohle,
TAMAN, baš. — *precisamente.* — Genau so,
TAMAŠAN. — *di senso oscuro.* — Dunkel.
TANJIR, pijat. — *piatto.* — Teller.
TANKA CRIVA. — *intestini tenui.* — Dünndarm.
TAŠTEBOČINA. — *parete dell' ipocondrio.* — Wand der Bauchseiten.
TAŽILO, što taži, blaži. — *calmante.* — Beruhigend.
TEK, tekar. — *un tantino.* — Ein wenig.

Digitized by Google

TEMELJ KRIŽNICE. — *base del sacro.* — Grundfläche des Kreuzbeines.

TÈRBOBOLJA. — *dolori di ventre.* — Bauchschmerzen

TÈRBUŠNICA, opna prostrana, bilkasta, ili biserasta, tek prozirna, gladka, prostire se po svoj šupljini tèrbuha, i mal'ne za sve tèrbušne utrobe prianja, navlastito za jetru, slizenu, želudac, criva, matericu i materičnike. — *peritoneo.* — Bauchfell,.

TÈRBUŠNIČNI. od tèrbušnice. — *peritoneale.* — Dem Bauchfell gehörig.

TÈRTICA. — *coccige.* — Steissbein.

TÈRZATI SE. — *esser colto da convulsioni.* — Von Krämpfen befallen. sein.

TÈRZAVICA, više manje žestoko gèrčenje gušterah koga dila tila, ili svega tila; čas hvata, čas popušća. Ova bolest, od nesvistice drugša praćena, često popada ženske glave, i neridko se pri rodjaju očituje; dojčad su joj takodjer puno podložna, i u često od nje umiru. — *convulsione.* — Krämpfe, Zuckungen.

TILOVIŽBA. — *esercizio ginnastico del corpo.* — Körper-Leibesübung·

TIME, gornji sridnji dil glave. — *vertice.* — Scheitel

TIMENICE. — *ossa parietali.* — Seitenwandbeine, Scheitelbeine.

TIMENIČNE KVÈRGE. — *bosse parietali.* — Scheitelbeinhöcker.

TIMENO-ZATILJAČNA PROMIRA, što samo jedni likari spominju pri dokazivanju načina kako se rodjaj na zatiljak lakše izvèršuje. — *diametro occipito-bregmatico.* — Durchmesser vom Hinterhauptsbein zur grossen Fantanelle.

TKANINA, osnutak i sjedinjenje žičicah, iz kojih se, sastoje utrobe i ostali meki dilovi tila. — *tessuto.* — Gewebe.

TOLIČ, malo prije. — *poco fa.* — Unlängst.

TRAJATI, durati. — *durare.* — Dauern.

TRAJNOST, duranje. — *durata.* — Die Dauer,

TROSKOT. — *gramigna.* — Quecke. Graswurzel.

TRUP, u likarskom smislu glavni dil tila izmedju glave i bedarah. — *tronco.* — Stamm.

Digitized by Google

TRUP MATERICE, v. *sridina materice.*
TRUBLJICE FALOPIEVE. — *trombe faloppiane.* — Eileiter, Muttertrompeten.
TVARAJUĆI UZROCI. — *cause efficienti.* — Wirkende erzeugende Ursachen.

U

UDO. — *membro.* — Glied.
U GLAVNOMU. — *in principalità.* — Insbesonders, hauptsächtlich.
UHORESA, resa u uha. ozdol. — *lobulo dell' orecchio.* — Ohrläppchen.
U HORI, u zgopni čas. — *a tempo opportuno.* — Zu gelegener, günstiger Zeit.
UIŠTOVETITI, to kad se dvi stvari u jedan pojam (pomišljaj) obuzmu. — *identificare.* — Zwei Dinge in einen Begriff sich vereinigen.
ULAZIŠTE MALOGA KRUGA, — *distretto superiore del piccolo bacino.* — Oberer Abschnitt des kleinen Beckens.
ULJEVIT. — *oleoso.* — Oelig.
UKOČENOST. — *rigidità,* — Starrheit, Steifheit.
UKRUTITI SE, stvèrdnuti. — *indurirsi.* — Sich verhärten, sich zusammenziehen.
UMERENI AJER. sridnje ruke ili studen, ili tepal. — *aria temperata.* — Gemässigte Luft, mässig warme Luft.
UMITAN. — *artificiale.* — Künstlich.
UMITNO. — *artificialmente.* — Künstlich.
UMITNOST, način, ili viština u dilovanju, to pravilima iskustva. — *arte.* — Kunst.
UNUTRAŠNJE KUKOVE KUCAVICE. — *arterie iliache interne.* — Innere Hüftbein Schlagadern.
UNUTRAŠNJE ZIJALCE MATERICE. — *bocca interna dell' utero.* — Innerer Muttermund.
UNUTRINA TÈRBUHA, sadèržina u njemu, to utrobe

Digitized by Google

i ostalo. — *il contenuto dell'addome.* — Bauchinhalt.

U OBĆE. — *in generale.* — Im allgemeinen.

UMOK, umočenje koje likarije u vodu studenu ili vruću za izvlačiti iz nje njezinu kripost likovitu, te da se ova s' vodom izmiša. — *infuso.* — Aufguss.

UPOTRIBITI što, poslužiti se čim. — *usare.* — Gebrauchen, verwenden.

UREJA, uresa. — *ornamento.* — Zierde, Schmuck.

USLOVI, ugovori; što se hoće za obstanak, ili za izvèršenje čega god. — *condizioni.* — Bedingung.

USNA. — *labbro.* — Lippe.

UŠICE SÈRCA. — *orecchiette del cuore.* — Herzohre.

UŠNA ZAVOJICA, gornji dil uha. — *clice dell' orecchio.* Ohrleiste.

UŠNJAK, mali pèrst. — *dito mignolo,* — Kleiner Finger.

UŠTÈRCAJ. — *clistere.* — Klystir.

UTICAJ, što god utiče iliti diluje na što god; kao što na pr. ajer, svitlost, teplina, vlaga, hrana, itd. diluje na tilo. — *influenza.* — Einfluss.

UTROBA, pod ovim se imenom u likarstvu razume unutrašnji dilovi tila, na pr. moždani, pluća, sèrce, jetra, slizena, criva, bubrizi, itd. — *viscere.* — Eingeweide.

UVARAK, voda, ili kakva druga židčina ili tekućina (na pr. mliko, vino, itd.), u kojoj je ostao sok stvari u njoj skuvane. — *decotto.* — Abkochung.

UZBUDITI. — *eccitare.* — Anregen, erregen.

UZBUDJUJUĆI UZROCI. — *cause eccittanti.* — Erregungsursachen.

UZBURLJATI. — *stemperare dimenando.* — Verdünnen, mischen, auflösen durch Schütteln.

UZDICA JEZIČNA, opnena veza pod krajem jezika: ako do kraja jezika dopire, dite nemože da miče jezikom ni da sisa, te je potribito prerizati ju. — *frenulo.* — Zungenbändchen.

UZETINJA, nećutljivost i nepomičnost, ili samo nepomičnost s' tresavicom koga dila tila, osobito ruke, ili noge. — *paralisi.* — Lähmung.

UZHODAN. — *ascendente.* — Aufsteigend.

Digitized by Google

UZINA, uskoća. — *ristrettezza.* — Enge.
UZROCI POSEBNI. — *cause speciali.* — Besondere Ursachen.
UZROCI NAKLANJAJUĆI. — *cause disponenti.* — Vorbereitende Ursachen.
UZVRATCI, strane vratne, od vrata. — *parti laterali del collo.* — Die Seitentheile des Halses.

V

VANJSKO ZIJALCE MATERICE. — *bocca esterna dell'utero.* — Aeusserer Muttermund.
VANJŠTICA, bolest vanjska. — *malattia esterna.* — Aeusserliche Krankheit.
VEDJE. — v. *Kapci očinji.*
VELIKA KUCAVICA. — *arteria magna*, o *aorta.* — Grosse Schlagader, Aorta.
VELIKA SIDNA PREGNUTINA. — *Grande incisura ischiatica.* — Grosser Sitzbeinausschnitt.
VEZE. — *legamenti.* — Bänder.
VÈRPCA, kurdela. — *nastro.* — Band.
VÈRSAN ŽIVITI. — *atto a vivere.* — Lebensfähig.
VÈRŠIKA KRIŽNICE. — *apice del sacro.* — Kreuzbeinspitze.
VÈRŠIKA TÈRTICE. — *apice del coccige.* — Steissbeinspitze.
VÈRTOGLAVICA. — *capogiro.* — Schwindel.
VIDAR, likar, koji rane, i druge vanjske bolesti vida, ili liči. — *chirurgo.* — Wundarzt
VILICA GORNJA I DOLNJA. — *mascella superiore ed inferiore.* — Ober-und Unterkiefer.
VINSKI DUH, najžešća rakija. — *spirito di vino.* — Weingeist.
VIROVATAN, virojatan, što se čini da je istinito. — *probabile.* — Glaublich, möglich.
VITA REBRA, dolnja rebra; ima jih pet s'jedne, a pet s'druge strane. — *coste false.* — Falsche Rippen.

Digitized by Google

VITICA, — *annello semplice.* — Einfacher Ring, Reifen.
VLAŽITI. — *inumidire.* — Befeuchten.
VODA LIKOVITA. — *acqua medicinale.* — Arzneiwasser.
VODA OVČINSKA. — *acqua dell' amnios.* — Schafwasser.
VODA U GLAVI. — *idrocefalo,* — Wasserkopf,
VODA U PERSIMA. — *idrotorace.* — Brustwassersucht.
VODA U TRBUHU. — *ascite.* — Bauchwassersucht.
VODENA (debela) BOLEST. — *idropisia.* — Wassersucht.
VODENJAK, obvoj sastojeći se iz tri opne, u komu stoji voda i čedo (u materici). — *sacco delle acque.* — Wassersack.
VODENJAČKA KESA. — *la borsa delle acque.* — Wasserbeutel.
VONJA, vonj grub. — *odore cattivo.* — Garstiger Geruch.
VRISNUTI, zapištiti. — *mandar un grido di dolore.* — Einen Schmerzensschrei ausstossen.
VUČAC, smèrdljiva gnjiloća koga dila tila, koja se sve više prostire. — *cangrena.* — Brand.

Z

ZAČETAK. — *embrione.* — Embryo.
ZADAVA. — *strozzatura.* — Erdrosseln.
ZADUHA, dihanje vèrlo mučno. — *asma.* — Asthma (Athmungsmangel).
ZAGRANAK STIDNICE. — *branca orizzontale del pube.* — Gerader Schambeinast.
ZAKOLINAK. izdubak (jamica) za kolinom. — *fossa poplitea.* — Kniekehle,
ZA NOŠENJA, za vrimena nošenja. — *nel tempo della gravidanza.* — In der Schwangerschaftszeit.

Digitized by Google

ZAKUKULJENA GLAVA. — *testa incappucciata.* — Kopf der die Gebärmutter herabdrängt uud zum Scheiden-Kaiserschnitt zwingt.

ZALAGATI, nadavati ditetu papice žlicom. — *imboccare.* — In den Mund stecken.

ZALIVATI MLIKOM, nadavati ditetu mlika iz žlice. — *somministrare il latte col cucchiajo.* — Die Milch mit dem Löffel reichen.

ZAMÈRSITI. — *complicare.* — Verwickeln.

ZAMÈRTVICA. — *asfissia.* — Scheintod.

ZAMRITI. umèrtviti se. — *cadere in asfissia.* — Scheintod sein.

ZAOKRET GLAVE. — *movimento di rotazione della testa.* — Umdrehung. des Kopfes.

ZAPEKA. — *stitichezza.* — Hartleibigkeit, Stuhlverstopfung.

ZAPÈRSTICE, kosti u gornjem dilu ruke, koji se zglaba s'dolnjim laktom. — *carpo.* — Handwurzel, Handgelenk. — takodjer zovu se i kosti od pete do pola noge. — *tarso.* — Fusswurzel, Fussgelenk.

ZARANA, za rana. — *a tempo, a buon ora.* — Zur Zeit, zeitig, früh.

ZASNUTAK. — *rudimento.* — Uiberbleibsel. Trümmer.

ZATEZAVICA. — *stiramento.* — Dehnung. (Gliederbrechen).

ZATILJAĆA. — *osso occipitale.* — Hinterhauptsbein.

ZATILJAČNI SVEZ. — *commessura occipitale.* — Hinterhauptsnath, Vereinigung.

ZATVOR TILA. v. zapeka.

ZAVARČITI. zaustaviti napridak bolesti. — *arrestare il progresso della malattia* — Den Krankheitsverlauf aufhalten.

ZAUZITI. — *ristringere.* — Beschrenken.

ZAVOJICA UŠNA, v. ušna zavojica.

ZAVRAT GLAVE. — *rovesciamento della testa all' indietro.* — Rückwärtswendung des Kopfes.

ZAZBABNITI, ozbabniti. — *restar incinta.* — Schwanger bleibeu.

ZAŽEĆI SE. — *infiammarsi.* — Sich entzünden.

Digitized by Google

ZAŽEG, zapala, bolest vèrlo česta, koja se može zametnuti u svakom dilu tila; zažeženi dil nateče, bolí, cèrljeni se, vruć je. — *flogosi.* — Entzündung.

ZBABNA ŽENA. v. prisobnica.

ZBOJ GLAVE. — *incuncamento della testa.* — Einkeilung des Kopfes.

ZGLOB. — *articolazione.* — Gelenk.

ZIJALCE. — *orificio.* — Oeffnung, Eingang, Mündung

ZIJALCE JAŽE. — *orificio della vagina.* — Scheiden, öffnung Scheideneingang.

ZIJALCE MOKRAĆNE CIVICE. — *orificio dell' uretra* — Harnröhrenmündung.

ZIMOGROZAN. — *freddoloso.* — Empfindlich gegen Kälte.

ZJATI. — *stare aperto.* — Offen stehen.

ZLOPATA. — *miseria.* — Elend.

ZNACI POUZDANI. — *segni certi.* — Sichere, wirkliche gewisse Zeichen.

ZNACI PRIVIDNI. — *segni apparenti.* — Scheinbare Zeichen.

ZNACI VIROVATNI. — *segni probabili.* — Mögliche Zeichen.

ZNAK, pojav vidiv ili opipom poznatan, koji što naznačuje. Bolesti poznajemo po njihovim znacima; tako na priliku: jezik nečist, često je znak neprobavnosti (*indigestione*); bibanje, pipajuć tèrbuh, opominje na vodenu bolest u tèrbuhu, te je to jedan znak bolesti te. Tako i nošenje, rodjaj i babinje vrime ima svoje vlastite znake, koje izvidjanjem poznajemo, — *segno.* — Zeichen.

ZNANOST, očevidno razborito poznanje bud česa. — *scienza* — Wissenschaft.

ZNANSTVEN, od znanosti. — *scientifico.* — Wissenschaftlich.

ZNATAN, znamenit. — *considerabile.* — Beträchtlich.

ZNOJ, pot. — *sudore.* — Schweiss.

ZUBIŠTE, u vilicah gdi su zubi usadjeni. — *arcata alveolare.* — Zahnfortsatz.

Digitized by Google

Ž

ŽELUDAC, stumak. — *stomaco* — Magen.
ŽIGA. — *dolor pungente.* — Stechende Schmerzen
ŽILNA CIV. — *canale venoso*, — Blutkanal
ŽIVCI, bile žice, koje proizlaze iz mozdanah, ili se u njih i u herbtenični mozak stiču; razgranjuju se po svim dilovima tila. koji s' njih bivaju ćutljivi i mogu se micati: ako se živci, koji idu komu dilu tila, prerižu, ili ako se pritiskaju, nemože se taj više kretati i ništa više nećuti, te bude uzet, ili umèrtvi se. — *nervi.* — Nerven.
ŽLIBIĆ. — *incavatura.* — Krümmung.
ŽLIBIĆ POPUT LADJICE. — *fossetta navicolare.* — Schiffförmige Grube.
ŽLIČICA. — *scrobicolo.* — Herzgrube.
ŽLIZDE, sprave oblika, krupnine i tkanine različne; naminjene za luženje koga sluza — *ghiandole.* — Drüsen.
ŽUČ, sluz zelen, ili žuto-zagasit, više manje gust, gorak; daje ga jetra; kupi se u jedan mihurić, što se žučni mihurić zove, iz koga kroz jednu civčicu silazi u criva, gdi služi za probavu. — *fiele*, — Galle.
ŽUČNI MIHURIĆ. — *cistifellea.* — Gallenblase.

Popravke:

na str. 35 u misto *raskrupa*, štij *raskrupna.*
„ „ 176 „ *šežnjom* „ *sežnjem.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z171881007
Digitized by Google
C. K. 15/4 1875

Digitized by Google